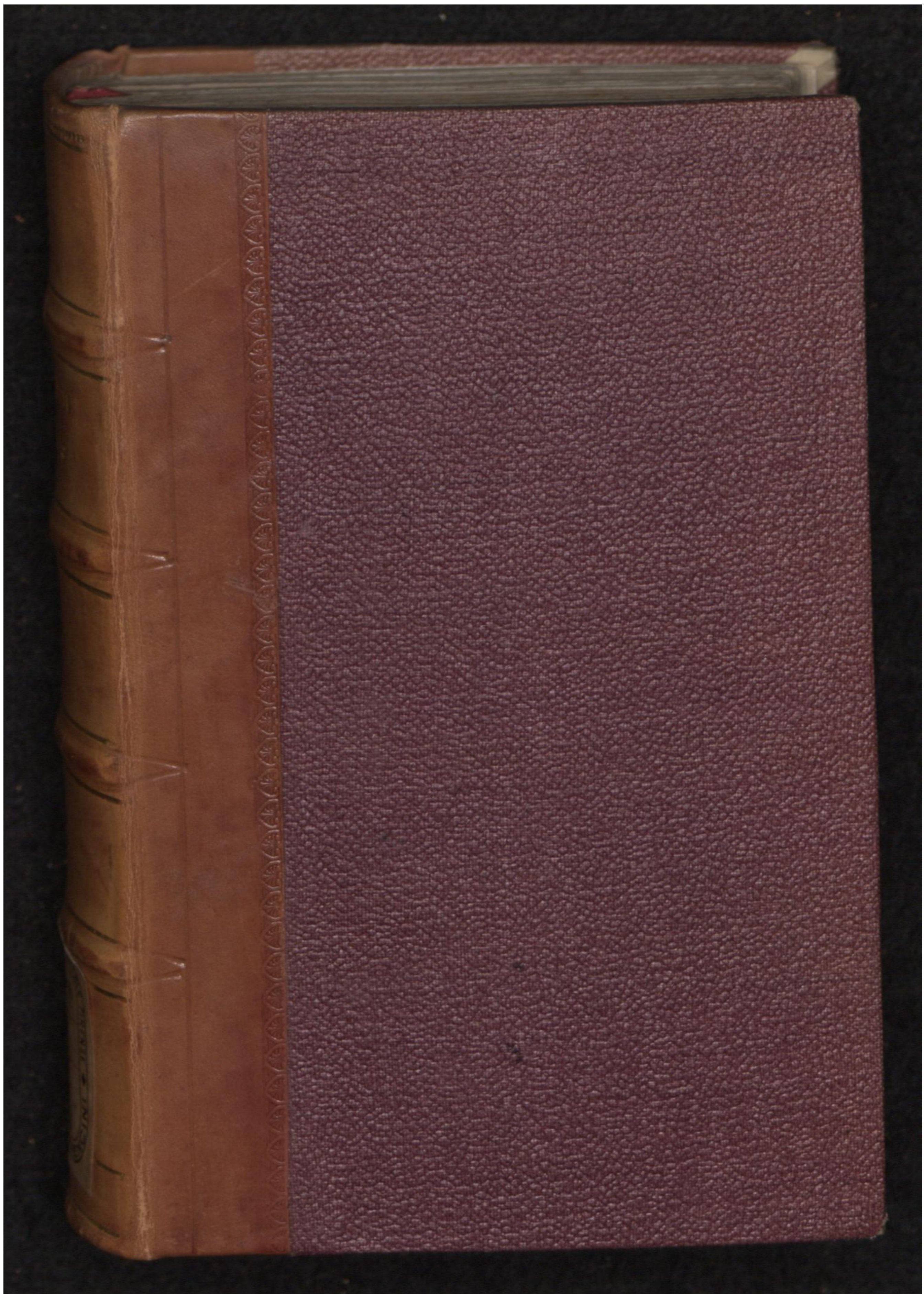
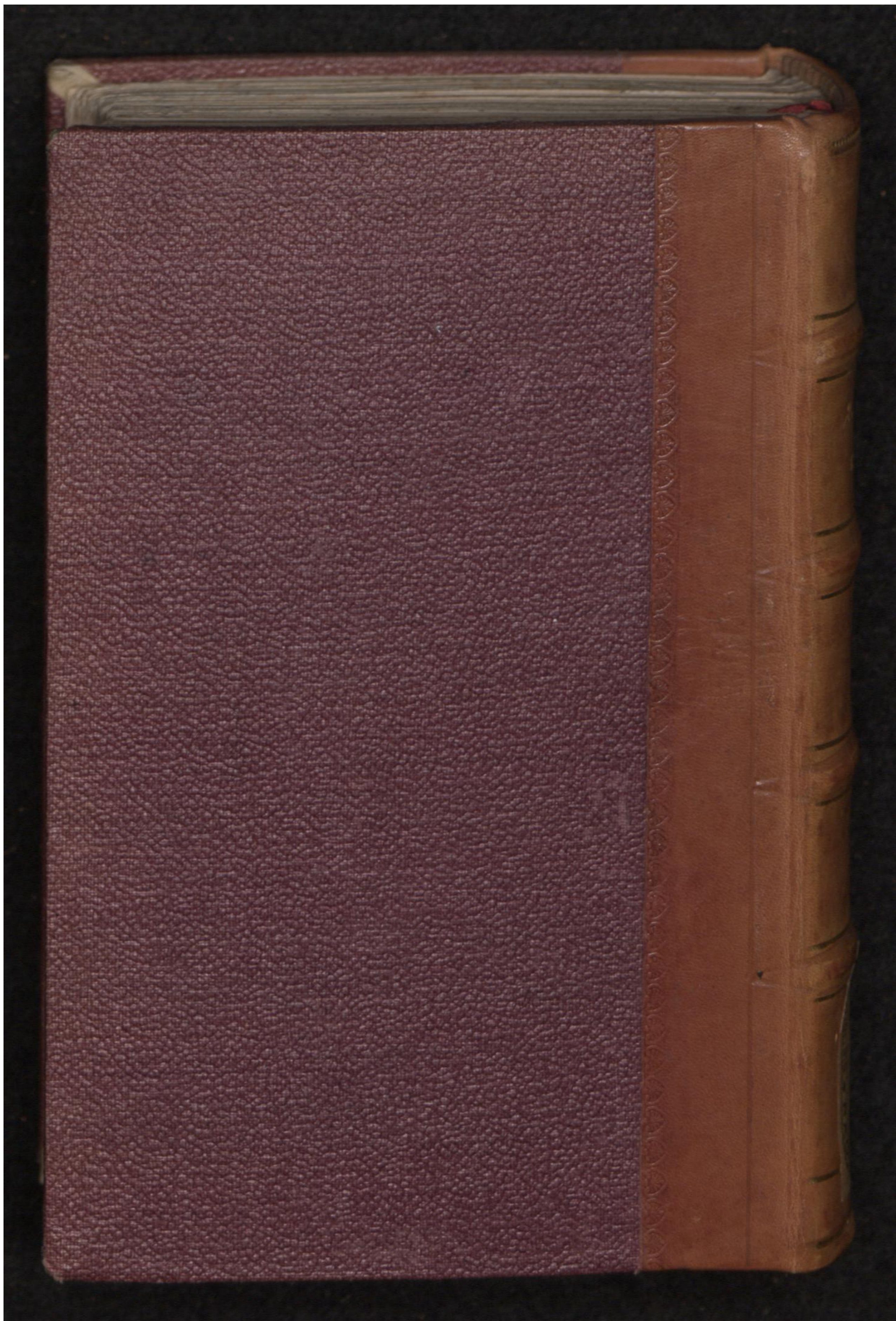

P. MANUTII
EPISTOLÆ
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
4
13

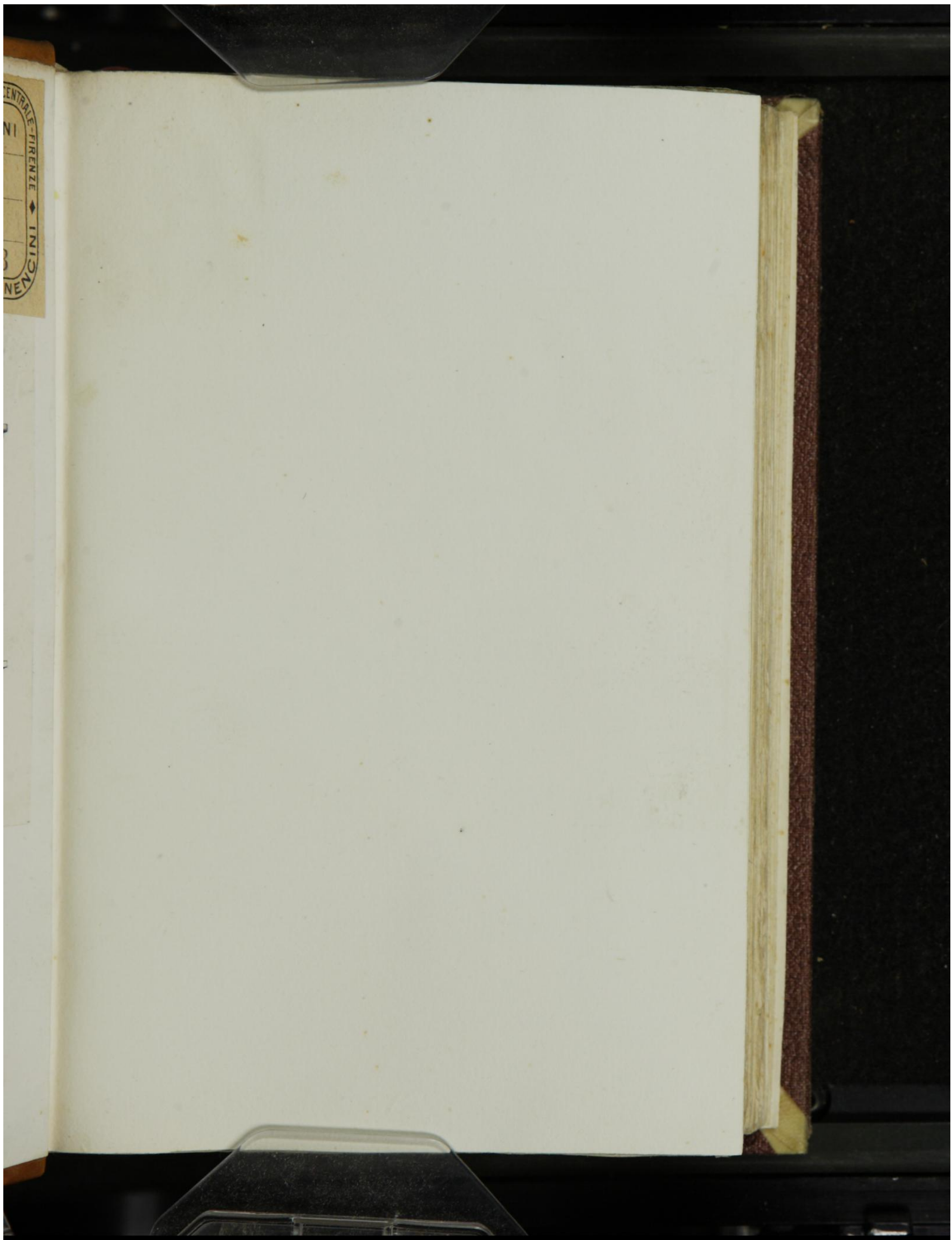

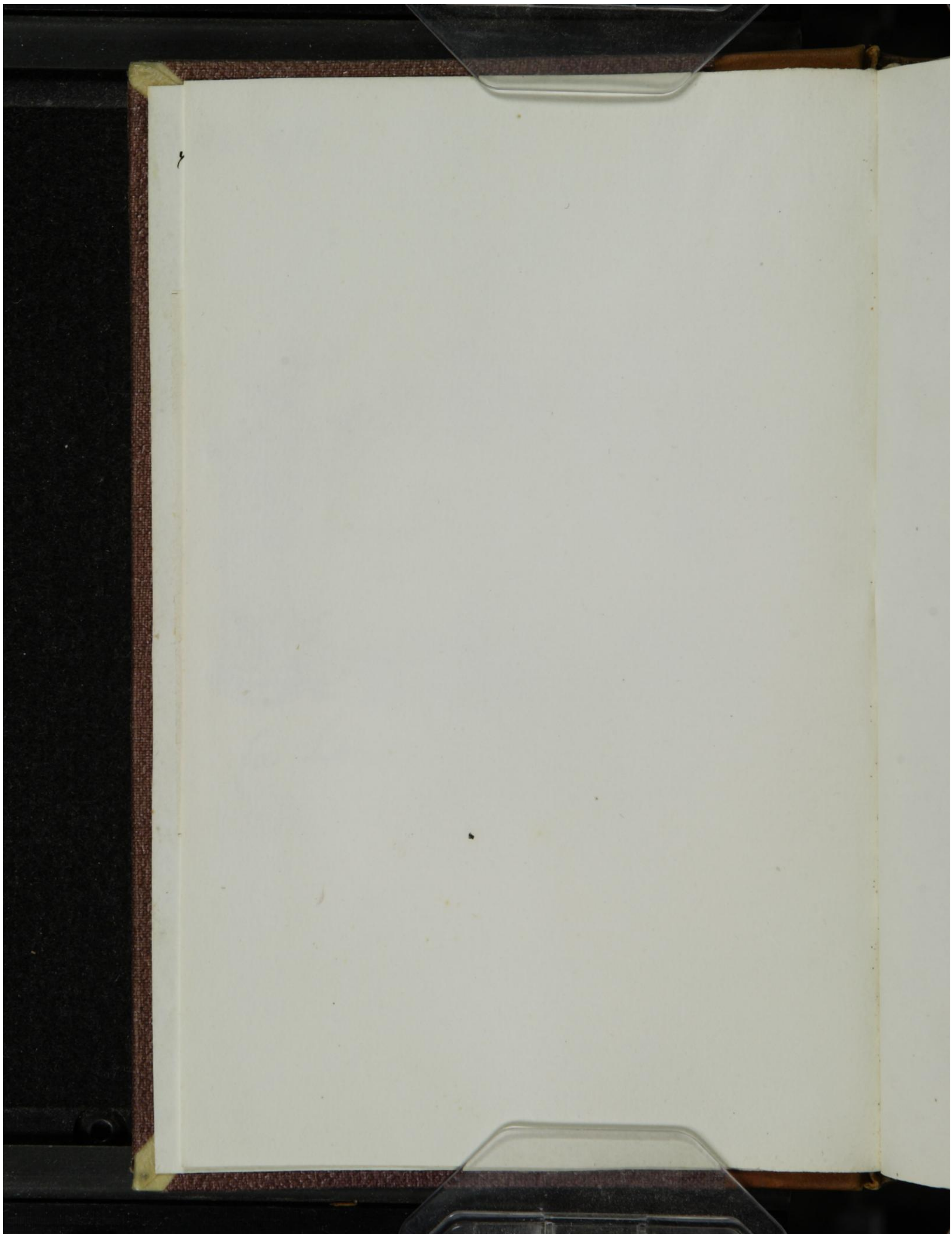

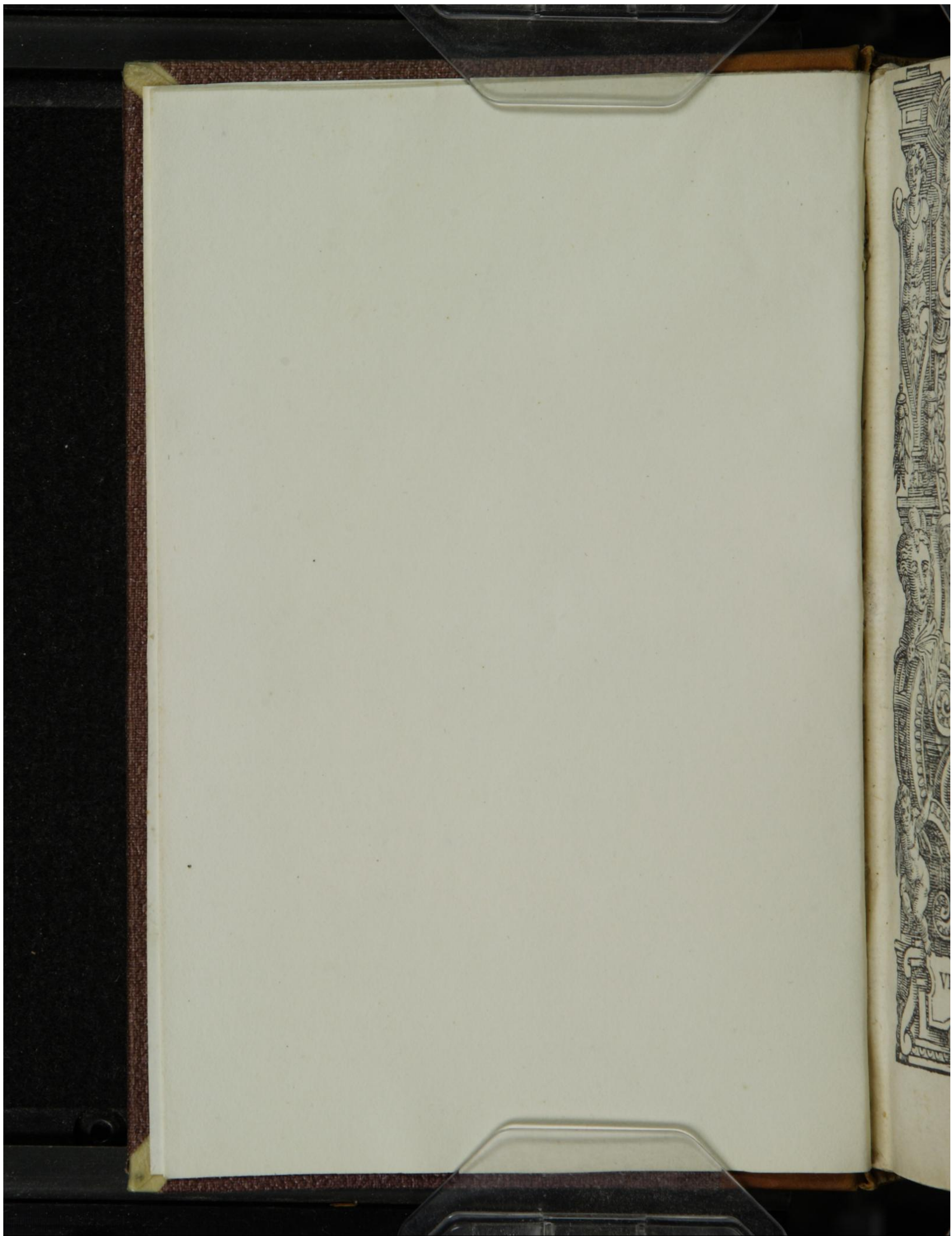

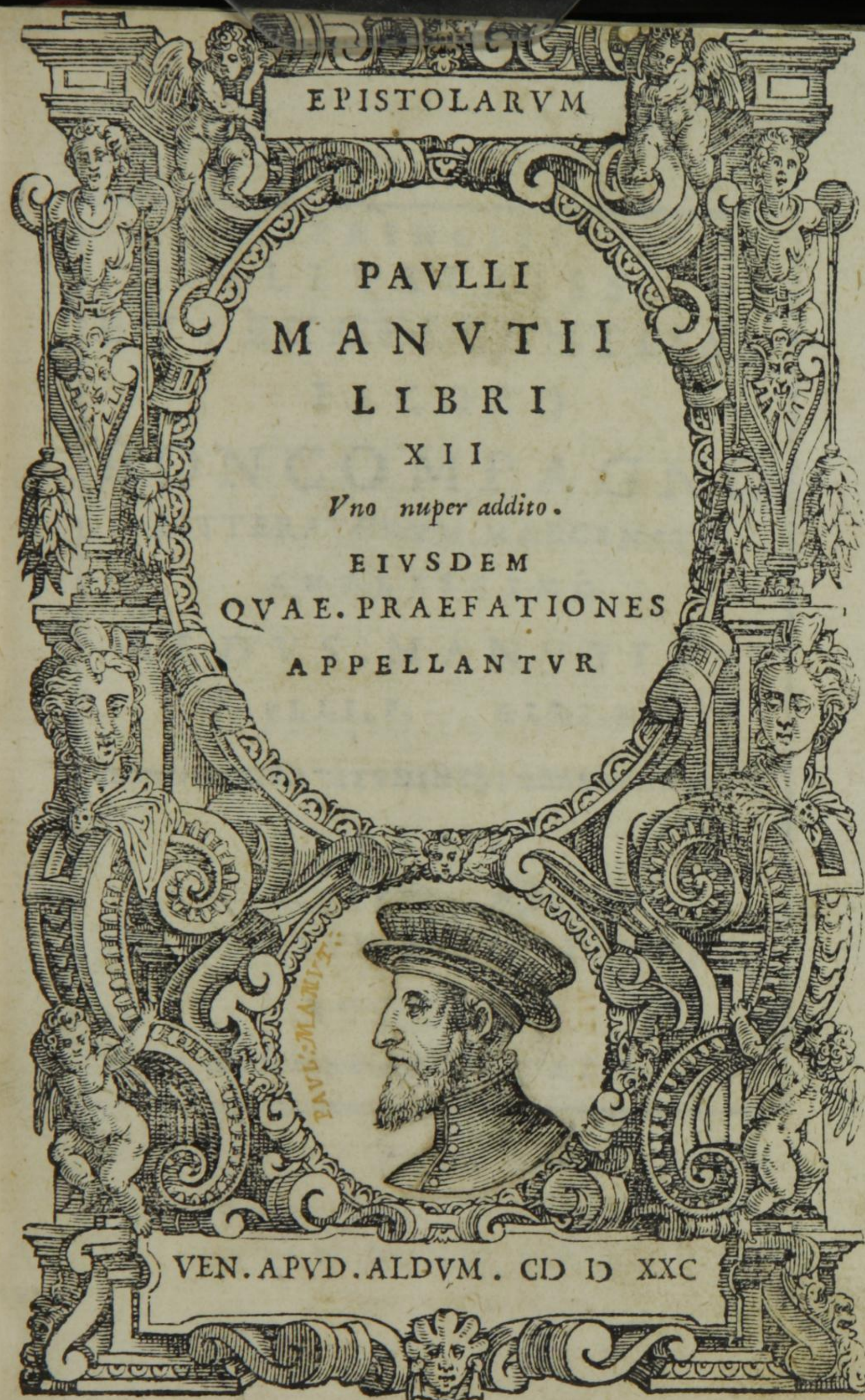

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
II
4
13
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Ioannis Nencini
1874

EPISTOLARVM

PAVLLI MANVTII LIBRI XII

Vno nuper addito.

EIVSDEM QVAE. PRAEFATIONES APPELLANTVR

VEN. APVD. ALDVM. CIϽ IϽ XXC

Felit. Can.

PRINCIPI
ILLVSTRISS.
ET . EXCELLENTISS.
IACOBO
BONCOMPAGNO
LITTERATORVM.MAECENATI
AMPLISSIMO
ALDVS.MANVTIVS
PAVLLI.F. ALDI.N.
STVDII, GRATITVDINIS, OBSERVANTIAE
ERGO
HOC.PAVLLI.PATRIS
EPISTOLARVM.PRAEFATIONVMQ.
VOLVMEN
NVNCVPAT. DICATQ.

ALBERICVM . CIBO MALASPINAM

MASSAE . ET . CARRARIAE PRINCIPEM

EX . IIS artibus, quae merito Liberales appellantur, excellere duas in primis, Litterarum ſcientiam, & Rei militaris praeſtantiam, in omni aetate omnium conſenſu iudicatum eſt: utra uero ex his ipſis illuſtrior, utra magis expetenda ſit, & quaeſitum aliquando eſt a magnis uiris, & minime tamen adhuc plane uidetur explicata deliberatio. nam, ut otium, & pax, ſine quibus litterae non conſiſtunt, armis comparentur: tamen nec ipſa feliciter ſatis arma tractantur, niſi adſint illa, quae magna ex parte a litteris petuntur, conſilium, ordo, prudentia, animi praeterea ita ratione temperata magnitudo, ut, ſicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas abſint. itaque conſtat, quae nationes bellica gloria

claruerunt, in ijſdem uiguiſſe ſtudia do-
ctrinae, ut in Graecia, quae Perſarum in-
numerabiles exercitus non modo ſuſti-
nuit, uerum etiam fregit, atque profliga-
uit; ipſa uero numquam uinci, niſi a ſe
ipſa, potuit. domeſticis enim & diuiſa
diſcordijs, & infirmata bellis, non tam
Philippi, Macedonum Regis, uirtute,
quam proprijs perculſa uiribus, afflictaq.
corruit; Romana uero gente quae fuit ul-
la umquam gens aut belli gerendi ſcien-
tia, ac fortitudine praeſtantior, aut ijs
praecipue litteris, quae rudes animos hu-
manitate informant, exculta diligentius?
hinc illa manus ducum excellentium,
quae Romani terminos imperij quamlon
giſſime protulit, Catones, Aemiliani,
Sullae, Luculli, Caeſares, quos hiſtoriae
mirabiliter laudant, nec tamen ita, ut eo
rum merita laudes ullae ſatis adaequare
uideantur. Age, Macedonum tot uicto-
riae, tot militaria decora unde fluxerint,
ſi quis interroget; quid reſpondebimus?
hoc primum, ut opinor, ab Alexandro
duce: is enim Aſiam perdomuit uniuer-
ſam, & ad intimos etiam Oceani receſſus
pene-

penetraſſe fertur : deinde illud, a phalange, quae fuit acies in exercitu firmiſſima. quod utrumque ſi ſpectetur, ac perpendatur accurate; non exiguam fortaſſe bellicae laudis partem litterae ſibi uindicant. nam Alexandrum a primis annis diſciplina erudijt Ariſtotelis, & ad eam tum animi, tum ingenij praeſtantiam, quae poſtea res illas, omnium opinione maiores, & aggreſſus eſt, & confecit, praeceptis philoſophiae pulcherrimis extulit. Phalangem uero, eiuſque artem ſtruendae ab uno primum Homeri poetae uerſu manaſſe, doctiſſimi homines memoriae prodiderunt. Ergo uiciſſim & a litteris adiuuantur arma, & ab armis litterae ſuſtinentur. quod ſi, ubi quaeſitum armis imperium eſt, ibi artes illae ui gerent, quae litterarum uſu cognoſcuntur : conſeruarentur facile ſtudia ciuium, ac populorum : & in communi omnium concordia, nullus umquam externis uiribus ad labefactandam publicam rem locus eſſe poſſet. quod contra & in Graecia, & apud Romanos, & ubiuis gentium accidiſſe, atque accidere quotidie, uide-

mus. Neque ſolum in una ciuitate, aut in una etiam gente multos, ſed uix in ſingulis familijs ſingulos, qui utramque laudem adamauerint, & in utraque pariter excelluerint, reperire difficillimum eſt. unum quidem non modo noſtra tempeſtate, ſed multorum ſaeculorum memoria, hiſtoriae celebrant, quem uere phoenicem inter omnes Europae uniuerſae Principes licet appellare, Laurentium Medicen, proauum tuum: cuius, neſcio, plus ne uirtus in bellis, an in pace ſapientia, ac moderatio enituerit. nam rem Florentinam, ſaepe aduerſa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis prope exſtinctam unus ipſe non modo reſtituit, uerum etiam uehementer auxit. tranquillis uero rebus, ornauit patriam, muniuit legibus optimis, atque inſtitutis: iuſtitiam praeter ceteros, ac temperantiam publice, priuatimq. coluit: liberalitate, ſi quis umquam, delectatus eſt: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiam gentes, & religione diuerſas, illi conciliauit, multoſque, aliqua modo uirtute, nobili ue arte inſignes, in urbem Floren-

tiam

tiam perduxit. Et, ut alia uel in patriam, uel in ſingulos non uulgaria merita omittantur, quis miſeram Graeciam, ſuis ſedibus Othomanorum iniuria pulſam, ſupplicem, atque egentem hoſpitio excepit, benignitate ſubleuauit, perpetuo ſtudio fouit, ac tutatus eſt? unus eam laudem ſibi uindicat, unus in Italia Graecas litteras, & praeclara doctrinarum ſtudia Laurentius Medices excitauit: cum & ipſe pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus eſſet ingeniorum aeſtimator, & naturae quodam impulſu ad beneficentiam magnopere propenderet: ut mirandum minime uideatur, ſi, tanto patre genitus, domeſtico tam illuſtri exemplo commotus, Leo X, Pontifex maximus, omnes liberales diſciplinas praemijs extulit, atque ornauit ampliſſimis, effecitque, ut aliquando Romam in urbe Roma liceret agnoſcere. In tua uero paterna gente Cibo, & in materna Malaſpina, mirabilis omnium uirtutum in omni aetate fuit exercitatio. &, ne illa nimis uetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore, cum, Graecorum Impe-

rato-

ratorum aetate, opidum Pera, quod proxime Byzantium situm est, Genuenses obtinebant; quo tempore summis honoribus, & copijs maiores tuos floruisse constat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriae salute, triremibus priuato sumptu comparatis, atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta praeterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo Cruce rubea, publico insigni, uirtutis ergo decoratus est: haec ut omittam, & illa, quae auorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam; Aranus, Aaron in historijs nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suae gentis nobilitate clarus, multo tamen suis laudibus illustrior, qui nihil umquam in uita non egregium, non amplum, non ingenuo nobilique uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempestate Renatus Andegauensis Alfonso Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quaecumque a summo duce munera postulantur, ea fortissi-

me

me praeſtitit, uſque eo, ut Renatus, Nea
poli potitus, eum pro Rege, iure ſummo,
ac poteſtate ampliſſima, conſtituerit. quo
in imperio ita ſe geſſit abſtinenter, ita iuſti
tiam eſt complexus, ut, cum ad Alfonſum
rurſus uictoria inclinaſſet, afflictis Renati
partibus, exceptus ab illo ſit honorifice
in primis, ac ſplendide: quemque apud
Renatum antea, eundem apud eum,
quem ſaepe armis laeſerat, ſaepe in di-
ſcrimen uitae adduxerat, & dignitatis, &
gratiae locum obtinuerit. Ex hac tanta-
rum uirtutum praeſtantia filius eius, ad o-
ptimam naturam optima uoluntate adiun
cta, documenta ſumpſit ad uitam lauda-
biliter inſtituendam, & ijs artibus exco-
lendam, quibus poſtea maximam ade-
ptus & uirtutis, & probitatis opinionem,
Pontifex, approbante Deo, fauenti-
bus, atque incumbentibus hominibus,
creatus eſt. Nec ſe poſtea, ut multi, ſui
diſſimilem praebuit; ſed, quantum an-
tea contenderat, ut in ſtudio uirtutis
omnes anteiret, tantum, ut ſe ipſe in
omni laude uinceret, & ſtuduit, & con-
ſecutus eſt. itaque, quemadmodum ei

non modo ad obtinendam Cardinalis dignitatem, uerum etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clarissima patris memoria quasi uiam ex aliqua parte munijt, aditumque patefecit: sic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentij fama perduxit. Haec est in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minime digni saepe affluunt, sed uirtutis, & gloriae, perpetua multorum saeculorum serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum usque conseruata hereditas. Nec uero paternum tibi quidem genus praedicandum, maternum autem dissimulandum uidetur. utroque licet, si uetera spectas, aeque glorieris. nam Malaspinarum nobilitas simul & antiquitas Etrusci poetae doctissimi, ac sapientissimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quod illam Italiae partem, quae hodie Luneiana communi uocabulo nuncupatur, Malaspinis olim uniuersam paruisse tradit: antiquitas autem, quod, cum ipse

annis

annis ante nos ducentis quinquaginta flo-
ruerit, Corradum tamen Malaſpinam,
non ut aetati ſuae proximum, ſed ut mul-
tis ante ſaeculis natum, honorifice appel-
lat. Vides, a quibus uiris originem du-
cas, Alberice clariſſime. neque uero ui-
des tu quidem, ſed non imitaris, aut
imitaris quidem, ſed non aſſequeris. uer
ſantur enim in animo tuo cogitationes
egregiae: inde emergunt praeclara fa-
cta, tuis maioribus, teque ipſo digna.
&, quamquam tibi maxime propoſitum
eſt militare decus, unde primum tuae
gentis nobilitas fluxit: magni tamen fa-
cis earum doctrinarum ſtudia, que ſi
abſint ab hominum uita, ſimul abſit
omnis humanitas, neque ſatis diu, quae
merces uirtutis eſt, recte factorum me-
moria conſeruetur.: faues ingenijs, ut
audio: nihil deeſſe litteratis hominibus,
nullum commodum, nullum ornamen-
tum, pateris: cupis uirorum illuſtrium
res geſtas aeternis mandari monumentis
litterarum. & uidi iam de Laurentij Me-
dices uita libros tres, a Nicolao Crotto
luculenter conſcriptos: qui cum ſuperio-
ribus

ribus diebus Venetias ueniſſet, mira quaedam de animi, ingenij, conſilij tui praeſtantia, de ſtudio erga nobiles diſciplinas, praeterea de humanitate, ac morum elegantia praedicabat. quae cum in te ipſo bona ſint, longe pluris intelligentium iudicio, quam ea, quae petuntur extrinſecus, aeſtimantur. nam, argenti, atque auri magnam uim poſſidere, imperare populis, opida tenere munitiſſima, clarum eſſe a maioribus, omnes paene Italiae Principes, ſummos etiam Reges, neceſſitudine attingere; magna quidem haec ſunt, nec tibi communia cum multis, eiuſmodi tamen, ut inter fortunae munera referantur; quae ſcis etiam ad tui diſſimillimos peruenire: uitam autem ſic inſtituere, ut omnia conſilia, omnes actiones ratio moderetur; uirtutem in ſe ipſo expetere, in alijs diligere, ac ornare; uelle inter homines eminere beneficentia potius, quam poteſtate: haec quia partim ſequeris, partim adeptus iam es, iccirco te uere diuitem, qui aeterna bona tibi compares, uere nobilem, qui nobilitatem a te ipſo

haurias,

haurias ; exiſtimamus . Atque etiam illa ipſa , quae dixi a fortuna pendere , quia cum uirtute coniungis , firmiora fiunt : quandoquidem neque tuas urbes, tuamque ditionem moenia potius , & aggeres , & flumina , quam populorum beneuolentia tuebitur ; neque facilius ulla re , quam recte factis , beneuolentia comparatur . Quae ſit autem eorum , qui prope adſunt , qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propenſio ; nos , qui longinqui ſumus , ex noſtro in te ſingulari ſtudio facile iudicamus . nam me quidem, iam aliquot abhinc annis , ea , quae de te adoleſcentulo , rerum laudabilium infinita cupiditas , & magnarum indoles uirtutum , ferebatur , in tui amorem atque obſeruantiam coepit allicere ; poſtea, tuis laudibus cum aetate auctis , incenſus ita ſum , ut ſtatuerim , tibi quidem primum , deinde etiam alijs , aut meum in te celebrando ingenium , aut certe uoluntatem aliquando oſtendere . Quare , cum haec iam increbuerit conſuetudo , ut , de quibus optime ſentimus , ijs dicata eſſe , & eorum nomine inſigniri noſtra ſcripta cu-

piamus:

piamus : mittendum putaui ad te, dum aliquid interim fortasse praestantius adornatur, uolumen Epistolarum, & Praefationum mearum. quas ego nequaquam edere animum induxissem, nisi me suadentis, atque etiam petentis Venetae nobilitatis mouisset auctoritas. quibus enim pro summis erga me meritis omnia debere mihi uideor; ijs cur aliquid a me negari aequum putem? cur non obsequar amplissimis uiris, non credam sapientissimis, non gratificer amicissimis? Tuo uero nomini liber inscriptus ut exiret, fecerunt illa superiora: quae ne te offendant, (quandoquidem sunt a me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem, sed ut omnibus mei erga te studij caussam uerissimam exponerem, commemorata) cupio impetrare a modestia tua, & debeo scilicet, cum etiam in ijs non tam ad laudandum, quam ad cohortandum non nulla pertineant: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus, minime molestas esse cohortantium uoces, minime plausum displicere constat. Venetijs, CIↃ IↃ L I I X.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. PRIMVS

RAINVTIO. FARNESIO CARDINALI. CREATO Romam. 1

QVIA *uirtus est ipsa per se amabilis; & quia nobilitati honor & obseruantia debetur; amaui te iam inde a tua pueritia, studio uirtutis incensum; & colui, clarissimo genere ortum, Paulli* III. *Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, praedixiq. multis, qui futurus esses: & nunc, opinionem, auguriumq. de te meum exitu comprobante, utrique nostrum gratulor; tibi, cui tribuuntur ea, quae semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quod a Paullo* III. *Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens uere coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam uirtutes omnes, atque ita cadunt, ut, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, uel sit etiam summa deformitas. Curae autem, & cogitationes illae sunt praeclarae, illae, Rainuti, te dignae, aeternaque cũ gloria coniunctae, pietatem praecipue colere; excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiae: beneficentiam sine spe praemiorum exercere; nihil omnino*

facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, ubi paullo uidetur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quae profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos assidue uersari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est. & omnino datum hoc uestro generi diuinitus uidetur, uobis nascentibus heroum numerus ut augeatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis uiam, & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: uobiscum simul & oriuntur uirtutes, & cum aetate crescunt; donec uitae munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum taeterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente caelestium animorum coetu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, ut uelis esse tui quamsimillimus; quodq. tuo generi, tuo nomini, tibimet ipsi, tuisq. debes institutis, id cumulate persoluendum existimes. Vnum exoptandum, ut, qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum, & creator Deus) idem uelit utriusque rei fructum esse maxime diuturnum, & aequare tuae uitae spatium cum ijs bonis, quae in te summa contulit. profecto, tales gubernatores, tam peritos, tam uigilantes, Christiana religio si numquam non haberet; numquam illae exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellae; quae iactare multis abhinc annis Petri nauem coeperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet

ominari

ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, ut optimis artibus, quamdiu uixeris, praesidio sis, & ornamento; uiuas autem, quamdiu uel temperantia duce, uel naturae lege licet. Vale. Venetijs. ∞ D XLIV

ALFONSO. CARAFAE CARDINALI. CREATO Romam. 2

SOLENT esse, quae minus exspectantur, laetiora. nihil tamen ista, qua te auctum nuper accepimus, dignitate neque magis exspectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad uirtutem praeclaros impetus nouerant, neque iucundius, aut laetitiae maioris umquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur. nam, si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo, adhibita in consilium ratione, uolueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quae Cardinalis partes, quam graues, & laboriosae, quam eaedem honorificae, ac splendidae sint; postremo, quibus temporibus haec tibi sit imposita persona, quam alienis a uirtute, quam turpi omnibus in locis omnium paene scelerum labe foedatis: profecto ipse te, nullo cuiusquam hortatu, a te ipso de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artium honestarum cupiditatem: quaeq. his artibus aduersantur, abijcies, atque contemnes, neque solum eo uiro, quem in posterum praestare debes, qualemq. te

fore omnes auguramur, uerum indigna prorsus homine iudicabis. Vixisti semper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: est in adolesente probitas, est perfecta paene ratio, & expetendarum uitandarumq. rerum scientia: desiderari uidebatur, in qua te ostenderes, occasio. delata diuinitus est omnium maxima, singulari consilio summi Pontificis Paulli IV. qui cum sit patruus parentis tui; cum te ab ineunte aetate non mediocriter dilexerit; cum omnes suos incredibili quadam complecti caritate consueuerit: tamen in te honestando alia quaedam secutus est: dedit honorem non propinquitati, aut familiae, sed tibi ipsi, qui familiae nomen studes illustrare, &, quo modo principia se dant, studium comprobabit euentus. En habes Alfonse campum, in quo tua uirtus, parta uigilijs, bene agendi consuetudine iam confirmata, excurrat. haec est illa, ad quam te exercebas, quo tuae spectabant curae, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac studijs dignissima prouincia. ostende, quae tuae sit non modo uoluntatis, uerum etiam industriae praestantia; & prome ex animo tuo illa praeclara, quae, ut antiquum gentis tuae decus, ac domesticam praesentem uirtutem referres, a pueritia collegisti. Non est, mihi crede, labor ei, qui bene sentiat, bene facere. quod enim positum est in nobis ipsis, non aliunde pendet, non extrinsecus assumitur, in eo, quid obstat, quo minus uoluntatem res ipsa consequatur? Iam, ipsa uirtus inuitat, ipsa allicit, atque afficit sui studiosos omni uoluntate, omnibusque praemijs. nec dubito, quin excellens animi tui uis omnes difficultates, omnia superet humana.

Quare

Quare gratulor equidem tibi tua caussa, de isto, quo te extulit Paulli Pontificis diuina sapientia, honoris altissimo gradu: sed me mouet aliquanto magis publicares: quam tu, traditam tibi simul cum ista dignitate, atque commendatam, saepe, ac nunc quidem maxime, talium uirorum ope indigentem, tueberis in omni uita; praesidiumq. erit in te situm aduersus iniustitiam impietatemq. firmissimum. Quae si tibi magna uidentur, atque gloriosa; debes animum sic instituere, ac moderari, nihil ut ad te ipsum referas, nihil ipse tibi arroges, aut a te ipso exspectes. manasse a Deo cuncta puta; qui perennis aeternusq. bonorum omnium est fons. nos enim, ut nos, nihil sumus; aliquid autem, atque adeo plurimum, ut a Deo, & per Deum, esse possumus. Vale, Venetijs, ∞ D L V I I.

STEPHANO. SAVLIO Decentianum. 3

MAGNVM est hoc, Sauli clarissime, humanitatis, & amoris in me tui argumentum, quod, cum in istis locis nunc sis, ubi multam diei partem cum singulari uiro, Cardinali Polo, grauissimis, sanctissimisque sermonibus traducas; non modo tamen de me cogitas, quo ego uno contentus esse poteram, uerum etiam id ipsum mihi declarandum litteris existimes. at quibus litteris? scriptis mehercule, quod ad uerba attinet, elegantissime; quod ad sententias, prudentissime: ut ijs legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad scribendum impulerat, quam eloquentiam suspicerem; qua effeceras, ut illa ipsa, quae scri

 beres,

beres, cum ornatiora essent, amabiliora quoque uiderentur. Quare, cum tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tum uero etiam te rogo, in quo me ambitio quaedam mouet, ut id, quod facis, perpetuo facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit, me a Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suae ipse familiae clarum lumen est: quem praeclari illi uiri, eius consuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Haec ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; semper quidem, ut a te diligerer, optaui: ut uero etiam laudarer, optare fortasse potui, sperare, cum ipse me nossem, certe non debui. at tu in hac parte mecum sane perliberaliter egisti. scripsisti, in hac Romanae linguae facultate, non, mihi neminem praestare, sed id, quod ego cum legerem erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidem, ut, quod res est, aperiam, fateor a prima pueritia ita me in litteris esse uersatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colerem, unam admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ij, qui tum homines uiuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis, exstingui nulla uetustate posse intelligebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omniq. uirtute tantus est, suis me scriptis capiebat atque afficiebat maxime. ego tum, ut erat aetas mea, praeter uerborum, & nonnullarum sententiarum or-

namenta,

namenta, nihil agnoſcebam. pure, & eleganter ſcribere putabam eſſe id, quod unum ſi aſſequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, praeſtantiſſimi uiri, conſuetudine prudentiam hauſerat, praeclara quaedam notabat in Polo; meq. paullo aetate inferiorem, ex uulgata uenalium magiſtrorum diſciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me paenitebat: & ex ijs, quae ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego uellem, excitari aliquando poſſe uidebatur. ſed in rebus humanis, quis eſt, cui nihil umquam ſecus accidat? cum in eloquentiae ſtudio multus eſſem, nec ſatis ualetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum eſſet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quod, uſu mihi librorum a medicis interdicto, magna ſane eſt animi mei affectio, atque aegritudo conſecuta. poſt biennium denique ualetudine recuperata, cum praeteriti temporis iacturam ſarcire diligentia uellem, ad priſtina redeuntem exceperunt domeſticae controuerſiae; quas neque ſedare minimo negotio, neque negligere ſine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quaſi diu per tenebras erraſſem, uidebar adſpicere: & quamquam, multorum annorum amiſſo fructu, erat ſane cur ingemiſcerem, uitamq. mihi haud ſatis iucundam putarem; tamen, otij ſpe recreatus, facile impetrabam a me ipſo, ut ex animo meo ſuperiorum moleſtiarum, atque incommodorum memoriam obliuione delerem. Uige-

bat item, ut antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consilijs antiquius, quam ut abditas atq. implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare uerbis, uerum etiam exornare, quasiq. pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat; cum ex uetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendae antiquitatis cura distinerer. laborem autem, uel si abundarem tempore, perspecta ualetudinis meae ratio recusabat. utrumq. tamen cum uoluntas uinceret; quotidieq. aliquot horas, occupationibus ereptas, stylo darem: ecce me nescio quis, homo certe satis fortuna felix, praemijs commotum, & blanditijs captum, atque irretitum, Romam abduxit. ubi cum aliquot menses non in ijs, quae semper amaueram, litterarum studijs, sed inani officiorum genere consumpsissem; & ille, quem secutus eram, montes aureos pollicitus uix minima praestaret; collegi ipse me; neque solum studiorum meorum, quae intermiseram potius, quam dimiseram, uerum etiam rei familiaris, cui nisi consulerem, ipsa quoque iacere studia necesse erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omnino ad ueteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris districtus, postea uero etiam erudienda duodecim nobilium adolescentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendae facultatem eloquentiae,

tiae, quantumq. in tantis temporum angustijs per eam, quam ingressus eram, Latine scribendi uiam procedere potuerim, facile, ut opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quae occultissima sunt, assequitur, primum cuius prudentiae sit, quale illud est, quod in imitatione sit optimum, dijudicare; deinde, cuius industriae, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod utrumque cum sit difficillimum; id quod, ut uides, aetate nostra optimorum scriptorum paenuria declarat; cum tamen, qui hoc in genere elaborent, plurimi sint: satis equidem mirari non possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederisq. id, quod ego si accipiam, mei sane dissimillimus, hoc est impudens plane sim. nam, ut cetera, quae dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint, quae utinam mediocria fuissent: temporis quidem, ut paullo ante exposui, multo minus habui, quam res tanta postulabat. fatum in hoc singulare meum est, ut otio numquam abundem. abundem autem? utinam non semper indigerem maxime. nunc ad occupationem etiam accessit solicitudo: quam mihi ex immaturo Cardinalis Masaei, diuini hominis, interitu exortam utinam aliquando dies exstinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat unus: ille mihi otij spem dederat: & fecisset: quis enim ad benignitatem propensior? ille me, ubi opus esset, auctoritate ornabat, consilio monebat, re sustentabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum est, ut opus uniuersum de Romanis antiqui-

tatibus, quod tu dilaudas, illo auctore institutum, possim absoluere, quam ut partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipsum, si mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat, dolor certe non concederet. ac mehercule haec ipsa, quae tu nunc legis, irrigaui lacrumis, cum scriberem: nec putaui fore, cum tot curis distinerer, ut possem scribere: sed magna uis amoris est, magna obseruantiae erga te meae. ea fecit, ut hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exspectationem amicorum sermo commouerat. eam tu quod litteris confirmes, ualde laetor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, quarum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in consuetudine & sermonibus regustare. me autem quod huius consilij praecipuam tibi ais esse caussam; facile patior mihi hoc a te, uiro grauissimo, persuaderi; amoq. mirabiliter animum, atque amorem istum tuum; cui respondere officijs etsi difficile est; perpetuo tamen studio, & singulari quodam obseruantiae genere, ut spero, tibi satisfaciam. Vale. Venetijs, ∞ D L I I I.

EIDEM

Decentiano Genuam redeunti. 4

ETSI multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli, ut respirare uix possim: tamen, ut litteris tuis, amantissime scriptis, aliquid responderem, abieci omnia, & officium, quod tibi a me debetur,

tur, habui antiquissimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiae amore, ac studio teneri. significant hoc studia tua, declarant scripta, sermones ubique non obscure testantur. nae tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adolescentem: & de uoluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abest, ut dies aliquid detraxerit, ut cum aetate simul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obsecro te, in hac me una riualem esse tuum, nec tibi uel tantillum omnino uelle concedere. sentimus enim idem, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil praestantius: quam, ut ipse nosti, amarunt aetate nostra, atque appetiere quamplurimi; potiri autem, ut mihi quidem uidetur, adhuc nemo potuit. quis enim Latinae orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quasi uiam, qua peruenire ad eam liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, ut ex ueterum scriptis & membra, & integrum quandoque comprehensionis corpus sua in scripta transferant; non equidem eos reprehendo; siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur; sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuerim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Longolio uidetur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo respondere, exsilem esse in sententijs, non luculentum in uerbis; ut tamen de eo, si uitae contigisset usura diuturnior, bene censeam sperandum fuisse. sed, ut nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum,

quid ſingulare, quid non uulgatum, non ex quotidia- na conſuetudine, uſuq. ſumptum? At ſcribit inter- dum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quaſi non uel in obſcuro argumento poſſit inge- nij lumen elucere. Nam, quod in eo uerborum circui- tus ſaepe a Cicerone totus eſt: ſi conſulto fecit, quod inde laudem ſperaret, iudicium requiro. etenim, alie na quae ſunt, ad nos tranſlata ſtulte iactamus: ut ne minem laudare ſolemus, quia pulcher, quod accipitur a natura; at quia temperatus, quia iuſtus, quae poſi- ta ſunt in nobis ipſis. ſin, quod potius exiſtimo, inops a Latina lingua explicare animi ſenſa aliter non potuit: neceſſitatem excuſo: nec tamen, quod faciebat, diu- tius eum puto facturum fuiſſe. qui enim in illo otio Patauino nihil ageret aliud, quam ut ſe tum eloquen- tiae copijs, quae philoſophiam ornant, tum earum ar- tium inſtrumento, ſine quibus muta ſilet eloquentia, locupletaret; utriuſque ſtudio facultatis conſecutus eſſet, ut, ſuis quaſi opibus abundans, de alieno quo- tidie parcius aſſumeret. cuius autem generis ea, quae moriens reliquit, ſcripta ſunt; abeſſe eum iudico ab ea ſpecie, quae eſt in ſcribendo optima, longiſ- ſime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuen- tu amicorum ſermo eſſet ortus, memini diſſentire a me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq. uolutatus, tamen Longolium ſu- ſpicit. aurea uidelicet cum aſſidue tractet, aerea non internoſcit. itaque, paucis poſt illum ſermo- nem diebus interiectis, cum epiſtolam ad me mi- ſiſſet, in qua ita ſcripſit, nihil ſibi tam accidiſſe mi

randum,

randum, quam quod a me audisset, cum dicerem, mihi Longoliana scripta non admodum probari: nihil rescripsi, quod homini quinquagenario insitam opinionem non speraui me posse euellere. & sunt omnino quaedam res, quas ubi sensu & iudicio ipsi non percipimus, atque assequimur, nulla satis oratio probabit; ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, frustra de albedine disputares. Improbas igitur, inquies, si ab antiquitate scribentes mutuemur? Ego uero, si apte fiat, etiam summe probo. sed hoc ipsum, Apte, quam difficile sit, ex eo licet cogitare, quod Latinam linguam continet uniuersam: uniuersa enim sub imitationem cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex est, & admodum recondita: primum, de ea praecipere sigillatim, infinitae doctrinae est; deinde, quae praecipiantur, cognoscere, & perfecte exsequi, non mediocris ingenij. Cumq. id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur esse, aut in uerbis: ego olim rem significatam simul cum uerbis significantibus sumebam; eaq. meis scriptis cum inseruissem, tum optimum illud, quod quaeritur imitando, plane arbitrabar me esse consecutum. postea coepit mihi meum consilium displicere: cogitaui, quoniam id esset memoriae magis, quam ingenij; quod ego efficerem, praestare multos posse; quod autem multi possent, egregium non esse. Tum iniui rationem haud paullo difficiliorem, quam cum paucissimis mihi esse communem intelligebam. exquisitas sententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo uersabam. eas ornabam

uerbis quam poteram lectissimis, ut, quasi uestitu orationis mutato, cum eaedem essent, aliae tamen uiderentur. Erat non dissimilis in uerborum figuris commentatio. si quas notaueram illustriores, ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res prope innumerabiles accommodans, quasi ex una cera plures imagines, nec tamen eiusdem generis, effingerem. In hac exercitatione quantum esset, utinam aut mature cognouissem, aut sero cognitum, auideq. arreptum uis occupationum non extorsisset. equidem, si quis me neget in scribendo quidquam esse, non pugnabo: sed, si quid sum, ab hac una esse contendam. Tibi gratulor, Sauli, qui & uis, quod sentis esse praeclarum; &, quod uis, nihil impedit, quo minus praestare possis. otij enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, ut animi, sic fortunae bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) non minima, his praesertim temporibus, ad uirtutem uis est. ingenio uero ita flores, ut tuam maxime consuetudinem propterea expetierint ij, qui ipsi ingenij gloria praeter ceteros excellere putabantur. atque utinam ea, quae litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas; ut opinionem ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc est in summum otium: ubi cum nullam tibi horam a studijs uacuam abire patiaris; (sic enim & a multis antea cognouerã, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses exspectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Decij nostri litteris cer-

ris certiorem fieri uelis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquae probitatis, humanitate, ac doctrina praestans, post obitum Cardinalis Mafaei ita me complexus est, ut omnẽ in meis commodis atq. ornamentis curam & cogitationem fixisse uideatur. cui non tam a me gratiae sunt habendae, quod agit ipse quantum potest, ac plus etiam, quam potest; quam, quod alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honestandum suo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re uix audita, amore in me tuo, studio erga litteras incitatus, tantum tua spõte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla umquam delebit obliuio. Vale, tuamq. ualetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui a te pendemus, caussa diligenter cura. Venetijs, ∞ DLIII.

EIDEM, Genuam. 5

MAGNVM mihi solatium attulit epistola tua: iucunditatem, dicere non possum; quam tempora eripiunt, sic, ut me tristitiae totum paene tradiderim. Ac primum, obijsse audio fratrem meum Bononiae, cum ualeret optime, repentino morbo oppressum. fratrem cum dico, me alterum iure naturae dico. uerum addo illud. obierit, si uera narrantur, frater is, qui bonitate praestabat, ualebat ingenio, excellebat industria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruor dolore: nec, puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut, si na-

turae satisfecit, opem tulerit ipsa dies: quae ualet ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quam ratio, medetur. Ad hanc aegritudinem accedunt domestica, meaq. propria. uxor, cuius praecipue studio res familiaris, ac domus tota nititur, quae me multis molestijs, multarumq. rerum & curarum onere leuabat, quae meam ualetudinem praesenti semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego uexor acerbissime anniuersarijs oculorum doloribus: quos sanare, cum iam paene tentata sint omnia, humanae artis esse non puto. remedia sunt ab uno illo, qui malis cunctis medetur, caelesti medico expetenda. is mihi optimam, ut spero, ualetudinem aliquando restituet: si hoc minus, muniet me saltem ea uirtute, qua res aduersae facile perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non haec, qua corpus uiget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustra quaesiui, quae cum ipso corpore paucorum annorum spatio penitus exstinguetur, sed illa multo praestantior, qua nostrae mentes, cum sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo caelestium animorum coetu consociauerint, perpetuo fruentur. interim, tot in me concurrentibus malis, aegre impetum sustineo, planeque, quoniam homo sum, debilitor aduersis. Hic tu me uocas ad scribendum; & hortaris, ut ea tradam litteris, quae assiduo Latinae linguae usu, & diuturna tibi uideor exercitatione consecutus. Vis me scilicet, optime Sauli, eam uiam, quae ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi otij, tranquillae mentis,

non nostrae fortunae, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos; ego, quam sint imbecilli, experior saepe, ac sentio. At erunt praeclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui uult. uelle autem quis non debet? siquidem egregia cupientem aliqua uel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quemquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omnium id suscipere, quod mihi imponis. quae enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum alijs alia desunt, ea in te uno abundant omnia, ingenium, usus diuturnus, doctrina, iudicum. quid? opes, & fortuna numquid huc pertinent? illae uero, mea sententia, uel maxime. cursum enim ingeniorum retardat, uires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem, illa Graeciae lumina, an Ciceronem nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summum illis otium rerum omnium affluentia peperisset? domi alebant seruos eruditos: contubernales habebant, eximijs praemijs accersitos ex ultimis terris, rhetores, historicos, praestantis ingenij, singularis doctrinae philosophos. cum his se quotidie exercebant, commentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, utebantur. at ego sumptum unius pueri, minima mercede conducti, quo in scribendo utor, aegre sustineo. Et in his angustijs, in hac mea tam tenui ualetudine, tam aduersa fortuna, quia rudes homines, ueteris eloquentiae cupidos, meis scriptis non erudio, nec in rectam Latine scribēdi uiam induco, appellas me

quasi malum debitorem, atque etiam accusas uerbis tu quidem humanissimis, & alieno, ut uideris nomine, re tamen ipsa grauiter, &, ut ergo interpretor, tuo iudicio: quod uereor in primis, facioque sicuti debeo, plurimi. uerumtamen uidere te puto, quam facultatem res desideret. quid autem praestari a me possit, nemo omnium, qui uiuunt, me ipso melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut desidiam obijcere; quae abesse procul a me, qui anteactae meae uitae cursum inspiciet, atque examinabit, facile cognoscet. satis habeas, si nemo istam in te culpam conferat. qui cum ingenio praestes, aetatem omnem in Latina lingua contriueris; ex quo factum est, ut eam perfecte calleas; id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia declarat: cum ualetudinem non desideres; otio paene diffluas: addo etiam illud: cum optime tibi cum fortuna conueniat: quae tibi de suis bonis tantum elargita est, ut erogare quãtamuis pecuniam in homines doctos eorumq. studia nullo tuo incõmodo possis: haec cum in te sint omnia, eaq. ut ego arbitror, summa, non minima quidem certe: abstines tamen ab hoc munere, & hortaris alios nulla tibi re, praeterquam uoluntate, & studio, conferendos. Quis non miretur sitire fontes? sitiunt enim certe, cum tu petis a me tamquam ex arido solo, quod in te ipso uberrimum esse constat; & cum ad nostram potius inopiam confugere, quam tuis copijs uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuam quoque caussam, non modo meam, meditanti, quod tu fortasse respondeas. Distingues illa superiora: negabis in te uno esse omnia, quae dixi esse de Latina lin-

gua ſcribentibus neceſſaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de otio: ingenij laudem, & doctrinae, quae tua modeſtia eſt, abs te reÿcies, fortaſſe etiam, quae tui eſt in me animi propenſio, quae humanitas, ad me trãsferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: uerum, quod tu mihi de te ipſo non credes, credent alÿ, uerumq. fatebuntur, adducti in hanc ſententiam, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his praeſertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos uerſor, non eſſe nullam intelligo, quam tuo ipſius teſtimonio, quod habet ponderis apud bonos ac ſapientes uiros in omni re plurimum. te, inquam ipſo teſte locuplete, cui fides habenda uideatur, probabo tuam uirtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Chriſtiano mihi oſtendiſti? bone Deus, quam in illo multa praeclara, cuius induſtriae, cuius prudentiae, quam a te grauiter, quam copioſe, quam ſplendide tractata. neq. uero ego unus illum librum, uidere alÿ, uidit, qui uir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui poteſt eſſe inſtar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua numquam recuſabis. hunc ego audiui, audiuere multi, de tuo interdũ libro loquentem. ornabat laudibus. (& eſt homo, ut ſcis, natura ſimplex, rectus, cuius ab intimo ſenſu numquam ne minimum quidẽ aut uultus, aut oratio diſcrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam. cupis eam cognoſci, cupis amari, & coli. egre-

gia cupiditas, & nobili ſane uiro digna: uerum, ut tibi ſatisfacias, et inuenias exitum ſtudij tui, elige de duobus utrum uis. aut ipſe, qui potes, oſtẽde nobis Latinae linguae pulchritudinem, ac praeſtãtiam; doce nos, doce poſteros, quae ſit eius adipiſcendae, & perfruendae ratio ineunda: aut, ſi quos exiſtimas hoc praeſtare poſſe, excita eos liberalitate, foue tuis copijs: noli pati, animum eorum hac & illa cura diſtrahi; ſit intentus, & fixus hoc uno in ſtudio; neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobiliſſimo humillimae interdum rei turpis, & ſordida procuratio. ita conſequeris facile, quod uis; optimisq. ſtudijs & poſteritati magna tua cum laude conſules. Illa, quae ſcribis de leguleijs quibuſdam, in meum librum de Romanis legibus, detrahendi ſtudio, incurrentibus, legi nullo cum ſtomacho: nec ſum miratus, a barbaris hominibus, ſordido quodam litterarum genere aſſuetis, elegantioris doctrinae ſcientiam, & quaſi lautitiam quandam ſtudiorum contemni. Non placet iſtis meus liber: magnis uidelicet uiris, quorum fama aedium illarum, in quibus ipſi habitant, limina nondum eſt egreſſa. at placet Vincentio Portulacae, cuius eſt in urbe Brixia inſignis auctoritas, illuſtre per Italiam nomen; placet Antonio Auguſtino, Marco Antonio Nattae, Laelio Taurello, Vido Pancirolo, iuris utriuſque ſcientia claris: quorum nomina, ſcriptis egregijs teſtata uirtus, atque expreſſa, cum aeternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & uigiliarum laudatores cum audio, uiros graues, & certos, omniumque nobiliſſimos; uoculas raucae plebeculae contemno;

quidq.

quidq. leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi ualde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis praesidijs esse, &, si qui urgerent grauius, obsistere, impetumq. inuidiae, & maleuolentiae tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis; fructum fero meae singularis in te obseruantiae, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: sin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quod meos obtrectatores flocci facis, usque eo, ut indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetijs. ∞ D L I I X

VIDO. FABRO

Patauium. 6

NESCIO, utrum fortunae succenseam, cuius culpa factum sit, ut ego tuas litteras duobus fere mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim; an eidem gratias habeam, quod mihi, arculam quandam scriptorum meorum euoluenti, planeq. aliud agenti, de improuiso illas obtulerit. gratias habebo potius; quod eodem tempore simul cum iniuria beneficium accepi; & iniuriae beneficium praeferri, aequum est. sed, quoniam uereor, ne tarditatem in scribendo meam durius acceperis; hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipsum, quod commissum a me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere; dicerem, iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo plane om-

nem iucunditatem eriperet. nam ſic fac exiſtimes, ex illius uiri interitu tantum me cepiſſe dolorem, quantum fortaſſe dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetijs per quadriennium: cum ego in illo probitatem morum, uirtutemq. diligerem; ille in me propenſionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. Interceſſere etiam inter nos officia quaedam, ſed a me leuia, nec ſatis digna, quae memoria tenerentur: quae tamen ille, ut erat gratus, non meminiſſe ſolum, ſed praedicare etiam ſolebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quod me, cum Philelphis, & Campanis neſcio quibus (ut alijs parcam) miſere errantem, in hanc recte ſcribendi uiam primus induxerat. Videbatur quibuſdam natura ſeuerior; ſed erat leniſſimus erga ſui ſimiles, hoc eſt erga bonos uiros; ubi uitium noſſet, cenſor acerrimus. Diſtinguere homines non fortuna, ſed moribus ſolebat. Loqui ad uoluntatem neque ipſe poterat, neque ferre qui ad iſtam artem eruditus eſſet: totus erat apertus, & ſimplex. Satis ſcio fuiſſe, qui illum deprauatae religionis nomine in crimen uocauerint. quorum uitam ſi cum Bunelli uita comparares, Socratem diceres iniquorum conſpiratione circumuentum. Coluit omnes uirtutes & philoſopho dignas, & homine Chriſtiano, ſed continentiam praeter ceteras. hac uero ille triumphauit maxime, & triumphauit adoleſcens, cum ceteros uoluptas capit. quo mirandum eſt minus, ſi tantus poſtea uir ex tanto adoleſcente factus eſt. nam extremam uitae partem, quam, ut in fabula actum, decet eſſe perfectiſſimam, heroicam audio fuiſſe, & plane diui-

nam. Quare incumbamus, o Vide, & hanc operam Bunello nostro nauemus, ut illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi amicissimi, summi uiri, memoriam (si modo is ego sum, qui tantum praestare possim) profecto ab interitu uindicabo. uideo te in tuis litteris idem uelle: nec dubito, quin possis. nam & Bunellum amas mortuum: & uales plurimum ingenio; quod etiam pietas excitabit. cuius officij societas eo gratior utrique nostrum esse debet; quod cum apud alios laudabilis maxime erit, illustri exemplo gratiae referendae; tum ad animos nostros amore coniungendos, aeternaq. necessitudine conglutinandos, plus ualere nihil potest. Reliqua erant in epistola tua magnifica quaedam, & eleganter scripta de laudibus parentis mei; quae uerissima fateor; quaedam etiam de me ipso, quae non agnosco. nam, etsi tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solum fortunae, sed etiam naturae, doctrinaeq. bonis ornato, &, quod caput est, uirtutis amanti, placere maxime uelim: tamen, quia nemo adhuc a me hoc impetrauit, ut ea mihi adsciscerem, quae mea non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi potius me credere, quam tibi. quod si, cupidum esse laudis, laudem esse uis: isto me licet nomine non contemnas: quod ea, quae habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem ut haberem, semper laboraui. sed scis, uelle, & perficere, non idem esse. alterum contingit multis, alterum dumtaxat ijs, quos dij diligere putantur. quorum ego te in numero, opti-

me Vide, praestanti natura praeditum, Bunelli praeceptis informatum, confido facile futurum. Vale. Venetijs.

MARCELLO. CERVINO CARDINALI

Romam. 7

POSTEA *quam Roma discessi, etsi tum mea uetus in te obseruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia postulare uidebatur, ut ad te quam saepissime scriberem; tamen id non feci: propterea quod omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem molestae in primis ademerunt occupationes: quarum me, cum primum huc reuerti, tantus aestus absorbuit, ut longo interuallo uix emerserim. nam primum domesticas res ita male affectas offendi, ut eas seruare, multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantum appellari, inimica natio uirtutis, ac diligentiae, quae etiam patri meo, uiro optimo, (& adde si quid uis) negotium exhibuit, ad me uexandum, atque opprimendum conspirasset: durius habui negotium, ut meas fortunas in tuto collocarem. sed me, qui antea praesto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potissimum discrimine egentem opis & consilij, nec mediocriter de toto rerum mearum statu sollicitum, respexit, ac liberauit Deus. itaq. omni plane molestia perfunctus esse mihi uideor. quid quaeris? aliqua etiam officij specie ab ijsdem obseruamur: ac se satis apte simulationis, ut opinor, artificio*

tuentur.

tuentur. accipere tamen quod datur, quocumq. animo detur, inscitiae nõ est: nec hodierni mores, & ratio temporum secus postulat. Cetera sunt in meis rebus non plane cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamen multi non sperarunt: quibus haec, quae nunc agimus, amplissima uidentur esse, cum nos prae ijs, quae, nisi quis casus nostris consilijs occurrerit, agere aliquando cogitamus, tenuissima iudicemus. quam quidem ad rem quod tu omnia, quae in te sunt, liberalissime polliceris; quodq. Alexandrum etiam Farnesium, praestantem omni uirtute Cardinalem, in eandem rationem propensum esse affirmas: equidem de te sic existimo; & multas esse res, in quibus iuuari a te pro tua summa tum dignitate, tum etiam fortuna possim; & in ijs rebus numquam omnino mihi tuam esse humanitatem defuturam: Farnesium autem, diuinum adolescentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo esse erga uirtutem animo, quo quia semper fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui est in terris summus, & augustissimus, dijs hominibusq. uolentibus adscendit. ac sane ille cum domestico exemplo, tum multo etiam magis, egregia ipsius natura ad immortalitatis laudem excitatus, saepe alias, quanti bonas artes faceret, ostendit, sed proxime uel in primis, cum Hieronymum Ferrarium, iuuenem rarissimae uirtutis, sane quam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cum apud unum posuisse beneficium uideatur, a multis tamen gratiam iniuit. nam, cum uos, tales uiri, patrocinium litterarum suscipitis: quicumque bonis artibus delectantur, animo recreati,

ti, ueniunt in ſpem aliquando fore, ut, poſt diuturnos labores, & moleſtiarum quaſi tempeſtates, in quietis & otij portum, uobis adſpirantibus, deferantur. quos ſi in curſu ſtudiorum inſtituto ueſtrae benignitatis aura deficiat; haerebunt, neque iam poterunt, quo intendebant, ſine ope auxilioq. ueſtro peruenire. uerum huiuſmodi dubitationem ueſtra iam conſuetudo ſuſtulit. magna enim optimae uoluntatis documenta ſaepiſſime dediſtis, maiora etiam dare cogitatis; cum quidem, ut Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & uobis digniſſimam aggreſſi, omnes libros Graece ſcriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina conditi aſſeruantur, praelo ſubijcere cogitetis; ut, multiplicatis exemplaribus, per orbem terrarum, in uſum omnium gentium, omniumq. ſaeculorum, diuulgentur. cui ſe muneri Bladus a te eſſe praepoſitum aiebat: itaque ueniſſe ad nos, ut & eos typos, quibus atramento illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, ſi qua praeterea ſunt ad opus neceſſaria, maturaret. ſane ſum laetatus plurimum; hominemq. ſua ſponte diligentiſſimum, tamen cohortari non deſino, ut in ea re, quae ad commodum ſtudioſorum, maxime uero ad tuam, ut ego ſentio, gloriam ſpectat, operae ne parcat: eiq. dixi, ut ad omnia me & fratribus uteretur. neque minus prolixe, quae uerbis pollicitus ſum, ubi ille petierit, re praeſtabo. nam & hominem diligo; & uero tua uoluntas maximi eſt apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio ſum complexus ut fratrem tuum, deinde amare coepi ut te fratre dignum, nihil praetermitto, quod aut in of-

ficio

ficio cohortandi, aut etiam in studio iuuandi positum sit. sed ille, cui notissimae sunt occupationes meae, pudore, credo, facit, ut rarius ad me scribat: cum mihi, uel in maximis negotijs, ei uacare, non modo non molestum, sed etiam gratissimum sit. quod tu, si uidebitur, ad illum scribes: simulq. litteris admonebis, ut, quo consilio Patauium est profectus, id studio & diligentia consequatur. neque tamen hoc dico, quod eum, adhuc quidem, lapsum esse putem; de quo etiam ea, quae uolumus, & uidemus, & audimus; sed quod, infirmitatẽ eius aetatis cum recordor, interdum uereor, ut possit consistere. Vale. Venetijs. M. D. XXXIX

BERNARDINO. MAFAEIO EPISCOPO. CREATO Romam. 8

VBI te audiui Episcopum esse creatum, laetatus sum non tam ob ipsam rem, quae sane est perhonorifica; propterea quod Episcopatus & sacerdotium est, & maximum sacerdotium; quam quia, de te ipso cogitans, intelligebam te eum esse, cui ad istam honestandam dignitatem summa facultas in optima uoluntate non deesset. Tibi erunt, quae multis solent esse laboriosa, uirtus, & uigilantia, ex tua uetere consuetudine facillima. non enim honorem quasi legem bonitatis, ad quam te fingeres, accepisti; sed ad honorem bonus accessisti, multis antea, magnisque rebus Paullo III probatus; cui Pontifici? omnium sapientissimo, & optimo; qui & ipse Deo probatus est, & non

probat nisi sui similes. Gratulor igitur tibi, non ut gratulantur ij, qui fere, quibus fructibus auctus sis, unum cogitant, cetera magnopere non spectant; sed ut ij, quibus dignitas, & religio prima sunt: quae tu coles maxime, & eris in Christi militia antesignanus. Grauem sane personam Episcopi sustinetis. uestrum est, errantes animos in uiam reducere. & reducitis uos quidem praeceptis diuinae doctrinae tradendis; sed magna uis est in exemplo, cum ea, quae traditis, ipsi uita, & moribus exprimitis. quod tu praestabis utrumque omnium maxime; qui & habes non doctrinam modo, uerum etiam eloquentiam. quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites: & uiuis, ut homo, satis extra culpam. quod memini me multis abhinc annis in tua prima adolescentia miratum; cum ea in te laudarem, quae tamen imitari uix poteram. quod fecisti adolescens, cum tua te singularis, optimaq. natura ad decus inuitaret, & quasi manu prehensum duceret; nunc, aetate confirmata, cum ad uoluntatem accesserit ratio, dubitem, quin idem multo sis alacrius constantiusq. facturus? dubitet, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare, ut ad prima redeam, non eo solum nomine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa dignitate constitutus; quod tibi scis esse commune cum multis; sed quod is es, qui cum ista dignitate uirtutem aequare possis. quod quia uides quam non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipsum, quod potes, acceptum Deo referre debes, tantumq. mu-

nus

nus in te collatum, illud quidem plurimi facere, ſed, quoniam eſt proprij erga te amoris argumentum, muneris cauſſam multo, quam ipſum munus, pluris aeſtimare. Vale. Venetijs. Kal. Maij. ∞ DXLII

GABRIELI. CATIANO
Brixiam. 9

EPISTOLAS *a te habeo duas: utramque ſcriptam elegantiſſime, ſed illam pleniorem, quam* XI. *Kal. Sept. dederas: nam haec recentior, cui nonarum Oct. dies erat adſcripta, argumentum habuit fere nullum. uenio igitur ad priorem: in qua cetera iucundiſſima, illud permoleſtum, quod te minus commode ſignificas ualere: ſcribis enim, ualde te ob aduerſam ualetudinem uereri, ne non illud, quod inſtituiſti, abſoluere, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane, excita prudentiam tuam; & occurre morbi principijs; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te aegrotante, ualere non poſſunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tu me olim, minus recte cum haberem, prudentiſſime, & amantiſſime monuiſti. illa, illa ipſe tibi nunc in memoriam redige; &, quae tuae tunc partes erant, eas nunc fac eſſe meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, ſed ex ueterum philoſophorum libris ea remedia, quibus ad ſalutem meam praeſtantius eſſe nihil potuit, attuliſti: ego nunc idem in te facio: tuamque tibi medicinam reſtituo. uis, quae meum morbum, te medente, ſanarunt,*

ea tuo ipse in morbo praetermittere? non uis, opinor. non enim id te dignum est: qui ea saepe legisti, unde homines alijs cauere cum discant, sibi eos non cauere turpe est. quare adhibe eam, quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: &, quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius uidetur, quam ut perferre possis, depone prius, quam opprimare. magnum est, quod moliris, & magni non solum ingenij, quo tu non eges, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quae in iure ciuili dispersa sunt, quae scis esse minime pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, ut ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc praestare possit, aut eum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res, & fortunae tuae, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, ut in forum tibi necessario sit eundum; quae ratio, si modo & tibi, & populo placere uelis, multi temporis exercitationem desiderat; haec autem, quae a te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, ut nihil operosius existimetur: uereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, utramque dum uis, neutram assequare. quamobrem, quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes, quae sunt prudentiae, non assumo: neque enim plus ulla in re me existimo uidere, quam tu uides: id, quod est beneuolentiae meae, faciam, ut magnopere te non solum horter, uerum etiam rogem, ualetudini tuae minus, quam gloriae, ne seruias: quae quidem nobis, qui te summe diligimus, tantae curae est, ut plurimas nostrae salutis partes

in tua salute positas existimemus. De Alciati libro, ualde te amo: sed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non est. sunt quaedam, quae magis urgent. Quae scis a nobis anno proximo superiore instituta, iam paene absoluimus. Domestica fere sunt ut uolumus. fratres ualent optime, ego sicut soleo, hoc est, etsi non optime, sic tamen, ut studijs nostris frui liceat. quod si perpetuo detur, equidem hac mea tenuitate contentus ero; illam firmitatem, illa athletarum latera non appeto: neque mihi umquam de natura queri ueniet in mentem, quae me corpusculo finxerit imbecillo: gratias agam potius, quod effecerit, ut omnibus paene horis, aduersae ualetudinis metu, spectanda mihi ratio sit, & continentiam, quae uirtus est, aut certe ad uirtutem ducit, cogar amplecti. Amamur a multis: si modo ex uultu, & uerbis amor intelligitur: colimur etiam a nonnullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, uidentur expetere. quibus ego si me patefecero, facile hunc errorem eripiam, &, puto, faciam; ne totos dies salutatoribus tribuam. Vale. Venetijs. ∞ DXLIII

FRANCISCO. LVISINO Patauium. 10

SI. NESCIS, *Luisine, quantum ego amori nostro tribuam; cognosce ex hoc, quod & superioribus mensibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras, humanissime scriptas, nihil respondere; & nunc, eodem fretus, etiam male respondeo.*

Non

Non est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam probaueris, quia non coluerim, ideo me turpem esse. non placet ita duris legibus amicitiam adstringi, ut numquam relaxentur. summam diligentiam maximis in rebus si ab amico requiris, iure facis: sed, si etiam in minimis, non aequus es. est enim profecto quaedam suauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior est, quam ut urbani mores ferre possint. quare, si amabilis esse uis, (quamquam quis te uno amabilior est?) uerumtamen, si id tibi propositum est, ut omnibus in rebus aeque amabilis, aeque iucundus sis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum esse negligenti. Nam, quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, scriptas esse non solum eleganter, in quo tamen non minima laus est, sed etiam sapienter; quod quia solet ab aetate tua longius abesse, non solum laude, sed etiam admiratione dignum est. uitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in robustioribus quibusdam fama celebratis animaduerto, ut inania colligant, & eloquentiam non, ut ueteres illi, in sententijs, & uerbis a communi consuetudine alienis, sed in quibusdam uulgaribus, ac paene puerilibus ineptijs constituant. Quocirca non ego te, Luisine, hortabor, ut ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quod ita effecisti, ut hortationi locum non reliqueris. hoc cum adolescens adhuc, & paene imberbis, nondum ea prudentia, quae extrinsecus assumitur, propter aetatem copiose instructus, naturali quadam ingenij facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint

Ari-

Aristotelica, in quibus nunc totus es; ususq. rerum, qui in adolescentem non cadit, percallueris, qualem te uirum futurum putemus? non sum natura blandus; neque soleo cuiusquam auribus inseruire: potius offendit quosdam libertas mea. itaque, quod dicturus sum, gratiae caussa dictum ne putato. si quando accidit, ut interroger de ijs, qui antiquam illam perfecte scribendi laudem posse nobis uideantur iam paene amissam restituere, soleo te duobus praestantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino, & Amaltheo, tertium inserere. Calinum, puto, non nosti: qui clarissimum iuuenem Aloysium Cornelium singularis uiri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annum abest. sed mihi hoc uelim credas affirmanti: ea bona, quae magister tuus Aristoteles laudabilia esse dicit, omnia fere in illo adolescente aut esse iam, aut breui, ut ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non exspectas opinor, ut significem, neque ut ego tibi eum quasi latentem indicem, quem in illustri quadam specula uirtus constituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adolescentes, aetate fere pares, concordi studio, sicuti pulcherrimam uirginem, diligite. quod si me etiam socium recipitis, & riualem in hoc amore fertis: erit praeclara consensio; & Latinae linguae formam, quam, superioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoscere uix possumus, posthac, ut opinio mea fert, intactam, illibatamq. tuebimur. Vale. Venetijs. ∞ DXLVII

PAVLLO . CONTARENO
Venetias. II

Cvm Venetijs proxime discessi, ut in hanc solitudinem ex ista frequentia me conferrem; magna sane laetitia perfruebar; & quod ad ea, quae homini carissima sunt in uita, uxorem, ac liberos meos redibam; & quod mihi, otium ad studia, amoenitatem ad ualetudinem quaerenti, hunc esse praeter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam. sed, ut in rebus humanis nihil est simplex, in summa uoluptate molestiae tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, ut, quo tempore tibi per anniuersarias Patauini gymnasij ferias Venetijs esse, & commorari liceret, tum ego a te disiungerer, magnamq. manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas uinceret. nec uero mihi dubium est, quin cum meo sensu tuus quoque sensus congruat, &, quae me cura torquet, eadem te pungat. uinci enim in officio, atque amore, quam sit turpe, si te non mea uox aliquando docuisset, ipsi te libri, unde hauris illa praeclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quodsi, ut una simus, & tu, ut opinor, sperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximum est, ut una esse uideamur, non uideo, cur praestare litteris, & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur: in litteris non ego quidem tuam uocem audio, neque tu meam; sed, quae uoci subest res, eam nihilo minus, quam una cum sumus, percipimus, hoc

etiam

etiam maiore cum fructu, quod aliquanto ſcribimus accuratius, quam loquimur. quare uelim ad ſcribendum te des: &, cum me tuae conſuetudinis uſura, ob ingenij tui ſuauitatem, & ſermonis elegantiam, mirifice capiat; haec, quae in te amo, quae nunc abeſſe doleo, fac, ſi me diligis, ne omnino deſiderem. debes hoc mea cauſſa non nolle, tua uero maxime cupere. nam, cum te aliquot abhinc annis in rectam illam antiquae eloquentiae uiam dederis, patris tui, uiri optimi, ac ſapientiſſimi, uocibus, conſilijsq. commotus, patrui uero, clariſſimi, ac praeſtantiſſimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi eſt, in mediocri laude conſiſtere; & ad ſummam peruenire, ſine ſtylo, aſſiduaq. exercitatione, non licet. quid enim ille noſter, cuius tu libros numquam de manibus deponis, quid aiebat? timere ſe, niſi frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exareſceret. Attende, mi Paulle, & tuam cauſſam, a qua mea diſiuncta non eſt, ſi placet, mecum conſidera. Ille ſibi, homo Romanus, Latinae orationis inopiam metuebat; cum tamen omnibus in hoc genere diuitijs abundaret: nos, quibus Latina lingua peregrina eſt, qui in optima ſcribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes paene ſumus, de ſumma eloquentia ſine ſummo ſtudio cogitabimus? & unam omnium difficillimam rem, eandemq. omnium glorioſiſſimam, ludibundi conſequemur? Vides me ipſum, qui quid ſim, ego quidem non ſtatuo; ſed ſunt, quibus non eſſe nihil uidear; nullum paene diem intermittere, quin aliquid Latine ſcribam? cum tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigeſimus

abierit. Est adolescens in uestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem, excellenti praeditum ingenio, gloriae cupiditate flagrantem, nisi a Romanae eloquentiae laude ad huius maternae linguae studium falsa quaedam opinio traduxisset, erat cur de illo sperarem ea, quae summa sunt. tantam enim operam in scribendo ponit, quantam tu uidelicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicij satis est, qui de Latinae linguae dignitate non optime sentire uideatur: neque tibi, rectissime iudicanti, ad id ipsum quod probas obtinendum suppetit industria. quare uellem, ut & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod utrumque si contingeret; nae ego uestrae utriusque laudi praeclare consultum putarem. Sed ille de suo consilio uiderit. iccirco enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos uiros, qui, quod optimum esse dicunt, in eo facile omnibus hominibus antecellunt. Te uero, qui mecum in ijsdem aedibus per triennium fere uixisti; qui, quidquid es, de meorum consiliorum praeceptorumq. fonte fluxisti; cuius a laude mea laus quodam modo pendet; te, inquam, mi Paulle, quantum in me erit, errare non patiar; teque, coactus amore, & officijs tuis, hortari numquam desinam, ut in ueram ac sinceram eloquentiae formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum ueterum oratorum exemplo, saepe demonstraui, tuae mentis oculos acriter intendas; eamq. tibi a me ueris, ut arbitror, lineis designatam, tu aliquando tuis scriptis, quasi coloribus, coneris exprimere. Graue, inquies,

quies, onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum, ut aliter sit. nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope uoluntas, similisq. sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, ut consequi multi possent; quanti, obsecro, aestimares? opinor, minimi. copiam enim uilitas, & uilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. laetare potius, quod, cum eam omnes amabilem esse, ualdeq. expetendam sentiant, plerosq. tamen laboris magnitudo terret, & aemulandi studium rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quo te uoco, aditus eo facilior, atque apertior, quod, quae duo sunt ad comparandam eloquentiam instrumenta maxime necessaria, ingenium, & memoria, utrumq. sic tenes, ut in altero excellas, in altera ijs, qui excellere putantur, non admodum concedas. haec tu bona si languere sinis; gratiam naturae non optimam refers; quae non in te benigna fuit, ut suum beneficium negligeres, sed ut ad decus, ad dignitatem, ad immortalem, aeternamq. laudem conferres. Neque uero is ego sum, qui te uelim eloquentiam a philosophia seiungere, totosq. dies in hoc uno expoliendae orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas: ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem ueritatis, magistram uitae, omnium uirtutum, omniumq. laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo; si, qui optime sciat, non optime loquatur, plerumq. fieri, ut id ipsum, quod sciat, nescire uideatur: & ut in conuiuijs non pa-

rum intereſt, qua epulae ratione condiantur, ſic in ſermonibus, aut ſcriptis, magni refert, quibus animi cogitata uerbis enuncientur. quod ſi cui ita ſtupidus aut ita deprauatus eſt ſenſus, ut ornatae, & bene ſtructae orationis ſuauitatem, & tamquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu, ſi ſapis, neque conſules in re tua; quia, recte qui non intelligit, is ut recte iudicet, ſperare non licet: neque ipſum monebis; quia, quibus deſunt principia naturae, ijs inutilem artem eſſe conſtat. tu, ſi me audies, muſarum uocem ab ruſticano ſono diſtingues; &, ut inanem multorum loquacitatem oderis, ſic elinguem quorundam ſapientiam non amabis. qua in ſententia uideo fuiſſe, quos uiros? Platonem, & Xenophontem: quibus ego plus crederem ſolis nutu ſignificantibus, quam omnibus, qui nunc ubique ſunt, philoſophis cum iureiurando confirmantibus. non ne uides magnum utrumque & excellentem in philoſophia fuiſſe, utrumque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandae orationis facultate ita praeſtitiſſe, ut, eorum ſcripta cum legimus, nihil omnino purius, nihil elegantius, nihil illuſtrius fieri poſſe iudicemus? a qua laude pluri mum abfuiſſent, niſi tamporis induſtriaeq. multum in eloquentiae ſtudio collocaſſent. neque uero eloquentiae ſtuduiſſent, niſi, ex ea decoris ornamentiq. plurimum ad philoſophiam accedere, tamquam ad formoſam uirginem a corporis cultu, iudicaſſent. Hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent, cum ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint, quam iſtos, ſi qui ſunt, qui te infirmiſſimis rationibus

tionibus a pulcherrimo consilio conantur abducere. Perge, ut facis, in disciplina philosophiae, in qua Patauij artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrumque enim & debes, si tibi magna proposita sunt; & potes, si, quod me saepe dixisse memini, diei horas apte, & cum ratione distribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi sane facio, & communes amicos meo nomine saluta. Ex Plebe Sacij. ∞ D LVI

CHRISTOPHORO. MADRVTIO CARDINALI Mediolanum. 12

AVDIO te de nobis & loqui, & sentire perhonorifice. praeclarum hoc est, laudari a Principe uiro, & ab eo Principe, qui cum fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te semper antea, cum numquam essem allocutus, numquam uidissem, tamen uehementer colui. mouebar tuis praestantissimis actionibus, hominumque constanti sermone, omnia de te summa praedicantium. neque uero, si quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatem, admirabar. communia multorum haec sunt, optabilia potius, quam laudabilia. sed illa, quae tua proprie sunt, cum audirem; unum esse Christophorum Madrutium, qui uirtutem ipse coleret studio singulari, in alijs ornaret praemijs amplissi-

mis, omnesq. liberales disciplinas (fato quodam, tem porum dicam, an hominum iniurijs? exsulantes) exciperet, amplecteretur, foueret; qui denique solidam gloriam spectaret, inania, quae multi sequuntur, contemneret: haec ego cum audirem, incitabar studio meae tibi singularis erga te obseruantiae declarandae: sed obstrepere litteris inanibus tali uiro, praeclaras Italiae urbes, multorumq. populorum fortunas non potestate magis, quam iustitia, tuenti, hominis esse uel inepti nimis, uel impudenter ambitiosi existimabam. nunc autem, cum ad me sermones tui, mea cum laude habiti, referantur; occasionem cupide complector, quam mihi tua liberalitas offert: tibiq. gratias, quas possum quidem, ago, habeo autem certe maximas, atque immortales; tum quod ornes me testimonio iudicij tui, quod apud omnes ualere plurimum intelligo: tum uero, quod isto officio, ista tam praestanti humanitate quasi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me, si minus alia re licebit, perpetuo certe, ac singulari erga te studio, assiduaq. tuarum uirtutum praedicatione, dignum praestabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus; faciam tamen in posterum alacrius, ac diligentius tua humanitate incitatus, quam semper eandem in me futuram, non magis constantiae ratio, quam naturae tuae benignitas, mihi persuadet. Vale. Venetijs. ∞ DLVII

ROMV-

ROMVLO. CERVINO
Pataujum. 13

QVOD tu persaepe queri solitus es, id mihi nunc accidit, ut epistolae prorsus caream argumento: sed ego tamen non committam, quod tu soles, ut argumenti me inopia deterreat a scribendo. quin uide, quam diuersa ratio sit. tu, cum sententiam non habes, ualde tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego numquam facilius soleo scribere, quam cum nihil habeo, quod scribam. At, inanes huiusmodi litterae sint, necesse est. Primum, hoc non semper. quandoque enim accidit, ut, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. &, ut in fidibus est quaedam manus aberratio sine arte, in qua tamen ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoque est sine argumento. itaque, non semper inanes huiusmodi litterae: siquidem in ijs solet aliquid nonnumquam exsistere, quod pondus habeat. sed fac inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequimur, ut, exercitatione duce, eo perueniamus aliquando, ubi sita laus uideatur eloquentiae? quod si nobis tantum in hoc proficere non licet, ut ueteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinate loquuntur, dissimiles esse. quod, ut opinor, & multum, & saepe scribendo consequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, ut philosophemur in epistolis. graues sententiae probantur: fateor: sed numquid hoc uno Latina lingua conti-

continetur? me quidem Cicero noster paullo minus interdum delectat, de iocis cum agit, quam de turpi, & honesto cum disputat. utrobique enim sunt ornamenta: & utrumq. saepe necessarium est. itaq. ad utrumq. me do: teque, ut idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq. res non erit, de qua scribas; tum tu, si me audis, uel leuissima quaeque ex omni parte, ex omni genere arripies, & ijs pro argumento utere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non praescribo: cuius tanta prudentia est, quantam aetas ista, qua nunc es, capere uix potest. Summa sit, ut & cum argumento, & sine argumento saepissime scribas. Vale. Romae.

FRANCISCO. GONZAGAE
Patauium. 14

Odi paene meos oculos: etsi oculi sunt, idest omnium rerum carissimi: sed odi certe peius, quam antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, si ualerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni Principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam a maioribus tantum, sed a te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris; ego, cum Pataui, hoc est prope in conspectu meo, sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta uoluntas non est: impeditur enim ualetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore, sustentor,

tentor, quod futurum breui non despero, ut conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorum cura, mea summa continentia. haec si proficient; adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quae inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paullo artius mutuis sermonibus, mutua consuetudine adstringi. sin haerebit morbus: obsecro te, largire hoc uel meae in te obseruantiae, uel humanitati tuae, ut omnino tuis litteris ne caream: quas ego meis quam potero creberrimis dabo operā ut eliciam. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus, proxime rogatu multorum editum. cupio, legas, cum hoc tamen, si uacat. nam, auocari te a studijs grauioribus mea caussa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio nostram industriam. sed hoc me cupere, rogare ne puta. uolo tibi esse liberam in utramq. partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitiae dari postulem, quam ueritati; nec tu is es, qui, si postulem, facile concedas. Pergam ad reliqua, haec si tibi, tuiq. similibus non improbari cognouero. Vale. Posseuino salutem, rarissimo iuueni, cuius heri epistolae respondi. Venetijs.

ANTONIO. POSSEVINO
Patauium. 15

GRATVS, & iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, ut officij gratia ad me scriberes. quid enim aliud existimem? cum argu-

mentum res quidem ipsa tibi nullum daret. ingenium uero mirifice tuum amaui, amplexatusque, quantum licuit, animo sum, quod raptim, &, ut ad hominem familiarem, familiariter cum scriberes, epistolam tamen confeceris elegantissimam, distinctam luminibus eloquentiae, in qua non fucatus, sed uerus, ac tamquam naturalis Romanae linguae color eniteat. Macte, Posseuine, fratre iam maior, iuuene eximio: urge totus in studio litterarum. uides, quae te manent praemia. gloriam habes proximam, eamq. paene manibus attingis. paullulum si te incitaueris, apprehendes. non mehercule, quia nolis, dico: sed, ut intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui recte sentiunt, recteq. faciunt: in te uero mea praecipua & est uoluntas, & esse debet. scis, quinctum abhinc annum, Romae, cum te frater tuus adolescentulum adduxit ad me, quibus uerbis commendauerit, amicitia iunxerit, & ueluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adijsti ad me, quos tecum habuerim sermones, quam studiose, quam amanter ad illa praeclara, quae frater tuus amabat, sim cohortatus, potes recordari. dixi saepe, non esse tibi de fortunae bonis cogitãdum: quae uel improbi malis artibus quaererent, uel bonis uiris recte quaesita facile casus eriperet. ostendi, uere & esse, & appellari diuitem posse, qui liberalium doctrinarum scientiam possideret. non neglexisti: contulisti cogitationes omnes tuas ad studium uerae laudis, & in eo nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac uirtutis amore incensum adolescentem,

ita

ita uersaris, ut propemodum uidearis excellere. Quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos laetari arbitror summopere, quia talis es, & quia fore tantus uideris, quanta potest esse uirtus maximo ingenio, acerrima uoluntate, summo studio comparata. Nec uero, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad ullam fortunae accessionem, aut ad dignitatem studia exspectanda. a te ipso, mihi crede, omnia proficiscentur. uirtutem si habes, nihil desidera. ea pro te prensabit: ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit. o praeclaram uitae ducem. te felicem, Possevine, qui cum hac uiuis, & uiuendum statuis: me miserum, qui, cum idem sentiam, cogor tamen eam a me disiungere, uictus grauitate morbi, & ijs curis, quae inuitum alio traducunt. quod si me Deus aliquando respexerit; acquiescam in ijs studijs, quae sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatem animis afferunt, hominemq. paullatim ab homine separant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetijs.

HIERONYMO . LIPPOMANO Venetias. 16

BREVIS *epistola tua, sed habet multa sua uia. primum significas amorem in me tuum, quo quid gratius? nam, amari a nobili adolescente, propinquitatibus, amicitijs, opibus florentissimo, optabile est: ab eo uero adolescente, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur;*

qui

qui scientiam litterarum ita expetat, ut inani tamen ambitione prorsus uacet, nihil ad se ipsum, ad summum Deum omnia referat; hoc uero eiusmodi est, quod qui assequitur, triumphat. itaque ego uehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse perpetuam: & ut sit, omni equidem studio, omniq. erga te obseruantia laborabo. Quod uero ais nescio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modestiae tuae, ut uocabulis parum proprijs, nec satis cum re congruentibus, utare. quod enim tu beneficium appellas, ego uerius officium, & officium eiusmodi, quod praetermitti a me sine graui culpa uix posset. rogabas, ut consulerem studijs tuis: impetrasti facile, & curaui libentissime. quod enim tribuere uni tibi uidebar, id non tam tibi tribuebam, quam litteris, quam uirtuti, quam consuetudini, & naturae meae. amplector tamen istam humanitatem: quae tibi non modo beneuolentiam conciliat, uerum etiam laudem parit. nam, ut extenuare, ac dissimulare, quae acceperis, beneficia, ieiuni animi est, & peranguSti, ac sordidi: sic, ea uerbis augere, palamque profiteri, excelsi, atque ampla spectantis hominis est; & ad liberalitatem, idest ad decus, & ad gloriam, nati. coniunge, quaeso, istam mentem, atque istam sententiam cum doctrina, & cum ijs studijs, ad quae te uocat illustre domesticum exemplum Veronensis Episcopi, patrui tui: quem uides auersum penitus a studijs rerum humanarum, eaq. contemnentem, quae ceteri admirantur, totum esse in una uirtute defixum, & diuinam consuetudinem, quatenus homini liceat,

liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consilijs, ac sanctissimis institutis, eximiaq. doctrina, magna ex parte Romana nititur Ecclesia. hunc tu ducem si sequeris, & in eius uestigio pedem pones: non errabis in hoc dubio uitae cursu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere iam, laetor; facturum etiam multo in posterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum uis, languere te praeclaris in studijs non patiar. hortabor litteris, dum abero: praesens sermonibus excitabo. nunc me cupidum urbis, tuique maxime, ac paucorum tui similium, tenet tamen in his locis uxoris meae morbus: de qua iactor uarie, tamquam fluctibus, modo spe, modo metu. in una tantum cogitatione uidetur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, ut animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quem uiribus aetateq. florentem immatura mors oppressit. Ita, si mortem in malis, uitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quam multis enim, diu uiuere, miserrimum fuit? Haec quam diu cogito, uideor acquiescere; satisq. leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certe nimis acerbe fortuna mecum egit, quae me, de me ipso, ut scis, ac de mea ualetudine sollicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit: Asulae quidem, opido satis eleganti, ubi magnam pueritiae meae partem traduxeram, omnes mihi iucunditates,

omnia

omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in ueterum amicorum consuetudine fixeram. cecidit contra. frater enim aegrotauit diu, neque dum firmus est: amicis autem qui possum frui, cum uxorem, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta uitae spe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipso, ac de meo reditu, noli exspectare dum scribam. uides me alienis miserijs esse miserum: meam non esse liberam, aut solutam uoluntatem, intelligis: nisi si meos deserere, idest ab omni prorsus humanitate uelim desciscere: quod profecto numquam committam. quod si nostrorum animorum sensus, & nostra consilia Deo patent, ut certe patent: amat, opinor, pietatem meam; eaque, non dubito, quin mihi uel opem ab eo celeriter impetret, uel hoc saltem, ut, quidquid euenerit, moderate feram. profecto enim ex uno illo fonte omnis nostra fortitudo manat, omnisq. sapientia. alioqui facile frangimur, & facile aberramus a uero, insidiosis uoluptatum illecebris abducti, & rerum mutabilium fallacissima specie decepti. quae tu, ac multo plura, cum audieris saepe de patruo tuo, quicum ab ineunte pueritia in ijsdem aedibus, atq. in eodem paene cubiculo uixisti: si quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac molestijs circumuento, litteris imperties; habebo a te munus aptissimum meo tempori, dignum amicitia nostra, dignum uero maxime ea persona, quam tu sustines; qui te sacris addixisti, semper ut bene ageres, aut bene cogitares. Vale; &, ad Episcopum Veronae designatum, quem uidi numquam, de fama tamen cognitum studiose

diose colo, obsecro te, cum scribes, meo nomine salutem plurimam. Asulae. ∞ D LVI

EIDEM, Venetias. 17

NVMQVAM putaui fore, ut iniuriam acciperem in beneficio, praesertim a te, cuius in fronte, oculis, uultu habitare uidetur humanitas. benigne mecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiae tuae, magnopere te decuit: idq. adeo postulabat amicitia nostra: callide uero agere, & ficta ueritatis imagine fucum facere, neque te dignum fuit, ad praeclara laudandarum rerum studia ex nobilissima familia nato, neque uero me, tui studiosissimo, de tua bonitate, tuisq. moribus egregie non modo sentiente, uerum etiam praedicante. astutiae praestantibus uiris numquam placuere. apertam, simplicem, rectam in omni uita consuetudinem sequuntur. quo ego te in numero quia credidi esse, & quia, ut esses, curare non mediocriter debuisti; ideo sum in fraudem facillime inductus, & illo tuo figmento, quo nihil umquam gustaui suauius, abstinui perinuitus. meae tamen inscitiae eo me pudet minus, quia sequitur amorem credulitas, & ita uitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, & prorsus earum epularum, quae nouo quodam artificio condiuntur, imperitum, contemnere. poenarum satis in ipsa re tuli: quam reieci quasi noxiam; cum esset eius generis, ut me docuit heri uesperi Sebastianus noster, unde simul possem & alimentum capere, ualetudini meae uehementer aptum, & palatum oblectare, quantum antea fortasse

numquam. restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnopere tamen sum commotus, uel inscitia mea, uel malitia tua: quae uicit omnino, uel fefellit potius opinionem meam. id si moleste fers; non longe abest mei leniendi facultas: si modo animum tuum induxeris, ut id, quod potes, etiam uelis. quod si secus acciderit: praedico tibi, culpam exiguam grauiter lues: neque te mellitis placentulis, quibus me munerari solitus es, absoluam, sed ea poena condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimesces. interim sustineo me, neque dum muto iudicium de te meum; quia te spero rationem utriusque nostrum habere uelle. Cupio tecum coram iocari, et simul adspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo, ante lucem.

EIDEM, Romam. 18

Cvm in magnis molestijs haec una me res delectare non mediocriter soleat, quod amicitias a me diligenter coli, nec numquam officium contemni, ipse mihi sum conscius; legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, ut immemorem promissi, appellas, atque etiam, ut oblitum humanitatis, leuiter accusas. Ego tuae familiae nobilitatem, egregiaq. tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, semper suspexi: te uero ipsum, praeditum ijs bonis, quae nobilitatem omnem uincunt, amaui prorsus, a quo die mihi cognitus es, amore singulari. hanc immutari in me uoluntatem, ita etiam si te mihi casus aliquis immutet, neque consuetudo mea, neque natura pateretur.

quod

quod equidem antea tibi certum esse, atq. exploratum arbitrabar, nunc, quando subdubitare te uideo, significandum putaui; ne posthac umquam suspiciones istiusmodi, plane meo erga te studio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia. quamquam, si tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo ualde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. satis, nisi fallor, statum rerum tuarum habeo cognitum: tu me scilicet uideris ignorare: nam, si nosses, & exigeres tamen id, quod praestare uix possum; esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuum in ob tu patrui, summi uiri. sit ita: uerumtamen abs te postulabat idem amor, ne, officium a me illud sine caussa praetermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutum, putabam humana omnia contemnere, mortem uero, quae sempiternae uitae initium est, etiam in bonis ducere. Quod si frangimur humanis, aut commouemur saltem; certe enim a stipite, a saxo, a ferrea materia longe distat hominis natura: quis tamen ab afflicto solatium exspectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia? quae si tibi nota sint: profecto me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querellam tuam. Neque uero, si uigeat animus, & perferat aduersa, ita ualemus ingenio, ut consolandi partes, quae doctrinae plurimum, & sapientiae postulant, audeamus assumere. non haec in nobis facultas est: quaeras eam aliunde licet: si modo, ut

significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est; qui & acuere mentem liberalibus studijs, & augere prudentiam usu rerum, ac praestantium uirorum sermone potuisti. quae si absint, ut abesse a me magna ex parte fateor: tamen ille ipse, qui tibi luctus caussam attulit, idem a luctu te remouet exemplo uitae suae, cuius abesse nullam partem a constantia, & a uirtute reperies. Hunc igitur tibi unum ante oculos constitue: finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad uulgi deprauatam consuetudinem flectere. ita consules egregie rationibus tuis: & illud recte instituendae uitae consilium, quod a me requiris, nusquam esse praestantius, quam in te ipso, cognosces. Vale. ∞ D LX

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER . SECVNDVS

FRANCISCO . VARGAE CAROLI . V . IMPERATORIS . ET PHILIPPI . EIVS . FILII HISPANIARVM . REGIS ORATORI

Venetias. I

O FFICII *mei saepe me admonet officiorum tuorum recordatio. officium autem, quod absens absenti praestare possum, litterae sunt: quas misissem ad te iam antea, nisi huc aduenientem graues admodum, & peracerbae curae statim excepissent. quas enim res scis esse nobis in uita omnium carissimas, omniumq. primas, in ijs me grauiter exercere fortuna coepit, uxore, liberis, fratre, uno paene tempore in morbum coniectis. ne mihi quidem belle satis est. animo enim affectus, ualere corpore qui possum? uerumtamen, quia mihi haerent in mente consilia tua, fero haec ut humana, diuina spe, in qua tu soles omnia ponere, confirmatus. quod nisi hunc in portum, te ducem secutus, confugissem: facile me tot malorum subita tempestas obruisset. En, quam sit incertus nostrorum consiliorum euentus, & quam ea, quae nobis ipsi ad uoluntatem fingimus, contra cadant. Petiui has regiones, non sine sumptu,*

non ſine labore, ſpe ductus ualetudinis recuperandae: reliqui urbem pulcherrimam, mea negotia, tuam conſuetudinem, in qua mihi ornamenti ſtatuo plurimum. haec bona, tantum abeſt, ut alijs bonis compenſata ſint, ut etiam multa ſucceſſerint, quae ſi ad ſenſum referantur, mala uere poſſum appellare. ſed, cum me ſenſus quandoque moueat, ratione tamen utor ſaepius. haec oſtendit, nihil eſſe malum, niſi quod noſtra culpa contingat: ancipitem eſſe in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim ſemper idem eſſe: quin, quae nobis aduerſa, exitioſa, prorſus miſera uideantur, ea ſaepe ita conuerti, ut ex ijs ipſis multae commoditates emanent: contra, quae ſpeciem habeant felicitatis, inde fluere quae acerbiſſima ſunt, exſulium, paupertatem, ignominiam. quae ego cum cogito, reficior paullulum, & excito me, quatenus licet, ad eam uirtutem, quae in aduerſis rebus elucet: de qua cum multa ſint a philoſophis tradita, unus tamen eam ſuo exemplo praeclare docuit noſtrae ſalutis auctor Ieſus Chriſtus: quo magiſtro, quae ſit uera fortitudo, diſcimus, omniumq. laudandarum artium abſolutam, ac uere ſalutarem doctrinam conſequimur. Atque ego te, Franciſce Varga, quod hoc ſtudij genus omnibus & ſtudijs, & ſcientijs anteponas, longe quidem hoc nomine pluris facio, quam quod negotia Caeſaris Imperatoris ex omnium ſaeculorum memoria praeſtantiſſimi, & Philippi Regis, omnium Regum maximi, apud Venetam Remp. orator adminiſtres. iſta enim dignitate alij quoque nobiles uiri claruerunt: pietate uero in Deum, & ſanctitate uitae,

parem

parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. itaque, postquam a te discessi, uix credas, quam saepe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio, recurrat. equidem, uel si mihi cetera hic omnia secundissima fluerent, quae experior, ut dixi, satis aduersa; iniucunde tamen uiuerem, quia procul a te absum; cuius ex humanitate, sermonibus, consilijs mirificos capiebam fructus, & documenta ad uitam recte traducendam utilissima. Quare iam me minus, quam antea, delectat, ac paene displicere totum coepit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad urbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, aestate scilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & uentorum ui totam audio agitari) si ualetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione uictus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniam a Deo cuncta pendent, ut Venetijs, intra meos parietes, in oculis, & adspectu meorum, commodissimo uitae genere, ita conualescam, ne qua postea me caeli mutandi necessitas extrudat. quod si assequar; habebis me, si me tantum ab humanitate tua sperare uis, quod profecto uis, familiarem, ac paene contubernalem: & hac equidem spe iam nunc mirifice sustentor. Vale.

HIERONYMO . FALETO
HERCVLIS . FERRARIENSIVM DVCIS . ORATORI
Venetias. 2

QVOD *heri iniecisti in ſermone, haeret in animo, &, quo diligentius rem perpendo, eo magis omnia mea conſilia, omnes cogitationes ad nouam ſocietatem, quaecumque ea ſit, conuerto. uexor enim, & deludor indigne ab homine taeterrimo, omniumq. impuriſſimo: cui non ſatis eſt auertere communem rem; ſed me prorſus ita deſpicit, ut nec dignum ducat, ad quem adeat accerſitus. equidem nihil mihi adſciſco, nihil arrogo inſolenter: nihil enim habeo neque a fortuna, neque a me ipſo, quo nimium extollar: uerum tamen limina mearum aedium teruntur quotidie pedibus uirorum clariſſimorum, ad me confluentium. tu ipſe, tu, inquam, Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipſe uir, quem grauiſſima diſtinent negotia, qui ſcribis hiſtoriam, qui legum ſcientiam, ueterum, & recentium, ſcriptis luculentiſſimis explicas, uenire tamen ad me, quae tua eſt humanitas, ſaepe ſolitus es, horasq. multas ſuauiſſimo ſermone conſumere. Malum eſt, inquies, ab homine nequiſſimo contemni. Malum: ſed peius etiam, expilari. quod niſi tua prudentia medicinam huic malo affert; perijt fructus omnis tuae liberalitatis. clauam enim citius de manu Herculis poſſim extorquere, quam ab iſto nummum. aut igitur ea mihi conſeruetur utilitas, quam tuo beneficio ſperaueram: aut, qui nos uult perditos, perdatur*

ipſe

ipse nobiscum, & societas communi pernicie dissoluatur. uerum, cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & singularem in me beneuolentiam intueor; traducor facile ad optimam spem; tranquilla omnia, commoda, copiosa mihi ipse polliceor. tu restitues unus afflictam rem: & istum postremi ordinis hominem, omnibus inquinatum uitijs, indignum prorsus non modo amicitia nostra, sed congressu etiam, ac sermone, extrudemus, ut uersetur posthac, & uiuat cum sui similibus, in sordida nequitie, seiunctus a nobis, qui humanitatem colimus, & uirtutem omni lucro anteponimus. Interim lege, quam saepe iam efflagitasti, partem libri nostri de quattuor Rebuspub. quam cupio a te probari. otium si habuero, quale ut aliquando consequar, operam dabo; in Bellombra tuo, si alibi non licebit, totum uolumen absoluam. Vale. Ex aedibus nostris. ∞ D L V I I

Ex libro de quattuor Rebuspub.

EX IIS, quae supra sunt commemorata, duae uidentur propositi nobis argumenti partes absolutae. patere enim satis arbitramur, non modo quibus uitijs duae maximae, ac firmissimae ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactatae corruerint; uerum etiam, quibus illa uitia remedijs uel sanari penitus, uel ita saltem corrigi potuerint, ne reip. salutem in discrimen adducerent. nunc urbis Romae quaestio succedit: qui erat tertius in diuisione locus. postremae narrationi, conclusio futura nostri muneris, omniumq.

nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiae nostrae reseruantur.

AC. DE Roma, quae nullo magis uitio, nullo grauius umquam morbo, quam imperij magnitudine, laborauit, primum illud occurrit, nulla omnino in ciuitate post homines natos aut uirtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut aeque malas artes, & exitiosa publicis rebus consilia ualuisse. Primis reip. temporibus, cum nulli dum de plebe magistratus creabantur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. utraq. cum per aliquot annos uiguisset, inclinare tum primum coepit, cum tribuni pl. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historiae declarant. nam, si prima repetere, &, quae cuique rei caussa sit, placet animo perquirere: tribunitiam potestatem, quae deinde senatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipsius uitio senatus Romae constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, senatum reprehendis, quia tribunos pl. creari passus sit, cum plebs eum magistratum non iam uocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine reip. praesenti iam periculo non poterat, imprudentiae condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis; cui parere, sapientis semper est habitum. Secesserat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, urbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati:

pati: senatum commodis frui, senatum honoribus abundare: plebem seruire, quae, ut ceteri liberi essent, quotidie sua corpora hostium telis obijceret, quem non mouerent huiusmodi querellae? quem non terrerent, cum ij, qui haec querebantur, alij pila, alij gladios manibus tenerent? recte fecit senatus: tribuniciam potestatem, a plebe flagitatam, concessit, non libenter, sed, ut impetum sedaret, maiorem temporis, quam suae uoluntatis, rationem duxit. haec, ut dixi, recte, nec sine summo consilio: sapiens enim cum necessitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter; quod, ut in eam necessitatem res deduceretur, siue negligentia, siue superbia commisit. occurri principijs oportuit, & nascentem pestem exstingui. nam, cum omnes ciuitates, quae suo milite bella gerunt, quotidianis prope seditionibus fluctuare necesse sit: quo malo & ueterum memoria, & nostra aetate florentissimas ciuitates occidisse constat: summae difficultatis, ac diuinae cuiusdam sapientiae uidetur esse, ita rem moderari, ut consistat; neque permittere, ut multitudini, quae satis ipsa per se leuis est, nulla paullo iustior ad motum accedat occasio. Erant in plebe Romana quamplurimi; quibus aere alieno obstrictis, unde soluerent, non erat. hi cum ad tribunal consulum, qui tum, nondum creatis praetoribus, de creditis pecunijs ius dicebant, a feneratoribus uocarentur, egestatem excusantes, & domesticas miserias ad eliciendam misericordiam commemorantes, tamen non audiebantur. magistratus nectendum feneratori debitorem, tradebat, ut, quamcumque creditor

uellet, seruitutem seruiret. iniqua, & homine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis caussa leges constituantur? an ego ullam legem potiorem ea lege ducam, qua Deus, ut homo liberum animal esset, ac ceteris animantibus imperaret, aeterno iure sanxit? pecuniam aufers: non relinquis, unde uiuam, unde liberos alam: fero: relinque libertatem; ut mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiae uictum quaeram. Cum his acerbe magistratus agebat; acerbius etiam feneratores; qui ciues Romanos, nexu uinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac uerberibus saepe saeuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussam libertatis suscipere & potuit, & debuit; nexos e uinculis eximere, humanitatis fuit; diem soluendi laxiorem egentibus statuere, aequitatis; usuris modum facere, iustitiae. haec & facienda fuerunt; &, ut fierent, cum a patribus plebs, atque consulibus frustra petijsset; ad extremum, ut homines desperatio praecipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab urbe passuum, secessit. tum, ut plebeiorum animi, stimulis iracundiae perciti, continerentur; senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuni pl. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiae, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, usque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam seditiosis concioni-

bus

bus uociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia numquam destiterunt. specie libertatem tuebantur; re uera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, ubi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in unum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quae in magno numero semper exsistit, uoluntatum et opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio, quae maxime liberatis imaginem praesefert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est optimatum, maior, quam populi: tum populi maior, quam senatus: postremo rursus unius maxima, & singularis. populus enim C. Caesarem extraordinarijs imperijs auxit, eoq. extulit, unde, cum se monarchiae proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam condicionem despexit; altiusq. maluit, ut humani mos ingenij fert, adscendere, quam ad inferiora, quae reliquerat, descendere. Neque uero me fugit id, quod a doctissimis uiris memoriae proditum est; firmissimas illius reip. uires esse, et quae non facile ab externis uiribus debilitentur, cuius non simplex, neque unius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, ut in triplici forma unum consilium, unam quasi mentem significet. neq. ego tum in ciuita

te

te praeclare agi negauerim, cum & unus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut unus, aut pauci, aut multi praecipue dominantur. uerum, ut harum trium partium in suo quaeque munere modum seruet, & ea, quam habet, potestatem numquam abutatur, ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus aequabilitati locus esse non potest. nam, quemadmodum in musicis, quo plures chordae percutiuntur, eo suauior concentus efficitur, quia uarius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumq. permulcet; sed haec tamen iucunditas ideo breuis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio uidetur illa quidem esse omnium optima; quia, quo longius ab unius imperio disceditur, eo propius ad libertatem acceditur; sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur. quid autem ex dissolutione exsistat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat. quare, cum sit necesse, ut de tribus potestatibus, quae pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: ante prouidendum est, ut ea, unde magis hoc imminet periculi, quaeq. ad temeritatem procliuior est, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque uiribus adaequet. quae uero de tribus ea sit, quae facilius insaniat, &, cum insanierit, cohiberi non possit, hic sine dubio populus est. qui ut inferiorem in ciuitate con

dicionem

dicionem aequo animo ferat, ita fiet, ſi cum eo ſemper iuſte, numquam ſuperbe, interdum etiam liberaliter ſenatus aget. tum populus nihil appetet, nihil molietur: nouos magiſtratus, nouas leges, noua imperia non deſiderabit: libera ſeruitute libenter ſeruiet: putabit enim ſe non hominibus ſeruire, ſed legibus. haec ſi Romae ſenatus initio cauiſſet; quiq. furentis multitudinis impetus, quaeq. uis eſſet, mature cogitaſſet: non, ut cum ſeruis agi ſolet, ita cum ciuibus agi paſſus eſſet: necti liberos homines uetuiſſet: uſuras, hoc eſt inopiae cauſſam, minuiſſet: ipſam autem inopiam publica benignitate ſubleuaſſet. quae quia non fecit, iccirco illa, quae dixi, conſecuta ſunt, ex deſperatione ſeceſſio, ex ſeceſſione tribunatus, ex tribunatu ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit ſenatus; medijs multa ſenatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & medijs florentiſſima reſp. fuit, extremis facile concidit. nullum enim ius, nullam poteſtatem a ſenatu tribunorum temeritas non abſtulit. Aerarij dominus per multa ſaecula ſenatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Piſoni & Gabinio coſ. ſimul cum prouincijs pecuniam, quantam uoluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia conſulares prouincias proconſulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abſtulit, Vatinij ſcilicet tribuni pl. improbitatem imitatus: qui anno proximo C. Caeſari Galliam Ciſalpinam cum Illyrico, inuito ſenatu, ſua lege dederat. Legati etiam

ex auctoritate senatus deligebantur. Vatinius immutauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa comitia quodam modo senatus in potestate fuerant; quia magistratum non gerebat is, qui ceperat, nisi patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio. Triumphum a senatu petere imperatores e prouincia redeuntes diu consueuerant. inuentus est, qui, cum senatus triumphum negasset, ad populum confugerit, &, populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea resp. consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod senatus improbabat, populus iubebat; quod decernebat senatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne senatus consulta fierent, impediebant. at, impedire iussa populi, si senatus uellet; non erat, ut tuto posset. ilico enim, incitantibus tribunis, erumpebat seditio, ilico uis, ilico caedes. cuius periculi metu saepe senatus iniquissima tulit. nam, ut omittam alia, quae sunt huius generis sexcenta, regna ipsa sine senatus consulto barbaris hominibus ex tribunorum pl. libidine esse donata, scriptum est. quae licentia cum retineri non posset, eo progressa demum est, ut omnia perdiderit. nec dissimilis erit euentus, quacumque in ciuitate pares cum senatu uires populus habebit: non quod, ubi aequalitas est, ibi recte non sit: sed quod, ubi ad aequalitatem populus peruenit, diuturnam esse non patitur. Quare, cum ex duorum ordinum aequalitate statim oriatur inaequalitas; aequalitati perniciosae tutam inaequalitatem antepono; et eum ordinem prae-
esse

esse rebus malo, qui potestate minus abutitur, quam eum, cuius potestatem summa statim licentia, summa temeritas consequitur.

MARIO. NIZOLIO Parmam.

3

EPISTOLA *tua, mi Nizoli, ut amici hominis, ac uehementer amandi, summa me uoluptate affecit, ac meam uehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non quod urbs, aut urbis ornamenta, me moueant: (alij haec mirantur, apud me uulgaria sunt) sed aueo incredibiliter patronum ueterem meum, meum dico? immo uero litterarum ac studiosorum omnium, ipsumq. litteris excellentem, Alexandrum Farnesium Cardinalem salutare: quem cognoui Romae, & colui puerum adolescens, eximia iam tum indole praeditum, & earum laudum principijs, quas deinde auctus aetate simul & iudicio perfecit, magna omnium exspectatione florentẽ. quo quidem tempore uehementer urbs ipsa excitauit me, atque acuit in studio liberalium disciplinarum, adspectu ipso antiquitatis, & multiplici ac uaria hominum eruditorum scientia: sed, ut ingenue uereq. fatear, proprie me expoliuit aula Farnesij moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctissime ac familiarissime cum duobus praestantissimis uiris, Marcello Ceruino, & Bernardino Mafaeio: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, utrumque immortalitate dignissimum, aduersa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam uocas, & multi*

uerbis inuitas amantissime, non me litterae tuae sopitum excitarunt, sed currentem potius, ut aiunt, incitarunt. quod utinam cum uoluntate cetera congruerent: iam iamq. uobiscum essem. sed uides anni tempus: uides itinerum difficultatem: scis, quam imbecillo sim corpore, quam tenui, & ad incommoda, iniuriasq. caeli perferendas parum apto. timeo etiam a militibus; a quibus otium non est: excurrere enim dicuntur, & praedas facere. non igitur ueniam, cum a uobis unius diei uix absim interuallo? ueniam, opinor; quaeq. aduersantur, & impediunt, contemnam omnia. uolui omnino meis oculis, Farnesio uidendo, satisfacere: uolo hanc a me ipso gratiam inire, & salutationis officio, expetito sane, ac debito, perfungi. Te uero, optime, ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo numquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauriam, cum praesens praesentem alloquar, uoluptatem? dilexi equidem, a quo primum die te cognoui, tuos mores, tuam naturae comitatem, ac suauitatem: doctrinam uero, ingenium, industriam suspexi semper, extuliq. laudibus ad caelum: nec iniuria. nam si, Romanae linguae studium colere & illustrare, laus est: quis hoc te uno aut curauit studiosius aetate nostra, aut cumulatius praestitit? ego ipse, quem tu esse aliquid uis in hac Latine scribendi facultate; in quo uereor ne te fallat amor: nam iudicium in dubium uocare non debeo: sed, si quid sum, magna ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes,

omnes, in illo praeclaro tuarum Obseruationum libro congestos, reperi; & usus sum facile: quos colligere dispersos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur beneficium tuum, cum me laudas, & quodam modo praemia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, disputas erudite: nec a iudicio tuo mea discrepat opinio. quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; uel ego tuam sententiam, ut ueram, uel tu meam sequeris gratiae saltem caussa. Vale, & Farnesio Cardinali, simulq. Antonio Mirandulae, Episcopo, uni omnium doctissimo, atque humanissimo, meis uerbis salutem plurimam dicito. Asulae.

SILVIO. ANTONIANO
Ferrariam. 4

ACVTE admodum, mi Silui, nec minus amanter scribis. ego autem in amore facile possum tibi respondere, planeq. respondeo: ingenij signa, praedico tibi, ne prorsus ulla meis in litteris exspectato. non soleo fere studiosius epistolas elaborare: primum, quia, si quid scribitur ad familiares, plane familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitiosa, constructa uerbis, & sententijs exquisitis: deinde, quia ne si uelim quidem in epistolis agere accuratius, relinquitur ut possim. urgeor quotidianis amicorum salutationibus: negotijs, & rei domesticae cura paene opprimor: oculorum uero ualetudine sic interdum uexor, ut nullam partem capiam quietis. quare male merearis de amico tuo, si uelis ei, tam ualde occupato,

tam grauiter affecto, diligentiae onus imponere. imitetur epistola sermonem, excurrat libere, nullis adstricta legibus, & suauem quandam, perfecta non indignam amicitia, negligentiam praeseferat. alioqui officium scribendi, saepe inter absentes necessariũ, gratum quidem semper, iniucundum & graue nimis accurata reddet industria. Quod me ornas laudibus; non efficis, ut ipse mihi placeam, aut assumam plus quam soleo: id assequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere ista uideo, nimis in me honorifica, praeclara, singularia: quae optaui equidem semper, adeptum me numquam putaui. sed uidelicet, affingere ueritati, uobis poetis religio non est: idq. facitis libenter; ne, consuetudine intermissa, quodam modo uestra iura minuantur. me tamen, si poetice scribis, artificium tuum, sin, ut scribis, ita sentis, error etiam delectat. haec enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat necesse est: foris etiam, ut spero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti testimonio, cum te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia constet, non pauci fortasse assentientur. quod utinam, id quod in meis consilijs erat summum, Ferrariae mihi uiuere per ualetudinem licuisset. nae ego te, singulari uirtute adolescentem, ita meis studijs, & officiijs essem complexus, ut nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipsi, apud quem filij locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, si te, depulso morbo, confirmares? Vtinam id aliquando eueniat: sed id quidem sperare iam uix audeo. iaceo enim nunc, & lan-

gueo

gueo miserrime: nec mihi caeli mutatio profuit: nec nouis remedijs locus est; quae iam omnia frustra consumpsi: uno tamen bono mea mala compensantur, quod, etsi uires corporis magna ex parte, ingenium tamen, qualecumque est, uis morbi minime debilitauit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures praebeo. sic assequar fortasse, ut, qui me non uident, carentem publico, & communi luce, uiuere tamen intelligant, atque ita uiuere, ne quando cum alijs plane totus exstinguar. Tu fruere, optime Silui, ista ualetudine, & isto otio: cum illa tibi naturae munere satis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate uberrimum. Vale. Venetijs. ∞ D LIIX

BARTHOLOMAEO. RICCIO Ferrariam. 5

VERA narras, optime Ricci, atque ita narras, ut in magna tuarum litterarum prudentia facile tamen amor interluceat. Mihi, ut scribis, condiciones hoc biennio delatae sunt multae, omnes cum emolumento, nulla sine dignitate. fecit tamen siue ualetudo mea, siue uoluntas, seu fati potius, quae in rebus humanis dominatur, occulta quaedam uis, ut omnes reiecerim. hanc postremam, delatam a summo Cardinali, Hippolyto Estensi, unam auide sum complexus, unam omnibus anteposui: nec est in meis consilijs quidquam antiquius, quam ut in illius aula, eximij Principis, ac uiri praestantissimi, consenescam. itaque, quod hortaris, ut ad uos quamprimum

me conferam; non efficis, ut cupiam, qui cupiditate iam ardeam; dolorem potius auges; cum intelligam, quod maxime uolo, id me conſequi, hoc quidem tempore, minime poſſe. nam, ut omittam, quod haec me frigoris acerrima uis, & intemperies caeli ſemel aut iterum cubiculo egreſſum peſſime accepit, & in eadem clauſtra, in eaſdem, ubi multis iam menſibus iacui, tenebras retruſit: praeterea pietas me retinet. Fratres habet uxor mea duos: quos ego ambos unice diligo: contraq. ipſi mihi ſingularem non modo beneuolentiam, uerum etiam obſeruantiam praeſtant. probi ſunt adoleſcentes, ingenio, modeſtia, uirtute etiam ornati, una re minus laudandi, quod inter ipſos parum conuenit. orta eſt inter eos poſt obitum patris de hereditate diſſenſio: inde lis, inde odium. quod niſi ego me interponerem; niſi utrumque prenſarem, rogaremq. per parentis manes, per ſolitudinem matris, per exiſtimationem familiae: conflictarentur aſſidue turpibus iudicijs, graui iactura famae, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum uerſor in negotio: dum in eo ſtudium, operamq. pono, ut uxoris meae fratribus conſulam: putem mihi eſſe uerendum, ne quis me, ſana praeditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimeſcam. hem, Ricci, qui ſacris in litteris non ambitione, ut multi, ſed ita uerſatus es, ut ſcientiam, e libris petitam, uita exprimeres; quae ſunt illa praeclara, quae nos ille bonarum actionum magiſter optimus edocuit? non haec ſunt, egentibus ſubuenire, errantes in uiam, diſſidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me

de

de hoc officio. non postulo, ut laudes. iam enim didici, uel aetate doctus, uel morbo admonitus, recte factorum fructum a Deo potius, quam ab hominum iudicijs, exspectare, omnemq. laudem non in honore uerborum, sed in ipsa re, atque in una uirtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meae caussas, utramque satis grauem. accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, ut imprimam librum meum de legibus Romanis; quem poscentibus multis debere iam diutius uix possum. eoq. magis in hanc uoluntatem incubui, quod inscriptus emittetur Hippolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua caussa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq. multorum annorum consuetudinem licebit aliquando resarcire. quod ut sit maxime diuturnum, opto uehementer, &, ut tu amantissime auguraris, etiam spero. Vale. Venetijs. ∞ D L V I

ANTONIO . AVGVSTINO Romam. 6

ACCEPI tuum Varronem, missum ab Octauio nostro, delatum a Laeuino. quid quaeris? te dignus est. quod si operam eandem posueris in Festo; plurimum tibi Romanae litterae debebunt. aggredere. quid enim tibi non succedet? qui, (ut omittam illa, quae pleno iam theatro spectata sunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus industria es. ac mehercule non solum communi nomine, sed proprias etiam tibi ego agam, atque habebo

 gratias.

gratias. nam, quem in eo libro emendando laborem suscipere cogitaueram, quem fortasse, & alijs pressus oneribus, & natura, ac ualetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetijs. Egregio iurisconsulto, Pyrrho Tarro, ueteri mihi necessitudine coniuncto, salutem plurimam. ∞ D L I V.

EIDEM, Romam. 7

Ego uero & scripsi iam, nisi me fallit memoria, satis aperte: & nunc, quando tibi ita placet, iterabo eadem libentissime. Lapides, aut nummos, si quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum; eos si nobis impertieris, habebo gratias, tuumq. etiam beneficium ipsa fortasse, me narrante, posteritas audiet. tabulas uideor mihi legisse Romae nescio quas: sed neque tum descripsi; qui magni non facerem ea, quae nunc quidem tanti puto, nihil ut potius mihi sit: neque uero, quo in loco, aut apud quem eas legerim, satis nunc in memoriam reuocare possum. quare ad te confugio, uniuersae arcam antiquitatis, arcam tamen eiusmodi, quae pateat amicis tuis, hoc est bonis uiris. quo me in numero quia esse uis, triumpho. Alexander autem tuus facile nostrum artificio uincet. tu enim excellis: at nos quid sumus? aliquid fortasse, si cum alijs; nihil certe, si tecum Augustine comparemur. Plura nec possum, quod eram occupatus: quamquam hoc quidem quotidianum est: nec debeo hac in re, quam tibi non solum amicitia nostra, uerum etiam litterae ipsae, quibus tibi scio nihil esse carius, etiam me tacente, magnopere commendant.

Vale.

Vale, & Siluestrum Aldobrandinum, uirum excellentem, meum perueterem amicum, nisi graue est, saluta meis uerbis plurimum. Venetijs.

EIDEM, Romam. 8

NISI quis casus meis consilijs occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante a me conscriptum, debere diutius multis flagitantibus non possum. ad hunc librum quantum ex antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, praeclare intelligo. porro, tu is es, qui hoc in usu, atque hoc in genere scientiae, tum quia Romae uiuis, tum quod in studijs totus haeres, paene solus excellas. quamquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quae ego non desino praedicare, haud sane paullo praestantiora: quae non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem; ne tu me nimium esse blandum, &, quasi tuae diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur a te, atque etiam rogo, (quamquam hoc uerbum amicitia nostra, tuaq. maxime bonitas respuere uidetur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, e libris excerptum, & ueterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi ut impertias. bene mereberis de litteris, uel potius bene de te meritis gratiam referes: quando quidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiam de me ipso; cuius laudi, pro nostra necessitudine, meoq. erga te studio singulari, debes uelle consulere. quamquam hoc certe non admodum specto: ambitionem enim paene

habeo in extremis: prima mihi est, omniumq. rerum antiquissima publica studiosorum hominum utilitas: quo mei labores intenduntur, mea, quaecumque est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua scrinia, in quibus conditi rerum antiquarum thesauri asseruantur. nemo enim, si possessio litterarum diuitiae sunt; quod homines eleganti iudicio, sanaq. praediti mente opinantur; nemo, inquam, optime Augustine, te ditior est. nec uero de tuis copijs multum imminues, si, quod futurum speramus, inopiae nostrae subueneris. qui si etiam nobiscum plurima communicares; multo id tamen, quod dares, minus esset, quam quantum tibi, libris assidue tractandis, quotidie quaeritur. uerum modeste tecum agimus: petimus a te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetijs.

EIDEM

LEGATO . PONTIFICIO

Viennam. 9

QVIA mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cepi laetitiam: tibiq. sum absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multorum sermonibus cognoui. illud, ut uere dicam, molestiae non nihil adspersit, quod ueritus sum, ne nostrae litterae, quibus, in urbe dum uiuis, tua studia splendorem, & utilitatem addunt, te discedente, & in Austriam usque, ad longe diuersum uitae genus translato, iacturae plurimum facerent.

rent. quod si, secus esse, significaueris: (iam enim uersaris in ipsa re, quaeq. tua futura sit in uniuerso fere munere occupatio, usus te monere, & erudire facile potest) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam ijs, quibus honestare tuam uirtutem his honoris insignibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq. liberalium, detrimento, curae fuit. Ac primum illud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, etiam atque etiam a te petam, uel potius, quando pollicitus iam es, a te exigam, ut Festum Pompeium tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi, ac seuerissimi iudicij uiro, satisfaciat, edendum omnino cures, neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiare, quam, cũ in illo uere aureo libro dispersam uideamus, colligere tamen uix possumus, uel plane nullo modo possumus, locorum, ut scis, paene innumerabilium difficili scientia impediti. bene collocabitur industria tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per ora uirum, Varro tuus aequo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi praesertim studiosorum commodo coniuncta: tu, si de illa non laboras, hoc saltem commouere te debeat. quod utinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinae tuae, aut tibi mea mens, & plane incredibilis ad communicandam uirtutem animi propensio, cum ista tam exquisita, tamq. multiplici omnium paene litterarum scientia contigisset. nae ego, quod ad me attinet, multa non sinerem ignorari, quae scire praeclarum est, quaeq. in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen persua-

persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, ut tantã doctrinam, si quid tibi accidat humanitus, (homines enim sumus: nec ego mihi, nec tu tibi de uitae diuturnitate praestare quidquam possumus) extingui tecum uelis. Quid ea, quae chartis iam, & uoluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostram sitim non uis? sed, opinor, aliquando facies: & faueo libenter meae spei, paullo minus, quam tuae gloriae; cui scio me optime consulere, cum haec ad te scribo. De me si quaeris: uexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse ualetudinis damno: sed nihil est tanti, ut a litterarum suauissima consuetudine seiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatae iuuenis industriae, & ingenio, ut probitate, praestans, hic est, eritque, ut uideo, in aliquot menses. imprimit suos Fastos cum commentarijs; & interim adornat alia. saepe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro. sed utriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis, & studij erga te, tuiq. similes testis ego sum: quem debes ipsum suo merito, praeterea tuae praeconem eruditionis, diligere. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Romam. 10

VBI te ad urbem rediisse cognoui, uehementer sane, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio, sum laetatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanae musae uidebantur. Scripseram ad te superioribus diebus; easq. litteras ad aulam noui Imperatoris miseram; quas acceperis, nec ne, cupio scire. appellabam te, quod iam promiseras, de Festo cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia, nisi fallor, spatij plus habebis. aggressus ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitione quid speres, si ad me scripseris, gratissimum facies. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. RHAMBERTO rusticanti. 11

SVADEBAM, ut exires; quod aegrotans, quantum esset in caeli mutatione, cognouissem: nunc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusquam iuuat: solus, ut in litore, oberro. qui etiam, etsi scio quam sis prudens, & in omni re moderatus; tamen, ut est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium est, ut rure, ueluti quandam uiuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli istam consuetudinem imitari, serua tuam ueterem continentiam. &, quoniam mihi, ut saepe tecum locutus sum, aduersus non dissimilem destillationem praesens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipsum, nisi fallor, hoc uno maxime

senties

ſenties alleuari; ſi modo hoc tenebis, ut meridianum in ſolem ne te committas; multo uero minus in uentum, qui ſit inclementior. nam ſunt aurae quaedam leues, quarum ſpiritus non modo non hominum generi noxius, ſed etiam uitalis: & ego, has ſaepe ultro ſecutus, ſenſi languentes in me uires earum quaſi flabris excitari. Sed, o Rhamberte, audi me, hoc uerisſime monentem. nihil agis, niſi iucunde uiuas. ſi uis te tibi reſtituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo diſpellas, ſi qua triſtium cogitationum reſidet nubecula. Hanc eſſe praeſtantiſſinam medicinam, uel potius unam eſſe medicinam, me quidem, ſuperioribus temporibus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, ut pro eo, quanti ipſe tibi es, quantiq. etiam nos apud te ſumus, quorum ſalus in tua ſalute poſita eſt; des operam, ut ueterem morbum noua ratione cures, & aliquando iſtam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non ſolum diuerſis, ſed etiam contrarijs integrum iam annum lacerant, dum latentem in obſcuro ueritatem tuo periculo quaerunt. Vale. Venetijs. ∞ D XLIV. *menſe Sept.*

MARIO. CORRADO
Brundiſium. 12

DEBEO *tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorſus ut non uideam, qui ſoluendo eſſe poſſim. ſcripſiſti ad me ſaepe: tantum ne? ſunt alia: humaniſſime, elegantiſſime: laudes in me contuliſti eas, quas ſi agnoſcã, ipſe me nimium uidear amare. tibi tamen habeo gra-*

tias

tias de ista tam liberali, tamq. erga me prolixa uoluntate; eamque, si gratus, idest si uir bonus esse uolo, ut certe uolo, puto mihi esse inter summa beneficia collocandam. itaque, cum te numquam uiderim, fero tamen in oculis: &, quamquam habeas, qui te talem diligant; quos necesse est esse quamplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, secundis non libenter acquiesco. non soleo blandus esse, nec auribus dare, quod negari possit ueritati. quare uelim mihi credas affirmanti; neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes: cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. unum doleo, tuam istam latere uirtutem in extremo Italiae angulo, neque in hac luce uersari, ubi fructum caperes eam laudem, quae tibi debetur, iudicio, ac testimonio praestantium uirorum. quod si te cohortando possem adducere, ut de migratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem: uerum neque mihi de statu rerum tuarum constat; et, si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, ut opinor, obscura, uel me tacente debet incitare. Quod scire uis de meis antiquitatibus, haec sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferendum. Edidi iam commentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolas ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc utrumque mitto. maiora uellem, & fortasse possem; uerum infirmitas corporis facit, ut labore debiliter; lippitudo autem, ne le-

gere

gere diutius liceat, aut ſcribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt ſalutationes amicorum, magnam domeſtica negotia: ſexcenta praeterea, quae me a ſtudijs auellunt. ſed feramus: humana ſunt, nec praecipue noſtra, ſed communia cum multis. Tu me, uelim, ames, & , ſi par pari referre uis, amore non uulgari. Vale. Venetijs.

FABIO. STELLAE
Brixiam. 13

Cvm *tu ad me, Fabi, quem de facie nondum noſti, adductus humanitate epiſtolam miſeris tam elegantem, diſtinctam notis non amoris minus, quam ingenij: ferreus ſim, niſi te, patremq. tuum ſic amem, ut amare ſolemus ea, quae nobis in uita prima ſunt. ſed quid, ſi me ipſum etiam ueſtra cauſſa plus amem? quid enim? cum ego me a parente tuo, magni nominis uiro, ſummis uirtutibus ornato, diligi uideā, a te uero etiam laudari, excellentis ingenij adoleſcente, optime ad uirtutem animato; non ipſe mihi pluris ſim? non gaudeam haberi a uobis, qualis eſſe ſemper uolui, & , ut eſſem, laboraui; ſed uoluntati exitum reſpondiſſe nunquam duxi? Equidem, cum natura ſum, tum ualetudine & morbo ſubtriſtis; nec ad hilaritatem facile traducor: tuae tamen litterae, patriſq. tui, uix credas, quid animo meo iucunditatis inſtillarint, qua uoluptate, qua laetitia perfuderint. itaq. officij ueſtri memoria ſuſtentor: eaq. ſic fruor, ut beneficijs omnibus anteponam. quod utinam adire ad uos, ac ſtudio ueſtro ſatisfacere liceret. nihil eſſet optatius: & eſſet*

iter

iter Pastorio comite iucundius. uerum nescio quo fato contigit, ut, quo primum huc die perueni, cum tota paene familia coeperim aegrotare, uxor quidem grauissime; nec dum ualet; ego satis leuiter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quaeuis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, a uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidissime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, idest, quoad equo, aut etiam rheda liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, idest qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiam huius caeli nonnihil metuo: rheda autem, uereor, ne succussu laedat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, praestanti uiro, multam salutem meis uerbis. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 14

AGNOSCO tuis in litteris & patris tui, summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quam doctrina, praestantis, egregiam disciplinam. & cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam, quae summa est, non nihil tamen tua caussa uidetur accedere. Patet, atque

elucet in epiſtola tua pudor ille, ingenuo dignus adoleſcente, qui maxime commendat aetatem: patet etiam, quo fit pudor amabilior, plusq. ſibi gratiae conciliat, ingenium. quae perſpexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuerſatus Brixiae ſum in aedibus ueſtris, exceptuſque, & cultus a parentibus tuis omni genere officij: ſed nihil praeſtantius, nihil admirabilius, quam laudis in adoleſcente perpetuitas. primum enim lubrica ipſa aetas eſt; nec reperitur facile, qui conſiſtat: deinde, tenduntur ſaepe bonis, quibus capiantur, inſidiae: & multa ſunt ad deprauandum parata, improborum conſilia, aequalium exempla, uoluptatum illecebrae. hae ſunt illae Syrtes, quibus incerto curſu nauigantes abſorbentur: haec illa ſaxa, quo ſalutis cum aperto diſcrimine impingitur. nec uero, poetas, cum & haec, & huius generis alia cecinerunt, ſimpliciter locutos, uelim exiſtimes. utuntur ſimilitudine rerum, quae ſubiectae ſenſibus ſunt, ut animos erudiant, moribusq. noſtris, ac famae conſulant. itaque ſapientem appellarunt eum, qui maris pericula, uoragines, & ſcopulos, & dubijs agitata uentis loca uitauiſſet, atque illa perdendorum hominum auida monſtra, uirginum facie ſimulata, praedulciq. cantu blandientia, contempſiſſet. quae ſunt omnes, mihi crede, imagines humanae uitae: qua nullum eſt mare difficilius, & in qua, niſi rationis quaſi gubernaculo regamur, quam facile fluctuemus, quamq. multa, & quam grauia rei familiaris, exiſtimationis, ac uitae naufragia contingant, ſi te propter aetatem nondum uſus docuit, diſce a libris, uel diſce a parente tuo,

ſpectatae

spectatae sapientiae uiro; qui se ex hac tempestate tamquam in portum recepit sacrarum litterarum; quodq. habet a foro, quod a publicis muneribus otij, totum id in theologia libentissime consumit. quem tu imitaris, ut audio, si minus in studio doctrinae, at in uoluntate, in moribus, uitaeq. instituto. contemnere te aiunt, quae ceteris ab adolescentibus cum uoluptate fiunt: abhorrere a lusu, uenatione, cursu, alea: leuia ducere haec, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, uel quibus ad humanitatem informamur, uel quibus ad excellentem liberalium disciplinarum cognitionem aditus aperitur: maxime uero solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus aeternae uitae salus comparatur. diuina sunt haec munera, mi Fabi, non a nobis profecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, ut ita sentires, & ita uelles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus praecipuo quodam lumine illustrauerit. alijs non idem contigit: mirari noli, neque caussam quaere. abdita sunt, nec humanis comprehensibilia mentibus arcana caeli. stet illud modo, nihil usquam fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quaeq. ille uult, & quae permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque, recte ne fiant, an secus, interpretari. Et omnino uelim te, cum de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiae, demittere animum, ac mentem, unamq. putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & studium erga illos, qui nobis a Deo commendantur. Quae non dubito quin saepe ita cogites, ut cre-

das; nec te ita puto credere, ut re ipsa non praestes: cum te omnes ita uiuere confirment, ut a tuis moribus procul absit arrogantia. uerumtamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non a te gratiam ineo? non haec tibi, licet parum necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. Ipse mihi satisfacio. nam, quae laudatio uidetur, eadem, si attendis, cohortandi etiam uim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia, magnopere delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi; quia, si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studioq. incendor. Te autem, cum haec legis, laetari oportet uel tua caussa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari; uel mea, quem sentire tecum uideas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quae quanta sint, ex eo conijcitur, quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris, eosq. non a malis modo, sed a malorum quoque metu uindicat. Macte igitur ista uoluntate, & isto sensu. mature uidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum: nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos uicissim, ubi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale. Venetijs. ∞ D L I I X

IOAN-

IOANNI. BAPTISTAE PASTORIO
Brixiam. 15

EGO uero te, mi Pastori, tua caussa dilexi semper. habes enim, quae tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quae mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt. quae enim a uirtute profecta sit, non his tamquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq. iam processit, ut ad summum peruenisse uideatur. praesta te mihi, obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem. munus hoc erit omnium munerum praestantissimum. quod ego, qui sim mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum exspecto. Vale. Asulae.

VINCENTIO. STELLAE
Brixiam. 16

SVPERIORIBVS diebus, quo magis incitabar cupiditate ueniendi ad te, uisendaeq. urbis, ut audio, pulcherrimae, qui essem litteris & tuis, & filij tui, idest utriusque tuis, amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permitteret humanitas, quam, quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac saepe mecum sic. An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne uidisti quidem? adde: quem uirum, quam nobilem, quam grauem, quam districtum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura

semper, nunc etiam ualetudine impeditus, exquisita quadam ratione, & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec uici facile, sed uici tamen aliquando, & decreui omnino ad uos primo quoque tempore me conferre. uereor enim, dum ualetudinis commodum exspecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, idest in imbres, & frigora: quorum altero uiae corrumpuntur; alterum scis esse λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud, in quo tibi fortasse, uel domesticis tuis, incommodare mea mollities, & paullo fastidiosior in uictu consuetudo potest, id non specto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile; aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec est, cur sententiam mutem: uidendum de ratione itineris: quam tu ad meam uoluntatem, meumq. consilium, quae tua est humanitas, totam reijcis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad uirium infirmitatem sustentandam, quam lecticula gestari. sed habet species illa, quod ad Fabium tuum scripseram, quiddam nimis honorificum: nec ego is sum, qui, quod superat fortunam meam, eo libenter utar. uerum ignoscetur ualetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus & uexatio facile frangerent. rheda quidem, qua mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero uehatur, opus est. haec si habebo, uel potius cum habebo; (uis enim me a tua liberalitate omnia exspectare) dabo me statim in uiam, & ea quidem spe, ut aliquem e caeli mutatione fructum capiam, maximum

quidem

quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 17

QVOD ueritus sum, fieri uideo, ut imbribus madescat humus, & puluis in lutum coacta uias impediat, ac turpi foedet adspectu. frigoris etiam acres morsus hoc triduo sentire coepimus. quae cum sint iter habentibus incommoda; tum uero, maiora ut timeantur, hiemis propinquitas facit: ut mihi uel mature, nulla interposita mora, ueniendum ad uos, uel totum consilium necessario abijciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: sed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domestico maerore ereptum statuam in tuis aedibus, idest in aliqua, ut spero, iucunditate, atque laetitia. iniurias autem caeli, lectica circummuniti, possumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, ut Saturni die, aut, qui sequetur, proximo, uehicula perducant. Lecticario mandetur, atque etiam aurigae rhedam moderanti, ne quid approperent, nisi me iubente; & omnino rationem itineris ad meam uoluntatem accommodent. hoc tu, scio, Stella, uel me non scribente, mandasses. nihil enim te praeterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non uis amicorum tuorum caussa, ob humanitatem prudentiae parem. Vale. Asulae.

* 18

EGO uero, comprimi a te mea caussa librum tuum, minime uolo. quin, si ad me refers, ut edas

quamprimum, ſuadeô: rogo etiam pro eo, quantus eſt amor in me tuus: quem non eſſe mediocrem, tuae litterae ſignificant. an ego ita ſim bonis artibus inſcnſus, ut induſtriae tuae impedimenta opponam, & excellentis ingenij fructus, cum bene maturi ſint, condi potius, ac domeſticos intra parietes aſſeruari, quam in publicum afferri, & communicari cum omnibus uelim? Illa de tuis hortis, & noſtris fontibus, eleganter a te, nec ſine ſale, prolata ſunt. uerum agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter diſſimulabo, tibiq. totam largiar. in reliquis etiam habebo rationem amicitiae noſtrae, nuper inſtitutae, maiorem tamen fortaſſe ueritatis. Tua ſcripta, proxime edita, doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obſeruationem. itaque uigebunt omnibus, & laudabuntur. quod ſi quid eſt, quod deſiderari poſſit: primum id leue eſt; deinde, ut ſcis, non imminuit, ſed auget naeuus in formoſo corpore pulchritudinem. Vale. Venetijs.

EIDEM, 19

NOLI *officium litterarum a me requirere: numquam ſcripſiſti, quin reſcripſerim. quod ſi contra, quam res eſt, uidetur; alieno uitio fit; a me quidem prorſus abeſt culpa. De horologio quod iterum iam ſcribis, uincit pudorem meum humanitas tua. iam enim ſtatueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid ſcribenti, unde ad nos utilitas, ad te ipſum gloria permanet; negotium amico dederam: & ille curaturum promiſerat:*

ſerat:

ſerat: nec tamen biennio fidem ſoluit. quare accipio libenter, quod das. tu mihi, quod tuo commodo fiat, horologium Auguſtae elaboratum; ego tibi, quantam ſcripſeris, pecuniam ſtatim curabo. quale uelim, iam antea ſignificaui, factum eleganter, artificio non uulgari. Audieram, quae ducuntur egregia, minoris triginta ſcutatis emi non ſolere. Hoc quidem eſſet nimium: nec rei familiaris ratio ferret; cui conſulere, quia copioſa non eſt, uideor debere. porro genus hoc ornamentorum ita ſoleo cupere, ut non inſaniam: cupio autem ualetudinis, non libidinis cauſſa. cum enim me ſatis triſtem natura finxerit, accerſenda extrinſecus iucunditas eſt, quam a me ipſo petere non poſſum; eoq. magis, quod plurimus in cubiculo ſum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, moleſto tamen potius, quam acerbo. nolim igitur impenſam eſſe ſupra decem ſcutatos, aut omnino quindecim, eamq. ita fieri, ſi horologium probetur oculis eruditis. itaque uide, cui negotium mandes. nam neque omnes intelligunt: & aliis alia probantur. ego formam, & artificium, non materiam, cupio emere. De tuis Inſtit. egi diligenter: hortatus ſum, lucri maximi ſpe propoſita. ubi ad pretium uentum eſt, audire ſe negarunt. itaque tibi auctor ſum, cum iis tranſigas, quos faciles iam habuiſti, & in tuo merito ſatis, ut audio, liberales. Vale. Venetiis.

 20

VOLFANGVM VVerter, cum aliquot abhinc annis Patauii adoleſcens daret operam Bonamico, dile

xi multis nominibus plurimum . nam, ut omittam, quod & in adspectu species quaedam index nobilitatis, & in sermone, atque in moribus probitas elucebat; incensus litterarum studio colebat me, atque obseruabat diligentissime, sic, ut in magna frequentia amicorũ nemo tamen mihi esset illo carior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad uiuam, tuebor, eiq. absenti memoriam, beneuolentiamque, quam debeo, fratribus praesentibus officia, quae potero, accurate praestabo. hoc cum mea sponte facturus essem, quantum, optime ✲, mihi accessisse uoluntatis existimas, quod eos tu, uir inter maximos summus, & in exercenda uirtute semper occupatus, commendandos mihi tuis litteris putasti? nam, si quis est, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primisq. de eloquentia bene & sentiat, & loquatur; is ego sum; planeq. meos eo sensus libenter conferam, ut, qui tibi cari sunt, eosdem ego quoque diligam. Quare, si uis, da mihi ornandos, atque amandos, qui ad nos ueniunt, amicos tuos. officijs eos, si potero; sin minus, studio certe, & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, ut, quo tu sis apud me pondere, cum intellexerint, gratias tibi, quod eos tua commendatione sis prosecutus, diligenter agant. Audio te quiddam pangere in Rhetoricos Aristotelis libros: quod, quale exspecto, auguror futurum, praeclarum scilicet, ac te dignum. urge igitur; ut & communi utilitati, & tuae gloriae consulas. Vale.

EIDEM,

EIDEM, * 21

Nos hic, optime * (ordiar a re tristi; quando laetae non suppetunt) annum habemus pestilentem; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adspectus mortuorum. furere iam coepit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensim, & latenter, nec fere quemquam, nisi obscuri loci, infimaeq. sortis, attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quam iaceant, saepe docuit euentus. Vobis recte istic esse audio, perpetuoq. sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modo priuatas domos exhaurit, uerum etiã urbes deuastat, tum a cunctis discordijs, ac bellis, & intestinis, & externis. Te uero florere omni laude, ualere auctoritate, ualere gratia, esse unum, ad quem omnes confluant consilij auxilijq. caussa; nisi plurimum laeter, male sentiam de uirtute, unde tibi ista fluxerunt; male etiam de me ipso, quia tuam uitae rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certe multo minus quã uolebam. unum si addis, ut ingenium tuum, quo nullum uidi praestantius, languere non sinas, & otij tui rationem constare uelis, hoc est, ut aggrediaris ad scribendum illa praeclara, quae te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscumq. & cum posteritate communices: nae tu *, omnium fortunam uincis, & solidam plane possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet, idem conor pro mea uirili parte: & haereo, quoad possum, in scribendo:

sed

ſed mea ratio quam non ſit eadem, quae tua, cognoſce. Valetudine ſum ea, quae facile in morbos incurrat, imbecilla prorſus, & incommoda: itaque ſaepe in curſu inſtitutorum meorum, cum progredi maxime uellem, conſiſtere ſum coactus. Accedunt, quae temporis haud exiguam partem auferunt, ſalutationes multae multorum: in quibus uidetur eſſe honor; & eſt omnino quaedam ſpecies: ſed ualeat ambitio: odi omnia, quae detrimentum ſtudijs afferunt. Quid domeſtica? non enim tantum a me pendent ij, qui meos intra parietes uiuunt, uxor, liberi, familia: ſed fratres quoque ſuas in me uno rationes habent ſitas: uterque meis conſilijs, alter etiam meis opibus, quantulaecumque ſunt, nititur, ac ſuſtentatur. Vides rerum mearum imaginem, ut in tabula depictam. nec tamen obrui me ſino fluctibus moleſtiarum; ſed enitor ſaepe, & conſequor interdum, ut ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meq. ſaltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo ſi frui diutius liceret, in caelo eſſem: quia non licet, hortor te, cui otij ſatis eſt, ingenij uero, ſcientiae, iudicij multo plus, quam mihi, ut haec omnia ſtudioſorum ad utilitatem conferas. quod ſi facies; glorioſum tibi erit ex ipſa re, quem uideo praeſtare poſſe maxima; ceteris non modo re, uerum etiam exemplo fructuoſum. fortaſſe enim, te praeeunte, alij, quoquo modo poterunt, inuitati laude ſubſequentur. Ego meas Antiquitates, etſi, ut ille ait, ſpiſſum opus eſt, aliquando tamen, ut ſpero, pertexam. Vale. Venetijs.

GRATAE

 22

GRATAE *mihi tuae litterae, gratissimus uero qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam; quod, ingressum esse minime uulgarem in uiam litterarum, longeq. per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum haec, a me nunc minus exspectata, eoq. iucundior, uoluntatis erga me tuae minime dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paullo plus mehercule, quam doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, ijs tamen de rebus, quae si dilucide pateant, quod accidere potest utroque nostrum disputante, studiosis fortasse non nihil in eo consuletur. id quod est in meis consilijs, & fuit semper antiquissimum. Nam quod mea quaedam improbas: si recte sentis, habeo gratiam: errare possum; & corrigi uolo. sin, ubi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quae a studio ueritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quae meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine praetermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisiui paullisper in eo modestiam tuam. agam enim tecum libere, sicuti natura mea postulat, & inter bonos uiros aequum est. Illa de iudicijs extraordinarijs, quae te scribis edidisse, si dederis operam,*

ut ad

ut ad me perferantur, etsi ea discrepare significas a sententia mea, gratissima tamen erunt. & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quaerere. sic enim intelligam; ubi corrigendi finem feceris, nimirum, quae supererunt, a te omnia probari. unum peto: sit condicio par: des mihi, ut idem liceat per te, quod licere tibi per me uolo. si quid ego de tuis itidem non probauero, noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me utram in partem libet: amemus tamen inter nos, ut boni uiri solent; &, si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia, detrahatur. Libros quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quae uero ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si ualebo, commentarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quaeq. loca uaria sunt, miseris; amabo te: idq. ut facias, rogo. Vale. Venetijs.

HIERONYMO. FVRNARINO Rauennam. 23

VIDES me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuae memorem uoluntatis, re praestare? non enim, ut solebam, plebeio sermone tecum ago; sed eo, quem in quadam epistola patricium appellasti, qui quam tibi sit in delicijs, quantumq. in eo studij posueris, & industriae, facile ex ea ipsa epistola potui conijcere.

conijcere. uerum, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, ut ab homine patricio scriptae uideantur esse. quid enim habent, ut ita dicam, nobilitatis, quid splendoris aut in sententijs, aut in uerbis? conor equidem; & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, ualetudinis infirmitas: scribo tamen assidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos uidelicet mihi facit, quod inter nos dictum sit, multorum inscitia: cum quibus interdum me confero non sine uoluptate; sicuti contra, cum in antiquitatem ipsam intueor, contemno me, planeq. ipse mihi displiceo. uera enim illa fuit, suisq. absoluta numeris eloquentia: nostra infantia est, mi Furnarine; nos balbi, nos elingues paene sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dum tecum suauissime loquor, nulla certa re proposita; paginam, uerbis undique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significationem in te mei, commentarios, a me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor a te, & a tui similibus; honestabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetijs.

LAEVINO. TORRENTIO
Leodium. 24

MIRABAR, cum in tuis uerbis tanta sit humanitas, quae tuo mehercule etiam elucet in uultu, cur deberi

deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, ubi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras. hanc admirationem, in qua molestiae quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sane elegantissime; in qua caussam tui silentij confers in peregrinationem, & negotia. quod si iam in otio consedisti; exerce ingenium tuum praeclaris in studijs, non ut amicus tuus, qui nihil umquam parit, cum tamen parturiat semper, sed ut edas aliquid, quo tuum nomen, aeterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omniq. prorsus interitu uindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrant, omnia praeclara, summoq. digna principe, si quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: sin, quod suscipiam, praestare non licebit; amabit ille tamen, ut opinor, uoluntatem. tu me interim de meliore, ut ille inquit, nota commendabis; eiusq. in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum uales, gratia fouebis. Vale, nosq. saepe litteris, si otium est, saluta. Venetijs.

SEBASTIANO . LEONI
CORDVBENSI
Romam. 25

SOLES in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximum est argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, ut pro tenuitate ualetudinis meae litteris utar moderatius, & in studio uirtutis, quod difficillimum est, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiose admodum: sed, hoc mihi persuadere si uis, prius illud persuadeas

oportet,

oportet, non magnopere esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta consilia, quae ad eam dirigantur. ad quam caussam non tu quidem umquam tantam afferes eloquentiam, ut in re tam praestanti mihi quidem probes modum esse seruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum sentis, uel potius ego tecum. in litteris affirmas esse uiuendum, & optandum in primis scientiae cognitionem, sed cum eo tamen, ut salutis ratio habeatur. obsecro te, mi Leo, quid tu existimas de ijs, qui diuitias immoderate appetunt? num errare uidentur? certe. at ipsi aliter putant; itaque persequuntur institutum. quid de ijs, qui honores sitiunt? non dubito, quin hos quoque sentias peccare. & peccant sane: timida est enim ambitio, ideoq. misera: neque tamen pauci sunt, quos inficit haec labes. ego & cum his intelligo me errare, & praeterea cum multis: sed diuersa ratio est. illi eas res plus aequo appetunt, quas consecuti, meliores numquam, deteriores etiam plerumque efficiuntur: ego in earum artium indagatione sum nimius, (sic enim ipse existimas) quarum cognitio euellit ex animis uitia, inserit uirtutes. itaque uides errorem aliorum cum turpitudine esse coniunctum, meum non modo non turpem, uerum etiam laudabilem. At morbis saepe tentamur. Primum, hoc quidem non est praeter naturam: ars enim praestare non potest, ut recte semper ualeamus: nam, si posset, ij, qui scientiam medicinae tenent, ipsi numquam aegrotarent. deinde, est praeclarum in maximis laborare: &, quacumque re uirtutem emas, paruo emas. non pos-

se autem nos ad ea, quae summa sunt, sine sudore peruenire, indicat illud, quod poetae ne Herculi quidem, Ioue nato, nisi maximis exantlatis laboribus, caelum dederunt. Te ipsum rogo, qui me mones; quem ego studia doctrinae uideo numquam intermittere: ullam ne uoluptatem ea cum uoluptate putas esse comparandam, qua legentes, aut scribentes afficimur? potest esse tanta suauitas, qua non maior ea sit, quae perfundit animos nostros, earum rerum intelligentia fruentes, quae sunt ad bene beateq. uiuendum necessariae? Quod si quis doctrinam contemnit: haud scio, quid iste curet. negligit animum; quo nihil potest esse praestantius: se ipse ignorat; quo nihil turpius: corpori seruit, ignauiae deditus; quod est illi commune cum belluis; quibus id praecipuum, ut alantur, uentriq. indulgeant, a natura tributum. itaque sequar meum institutum; neque te, mi Leo, neque alios audiam, studiosissime monentes: quorum equidem amo uoluntatem, iudicium tamen cogor paullulum requirere, &, ut ipse quoque erga uos amici partes, uestro exemplo, suscipiam; sinite meam uocem in aures uestras influere, quae uobis artium studia optimarum assidue cantat; quae uestra uobis bona commemorat, eaq. ut agnoscatis, &, quantum licet, exerceatis, hortatur. cui si parebitis: fructum capietis eum, quem ipsi mihi, cum meam reprehenditis in colenda uirtute constantiam, studetis eripere. Vale. Ex aedibus nostris.

MARCO

MARCO . ANTONIO LOMBARDINO Patauium. 26

SCIS, *optime Lombardine, benignitatem a philosophis, magis etiam a Christianis hominibus laudari: recte id quidem: nihil enim est, quod hominem aeque cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, ut adsit cum uoluntate prudentia. thesauros plerumque uideas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quaere caussam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud praedicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus, imbecilli ualetudine qui sunt, aegre sustentantur; tum uero multo gratius, quia iudicii tui laude commendatur. nisi enim tibi meae uitae ratio, nisi ea, in quibus assidue uersor, studia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq. excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex ista tua in me liberali uoluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facile possum conijcere; contemno Principum diuitias; beatus esse possum in tua beneuolentia; unde honor, & decus, unde praeclara uirtutis argumenta, unde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si uis me felicem esse, tuum amorem: quem certe intelligas mihi deberi, si tibi, mea quae sint erga te studia, liceat*

intueri. Illa uero, quae a tua benignitate proficiscuntur, persuade tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse carissima: neque ego te umquam ex beneficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, usque dum accurate perpoliam. prooemium degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex aedibus nostris, ante lucem.

PROOEMIVM. LIBRI de Magistratibus Romanis.

QVOD *in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate praestat lex. ille praecipit filijs, quid agant, & qua ratione agant: haec iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe praemiorum inuitat; a delicto, proposita poena, deterret. quemadmodum autem rei priuatae non hoc uno consulitur, si sit qui imperet; uerum illud praeterea requiritur, ut imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, &, ut ei ciues, quasi parenti optimo filij, audientes sint, potestate imperioq. perficiat; non est in ipsa lege praesidij satis; optimeq. ac laudabiliter uiuendi praescripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi necessarius uideatur esse magistratus, quam lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere consideranti, longe uidetur optabilius esse, ut iniquae legi praesit optimus magistratus, quam ut improbus aequissimae. nam, si summam potestatem cum optima mente coniungas:*

iungas: uir bonus in iure dicendo, praeter aequabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege uitiosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguum, in eam partem interpretabitur, quae ad pietatem, ad communem ciuium utilitatem, ad reip. salutem propensior esse uideatur: sin autem, qui non optime sunt a mente constituti, ijs potestatem addas, & uoluntatem uiribus confirmes: legis uocem magistratus non exaudiet, quid maiores uoluerint, sanxerint, seruarint, non attendet; ad suum arbitrium, suamq. libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet; reip. quae tota a iure, & aequitate pendet, non solum facto, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam, quia praeeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inueniant, plures non modo in rep. administranda, uerum etiam in omni arte reperias. male C. Caesar; qui, libertate ui & armis oppressa, ea, quae omnium erant, possedit unus: sed longe improbior, ac nequior L. Sulla; qui, ut auderet sperare Caesar ea, quae consecutus est, exemplo suo perfecit. quod si, qui legibus praefuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: stetisset in suo gradu resp. quaeq. artes in ciuitate libertatem auxerant, eaedem facile conseruassent. uerum, in hominibus, non in legibus, uitium fuit. primi omnium duo fratres e Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues discordias coeperunt, infimaeq. plebis animos nouorum commodorum in spem turbulentis concionibus excitare. qui etsi decreto senatus iusta

ui oppreſſi, debitas eorum audaciae poenas exſoluerunt: tamen exitioſae conſuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili ſanguine gladios primus infecit. quod enim non modo iuſtum, ſed nec uſitatum antea fuerat, id poſtea ne nouum uideretur, effectum eſt. itaque, cum aliquot poſt annis P. Sulpicius primum, ut uiſus eſt, non peſſime animatus; deinde, ſiue ambitione inductus, ſiue iracundia concitatus, ab optima cauſſa deſciuiſſet; eademq. fere, quae duo Gracchi, in tribunatu pl. aut certe non diſſimilia moliretur: facile ad uim & ad caedes prolapſa res eſt: neque prius arma quieuerunt, quam, ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, unius libido antiquis legibus par, atque etiam ſuperior eſſe coepit. quod neque tunc, neque poſtea contigiſſet, ſi, quam ſapientes in ſcribendis legibus maiores fuerant, tam in creandis magiſtratibus cauti poſteri fuiſſent. nam, etſi non recte geritur publica res, niſi praeſtantibus uiris, acriq. ac magno animo praeditis committatur: tamen periculoſa in primis haec eſt, & lubrica ſane deliberatio: propterea quod non languentibus in animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingenijs dominandi cupiditas exoritur. honorum ſpe, fateor, ad labores, ad induſtriam, ad ſubeunda etiam pericula homines excitantur: ſed in libera ciuitate eſt, quatenus cuique credatur; & in danda poteſtate ſi modus retinebitur, modus item in gerenda ſeruabitur. legitimis enim poteſtatibus, & moderatis imperijs alitur libertas: neque facile quiſquam uult, quod ſe poſſe deſperat: &, qui tantum poteſt, quantum ſi conſequatur, ceteri nihil poſſent, hic

ſi ma-

si malus est, potestate fit deterior; sin ita moribus exploratis, ut antea nihil neque fecerit indignum bono uiro, neque uoluerit, interdum tamen, ut humana mutantur, a rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur; & peccat eo ipso, quia peccare permittitur, ut possit. Quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodam consilio temperatam licet existimare: in qua neque magistratus ijdem continuantur, quod est seruandae ac diutissime retinendae reip. uinculum firmissimum; neque cuiquam tantum uni committitur, ut extraordinario iure elatus libertati, communiq. otio moliri periculum possit. qua moderatione factum est, ut post annos ∞ CXXIV. (tot enim ab urbe condita numerantur) non modo resp. sit, uerum etiam ita sit, ut omnibus rebuspublicis, quae nunc sunt, magnitudine opum; ijs autem, quae fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quae quibus institutis ac magistratibus usa, ab humili, tenuiq. principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque est hic narrandi locus, & hoc argumentum uiri sapientissimi ita non modo copiose, uerum etiam perite ornateq. tractarunt, ut, si quid uelis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa, elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est. quae quam multas habuerit partes ad imitandum praeclaras, ex eo patet, quod ita bello ac pace uiguit, ut illius uim & potentiam omnes reges populiq. extimescerent, aequitatem & abstinentiam subiectae urbes nationesq. diligerent. Formam senatus, quod in ea publi-

cum consilium fuit, ordinem comitiorum, iura legum tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus eorumq. potestate disputabimus; tum, quia locus ipse admonet, (hoc enim legibus adiunctum, & tamquam adnexum uidetur) tum etiam, quia Ciceronem, cui uideo in ijs libris, quos de Legibus conscripsit, hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI. FERRANTIO Patauium. 27

EGO uero istum erga me animum, istam, quae significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissime, & amo prorsus amore singulari. nam, ut omittam, quod ita postulat humanitas: tui te praeterea mores, tua modestia, & maior iam aetate uirtus egregie commendat. quae cum ipsa me mouent: tum uero in affinem tuum, Episcopum Suessanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinaq. susceptum, ut eos etiam, qui modo aliqua illum necessitudine attingunt, quosq. ille caros habet, complectatur. quo tu in numero ut esses, affinitate primum, id est naturae quodam quasi munere, tibi contigerat: postea uero cum natura uoluntatem, & cum uoluntate studia coniunxisti, excolendis artibus ijs, unde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, unde eadem ad te manabunt, si te illi, immo uero si te ipse tibi quamsimillimum praebueris. quis enim tantos processus tam adolescens in philosophia fecit, quantos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estensis celeberrima disputatio, multis praesentibus, ostendit?

Qua tamen de laude ita te sentire uolo, ut maximam esse putes, si cum aetate tua conferatur; sin res ipsa spectetur, longe statuas maiorem esse posse; quodq. uiae confeceris, id quidem esse multum, nec tamen tantum, quantum adhuc spatij supersit. sed mihi crede, omnis in eo tuorum studiorum sita perfectio est, si, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis unum, ut intelligas, humanae res quantum alijs aliae praestent, ita, quantum infra diuinas humanae prorsus cunctae sint, aliquando simul cogitabis. nae tu, Caesar, si te ad hanc, quam ignorari a plerisque uideo, praeclaram disciplinam contuleris, magistros habebis haud paullo meliores, quam quibus nunc uteris, aut etiam per omnem uitam uti potes. exstat sanctissimorum uirorum multis libris expressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad aeternae uitae salutem. habes praeterea domesticum exemplum affinis tui, summi uiri: cuius in uitam si inspexeris; excitaberis ad omnem laudem; coles autem praecipue ueritatem; quam ille tuetur acerrime, habuitq. semper antiquissimam. neque uero impedio, quo minus, ut coepisti, Marco Antonio Genuae, & si cui praeterea uelis, operam des: eloquentiam quoque si adiunxeris, ut res graues & obscuras ornate ac splendide tractare possis, minime improbabo: sed illa praestantiora sunt, quo te hortor, ut aliquam omnino transferas industriae tuae partem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissimo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni, utriusque nostrum aeque familiari: qui mihi hanc instituendae tecum amicitiae occasionem obtulit: quam

auide

auide arripui. iam enim incenderat me studio tui, cum de ingenio, de studijs, denique de tua ad optimas res propensa uoluntate multa praedicasset. quod si quid acciderit, in quo tibi opera mea usui possit esse: id si ipse intelligere potuero, mea sponte suscipiam: sin secus, a te admonitus, efficiam, ut esse tuam apud me plurimi uoluntatem intelligas. Vale. Venetijs.

VIDO. LOLGIO
Placentiam. 28

PAVLLO ante dederam ad te litteras; quas, coniectura dierum, putabam tibi iam esse redditas: hae nunc alterae consequentur. Scripsi, te absente me cessare in litteris, & omnino tuam operam, tuamq. illam in meis rebus officiosissimam sedulitatem uehementer requirere; sed meum consilium esse, te istinc ne prius commoueres, quam ego alicubi consedissem. id ego uolebam scilicet inuitus, qui te socium & administrum meorum studiorum summe desidero: sed uolebam tamen tui commodi caussa: primum, quod hanc equitandi iactationem, quae me quidem delectat, tibi, otij cupido, suspicabar non placere: deinde, quod, si accidisset, ut istas regiones peteremus, quod post balnea facturi uidebamur; intelligebam fore, ut adire commodius ad me posses interuallo minore. nunc audi, cur sententiam mutauerim. Cardinali nostro, cui nimium saepe calculus molestus est, multis iam remedijs frustra tentatis, accedere nunc ad aquas Lucenses ualetudinis caussa deliberatum est; nosque, ut scis,

idem

idem cogitamus. ijs aquis qui uti uolunt, id maxime spectant, ut sicco tempore utantur. haec est quasi methodus quaedam, quam seruantibus salubres dicuntur esse: permistae cum imbribus putrescunt, graui periculo bibentium. nos porro, o Lolgi, qui didicimus a philosophis, bonam ualetudinem expetere, sapientis esse; ualde in hac quidem parte sapimus, &, ut optime ualeamus, accurate, quaecumque uires tuentur, aut augent, persequimur; quae posse uidentur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quam id & tuto, & salutariter fieri posse intelligamus. nunc quidem alienum tempus est. uides, quae pluuiae, quam paene hiemales dies. haec dum ita se habent, nos opportunitatem exspectantes, in his opidis, & uillulis iucunde satis oberrabimus. quod quoniam quam diuturnum sit futurum, diuinare difficile est; & ego, dum te careo, multis commoditatibus una careo; tuque, ut ternis iam litteris significare uideris, non abes a me sine molestia: mea caussa rogo, tua hortor, ut, quamquam nondum consedimus, mature tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. &, ut scias, quo me loco conuenire possis, Pisis ad idus Iunias, & ultra, ut opinor, aliquanto, sed ad idus Iunias certe commorabimur. Vale. Pisis.

HANNIBALI. CARO Rauennam. 29

FOROLIVIENSIBUS male sit, qui te longius a me abstrahunt. sed istorum motus praefecti prudentia

dentia sedabit, tuque, ut scribis Rauennam breui recurres. ibi uelim ne quid caussae sit, quo minus ad me quamprimum. ego uolebam ad te; sed impediunt multa, maxime Ciceronis editio; cuius tẽpus aduentat, uel potius iam adest. itaq. occupationum onere ualde premor. sed mihi nulla res esse potest tanti, ut ab hoc scribendi officio diuellar. Nunc est, quod a te uelim. Qui tibi has litteras attulit, est et mihi, et fratribus meis ualde familiaris. eius opera multis in rebus usi sumus egregie fideli. cum Rauennam uenturus esset, quiddam ut exigeret, quod ibi habet in nominibus; petijt a me, ut se tibi commendarem. dixi, cum caussam optimam haberet, commendatione eum non egere; tamen me esse facturum. Si quid me amas, Care, uel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus, cum fides ubique sit angustior; uereor, qui debent, ne non facile dissoluant. si res in iudicium uenerit, noli pati, uirum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impensa: beneficium non conferes in ingratum. memorem enim cognoui. sed tu eum ne spectes: me uide, qui a te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam, etsi, quod ad nos attinet, ipsi quidem inter nos magis, quam amamus, amare non possumus: tamen ualde laboro, in quo me ambitio quaedam mouet, ut homines nostram coniunctonem, tuamq. in me beneuolentiam perspiciant: quarum alteram uitae aequalem fore, alteram eiusmodi iam esse confido, ut nihil addi posse uideatur. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Rauennam. 30

VIRVM *te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem uindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prorſus ita fore ſperabam. ut autem etiam cum Guidiccione, ideſt cum homine doctiſſimo, & ad tuam naturam aptiſſimo, tibi uiuere liceret; hoc uera ne optare quidem umquam ſum auſus. quod quando accidit; beneuolentiae in te meae eſt, gratulari, quod euenerit; prudentiae autem tuae, non committere, ut fruſtra eueniſſe uideatur. Herum habes, Care: herum autem, dico? cuius ea ſuauitas eſt, is in te amor, ut potius aequalis, potius germani fratis loco tibi ſit: ſed, quoquo nomine appelletur, eum certe habes, qualem uis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere ſolitus eras; id ego nunc, quando tui iuris es, non a te petam, ſed exigam, ut operas Muſis, iamdiu a te, non ſane tua culpa, tamen praetermiſſas, eo, quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. ſed ita procul dubio te eſſe facturum, uel potius iam facere exiſtimo. itaque hoc ne monendus quidem es; illud autem etiam rogandus, ut ad nos quamprimum uenias; ut poſſim urbanitatis tue ſales ex interuallo reguſtare. pedibus, puto fore commodius: nam mari prae frigore obtorpueris. o dulcem congreſſum; in quem ego, uix credas, quam multa reſeruem, quae, litteris commiſſa, eandem ſuauitatem non habent. Vale.*

EIDEM,

EIDEM, Rauennam. 31

FESTIVVM Molsae nostri poema libenter legi, explanationem uero tuam libentissime: & sum admiratus acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis contingit, utrumque uero paucissimis. Quod scire uis, quid alij sentiant: idem, quod ego, nihil esse in illo genere perfectius. quo magis te hortor, ut hanc facultatem ad grauiora studia transferas, & aliquando te, ab istis occupationibus uindicatum, in litteras totum abdas. quod si mature feceris; cerno iam animo, quantae tibi hoc consilium laudi, quantae nobis, qui te amamus, laetitiae sit futurum. memini, quid tu mihi te facturum esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam sententiam responderim. Mi Care, induc animum, nullos praestantiores esse fructus, quam qui e uirtute colliguntur. &, cum hoc feceris, quod & facis, & fecisti semper, tum illud tecum existimato, ac pro certo habeto, incredibilem esse exspectationem, quam de te apud homines concitasti: quam si sustinere, ac tueri uis; contende, dum integrum est, omni studio, ut ex hoc uitae genere, in quod olim te non tuum iudicium, sed uis quaedam temporum, tamquam in aliquod pistrinum, detrusit, quamprimum te eripias. quod quia tibi deliberatum esse, mihi saepe ostendisti; non ero longior in te cohortando: tantum haec attigi amore impulsus; ut intelligeres, in summis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello nescio quid atrocius est allatum: quod ego

sane-

saneque pro eo ac debui moleste tuli. hominem enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum a nobis, ut uisus est, non alienum cognoui. uelim, tu id ad me planius, quid fuerit, & unde fuerit, perscribas. Vale.

EIDEM, Rauennam. 32

LITTERIS *tuis, quas tu idibus Quinct. dederas, ego nonis accepi, rescripseram, quo modo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cum eas per otium in manus sumpsissem, accuratiusq. perlegerem; sensi me quasdam partes, quibus nunc ex interuallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset; ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripuissem: non solum, ut quasi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; sed etiam, ut tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus, et humanitatis, ac beneuolentiae notis maxime insignis. uel quas mense proximo dedisti, quam amabiles, quanti consilij, quam multi officij? quod munus, quae partes in ijs a te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermissae? quam accurate, quam distincte, quam perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quibus quidem typis, spero fore, ut emendatissimis utar, quando ad te & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, ut nihil a me nisi perfectum, absolutumq. expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: sed hoc*

ipsum

ipsum genus, quod perpoliri a me uis, ut perficiatur, in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, ut unus fere hoc tempore tantum mea caussa posses, quantum ego tua semper uolui: etsi mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare uidetur, ut in te rogando pluribus uerbis utar; tamen id non faciam, ne maiorem desiderij mei, quam humanitatis tuae, rationem uidear habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc uides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui ut idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua praestabit. quamquam non dubito, quin ipse per se, uel sine ullo artificio tuo, ad id, quod reliquum est, persequendum ita, ut uolumus, animatus sit. profecto enim constantiae rationem sibi habendum ducet. sed tamen, quoniam gloriae magis studio, quam emolumenti cupiditate, incensus, ad opus est aggressus; subijcies tu quoque identidem in sermone quasi igniculos, ut uehementius inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre uelle, ut aliquando uenales circumferantur, quae quotidie ab omnibus, te insciente, degustantur: ego uero, ut id facias, magnopere suadeo. Quod autem meorum typorum exspectationem nimis longam esse dicis; mihi quoque ita uidetur; idq. cum mea caussa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quod te hortante sum exorsus, texitur illud quidem diligenter: sed uereor ne plus oneris susceperimus, quam quantum nostra imbecillitas sustinere possit. quod si ita erit; accurres, ut, parte aliqua nobis detracta, & in te translata, releuemur.

releuemur. Sed, amabo, quid sibi uult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quae essent inter nos ad significandum notae, quiddam occultius fuisse scripturum. equidem, etsi, quale sit, uideor mihi iam intelligere; tu tamen ut apertius declares, ualde uelim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries; per mihi gratum, perq. iucundum fuerit; sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit: qui si stetit promissis, reliqua ego a te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exsoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita ualde urgeo: ages cum licebit, uel dicam etiam, cum libebit. in hoc autem nisi mihi quam primum satisfacis; praedico tibi flagitatorem habebis acrem, & molestum. Vale, & amicis communibus salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO. MAGIO Romam. 33

PROFECTO nihil tam accidit contra uoluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum refertas, & humanitate singulari, deinde Latine loquentes egregie, sic, ut eius urbis, in quam te cum Aloysio Mocenico,

praestanti uiro, Venetae Reip. legato, contulisti, ueterem eloquentiã redolere uideantur. Quare cum animo sum laetatus erga me tuo; fuitq. uoluntatis ad me amandum propensae gratissima significatio: tum uero ex ista, quam adolescens admodum consecutus es, Latinae linguae facultate, istoque, quo te uideo florere, ingenio, tantum accessit ad laetitiam, quantum ne conabor quidem uerbis explicare, sensu ipso uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, idest, si &, quae habes iam, studio tueberis, et quae ostenduntur, ac deferuntur a fortuna, magni facies; quantumq. in te erit, numquam dimittes: non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quae praestantes olim uiros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob unius hominis consuetudinem, cuius est humanitas doctrinae par, doctrina uero, quae potest esse maxima. is est Octauius meus; qui urbem, a qua ceteri honestantur, sua ipse uirtute nobilitat. Hunc tu uirum nactus, cole, si sapis; & pete tuam gloriam ex illius consilijs; utere, quantum licet; &, ut liceat plurimum, exopta. ipse te, si uacabit, numquam a suo congressu, numquam a sermone excludet. commendaticijs ad eum litteris minime opus est; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud, Magistratus uirum indicat. itidem haec legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem: amplectere

uirtutem:

uirtutem: illa reijce, quae bonis artibus, ac moribus aduersantur: quae te saepe in ista aetate, tuorum commodorum, tuaeq. tamquam hostes gloriae, circumuenient, nec facile, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale, & salutem dic meo nomine exquisitae eloquentiae uiro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem ualde gratulor. Venetijs.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. TERTIVS

HIPPOLYTO. ESTENSI CARDINALI

Ferrariam. I

*V*ALDE *me leuauit, in hac mea ſatis grauiter affecta ualetudine, oratoris ueſtri, Hieronymi Faleti, uiri praeſtantis, oratio: qui cum ſermonem mihi, Ferrariae tecum habitum, expoſuiſſet, multaque, ut ſolet, de ingenio tuo ſingulari, de ſumma grauitate, ac ſapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam a me, ut audieram, aliena uoluntate narraſſet; cepi laetitiam, quantam aliquis ex inſperata, exoptataq. re capere maximam poſſit; measq. ſtatim eſſe partes duxi, ut ad te ſcriberem, ageremq. gratias, quod in eo loco, unde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo ſane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cum infirmus langueo, ad animum meum ſuſtentandum opportunius potuit accidere. atque equidem ita ſtatuo, actum eſſe mecum miſere prorſus, atque infeliciter, quod meam ad te ueniendi cupiditatem incredibilem peſtilentia primum, deinde morbus impedierit; & in eo magnum ſtudia mea, measq. res adiiſſe damnum: quibus a te, pro tuo inſtituto, ueteriq. conſuetudine, conſultum iri optime, pro cer-*

to existimabam. quod quando ita accidit; & quando me a tuo conuictu non mea uoluntas, non iudicium, aut ulla mentis inconstantia, sed corporis imbecillitas, atque haec anniuersarij, ac paene iam perpetui morbi uis importuna seiungit; peto a te, Princeps humanissime, id saltem, quod in tua, non in fortunae manu situm est, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mihi tua, & quae fuit antea, & quae, si ad te iuissem, futura erat, eadem conseruetur. hoc si assequor; beatus hac una re sum; cetera paruipendo. ea porro mihi ut conseruetur, ita postulo, si me, qualis in aula tua fuissem, talem esse absentem intellexeris, id est obseruantem tui, tuaq. in laude omni studio & cogitatione defixum. Quod si quibusdam litteris animus a me tuus est offensus; quod in ijs dicar minus fortasse, quam decuit, de te, aut de tuis modeste locutus; quod certe secus est: sed si me tunc a mea consuetudine impetus quidam abduxisset iracundiae: nosti pro tua sapientia ingenium humanum: magna uis doloris est: impellimur saepe longius, quam ratio concedat; &, facta quae sunt, paullo post infecta frustra cupimus. te tamen ita decet ignoscere dolori meo, si ex iusta, ut ego arbitror, caussa susceptus est: sin aliter tibi uidetur, ignoscere tamen debes, ut eluceat magis in culpa humanitas; quae si omni digna Principe uirtus est, te uidetur Principe dignissima; quem ad omnem laudem natura genuit, disciplina erudiuit, multorum annorum consuetudo assuefecit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO . MOLINO
Patauium. 2

QVOD *meas epistolas descripseris, ualde te amo: & custodiri a te malo, quam ad me mitti. Quod autem, non esse tibi scriptionem illam infructuosam, significas, prorsus non abnuo: uerumtamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quoti die nascantur, hoc equidem nomine haud paullo magis tibi gratulor. quam tu, si sapis, agnosce, & opta diu turnam occasionem. uiuis cum exellente uiro, adolescens, praestanti ingenio, optima ualetudine: uiuis Patauij, idest in urbe scientiarum laude celeberrima: quo, tamquam ad mercatum, uirtutis cupiditate ita omnes confluunt, ut inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: et haec ipsa minime necessaria uidebam: sed obsequendum amori fuit in te meo; qui me tacitus, ut tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri uero tuo, & optime de me merito, & ijs uirtutibus, quae nobilem uirum decent, in primis ornato, quid est, quod a me deberi non intelligam? Exstabit igitur in te, si qua re potero, studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni uita studiosissime. Vale; &, ut Mureti contubernio, ac disciplina dignum te praestes, quanti tuam laudem facis, quae mihi maximae curae est, tantum enitere. Venetijs.*

MAR-

MARCO. ANTONIO
MVRETO
Patauium. 3

BEASTI *me tuo indicio: si modo plus est a te ueritati, quam amicitiae, tributum. quod ego, qui faueo meae laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, uis ne mihi legem illam diutius deberi? ne scis, quam sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media uia describere, minus honestum uidetur, nec pudor tuus fortasse fert; da negotium homini diligenti; quando Achilles noster uel negat, uel certe prorsus agit eo modo, ut negare uideatur. salutabis tamen eum meis uerbis: cui certe fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessime, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum paene dixi utroque nostrum, sed si quid te ipso dignum; mitte: ut constes humanitati tuae, atque etiam constantiae. es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omnium leporum, omniumq. uirtutum? ut ualet? iube eum saluere quam potes humanissime. Charta me deserit, ut uides, tecum suauissime loquentem. Vale.*

EIDEM, Patauium. 4

VNAM *tragoediam duobus ipsis diebus, cum assidue scripserim, absoluere non potui. meorum oculorum, ut uideo, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum interest. reliqua igitur ad te reÿcio. uinces me facile celeritate*

ritate; aequabis in diligentia, si uolueris. finge, operam te dare, cum describes, homini litterarum & prorsus ignaro, & prorsus cupido. finge, amico singulari: quem explere officiis, si liceat, optabile sit. quamquam hoc non finges. nam, cum a domesticis discessi, nihil habeo te carius. uerumtamen, haec si tibi proposueris; de quo rogandus non es; monere tantum uolui; nihil quidquam omittes in describendo. habes, quam ego in me desidero, mentis constantiam, pectoris firmitatem. haec mihi morbi diuturnitas eripuit: quae uideo esse in te, utināq. diu uideam, ἐν τῇ ἀκμῇ. habes oculos in legendo, manum in scribendo exercitatam: uacui uero temporis quantum uis: & uis in rebus meis plurimum; qui te saepe dixeris, professusq. sis ad meum arbitrium tua studia conferre. nam, quod ad gymnasii curam attinet; nec dies instat publici muneris, &, si instaret, opera haec bidui tota est, bidui inquam, tibi, nihilo longior: mea uero & diuturni temporis, & laboris esset non ferendi. ad haec si accesserit uoluntas, quae mihi non uenit in dubium, & inductio illa animi, quae magnas res facile conficit: negotium habeo absolutum. serua, mi Murete, quod in te est, amicum tuum integellum: parce ualetudini: nostram imbecillitatem, tuorum officiorum ope, sustenta. scis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo consilio, quo etiam praesidio fortunae tuae nitantur. οὔτις ἐμεῦ ζῶντος: nosti reliqua. Haec aliena manu scripsi, cum paullulum languerem. tota enim fere nocte, nescio quo casu, somnum oculis non uidi meis, aut uidi tristium imaginum turba permistum. Tuum Euri-

pidem

pidem remitto, unaq. meum; quem cupio ſimilem eſſe tui. Ex aedibus noſtris.

EIDEM, Patauium. 5

MONSTRI *ſimile, Muretus non reſpondet: immemor ne noſtri? nefas credere: & hanc ſuſpicionem longe animus reſpuit. at occupatus? hoc fortaſſe: uerum ulla ne curſum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit ſaepe amor: at tu ſiles: cum tamen, ut opinor, ita me ames, ut fortaſſe nemo magis: quod certe facis mutuo. quod ſi, quia legem illam deſcribere per tua negotia non licet, ideo non ſcribis: rogo te, abijce iſtam curam. abrogentur potius omnes leges, quam tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de otio tuo mea cauſſa, uolo. ſcio, tempus quam utiliter ponas. illa ſatis erunt: Mi Manuti, ualemus: & ualere te, ualde cupimus. τὰ ἠθικὰ ſunt in manibus. cum Molino tuo, cum Sofiano ſaepe ſum: plane uiuo. Hac ſententia, ſed alijs uerbis, id eſt elegantiſſimis, quibus ipſe abundas, ſi ſcripſeris; ſatis plane cupiditati meae, (quid enim dicam uoluntati?) ſatis etiam officio tuo feceris. Video te exſpectare aliquid de meo diſceſſu. dies appropinquat, uel potius iam adeſt. iam, ut ille ait, ſarcinulae collectae ſunt omnes; nec fere, quod agam, ſupereſt. itaque nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui mihi numquam placuit, impuro homine, ſi quid aduerſus me, ſuſcipe, ut ego in tuis iniurijs ſoleo; & ſuſtine proelia. neruos enim habes. ille, noſtram uicem, ulciſcetur ſua malefacta. nam inuidia rumpitur:*

& ha-

& habet, quod intimis eum sensibus dies noctesq. excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad praeclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem; qui bonos omnes, hoc est sui dissimiles, odit iniquissime. Vale, & amicis nostris (sunt enim fere communes) plurimam salutem. Venetijs.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hesternae tuae sunt allatae, Graece loquentes non minus argute, quam eleganter. qui possum paria paribus? si pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis ulli fontes, quam ingenium tuum scatet Graecis & sententijs, & dictis. macte: extra iocum, amo te quotidie magis; quia tu scilicet ad perfectam uirtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vides ne, quam facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribuniciam potestatem accusant? illa quidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed haec ne nimium curemus. utere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus nostri discidij caussa: sed coniungemur animis, corporibus disiuncti. idest maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes futurus est itineris mei, uelim ineas rationem, si eum hic reliquisti, ut ad me quamprimum. colligo omnia; ne quid me moretur in discessu. non enim id agitur unum, ut uoluntati meae, sed illud simul, ut fidei satisfiat.

EIDEM, Patauium. 6

TV uide, cui committas. ego enim binas tantum accepi. prioribus respondi nudius tertius, meamq. tibi

de

de Bononiensi re non modo sententiam, uerum etiam uoluntatem ostendi. his alteris, quae mihi redditae sunt heri uesperi, si rem spectio, rescribere nihil est necesse; sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam uoluntatem; quae quanta sit, ex tuis litteris apparet; sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, praesensq. contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mire suis amplificatam scriptis, praesertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium ciuium facile colliget. ciuitas enim est ad humanitatem nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum ijs, quos neque nominis fama, neque uero, ut a non nullis accepi, litterarum scientia magnopere commendat. Bargaeus enim, ὀυχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, condicionem illam certe non spectat. qui enim Pisis dominetur, & sua uirtute, quam nouimus excellentem, & Principis gratia, cuius in ditione natus est; quo consilio ad res nouas animum adijciat? Ergo, si Bononiae Sigonius; uides, quid sequatur. dijs hominibusq. approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nã speciem habet Bononiensis condicio maiorem, ut in gymnasio Italiae celeberrimo: emolumenti certe haud paullo plus hic uideo futurum. atque etiam de dignitate uidero. tractantur omnino litterae splendidius in publicis gymnasiis; & docetur de loco superiore uirtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiarum nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum de cus faci-

le manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius urbis communionem & quasi societatem cum orbe terrarum uniuerso. Hic uenit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego urbem linquo, non cum urbe emolumentum. quin hoc augeo uehementer; illam prorsus amittere non uideor, quia Romam specto. Habes meam sententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil est tam amplum, quod eius uirtus non aequet, meam, ut opinor, diuinationem exitus non fallet. nisi si quid attulerit casus; qualia fert hominum uita. De Molini nostri ualetudine, cum rescribes, adde uerbum, si me amas. Vale. Venetijs, nonis Sept. quo me die discedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patauium. 7

QVID homini non timendum? cum te, tam ualidum, istis lateribus, ista aetate, nihil tale metuentem animus reliquerit. ualde me percussisti tam graui nuncio, eoq. magis, quod ignorare te caussam scribis. nam, tuendi tui quam rationem inibis, si te morbus inuasit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. unde igitur fluxit uitium? parce tibi in studijs, mi Murete, pro eo quanti ipse tibi es; aut, si te ipse non diligis, quem omnes paene diligunt, pro eo quanti ipse apud te sum: quem tu nisi magni facis, egregium simulandi tenes artificium. nescis modum esse retinendum in omni re? nescis, uirtutem nimis appetere, uirtutem non esse? age igitur, iam te respice, si minus antea: tibi consule, & eam quaere gloriam,

quae

quae te uiuentem oblectet, non quae discedentem e uita prosequatur. ita diu iucunde uiuam, ut acerbe nunc uiuo, quia sollicitus de te sum. medicos habes doctrina singulari, quorum consilio uti possis: caelo uteris clementissimo: in rebus tuis nihil, opinor, est incommode. genus enim uitae non honestum minus, quam utile delegisti. etsi te scio de re & lucro minimum laborasse, illa uero habuisse prima, quae nec mihi postrema umquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium uirorum. Haec cum ita sint; modo paullo minus mentem, & paullo magis corpus exerceas, rectissime tibi erit: nosque, tui peramantes, afficies maxima laetitia. quod auguror futurum: &, ut meam spem, quantum in te est, exitu confirmes, te ipsum tua, nec minus mea, caussa rogo. Kalendis Apr. omnino te, sin id minus, Catullum tuum exspecto. diem unum prorogari, e re mea non est. Vale.

EIDEM, Patauium. 8

PLANE *non assequeris, ut uideo, quorsum illa de Momo scripta sint a me. non enim id spectaui, tuam ut remorarer industriam, sed ut acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum uehementer, ac paene iracunde agis in epistola tua, ut uix tibi temperes, ac ne satis quidem, cum uelles, temperare potueris, quin aculeos etiam in me nonnullos emitteres. deinde quasi blandiris in extremo, uerbis utens amantissimis, atque honorificentissimis: cum ea mihi tribuis, quae si respuerem, ipse me non amarem. tanti enim mihi sum, quanti ab iis, quibus*

quibus ego plurimum tribuo, fieri me sentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi sensus bene cognitos omnes esse: quod si paullulum a mente quandoque aberraret oratio, non esse facturum, ut eo mea uerba detorqueres, quo neque meum iudicium, neque nostra iam paene fraterna necessitudo ferret. quod quando secus uideo contingere; aberit posthac a meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius esse generis intelligam, ut in utramque partem flecti possit. de illo ne meminero quidem, si potero: hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto, uideor tibi scilicet, quod aiunt, in alienam messem. sic enim illud interpretor, A me, ut scis, efflagitabatur. Tu uero, me perlubente, rem suscipies: si modo, quod contra mihi uidebatur, animum induxisti, ut efflagitantibus breui satisfacias. uerum, si praeclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non uis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui sperem te aut uelle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertexere? magni negotij est, quantum otij res exigat, tuis occupationibus eripere; non minoris, a te ipso, ut uelis, impetrare. facio tamen aequissimo animo, ut in te reijciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis est. consulatur modo publicae utilitati. id, non modo a te, quem fero in oculis, sed si uel ab ijs, quos & de facie, & de nomine prorsus ignoro, praestabitur, aeque laetabor. Quare non solum per me licet, uerum etiam, si pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illustrandasq.

dasq. Plautinas comoedias tuam excellentem industriam conferas. uereor tamen, ne, quod summe cupio, id frustra rogem, atq. exspectem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 9

REM tenes: optime tres poetae coniungentur, ille, M. ANTONII. MVRETI. COMMENTARIO. ILLVSTRATVS; reliqui duo, si rem suscipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, ut a me non minorem uerbis, quam re gratiam ineas; AB EODEM. EMENDATI. quod si, ut significas, ad emendationes aliqua praeterea fiet accessio: nae ego tunc, uere mutuam inter nos esse beneuolentiam, intelligam, ac uelle te mecum officijs certare: in quo antea (dicendum est enim) potuit esse illustrior amor tuus. Confugies uidelicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla potest esse occupatio tanta, quae amoris, et officij cursum debeat interrumpere. me ipso quem quam ne tu magis impeditum a negotijs, districtum a curis umquam nosti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo uero etiam alienorum) negotia curat libentius? tua sane caussa noctis etiam partem cogitando saepe consumpsi, cum tamen corpusculi tenuitas maxime quietem postularet. Sarcies igitur, si quid omissum: uel, si nihil, auge superiora: quod certe potes, &, si meum in te animum spectas, etiam debes. Vale.

EIDEM, Patauium. 10

REMITTO scholia, ut habeas corrigendi facultatem.

tatem. quamquam est, cur addas potius, quam mutes. quid enim? totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est, nihil ut assequare, nihil scriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cui quam, tuum in Catullum praestantem commentarium qui legerit. confice igitur, quantum quidem per te licet, licet autem tibi, quod, ut ego sentio, quam paucissimis. nos opus nostrum intermisimus tua caussa, tuum ipse opus nostra caussa ut urgeas, atque absoluas. nec dubito, quin, si adniti uolueris, & quasi cum ipsa re contendere, quod ego interdum soleo; magna ex parte praestes id, quod praeter opinionem meam, ut aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, *abiecisti. De rebus tuis, quae mihi mehercule magnae curae sunt, consilium dies afferet: animus certe meus fluctuat: ita multa in utramque partem occurrunt. placet constantia, ita, sed si cum utilitate coniungatur. utilitatem porro non lucro magis, quam dignitate, metiamur. quod tu quoque uideris significare in illo loco,* Vellem hic paullo ἐντιμώτερον uiuere liceret. *Verumtamen, mi Murete, si quid agimus minus interdum splendide, contra quam nos praeclara liberalium disciplinarum studia docent, excusamur temporum iniquitate, & multorum exemplo; qui, cum affluant ijs rebus, quae saepe a nobis, fortunae potius culpa, quam nostra, desiderantur, quotidie tamen aliquid ultra appetunt: quam meus magister Egnatius, si audires uerba, summam stultitiam; si uitae rationem spectares, plane singularem sapientiam iudicabat. Vale. Venetijs.*

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 11

QVINCTILIS *Kalendae, quem tibi ego diem definieram, praeteriere iam, ut uides. itaque, si quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. temporis enim coactus angustijs, mandaui meis, ut alia quaedam praelo subijcerent. mensem, quod ad me attinet, uel integrum, eoq. amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio numquam languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium uersatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq. omnia dimetiatur. admodum enim seuere, ac studiose iudicat aliena; sua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in se ipsum, minimeq. indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid a me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse praestari: sed interpellant salutatores a mane ad uesperam, honesti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incensi; tamen interpellant. scis illa Cieronis nostri, ad Sebosi, Arrijq. aduentum ingemiscentis. Hui, unum ne ego Sebosum, unum habeo Arrium? uidelicet: sexcentos: quibus, uelim nolim, horae dandae sunt omnes. ex quo quantum molestiae, quantum hauriam acerbitatis, ipse, qui meam consuetudinem, ac meos plane sensus tenes, facile potes conijcere. nam rem familiarem, etsi minime abundo, iacere tamen aequo animo patior: studia uero*

mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spem nonnullam inieceras: eam rursus extenuant postremae tuae litterae. ego illud scilicet primum, ut habeas rationem ualetudinis; secundo loco, quod tuo commodo fieri possit, ut te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster, quid agit? quid autem ego hoc quaero? nimirum ille totos dies tecum, idest in uirtute totus est; nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus suo, meo consilio confirmatus. Vale. Haec ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictaui, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, teq. meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo, Sebastiano Leoni, qui se forte obtulerat, dictaueram inambulans, quod eram paullo crudior: nec fere mea manu libenter uti soleo.

EIDEM, Patauium. 12

QVI mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operã, si qua in re uellet uti, atq. omnino quidquid ualeo, tua caussa detuli. uisus est meam amicitiam plurimi facere, & a me, praeter eam, nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum uero, qui a te diliguntur, amore meo numquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, utrumque dignum, ubi neruulos ingenij tui contendas. etiam illud. mihi tribuis petenti: quod ante omnia, & unum fortasse, spectare te puto. cras, ad summum perendie

tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, ualetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meiq. peramantem, Paullum Bosium, cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad haec humilia demittere nullo modo possim. Quid praeterea? nihil scilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, ut instituisti, quam saepissime. mehercule, e summis, atque assiduis non modo negotijs, uerum etiam animi curis, tantum in tuarum epistolarum elegantia, & suauitate conquiesco. atq. etiã, dum ipse ad te scribo, quia te mihi praesentem statuo, mutuumq. inter nos sermonem fingo, incredibili uoluptate perfundor. Vale. Venetijs. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est, abest. ideo haec mea manu, decies interpellatus, exaraui.

EIDEM, Patauium. 13

AIS ne? Iannottus ita suasit? uix adducor, ut credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare uidetur, id non solum probo, uerum etiam mirifice cupio. quid enim mihi suauius tua consuetudine? qua nihil iucundius. tuo uero sermone quid utilius? qui solet esse tum eruditus, ingenijq. notis adspersus, tum etiam beneuolentia refertus in me singulari. At, Ferrariensem condicionem ut acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis: facile enim potuisti conijcere) ualde contra meam uoluntatem: cui nihil potest esse molestius, quam a te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in dubium uoca-

ri? qua maxime probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone, praestanti uiro, non solum animi, uerum etiam fortunae bonis ornato: cuius mihi fuit, item ut esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον, conclusi. quod si Iannottus, quem noui rerum agendarum usu peritissimum, antiqui hominem officij, pollicetur sese impetraturum: suscipio, quod abieceram, consilium; nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφιτέον, idq. nobiscum, summa cum animi uoluptate clamo. Ergo, quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inseruiam. uolo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin uehementer inuideam. quid ni? artem memoriae tenenti. uerumtamen impedit amor, a quo abesse solet inuidia: etiam ea spes, quod ille, quo eum bono alienus homo impertiuit, ciui suo, homini amantissimo, fortasse etiam bene merito, certe numquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, idest humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modo in uirtute omnia posita sunt: quam ille discit te magistro. καὶ σύντε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium. 14

PROFECTO nihil est uberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaque mea caussa & uis omnia, & idem facile praestas. quod cum ita sit; nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipse te am.irem,

amarem, nec amore tuo dignus essem, si plus tibi oneris imponerem, quam occupationes patiantur tuae. Scholijs, quae polliceris, contentus ero; quandoquidem uideo te commentariolo non uacare. tu modo, qui Catullum expolieris, da operam, ut in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia uerborum, atque in sententiarum concinnitate obtinent, quamsimillimum tui te praebeas: ita tres pulcherrimi poetae, & sine dubio inter Latinos in illo festiuo genere principes, ueterem suum splendorem, ereptum uetustate, atque hominum inscitia, tuo maxime studio recuperabunt. ego autem ipse mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc industriam excitauerim. nec desinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi, homini occupatissimo, studiosorum utilitatem, id est tuam laudem, uerecunde commendem. Molino meo salutem, & simul age gratias de scriptis meis. Vale.

EIDEM, Patauium. 15

BINIS iam litteris de Martello: nec tamen a te uerbum. ualde te distentum esse oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas aedes habitantem alloqui non possis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non ultra sex aut septem uerba sermonem continuare sit necesse. quare, si te nimis ursi, uelim ignoscas; tum, si per tuas occupationes licet, frustra ne urserim, efficias. quid? Molino nostro negotium dederis! non recusabit, nostra utriusque caussa. in quo dan

da opera est, ut omnino responsum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in suspicionem, ne parum sincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in usum suum erogauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruetere sceleste suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quamquam nihil ad te pertinet, quod me quoque ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. uerumtamen audi, quod certe non exspectas. Quaenam ei deberi a te putes euangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, ubi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incessi omnibus laetitijs, ut ait ille. sedabuntur enim illae turbae, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa uehementer cupio. uerum primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo praelo subiectus. is, &, qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, ut Bembi libro uti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos uersibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor ut adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paullo liberius loquentium; qui non modo te, uerum me quoque uidentur ignorare, non sine caussa ea, quae soleo, de tuo ingenio, ac iudicio praedicantem. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Pataujum. 16

Pavllvlvm nunc quidem ego exorior: postea quam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, uel plane totius corporis ualetudini consulitur egregie. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor; stomachumq. deijcere quotidiani uel operis, uel officij scriptio necessaria coeperat. et is, quem Bononia exspectabam, differebat aduentum, usque eo, ut, uenturus esset, necne, ualde iam suspicarer, atque subdifiderem. qui si uenerit, erit omnino aliquid, sed, ut arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modo orthographiam, totamq. interpungendi, & distinguendi rationem tenere, uerum ita manum quoque, cum uelit, imitari, ut te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, ubi tantum necesse est: ita scribes raro. Non ita est. possem studia mea, quaeq. habeo instituta, quae multa sunt, abijcere: litteris uero salutantium amicorum, aut aliquid a me postulantium, quaternis in die minimum, saepe octonis, & denis, non respondere qui possum? ut omnino aut amittenda ualetudo, aut humanitas deserenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes enim meis perinde cõmodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortasse; quod ego minus, quam tu, possum incommoda sustinere. De Tibullo, cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatẽ prolixe detulerim. est enim, ut scripsi antea, unius praeli opera, ne tibi

crebra appellatione molesti essemus, intermissa. Verum istos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo uehementius. caussam quaeris? quia tuas, amantissime ac disertissime loquentes, eliciunt epistolas: quarum non modo suauitate, uerum etiam fructu aliquo, occasione sublata, carerem. quod cum ita sit; cupio tamen, atque etiam, si pateris, rogo, rationem habeas rerum mearum: quibus quo longior, eo grauius procrastinatio damnum inferet. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 17

TV uide, cui credideris. nam ad me nulladum perlata sunt Catulli folia. quae si periere; damni factum est eo plus, quod nec ad illa, quae sunt apud te, licet transilire. quandoquidem ordo foliorum non seruatur; nec pagina paginae, nec uersus uersui respondet. itaque magnam utriusque nostrum caussa sustineo molestiam; uereorque, ne, quod aliena culpa contractum est, nimis ego id grauiter luam. tota enim typographiae ratio mutetur necesse est, nisi haec, quae ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinam ex hac difficultate, in quam aliena uel socordia, uel perfidia coniectus sum, tuae me litterae eripiant: quas ad meas hesternas cras exspecto, & ad has omnino perendie. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 18

SEDATA iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quae tu tribus ante diebus miseras, quinque Catulli folia,

delata

delata prius ad eum, qui libros in Asulana tractat officina; hodie tantum, ut ipse asseuerat, an, ut ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certe uideo; per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare uitam hominum, necesse est: quae cauere consilio, aut ratione si liceat; bene cum multis ageretur. penderet enim a prudentia felicitas. nunc aeque omnibus occurrunt incommoda: usquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde ominis etiam caussa. auferet ille quidem omnem iucunditatem; & plane diuellar a me ipso; sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consilium; &, ut ei consulatur, animum uinco. Quod iterum iam ad me Molini manu, gratulor, paene etiam subinuideo. meus enim a me, nec, ut puto, rediturus, Tiro discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset; neque suasi, neque dissuasi; ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem a me ipso. suasi etiam potius. contra uoluntatem, inquies, & iudicium? sic sum. auertere a me uolui, quae poterat exoriri, suspicionem utilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolae fuit. Restitutus mihi uideor, inuentis Catulli folijs. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omitte. Vale.

EIDEM, Patauium. 19

QVID? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit,

fuit, cum ipse quoque mihi plane ita persuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil uidi: &, ut omittam cetera, meum illud tantarum uigiliarum munus, non tibi uenit in mentem, quam misere perierit? itaque, qui mihi ipse tam male consuluerim, inuitus adducor ut alteri consilium dem. uides iacere bonas artes; illa sordere, quae praeclara ducebantur. cuius maxime uitij culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunae pedisequam esse uirtutem: stulte: nam illi & uiuentes audiunt pessime, uerissimisq. maledictis proscinduntur; &, ubi e uita discesserint, aeterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima uoluptate, quae manat ex honestis cogitationibus, ac studijs: nec erit, opinor, ulla, quae nostrae uitae cursum definiat, dies. non in omni aetate decus, ac dignitatem pariet ea, quae nunc, auri, argentiq. uis. suus cuique aliquando, pro animi ingenijq. praestantia, persoluetur honos. interim uiuamus nobis, ac litteris, seiuncti ab ijs, quos nutu appello, idest ab ipsa plane barbarie; ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non uideo cui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida uidentur: siquidem ipse, quod iam significaui, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & uirtutem si quaeris, est Bononiae Camillus Palaeottus, Mediolani Bartholomaeus Capra, duo quauis laude, ut ego sentio, excellentes uiri. Capram numquam uidi, sed, hominum sermone, tanti facio, quanti

quanti si ille sciat, studio me, non dubito, quàm mediocri complectatur, & in amicitiam plane intimam recipiat. Talaeotto, quae est hominis humanitas, usus sum, quam diu Bononiae fui, familiarissime. omnes in eo disciplinae sunt nobili uiro dignae: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam, ac Midas numquam omnino nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, ut in sinu sibi gratulentur; quasi sint, quos esse fingimus; cum nos ea ipsa, quae desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiam, quos uites, quos deligas. nominare praeterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόθεσις. alijs, fateor: te quidem ab hac difficultate uindicat ubertas ingenij tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omnino aliquis calumniae dabitur: sed omnia ne curanda? nimis misera condicio. ualeant iniqui: recte sentientes probabunt: nec nos ij sumus, qui a multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

MIHI uero, ita uiuam, etiam atque etiam probatur. &, cum in quouis genere magnus omnino sis, in hoc maxime uideris excellere. plane (ut omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam δεξιότητα sum admiratus. ita concinne, ita apte, facili quodam sententia

rum

rum, [illegible]xu, rem ducis, donec adipſum peruenias: in quo [illegible], ubi ſcis haerere multos, citra omnem adulandi ſuſpicionem, ſumma explicas cum dignitate. Gratulor tibi de iſta facultate, & eo mogis, quod, ſi locis impertitur gloria, nouum decus accedet ad Italiam noſtram: in qua ſedem, auctore atque auſpice me uno, ita locaſti, ut cogitare nihil prorſus de migratione uidearis. nec uero ſecus debes. ualde enim ad litterarum elegantiam, planeq. ad omnem humanitatem tibi profuit hoc caelum, e quo iam per quadriennium ſpiritum hauris. itaque noſter eris perpetuo, mi Murete, ſi gratus eſſe uis: quod profecto uis: ſoles enim hanc uirtutem praeter ceteros efferre. Tibulli principium mitte; ut cum epiſtola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua uideantur, ideſt lita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 21

GRAECOS typos, meumq. de Syriano edendo conſilium probari tibi non mediocriter, ſignificas. ſic putaram: & in utroque nunc mea tum opinio, tum uoluntas, te approbante, qui mihi multorum inſtar es, magis, magisq. confirmatur. De Catulli clauſula, parum commode: ſed nihil, Mureto petente, recuſandum. Video te Propertium negligere: cum ego me illis uerbis, quae ſunt in prima Catulli pagina, quaſi praedibus obſtrinxerim, AB. EODEM. CORRECTI. SCHOLIISQ. ILLVSTRATI. itaq. nec integrum iam eſt: &, ſi ſit, cur tu poetam elegan-

tem,

tem, maximeq. omnium Latinorum fabellarum uarietate, hoc est uere poetica eruditione florentem, abijcias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non uacas: & utrumque Torquato: aut, si uni utrumque non uis, Propertium cui uidebitur: inops enim ab amicis non es; sed malim utrumque Torquato; qui nobilitatem a patre, uirtutem habet a se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit; faciam, ut abundes. inibo enim rationem eiusmodi, ut operae meae, quarum tibi molesta nunc celeritas est, gradu testudineo pergere uideantur. Germano tuo cupio mehercule satis fecere: sed aduersantur multa, maxime peregrinitas, haud satis apta nostris moribus, & ignoratio sermonis Italici. meum tamen illì studium nullo loco deerit, si monuerit: sin ipse aliquid uidero, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar, &, quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 22

VEHEMENTER *mihi arrisere tua scholia, sic inquam, ut fere se commentario aequare uideantur. perges igitur, dijs bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuensi meo: cui reditum patruus, nuper e Cypro aduectus, multis a me uerbis impetrauit. Exspecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri possit. nam, ut tuis consuleretur studijs, & commodis; cessare de duobus praelis unum maluimus, quam te nimis urgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.*

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 23

OMI Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas ualetudinis, quam, do equidem operam, ut omnino tuear, ac sustentem: sed uacillare interdum necesse est: ita multa incurrunt in nos; quae nec uitare licet; nec sumus ad sustinendum pares. tu me, tuus amor, tua uirtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec, ut ait noster, constantiae caussa, sed uoluntatis, ac iudicij. In erratis cur numeras Maeror, & Flamma? quorum alterum uetustas uniuersa, alterum consuetudo probat. etiam, Saecula, tum scribebant. nam Varro in Etymologijs Varro non uidetur: itaque et a Quinctiliano merito ridetur. Exspecto Tibulli folia, quae supersunt, & scholia. Vale.

EIDEM, Patauium. 24

MOLINO dixeram, quae tibi si narrauit, iteranda non sunt; sin omisit, committenda litteris non uidentur. nec tamen te diutius celabo: interim hoc unum; quo fortasse contentus eris: ad alios potius, quam ad te, pertinere, nec ullam omnino tuae dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, ut audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi condicione consilium. quod si ita est; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quae cogitas, uehementer cupio fortunare. sin autem haec inania sunt, ac temere iactata: aeque laetor; teq. hortor, pro mea in te beneuolentia singulari, ut habeas rationem in primis non modo tranquilli-

tatis,

tatis, uerum etiam constantiae tuae, uelisq. Patauinam commorationem esse quam longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modo uoluntatem, uerum etiam sententiam cum tua coniungam: sed uereor, quod minime uelim, ne quis, in te non recte animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obijciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo scire, cur nihil uolueris. nam, posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec a te plurima colligantur. scis consuetudinem praeli. urgebit te quo tempore minus exspectabis, & opprimet nec opinantem. quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes, sed, cum iacere nos uidemur, ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, ut in adolescente, laudabamus, detulit quaedam ad ✤: quae si ille uera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te unum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & saepe praedicarim. ille tamen simiolus longe aliter; uel quod est, ut multi, infensus Italico nomini; uel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quae repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturae; cumq. ornatus a me sit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quae, quia sunt iniusta, contemnes; ut ego, quae sunt falsa. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 25

CVM antea, multis mihi declaratam argumentis, tuam

tuam prudentiam ualde probaui: tum uero, lectis tuis litteris, laudaui te, ut hominem consilio praeditum excellenti, atque etiam, ut uirum bonum, qui nihil antefert honesto, suaeq. maximae fidei, uel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodumq. honorifica condicio, auide a multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contra, quin accipienda uideretur. tu tamen reijcis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam utilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior fortunae bonis? habes igitur in eodem cum uoluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac praestantior adesse, ac se tibi offerre uidetur occasio, cum summo Principi, singulari uiro, tuam operam dices; eo tuam acues, atque excitabis industriam diligentius; ut ipse te uincas, & beneuolentiam Cardinalis eximij omni tibi ratione cōcilies. in qua una si tuae uitae quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuo senties; o te felicem, Murete, nec iam amplius a Fortuna pendentem, quae tui similes saepe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem a te fructus tuorum studiorum uberrimos, de quibus me saepe praedicantem audiere multi, non solum exspectabo, uerum etiam exigam. quamquam tu mea certe monita non exspectabis. noui enim tuos sensus hac in re cum meis optime congruentes, ut eam denique esse uitam ducas, quae uiuitur in studijs, cetera inania, speciosa multa, plerumque tamen

men falsa. Interim fruere tecum ipse, &, quod aiunt, in sinu gaude tantae felicitatis exspectatione: quam aequalem uideo fore uitae tuae, ipso uiuente, qui te exspectat: quem debes, uel si tibi Croesi opes ostendantur, unum sequi, & unum ornare tuis studijs, uel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 26

LABORABAM *uehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit, aliquo interdum, ut uere dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? uirtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi consistat? tantane est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? haec ego quandoque mecum: nunc uacuus cura iam sum, & ex eo, quod significas, ut in exoptata fortuna triumpho. uelim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos uersus, tua fretus humanitate, iam promiseram. eos exspectabo, minima, si fieri, potest, interposita mora. nec tu uelim me diuturna exspectatione ducas. Illa ad illos, qui te numquam amarunt, quos male scis audire suo merito, cur non transferas ad alios? equidem suadeo. quod si tenerem* ὑπόθεσιν*: facile dicerem, ad quem. me a lusibus,* καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν*, plane reuocat non solum natura mea, sed aetas etiam, senectuti propior, quam adolescentiae. itaque, si quid ad me scribes, remoue, amabo te, omnia, quae dilexisse Plato uidetur,* ἀφροδίσια. *Intelligis, opinor, quid significem: &, quod significo,*

petere me, uel cupere etiam, si me putas ingenium tuũ nosse, existimabis. De beneuolentia tua, etsi numquam dubitaui, ex te tamen ipso ea, quae opto, libentissime audio. quamquam ad studium in te meum nihil addit studij tui commemoratio. non enim te amare coepi, ut ipse me amares, sed quod amabilem ipsum esse duxi multis nominibus; quae tibi ipse ne exponam, non modo meus, uerum etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in discessu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno; si spectas eum, qui te excipiet, praestantem uirum, erga tui similes optime animatum, cuius egregiam uoluntatem non dissimilis fortuna comitatur. sarciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies: &, ut spero, tuum te consilium quotidie magis oblectabit. Polam uideo te abiecisse, & laetor mehercule tua caussa. uerumtamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: ut habeas tu quoque, exemplo Africani, & Laelij, tuum Lucrinum, cuius in litore, neglectis Regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis; eoq. laetius, si me tibi tantae comitem uoluptatis Deus obtulerit. Verum haec, ut quidem nostrae nunc utriusque res habent, inania: quae tamen, si perfecte saperemus, omnium fortasse prima. Sed uides me tecum garrire? captum uoluptate sermonis, dum te quasi praesentem alloquor, & utor manu eius adolescentis, quem iure Latij donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro contubernio. quod quidem studiose agit, tuo maxime exemplo incitatus. etsi
non

non te nostra domus, sed tua te industria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cum legeris, quin meum de illius praestanti uirtute testimonium confirmes. habet alia in manibus, unde fructum studiosi capere uel maximum possint. quae ut edat maturius, otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 27

VIX credas, quam non facile mea manu litteras conficiam, & quam facile, cum utor amanuensi, fluat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriose, quod inambulans, ut antea solebam, minimo negotio dictassem. discessus ille meus, magnorum index malorum, ut ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum uti opera consueueram, Podocatharum, Fasinardum, postremo etiam Nicolaum Cretensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, perquam raro, & quambreuissime scribam. uenio ad litteras tuas. Reuersus e Foro Iulij, quo exieram non tam negotij, quam ualetudinis caussa, reperi librum tuum, Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicum, excellentem uirum, reliqueras. noli exspectare iudicium meum. malo enim te ab alijs, quid de tuis studijs, quid de ingenio existimem, quam a me ipso, cognoscere. unum tamen il-

lud non minus uere, quam libenter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legiſſe ornatius, nihil eruditius. Quod autem quibuſdam in locis & a me diſſentis, & egregijs idem laudibus me ad caelum tollis: parcius utrumque uellem: ſic enim utrumque fortaſſe uerius: ago tamen gratias, quod publicam utilitatem rebus omnibus anteponas. quam ego antea conſuetudinem, acceptam a patre, ſeruaui mea ſponte, & ſeruabo poſthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cum lubebit, atque adeo ut lubebit. urgeri enim eum, qui cum tibi uſus intercedat, ne ſi quidem ipſe uelis, facile permitterem. Dionyſius paullo ſerius, quam putaueram, abſoluetur. moram iniecit commiſſa inter operas rixa, abſente me. neque tamen hac ſatis leui, ſed alijs adductus cauſſis, quae ponderis longe plus habebant, paene totum conſilium abieceram. nunc, te hortante, ac monente etiam ut celeriter, quid agam? quid autem, niſi quod ipſe cupis? quod certe mea cauſſa cupis. urgebo igitur pro uirili, nec impenſae parcetur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui ſane grauiter dolorem ueſtrum: ſed, humana quae ſunt, humaniter ferenda. nec uobis doctrinae remedia, nec ea, quae ſumuntur a rerum uſu, deeſſe poſſunt: & tu mihi miranda narraſti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille ſe, uosq. omnes praeſidio aduerſus iniquitatem fortunae praeclare tuebitur. Vale. Venetijs.

IOAN-

IOANNI. BAPTISTAE
RHAMNVSIO
XVIRVM. CONSILII. A. SECRETIS
Venetias. 28

Cvm a nobilibus uiris, in haec loca uel animi, uel negotij caussa confluentibus, dignitatem illam, quae maxima est in nostra ciuitate, ut arcanis praeesses praestantissimi Xuirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem; magnopere sum laetatus, tum pro ea, quae olim inter te ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obseruantia, orta primum a meo de tuis uirtutibus iudicio, deinde a te multis, ac uarijs, ut tempora tulerunt, erga me, meosq. officijs uehementer aucta. atq. ego meam tibi paene incredibilem laetitiam, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem, ut, in urbem reuersus, praesens praesenti gratularer, neq. solum ex oratione, sed ex uultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimoq. sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum exspectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litterae, ecce nuncij, proximis comitijs tulisse te fructum anteactae uitae omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios, Romam, etiam ad hostes armis infestos reip. caussa suscepisti, tot consiliorum quae a te fluxerunt ad augendã, quantum in te fuit, patriae dignitatem. cum enim longo post interuallo in eũ locum rediisses, unde magistratuum designatorum nomina

recitantur; consurrexit senatus uniuersus, ex tuo conspectu mirifica uoluptate perfusus. quae tum animorum omnium perspicua significatio ita te commouit, ut illico magna uis lacrumarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni aetate dilexeras, quibus iam inde a prima adolescentia, parentis tui, summi uiri, exemplo, omnibus officijs inseruieras, nulla tibi, praeterquam amoris, praemiorum spe proposita. Fuit igitur eo die mutuum, & aequale gaudium, senatus primum, ubi tuam sibi uocem claram pariter, & suauem, in pronuncian dis magistratibus uidit esse restitutam, quam post obitum magni Cancellarij Francisci nimium saepe desiderauerat; deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac paene cum clamoribus uniuersa consurrectio, quid de te tui ciues existimarent, quo te studio, qua caritate complecterentur, ostendit. Enimuero laetari te puto, quod quidem iure facis, summo dignitatis gradu, quo te tua uirtus extulit, ut arcana illa tractares, quae ad reip. salutem, & huius magnitudinem imperij pertinent. uerum hoc saepe uidimus alijs quoque contingere, optime scilicet de patria meritis: nec enim honor in quemquam, qui sese magnis in rebus non saepe probauerit, confertur: studia uero tanta, testimonium tam illustre, consensum eiusmodi quando ulla omnino in re, uel in quemquam omnino hominem uidimus, aut audiuimus? itaque cum ad meam priorem laetitiam nihil addi posse existimassem, nunc tamen accessionem haud mediocrem noui gaudij factam esse confiteor: ut eam testari litteris, ac tibi,

quoquo

quoquo modo licet, indicare sim coactus. uideo enim te uno die, atque una plane hora mercedem cepisse non modo meritorum tuorum, quorum habes testem uniuersam paene ciuitatem, uerum etiam perpetuae tuae modestiae, cum, amore, ac iudicio patriae contentus, nulla umquam commoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris; ut admiratio simul & dolor propinquos, ac familiares tuos fere omnes afficeret, quod ista dignitate, quae tibi nunc incredibili omnium studio delata est, ornari antea noluisses. quorum te denique, ac simul omnium ciuium, uoluntas, atque cohortatio uicit, & ad honorem exoptatus, atque accersitus accessisti, nulla usus prensatione, nullis precibus, tua uirtute commendatus, quae tibi omnia omnium suffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriae satisfecisti; dabis eidem optanti, atque petenti, ut ad tuendam ac sustentandam senectutem tuam quidquid curae, quidquid potes industriae conferas: ut & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quam diutissime possit. idem te priuatim rogant necessarij tui, proprie uero filius adolescens, in quo uidetur tua uirtus efflorescere, tua iam probitas, tuae ad optimas res propensio uoluntatis agnoscitur. Ego autem, cum nemini in te amando, colendoq. concedam, ijsdem utor precibus, ne tuam aetatem, confectam iam annis, & laboribus pro rep. susceptis, rebus agendis nimium uexes. uereor enim, (ut omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum caussa, quam sustinere fortasse possis, tua

tibi imponat humanitas. quodsi desidiam odisti; &, quae alijs quies uidetur, laborumque, ac molestiarum quasi portus expetitur, eam tu ignauiam appellas, nec homini quidquam uitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquot iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu praeclara uolumina: quae si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam, & maioribus nostris, multisq. ante saeculis reconditam doctrinam, praeclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuoq. nomini gloriam paries haud paullo maiorem, quam quae tibi a cunctis honoribus & magistratibus, uel magnificentissime gestis, manare umquam possit, eoq. magis in hoc studium debes incumbere, quod omnem amoenitatem, quae solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia uilla abunde suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, delicijs, ac amoribus tuis: & nobis, posterisque, maxime uero Paullo consules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem uirtutem admiramur: quem a te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, pridie idus Oct.

M. ANTONIO. NATTAE
Mantuam. 29

GRAVI *ac diuturna oculorum ualetudine impeditus, feci tamen, ut litteris tuis, humanissime atque elegantissime scriptis, quamprimum responderem. Ego*

te, Natta, ex illo tuo praeclaro libro, quem de Pulchro inscripsisti, iampridem coepi colere. mea tibi uoluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, saepe in sermonibus declaraui. Nec uero mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo uersatus, assidueq. occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim uiri Principes te accersunt, summisq. muneribus praeficiunt. Equidem, ut beneuolentiam tibi meam praesens praesenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret ualetudinis infirmitas. tametsi affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me a meis laribus Mantuam usque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij uix iam fero: &, si quid est in itinere difficultatis, homini praesertim imbecillo, uincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam exspectas ut rescribam? uides ne me in aere tuo totum esse? impera mihi quod uis; & utere me, quantum uis: subibo omnia, & perferam tua caussa. Meum librum de legibus ad te mitto. ijsdem typis, si tibi placuerit, utemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quam si littera minor esset: uerum hoc tui consilij, ac uoluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. utrumque enim in folij, quod aiunt, formam apte conuenit. tametsi dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, et simul uersuum in una-

quaque pagina, & litterarum in quolibet uersu; facile summa fiet, & ad te scribetur. Num quid praeterea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes. uix enim credas, quam a iudicio tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam. 30

PRAECLARE Hector ille apud Naeuium: Laudari abs te pater cupio, laudato uiro. possum ego nunc idem usurpare. Video me laudari, a quo uiro? a M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi, ac uirtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid fortasse, si cum alijs conferar, uideri possim: cum uero ad te unum cogitationem conuerto, uix credas, quam mihi ipse displiceam. Quare permitte mihi, ut eas laudes, quas in me contulisti, reijciam; aut ipse maiores in te transferam. nam mihi, utrumque nostrum aequa lance pendere, magni negotij non est. ut ut est, amo uoluntatem tuam. ea mihi est, eritq. semper, ut debet, antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas singulas. tu me allicis, uel attrahis potius: reuocat, & retinet ualetudo. cum ad te specto; nauim conscendo, uehor, appello Mantuam, tecum sum. sic est amor, & illae, quae fluunt ex amore, uoluntates. rursus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor; qua macie sim, qua tenui cute, quam natura mollis, & procliuis ad morbos: relanguesco paullulum, & quasi nauim incitatam leuiter inhibeo. uides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frigere, leui quidem, sed tentari tamen: uides perflari caelum uentis; rationem esse temporis prorsus incertam,

& in-

& inconſtantem. quae firmiores non timent; ego ualetudinarius niſi timeam, parum uidear me noſſe, parum uitae conſulere, quod nec humanitatis eſt, nec ſatis pium: cum nos iuſſerit ille ſummus imperator quaſi ſuos milites in hac ſtatione, donec ipſe reuocauerit, permanere. Calores, ut ſpero, quae mea ſolet eſſe anniuerſaria medicina, me mihi reſtituent. itaque Iunio ineunte, aut eo certe menſe, te, ut ſpero, complectar. ſin uidebo ſine meo periculo fieri non poſſe, ut in uiam me dem: docebo te litteris, quid conſilij ceperim. Tuum librum tractabo qua licebit diligentia, animo certe erga te ſingulari. *Vale. Venetijs.*

EIDEM, Mantuam. 31

ADEO ne erraui, & lapſus ſum in ſubducenda ratione, ut de folijs quinquaginta coniecerim, quae nunc octuaginta fore uideo? pudet indiligentiae meae. uerum, ut ut eſt, commodo meo rem ſuſcipere non poſſum, nec audeo recuſare; ne mea fides in dubium apud te ueniat. itaque peto a te, ut cum tua ratione meam quoque ducas, nec exigas a me plus, quam res & fortunae meae patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fenore, libro uendito: uidelicet communi quadam, non propria me regula metiris. non enim ego, ut alij, qui libros imprimunt, habebo ſtatim certos homines, qui eos diuendant, & longinquas in urbes, regionesq. diſſeminent. uenduntur hic ſtatim a meis omnes ita paruo pretio, ut lucri quidem minimum, ſed minimo ſimul labore, minima moleſtia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis, uendes. De do-

ctrina

ctrina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de uenditione quis praestat? an nescis, libros Latinos, optimos ueteres, ita nunc iacere, ut paene sordium in genere putentur; uix iam Ciceronem ipsum, Caesarem, Sallustium legi, a multis etiam ne legi quidem, planeq. contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in ijs rebus, quas me docuit usus paene quotidianus, et in quibus non licet esse sine magna mercede negligenti. De tempore, quod urges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto. atque utinam, inspecto, concedant. quod si dixi eos me faciles habere: non significaui, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim ut legantur: quod ita multis non contigit. saepe enim uidi nonnullorum scripta, apud eos, quorum potestatis haec tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuersum: mecum autem amice ages, pro ea, quam tu doces quotidie praeclaris exemplis, aequitate. ita, si erraui, non luam grauius, quam debeo: sin error a me non est, a te uero aucti libri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam. 32

Vt concludam paucis; quando nec mihi adscribendum, nec tibi ad legendum otij satis est; si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium uocari: nihil est tanti. de tempore, incertum est. pendet, ut saepe iam scripsi, haec tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intra mensem

consi-

confici & expediri rem posse, tum studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus uiris, & gratia florentibus. libro non inspecto, facultas imprimendi numquam dabitur. scio nullam in eo labem esse, quae legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem. quae ego pluris etiam in te aestimo, quam eam doctrinam, qua parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. uerum mos est gerendus consuetudini. communis haec est, non tua praecipua condicio. Ad me autem quod attinet, uoluntati tuae, in qua uim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 33

HODIE, *tribus medicis adhibitis, accurate disputatum est de meo exeundi consilio. rem probant, sed illud addunt, totam aestatem dandam esse otio, iucunditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in urbem ante mensem Octobrem. itaque uehementer animi pendeo: nec, quid consilij capiam, satis habeo exploratum. in hac dubitatione uenit in mentem de tuo libro: quem, si exeo, uideo fore, ut serius fortasse, quam tua uoluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris existimaui, ut aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic uel tua unius caussa commorabor, dum liber absoluatur. quod si statuis de subita impressione; qua uelis forma, quo charactere, quo numero; significa. Suaderem omnino, ut aliorum opera, me absente, utereris: sed timeo mendas, & sordes; quibus inquinari, & corrumpi*

tua

tua ſcripta per operarum incuriam, nolim: quod tu iam ſenſiſti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio a te primo quoque tempore reſponderi: ut, quod ad me ipſum attinet, certi aliquid poſſim ſtatuere. meam enim uoluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

EIDEM, Mantuam. 34

LITTERIS tuis perlectis, aggreſſus ſum legere tuum libellum. legeram iam antea Venetijs, allatum ad me a Carreto tuo. mirifice ſemper placuit. genus enim ſcribendi non minus elegans, quam eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paullulum detritos eſſe uetuſtate: itaque ſpecie illa, quam recentes habere ſolent, prorſus carent. & compactum nimis atramentum uidetur: ex quo fit obſcurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quaedam deprehendi nimis foeda, nec eiuſmodi, ut diſſimulari poſſint. cuius incommodi cauſſam puto tibi non latere. ſaepe enim hic, dum imprimitur, uel emendationi nemo praeeſt, uel praeeſſe ſolet homo mercenarius, & parum litteris inſtructus, & is, cui pecunia, quam fama, ſit antiquior. nos tamen, & quia de exiſtimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiumq. colimus ob eruditionem, enitemur, & contendemus, quantum feret acies oculorum noſtrorum, ut ſatis in hoc genere fiat tuae uoluntati. ad quam tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoſcere te dicis. quam ſunt haec acuta, quam me pun-

gunt,

gunt, atque excitant ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiae, quae iam in nostra familia inueterauit, &, quasi debita, postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam a te, & latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo assiduis curis, maximisq. negotijs districtus. itaque peto a te, hoc mihi des, ne tuum otium a summis rebus ad meas ineptias conferas. satis iam obseruantiae in te meae, satis humanitati tuae dedisti. hoc si plus cupiam; non agam satis modeste; nec te nosse, nec me ipse uidear. Verbum optabam in epistola tua de Carreti ualetudine, optimi uiri, ut uisus sum conijcere, tui certe studiosissimi. nam affectum pessime, ac paene desperatum dixeras, cum essem Mantuae. Mecũ actum est in hac peregritatione prorsus infeliciter. incidit in morbos tota paene domus: sed uxor cum periculo uitae integrum iam mensem miserrime iacuit: nec dum uideo quid sperem: cum iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium ullum sese colligendi. ego, cum non optime ualuerim corpore, neque nunc ualeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, uel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. uincor enim aduersis, nec possum plane, quod tu potes, a philosophia illa uera, quam Aristoteles ignorauit, praesidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras exspecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulae.

EIDEM,

EIDEM, Mantuam. 35

MEVM in reditu consilium hoc fuit, ut Mantuae conscenderem, idq. maxime tui salutandi caussa; tum, ut, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. non licuit ob uiarum difficultatem, & frigora. scis enim, quam tenui cute sim, quam imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum consilio, tranquilla tempestate, conscendi: Mantuamq. praeteruectus, uiginti, opinor milliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui laetitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, saeuiente iam hieme, paene desperassent. negotia nunc repetimus: quae cum neque pauca sint, neque ponderis exigui; nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. uide igitur ipse quid statuas. nam, si perstas in sententia; mittendus liber est ante medium Ianuarium: quo spatium habeamus eos alloquendi, ac rogandi, quorum iniussu nemo imprimit impune. urget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei misit, homo, ut aiunt, Graece Latineq. bene sciens, arcanorum ipsius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, ut omnino suus liber meis typis exeat impressus, & in eo sitam ac locatam suae laudis aliquam partem existimanti, deesse non possum, pollicitusq. sum: et persoluam fidem. sed cupio tuum librum anteire, si tu uis: sin commodius uidetur, in aliud tempus differri; quamprimum litteris significa. ego id unum specto, tibi ut satisfaciam. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Mantuam. 36

NONDVM redditus liber est: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum est hoc utrique nostrum, quidquid est molestiae. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, uix ut feram: fero tamen, quia Nattae negotium est. alioqui hastas mehercule, ut ille inquit, abijcerem. sed obduremus paucos praeterea dies. si res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me; & tibi persuade, te mihi esse in animo assiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam. 37

NEQVE nihil respondebo, neque tamen id, quod tu exoptas uehementer, ego autem sic, ut tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregie sacris litteris, & philosophiae scientia excellens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei uero ob integritatem recte committantur. is legit accurate; perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrime. nihil adhuc, ut saepe iam mihi significauit, alienum a recta sententia deprehendit; tuamq. mire laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurando cum ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longe uix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienae culpae in me transferas; nec me curare parum grauiter existimes ea, quae ad te pertinent; quibus

afficior in utramque partem, non equidem aeque ac tu, ſed, uno te excepto, grauius certe, quam ceteri. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 38

ALIQVANDO *is, qui tuum librum accurate legit, abſoluit epiſtolam eam, qua tuis litteris reſpondet. de re tu iudicabis: de homine, ſic habeto, uirum eſſe bonum, praeſtanti humanitate, ſingulari doctrina, praeconem uero laudum tuarum. quare eſt ſane, cur ei gratias agas, quod te ornet efferatq. laudibus: quod a me iam, qui te unice diligo, tuo nomine factum eſt. quamprimum autem cupio a te reſponderi; ut, ſi quis remanet ſcrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod utrumque fore confido. Bonaminus neque dum uenit; nec, uenturus ne ſit, aut quando ſit, ex eius ad me ſcriptis proxime litteris licet conijcere. tu cognoſes: eiq. ad me faſciculum dabis epiſtolarum mearum: quas tamen, tu quoque, opinor, mecum ſentis, comprimendas potius, quam diuulgandas: ſed efflagitantibus, praeſertim amicis, negari iam diutius non poſſunt. Vale.*

EIDEM, Mantuam. 39

PLVRIBVS *tecum uerbis agere non licet: ita multis diſtrahor curis. unum hoc: is, qui tuum librum legit, idem tuis litteris, diſertiſſime ſcriptis, reſpondebit. quod ut celerrime faciat, operam do, quantum in me eſt. tuam cauſſam certe, ut mihi uidetur, praeclare tueris:*

tueris: & , quantum tibi ex optima mente tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 40

PLACERE *tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali uiro, tantopere laudari, uehementer gaudeo. tua uero cohortatio, ut absoluam institutum, animos illa quidem addit: sed, o mi Natta, si uides quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modo uis me uiuere, aliter sentis. incitamur uoluntate, consilijs, & hortatibus amicorum, gloriae nonnulla cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio; uerum illa, qua tu excellis, quae in tuis & dictis & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura pertenui finxit corpore: studiorum accessit non mediocris labor; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica? quae, quo est angustior, eo tuenda diligentius est. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non ut omnia ad utilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operae, nihil studij recusandum: ac saepe, ut ait poeta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiam uel salutantibus horae dandae sunt, uel aliquid petentibus officia tribuenda. qui si excludantur, aut reijcian tur; sane consuletur otio meo, rebus meis, ualetudini meae; sed ubi humanitas? quae quam sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, plane rudia, temere uel dissipata, uel confusa, mea scripta; quae nonnumquam, sicuti mat er languentem*

filium, eum dolore tacitus adspicio; opem ferre, quam uidentur postulare, non queo. Quare, si quid apud te hominis tui amantissimi salus est, nō debes me ad scriptionem uocare, tot assidue, tam uarijs, tanti momenti occupationibus distentum. adiuua me potius consilio, si potes: aut minue molestiam consolando: opta saltem, (& hoc ipsum significa) ut haec, quae nunc sustineo, perferam, & is, quem uolumus, principijs exitus respondeat. id quod, nisi fauente, qui fons est omnium bonorum, Deo, sperare non licet. Consultationes tuas, si quae nondum editae sunt, mire aueo legere. nam, cum in ijs, quae iam sunt editae, praestare te omnibus, qui memoria nostra ius ciuile litteris mandarunt, cum scientia rei, tum sermonis elegantia, mihi persuadeam: intelligo posthac tua scripta longe fore meliora. non ago tecum blande: metior ueritatem ipsa re, &, ut sentio, plane loquor. ualde, mi Natta, hoc biennio in Latina lingua profecisti: quotidieque, ut ex epistolis tuis facile conijcio, ad ueterem illam eloquentiam propius accedis. itaque uidere mihi uideor, ac prorsus uideo, quantus in iure ciuili explicando, si studium adhibueris, esse possis. quod ut facias, auctor tibi magnopere sum; si modo tu in tua laude quemquam, praeter te ipsum, auctorem, hortatorem ue exspectas. Vale.

EIDEM, Mantuam. 41

LITTERAE tuae, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam a multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant.

rant. nec me tamen studio tibi concedere uelim existimes. nam & συμπάθειαν quandam commouit iam in sensibus meis uirtus tua: & res ipsa, de qua tantopere laboras, commendationem habet a se ipsa, nec tuum officium apud me, aut omnino apud quemquam bona mente praeditum, desiderat. Vnde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa uaco: nec in officio praestando Sixti nobis humanitas defuit: sed ab eius uoluntate pendemus, cui tota demandata facultas est. is cum Sixti primum, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset; Sixtum etiam, ut optime de Christiana doctrina sentientem, sacrarumq. litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset; illud adiunxit; sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paullo seueriorem, quam ipsius uoluntas ferret, personam imponeret, ut librum leuiter attingeret: quod esse perpaucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quod ita blande peteret, ut suam obliuisci potestatem, humanitatis caussa, uideretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est haec non multorum, ut spero, dierum mora. uides, hominum recentiorum libri, quicumque de sacris rebus loquantur, quam diligenti hodie trutina perpendantur: uides quam multi, nullo personarum discrimine, in iudicium uocentur, quam pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & utriusq. nostrum otio, (nam mea quoque res agitur) breui interposita mora, consule. Nam, quod iniecisti de tua laude, opinor ut quasi dormientem excitares, id mihi

nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam, cur ea, quae ad tuum decus pertinent, curari a me frigide suspiceris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi uero ego te diligam constantiae caussa, non iudicij. quod si te non esse dissimilem tui putaueris; cuius etiam probitatem, doctrinam, eloquentiam assidua studia uehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper, hoc est, amore incensum, atque cupidissimum gloriae, debebis existimare. Commentarios meos quod euoluis libenter, amice facis. si uero etiam, ut scribis, aliquid ad tuam utilitatem excerpis; magni facio industriam meam: quam tu, uir ingenio, & eruditione summus, modo non improbares, satis habebam: fructum ut ex ea caperes, uix umquam speraui. itaque scribam posthac paullo fidentius, iudicio tuo confirmatus: & auctoritatem tuam, si quis contra senserit, pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non esse a me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quae diem quandoq. totum eripit a mane ad uesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuae prudentiae, & humanitatis esset. Vale.

EIDEM, Mantuam. 42

AD. OCVLORVM dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modice fero, accessit molesta febricula, periculi tamen expers, ut medicus affirmat. itaque conor breui respondere litteris tuis, elegantissime, & humanissime scriptis. Liber statim traditus est

uiro optimo, atque eruditiſſimo, communi amico, Sixto Medici. is, licet occupationibus diſtrictus, tamen & mea, & tua cauſſa pollicitus eſt, operam ſe daturum diligenter, ut eam partem, quam tu addidiſti, ac mutaſti, quam citiſſime legat. quod cum fecerit; rurſus ex eius teſtimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. ſcis enim, quam ſeuera hodie ſit librorum omnium examinatio, quam ſint, ubi quid ſcribimus, ambigua cauenda: ne qua omnino ſecus interpretandi, trahendiq. in deteriorem partem, occaſio praebeatur. Sixtus me diligit, meaq. cauſſa ualde cupit, de te autem honorifice & ſentit, & loquitur. itaque quod ad ipſum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur, ac laudat; ſua uero a te, ſingulari uiro, probari & magni fieri inſtituta, mirabiliter gaudet. Plura uolebam, ductus ſuauitate ſermonis, cuius imaginem habet epiſtola: ſed interdictum eſt, non modo ne quid ſcribam mea manu, uerum etiam ne multa, niſi neceſſario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam. 43

HABEO, quod petieram. ſedaſti animum meum conſolatione, conſilio iuuiſti. nihil ſapientius, nihil humanius epiſtola tua. & cum multa ſunt a te grauiſſime, atque ingenioſiſſime commemorata: tum uero mirifice ſum exemplo tuo commotus, quem ſtatuo imitari, quantum in me eſt, licet meae probe quidem conſcius infirmitatis: cui ſi Deus aderit, quod equidem ſpero; uincemus humana omnia, & triumphabimus in aduerſis. Afferet ad te tabellarius cum his lit-

teris indicem, quem petis, missum ab Academia, tui studiosissima. tradidi enim legendam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio affectus laetitia, & quid ipse de tuis existimem scriptis; quia te puto illud, uel me tacente, pro amore nostro suspicari, hoc autem ex meis superioribus litteris cognouisse; non exponam hic pluribus uerbis. tantum agam gratias de ista tam in me propensa uoluntate, excellentiq. industria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam. 44

BIDVVM hic futurus sum: nec enim diutius licet per ualetudinem: nec uenissem leuibus caussis. Liber tuus propediem praelo committetur, & diligenter emendabitur. angor equidem, quod abesse cogar, quod accidit profecto non minus contra uoluntatem, quam praeter opinionem: sed haec in manu nostra non sunt. ducimur enim, uel trahimur potius fatorum ui. itaque humana omnia ferenda. quamquam non haec tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facit, sed mihi ipsi, ab ijs praesidijs, quae te muniunt, parum instructo, tāquam intus cano. De rebus meis, de ualetudine, de studijs, exigit omnino amicitia nostra, ut aliquid significem: sed neque nunc satis otij suppetit: neque, ut uere dicam, libenter scribo, quae tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore uidebantur: itaque uberiores a me litteras exspectato.

Haec

Haec dictaui propere, multis districtus negotijs, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam. 45

LEGI, *quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, ut homini licet occupato. de editione, quod hortaris, ut omnes potius, quam, ut ego statueram, unam, aut alteram: ita faciam, non spe laudis, (scriptae sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse aequis & iniquis nostram amicitiam uolo: quae me ornat iudicij tui testimonio: cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetijs.*

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. QVARTVS

ILLVSTRI. COMITI MICHAELI. TVRRIANO CENETENSI. EPISCOPO

Cenetam. I

ANGEBAR *animi, nec fieri quidquam posse me uno miserius opinabar: ita multa hoc anno praeter exspectationem, prorsus aduersa meis rationibus, obtigerant: fratris primum amantissimi, deinde filioli suauissimi interitus, uxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incommoda. quam facile, nullo paene strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius; uel quod, ut solet, medetur dies; uel quia, quod aeterna lege Deus constituit, id abrogare uelle non solum iniustitiae, uerum etiam imprudentiae uidetur esse. uxor conualuit: ego satis firmus. domestica uero damna, quae sarciri uix umquam arbitrabar posse, facile compensat amor in me tuus; cuius mihi recordatio molestias omnes diluit; quandoquidem uis me ad omnes casus (recordor enim tua uerba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaque leuatus a te grauissimis curis, premi iam onere officij me sentio: in quo sustinendo uiribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantum*

ne?

ne? immo etiam ijs, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio uoluntas non assequatur? uerumtamen in hac re sentio esse haud paullo difficilius mihi satisfacere, quam tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare praeter ipsam uirtutem, quae suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est; praeterea nulla re indigere, non gloria, qua iampridem abundas, non diuitijs, quas & possides iam, & contemnis. ego uero, qui & ante annos sex, quo te primum die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuae praestantiam non uulgari munere sum expertus; & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor exspectare; prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi umquam referre, neque nuda uoluntate contentus esse possim. Succurunt enim multa, quae libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me semper complexus es; deinde liberalitas, qua subleuasti; postremo consolatio illa, Christianae pietatis, & sapientia plenissima, qua me quidem proximo Quinctili mense, cum ad te honoris caussa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque haec quibus meis erga te officijs? nullis omnino, salutatione excepta, quae ipsa mihi tum utilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quae cum omnia colligo; eximiam istam, planeq. diuinam beneficentiam, insitam tibi, uel potius ingeneratam a natura, auctam doctrina, usu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum.

possum. Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationibus, cogitationem conuertens, doleo uicem bonarum artium, quae deserantur ab ijs, quorum patrocinio si uterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperijs anteponendus. quid enim est immortalitate praestantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti uetustate, Caesares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum praeclarissime gestarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quo magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc uerae laudis paene uacuam hodie possessionem tam libenter occupes, ueteremq. maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarum fortunarum ratione habita, constantissime retineas. Quod uero istam uirtutem multis praeterea uirtutibus, usu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime uero humanitate cumulas, atq. exornas: iccirco & antea Romae, atque in tuis legationibus, Ecclesiae caussa susceptis, magnificentissime gestis, & nunc in urbe tua, quam diuino simul, & humano iure temperas, concursus ad te quotidie fiunt optimorum uirorum, & eorum maxime, qui aut ipsi ingenio, litterisq. praestant, aut saltem de ingeniorum, litterarumq. praestantia iudicare possum. in quo saepe fortunam accuso, quae mihi facultatem ueniendi ad te, quod eram hac aestate pollicitus, & cupio uehementer, adhuc quidem eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim ista amoenitate iucundius, isto caelo salubrius?

brius? quid porro ad beate uiuendum deesse potest ei, qui tecum uiuat? cuius in aedibus primum oritur ex tua disciplina uirtus, deinde excipit uirtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negotia licebit: & utinam mature liceat. interim memoria tui fruar; teque, licet hoc terrarum spatio disiunctum, colam ut praesentem, nec ullum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit exspectari, aut officij genus, aut studij praetermittam. Vale. Venetijs.

ANTONIO. VERANTIO
EPISCOPO. AGRIENSI 2

Cum ✣, tui studiosissimus, praeclarae non solum indolis, sed iam etiam uirtutis adolescens, proxime reuersus e Pannonia, tuo me nomine salutasset; atque hoc officium ijs uerbis, quae facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sane uoluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo optimo Max. cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & a quo, si quid contra, sperare meliora. nec uero tua mihi quidquam amicitia uel ad meam laudem illustrius, uel omnino amplius possum existimare; cuius audio fortunam a multis ita laudari, atque extolli, ut nemo tamen sit, quin fortunae uirtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere, & obseruare coepissem; animumq. meum probare tibi litteris uehementer uellem: pudor uetuit, non omnino fortasse improbandus; meq. ab hoc deterrere consilio, & quasi reprehendere natura mea maxime semper est uisa.

quid?

quid? tu ne talem uirum, grauissimarum rerum onera sustinentem, deditum studijs praestantissimarum artium, inani scriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuae, tum modestiae meae rationem intelligebam. Sed profecto a rectis mentibus non ambitione, sed officio incensis, diuina numquam benignitas abest. qualem enim ego certe uix umquam sperare ausus essem, ea mihi nunc a te ipso oblata facultas est. cui de mittendo ad me emblemate, elegantissime, &, in quo summam laudem statuo, admodum pie conscripto, uenerit in mentem. quo sum dupliciter affectus officio, laetitia primum ex ipsa re: debet enim iucunda uehementer esse amoris, ac iudicij, a tali praesertim uiro profecta, significatio: dein de molestia quadam, quod, qui humanitate uinci non facile patiar, nunc quidem a te captus, atque oppressus, tantum in hac uirtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam necesse est, quantum in alijs, quibus te Deus ornauit, & industria tua, minime paucis: quarum fama non Germaniae, aut Pannoniae, continentium regionum, ambitu terminatur, sed Europam, quanta quanta est, ac paene terrarum orbem iam peruolitat uniuersum. uerum tamen, si tibi, magis locorum spatijs disiuncto, singularem animi mei ad te amandum, colendumq. propensionem ostendere minus possum; apud eos saltem, qui meam uocem audiunt, meisq. saepe sermonibus intersunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis uero puram ab omni labe religionem assidue praedicando, profecto ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem

cogno-

cognouimus induſtriam noſtram, licet mihi laudem ingenij nullam adſciſco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertinet, nec ſine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre poſſit. quod aggrediar ita libenter, et ita ſtudioſe curabo, ut euentus futuri laetitam auide praeripiam, deq. eo, quod nondum praeſtiti, iam nunc, perinde ac ſi praeſtiterim, ipſe mihi gratuler. et huius quidem ueluti praedem promiſſi, meae teſtem uoluntatis, hanc ad te mittendam epiſtolam putaui. Vale. Venetijs.

ANDREAE. ZEBRIDOVIO
EPISCOPO. CRACOVIENSI 3

VIDE, *quae ſit uis etiam apud alienos ignotosq. homines uerae ſolidaeq. uirtutis. Aliquot ab hinc annis, cum egregios uiros, qui te non de facie ſolum, uerum etiam e ſermone aſſiduaq. conſuetudine optime nouerant, omnia de te ſumma praedicantes audirem, ſtudio tui ſum incenſus incredibili. nec meam deinde obſeruantiam dies exſtinxit, aut imminuit, ſed auxit potius, ad ſummumq. perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil exſpectaui magis, aut obſeruaui diligentius, quam ut haec ad te amandum, colendumq. animi mei propenſio aliquo tibi non uulgari pateret officio: ſed meam exſpectationem ſefellit euentus, nec ulla umquam ſatis opportuna uoluntati reſpondit occaſio. nunc igitur, quod mihi a fortuna denegatur, ſtatui a me ipſo impetrare. Praeclarum aliquid praeſtare, dignum uidelicet ea, quam tu ſuſtines, perſona, dignum tua uirtute, cupiebam: non licuit: at, quod*

licet,

licet, demus operam, ut id consequamur. licet enim certe studij erga te mei significationem quandam, non expressam omnino, sed quasi leuiter adumbratam, ostendere. & e quercu etiam quandoque exculptum placet, non modo ex ebore, simulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei; quem tibi unum, cum familiari olim tuo, & in ore, & in amore esse, homo insigni eruditione, moribusq. sanctissimis, Andreas Patricius non semel affirmauit. eius exemplar uenienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur, cum patrem meum quasi praesentem adspicies, agere tecum, ut aditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod si assequor; additum ad fortunas meas ornamenti, commodiq. plurimum existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudem praestantius, omnino ue utilius, quam Principum, hoc est, tui similium uirorum, frui beneuolentia? atque hoc uideo totum esse positum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in caelum. nam ego quidem, nullis plane meritis, animo tamen adhuc te colui. sed, ut spero, merita quoque accedent. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod industriae nostrae, eiusmodi fortasse, (certe hoc enitemur) quod posteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetijs.

PETRO . MISCOVIO
SARMATARVM . REGI
CONSILIARIO 4

AMO ualde probitatem, &, secundum eam, eloquentiam,

eloquentiam, non quae uerba tantum colligit, & inani uocum sonitu auribus obstrepit, sed quae maxime rem continet, seq. ipsa non minus grauitate sententiarum, quam elegantia uerborum & splendore commendat. haec te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem? immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines uere sapientes existima, sic inquam, ut illa, quae plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quae ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum uirorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda uideantur. nam haec licet aliquando uirtutem consequantur, ut in te ipso contigit, minime tamen ipsa uirtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tamquam ad caussas euenta, referuntur. qui uero pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio ualet, &, qua ualet, ad res egregias, maximeq. ad instructam praeclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc uere se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optime exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus praestant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine indignus haberi uelit, umquam negabit. quod ego cum a prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem, confirmatus postea magnopere sum clarorum uirorum exemplo: nec uenit umquam in mentem, quod ita senserim,

paenitere: laetatus etiam ualde ſum, ac laetor equidem nunc eo magis, quod accedit ad meam ſententiam iudicium tuum. in iiſdem enim ſtudiis elaboras: eaedem tibi artes curae ſunt: quaeq. hinc emanant laudes, eas eſſe ueras laudes, & earum ita ſemper florere gloriam exiſtimas, ut numquam exareſcat. idem putamus, & idem uterque ſequimur, optime Miſcoui: ſed tua clarior induſtria hominis in excelſo dignitatis gradu conſtituti; fortaſſe etiam felicior, quia ſecunda ingenium fortuna excitat, aduerſa debilitat. quam multa enim nobis obſtant: quam ſaepe recta mens, optimorum conſiliorum in curſu impedita, cogitur conſiſtere. tibi uero, qui propenſam uehementer ad laudabilia quaeque uoluntatem in te laudant, iidem fluere ex uoluntate omnia confirmant, nullam aduerſari, nullam pugnare tecum ex iis rebus, quae ſunt inimicae uirtuti: uerſari te aſſiduum in aula Regis, ipſi Regi carum, ſummis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illuſtrem, ac perhonoratum. quae tibi eſſe perpetua, maximeq. propria, non ſolum cupio, communi ſtudiorum cauſſa, quorum decus tua dignitas auget; ſed facile etiam adducor, ut ſperem. quidquid enim es, a te ipſo es, & ideo tantus, quia talis: nec tu deſines umquam eſſe, qui fuiſti: nec ea, quae uirtus conſtituit, caſus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes, retine conſuetudinem tuam: intuere te ipſum: uitam ante actam imitare. ſic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie meritorum praemia tuorum ſumes a te ipſo; eritq. uirtuti merces uirtutis uſus; quo nihil eſſe iucundius, profe-

ctο

cto iam sensisti: nihil autem ad memoriae perpetuitatem utilius, docemur exemplis eorum, de quibus post tot saecula litterae loquuntur. Et, quoniam sequitur, atque comitatur, ut umbra corpus, gloria uirtutem, nec te latet, praeceptis imbutum antiquae doctrinae, improbari eos ab excellentibus in philosophia uiris, qui, praeter sua commoda, nihil spectent, seq. sibi tantum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin statuas, quantumcumque uel habes iam facultatis ad bene merendum, uel in omni tua uita praeclara tibi animi tui bona pepererint, non ad rei domesticae fructum, aut ad angustae benignitatis usum illud esse reuocandum, sed esse totum ad alienas utilitates, maximeq. ad artium liberalium ornamenta quam latissime porrigendum, atque explicandum. quod si fiat, simul illud fieri necesse est, ut, quamplurimis in tua laude consentientibus, par beneficentiae celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, proq. tuis opibus iam praestare, non inani aliqua coniectura ductus existimo, aut ideo ad te scribo, ut in tuam gratiam blandae orationis artificio mihi liceat irrepere: sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissimorum, istinc ad nos uel studiorum caussa, uel cognoscendae Italiae studio commeantium, testimonijs; maxime uero familiari meo, nihil temere affirmanti, Andreae Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod egregiam eius doctrinam, id quod perquam raro contigit, adaequat integritas. addebat etiam, quo sum unice delectatus, quodq. mihi, ut uere dicam, huius epistolae caussam attulit, studiosum te esse scriptorum

meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem semper, assecutum me esse numquam duxi. nunc, si tu, ista uir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis; in dubium paene reuoco iudicium meum; nec me prorsus audeo contemnere, ne a te dissentiam; enitarq. multo etiam, quam antea, diligentius, ut accedam proxime, si ulla ratione potero, quo tu me peruenisse iam existimas; ut aliquando ueritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi esse periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quoq. redigar necessitatis, intelligo. latere nullo modo potest, quem clari uiri testimonium indicat: nec me iam ad uigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quam infamiae metus impellit. quae licet perdifficilis, admodumq. dura uideatur esse condicio, tamen, quia gratus, hoc est uir bonus esse uolo, amplector libenter officium tuum, ab excelso quodam animo, liberaliq. profectum: quod si compensare meis officijs non potero, memoria tuebor, & prosequar etiam laudibus, quam diu uita fruar: ut ex optima saltem uoluntate, quae boni, & sapientes uiri metiri beneficia consueuerunt, aliquam tibi relatam esse gratiam existimes. Vale.

IO. VINCENTIO. PINELLO
Patauium. 5

MAGNA *fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere uitae controuersia: cum alios ita doctrina*

rum cognitio delectet, ut ab agendis rebus abhorreant; alij, non sibi tantum, uerum & amicis, & patriae, planeq. omnibus hominibus, homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, ut scientiarum studijs usum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo ualde pro sensu partium dubia ueritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisq. & eruditis uiris merito carissime, egregia quadam, uulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim utrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens uberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad usus maxime porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, ut se praebent initia, futurum nemo dubitat, ut instituta perficias, consilijsq. tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, ut euolare potius, quam excurrere uidearis. quamquam cur mirer, uidetur? ingenio si quis ualet, in studio fere languet. qui utrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum uiam ignorat. fac in uno tamē haec inesse omnia; quid assequetur aduersante fortuna, subsidijs destitutus ijs, quae cum adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res; sin absint, haeret in salebra, nec facile progreditur. Quae igitur singula tanti sunt, quemuis ut possint a sperata litterarum gloria penitus auertere; haec tibi cum suppetant uniuersa, iure istam, quam alij uix tuentur, Spartam quotidie magis illustras; neque tam nobis hoc, aequalibus tuis quod sis uirtute

maior, quam illud, si te ipso minor esses, admirandum uideretur. In philosophia quidem cum operam studiose des M. Antonio Genuae, cui ueterum doctrinarum arcana patēt, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo uir melior usquam uiuit; nihil mediocre neque nos a te exspectamus, neque tu praestas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quod illius uiri uoce publice cum multis, consuetudine, ac sermonibus, quae humanitas eius atque amor in te est, priuatim & proprie frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solum, quae uel olim in Lyceo, uel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longe praestantius est, Christianam pietatem, a qua manat una, & in qua item una philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, uirtutis adipiscendae facultatem: quam te uideo arcte esse complexum, nec uereor ut dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, ut reuocandum potius a nimia contentione, ualetudini uix ferenda, quam acuendum, & incitandum intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, ubi tu philosophiam, idest totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes uiros, & in ijs eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quamquam sermo tuus, habitus interdum, praesente me cum eruditis hominibus, tractasse te tam satis diligenter ea, quae excellunt in uniuerso iure ciuili, idest ueterum iurisconsultorum praecepta, declarabat: ut uel eadem facile possis, quandocumque libuerit, recognoscere, uel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta uinde-

mia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiam ineptissimis planeq. barbaris quorundam scriptis inquinare uelle: quae cum immensa sint, pleraque tamen inania, laboris & molestiae plurimum, utilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, ut facis, Graeca cum Latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: ut, politioris doctrinae copijs instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim uiuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec ubique de rerum caussis quaestio est: &, quibus contemplatio naturae uehementer placet, ijsdem tamen animi caussa tamquam in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia nonnumquam inter nos locuti sumus, &, ut spero, breui colloquemur, nihil addam, te praesertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem quotidie uoluptatem capias. Ego hic, genere uitae molestissimo, quas Patauij utiliter satis, iucunde quidem certe, in libris, & in tuis tuorumq. familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens uestrae consuetudinis; qua si frui perpetuo liceat, beatissime uiuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria ualde recreor, cupio conserues, &, si tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale, & ✣ familiarem tuum, cuius doctrinam, & ingenium in Lucretiana interpetatione mirum in modum probo, saluta meis uerbis. Venetijs.

VIDO . PANCIROLO
Patauium. 6

Cvm *alia me in ista urbe, quam tu praeter ceteros tua uirtute nobilitas, & ornatissimorum iuuenum coetu frequentas, oblectare uehementer soleant: tum nihil est, aut esse omnino potest, ✲ quotidiana consuetudine, iucundius: non solum, quia probitate, modestia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: sed etiam, quia paucorum annorum studio, praestantia uidelicet ingenij, quam ego semper amaui, consecutus est, ut exquisitam, ac uariam sermo illius eruditionem praeseferat, scripta uero ad Ciceronianam eloquentiam sic accedant, ut cum ijs, qui suum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum sunt, conferri iure possit, aequalibus uero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adolescentulum uir omni laude summus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum uirtutum indole commotus, accuratissime commendauit, etsi necesse non arbitror, commendo tamen eo studio, quod quia uerbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum esse, uelim existimes, ut exprimi nullo modo possit. is cum antea philosophiam, praesertim quae de Graecis fontibus hauritur, & humanioris doctrinae studia diligenter, eximiaq. cum laude coluit; tum hoc tempore in cognoscendo iure ciuili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuae uirtutis, quam in omni fere sermone ad caelum fert, exterisq. etiam gentibus, licet illustrem satis, elegan*

tiss.mis

tissimis declarat epistolis. pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam ualde amet, tantiq. faciat, eum redamare, eiq. reconditos illos, omnium purissimos, tuae scientiae fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui se totum in tuam disciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & sua sponte, & meo iudicio, cui tribuere aliquid uidetur, praestantiores existimat. Haec ad impetrandum magna sunt, praesertim apud optimum uirum, quam in tuis laudibus praecipuam agnoscimus. uerum accedit amor in te meus, qui fraternam necessitudinem aequat. is te rogat, is prensat, quam studiose, quam blande potest, pro ✣ meo: ut eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amicitiae nostrae denegare nihil decet, quando nec studio tuo quidquam abnueret uoluntas mea, omni benignitate complectaris, planeq. in clientelam tuam, atq. adeo in sinum aeq. ac filium meum, aeq. ac me ipsum recipias. quod si feceris; obstringes tibi non uulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maioribus suis, qui Pannoniam, ut ego auguror, sua uirtute aliquando Italiam faciet; a me uero gratiam inibis eam, quae, si quid accedere ad meam in te beneuolentiam potest, quod equidem uix arbitror, id ipsum una possit adiungere. Vale. Venetijs.

✣, Patauium. 7

O. DVLCEM reditum, o amandas litteras, quae mihi id significant, quod, non modo spe, sed nec suspicione attigeram. sed, quando te ipsum, mi ✣, uidere, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum

haec

haec ad te ſcribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi ſpectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & haec me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturque, ut ille inquit, Veras audire, ac reddere uoces? nemo umquam perinde laetatus eſt inuento theſauro, ut ego, te reuerſo. uideor enim amiſſum recuperaſſe: & plane amiſeram. nam, etſi reliqueras hic memoriam tuae ſuauitatis, tuiq. ingenij: tamen, quod attinet ad adſpectum, ad conſuetudinem, ac ſermonem, quibus nobis, tui amantiſſimis, nihil poteſt eſſe optatius, totus abieras. ac uerebar, ne, uel precibus tuorum uictus, uel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortaſſe etiam litteris, ſalute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, ſicuti malus abduxerat. quid enim ſumus, niſi adſit humanitas, & litterae? quae petuntur in otio, tranquilla mente. otij autem ubi plus, quam in iſto ſeceſſu Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuitant ad uirtutem, ſi minus uoce, exemplo certe quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium diſciplinarum genere praeſtantes: quid praeterea? caeli mira clementia: rerum, quibus alimur, ſuauitas incredibilis, & copia. Haec tibi, optime ✲, iure prima ſunt: iure tot montes ſuperaſti, tot flumina tranſiecisti, ut haec dimiſſa ſtatim repeteres. uiues tibi, ſolutus ab omni cura: uiues Deo, contemptis diuitijs, abiecta illa gloria, quam falſa prorſus, & inanis honorum ſpecies oſtentat. quod niſi Deo uiueres, nec tibi certe poſ-

ſes

ses uiuere. in illo enim uno uera, ac solida uirtus, haec, quam quaerimus in libris, aut discimus ab hominibus, umbra est. quocirca hortor equidem te, ut libros euoluas accurate, ut magistris assidue operam des: sed minimum in utrisque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque haec me scribentem magnopere delectant; tibi non puto fore legenti necessaria; scribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq. esse, qualem pater filium; & quia commemoratione ipsa rei omnium optimae, ac praeclarissimae afficior sic, ut nullam ex ullo sermone, aut ex ulla cogitatione maiorem hauriã uoluptatem. nec tu debes officium meum aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi, etiam rectissime uiuenti, (sic enim existimo, planeq. mihi persuasi) constantiam laudo. lubrica est enim adolescentiae uia: labuntur multi, cum aliquantum iam processerint: cursum uero conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducemq. sequitur eum, qui numquam errat, communem humani generis parentem; qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quae nec ab imperatore tuo sperare, nec ab ullo Rege licet. De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolentiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentij, iuuenis ornatissimi, & Andreae Patricij, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio a te meo nomine salutari, itemq. Polonos ceteros familiares tuos, quorum nobilitas &, ut audio, uirtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale; &, quando nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac recentiore Italica, sed illa uetere, omnium elegantissi-

ma,

ma, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM, Patauium. 8

OPTIME ✲, quid tibi, obsecro, in mentem uenit? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse? pudet me studij tui: & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deesse tibi possum: & coepta res est, & agitur, ut uideo, satis diligenter: quae cum erit absoluta, mittetur ilico ad te. ac uellem, posset artifex eodem penicillo animum in te meum una cum uultu exprimere: non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres. non necesse est, inquies. libenter credo: &, quod ita sit, acceptum refero tuae humanitati; quae mihi a te impetrat id, quod meritis, aut officijs consequi nondum potui. His diebus facultatem ad te scribendi permolestae occupationes eripuerunt. ignosce: & puta, numquam abduci meam ab officio uoluntatem, licet opera non exstet. Heri adijt ad me contubernalis tuus Stanislaus Fogelnetrius Cracouiensis. probum adolescentem, praeditum litteris, & tua plane consuetudine dignum e sermone iudicaui. amanter illum excepi, ut natura mea fert; iucunde non potui, quia ualetudo non concedit. cuius beneuolentiam si, te, ut arbitror, conciliante, sum adeptus: peto a te, mihi ut eam conserues. & omnino, quicūq. a te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epistolam ad Episcopum Agriensem, quando interdiu otij nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo. eam ad te mitto. Signum

tuum,

tuum, cum legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium. 9

VIDEO *te in iungendis amicitijs praeclarum artificem esse: uerum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod praestari uix possit. aut, si promittes, ipse ne spondeas, ne quando praeter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia nostra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: sed uereor, ne tua apud alios praedicatio plus nobis imponat oneris, quam sustinere possimus. Patricio tuo scripsi, multis districtus negotijs: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei summa corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc: eruentur aliquando, si qui sunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiae genus uehementer aptus. De libris, putabam e silentio meo te conijcere, nihil esse: sed, quando appellas crebro, scies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quemquam peruenisse. tu uide, cui rem commiseris; & urge litteris, ut sine mora mittantur. Imago coloratur, designatione iam perfecta. ueritatem, nisi fallor, egregie simulatam dices. Vale.*

EIDEM, Patauium. 10

AMO *te, quod uerecunde petis: sed istam posthac uerecundiam abijce, obsecro, si quid aliquando mecum ages. nescis, apud me quo loco sis, aut quo ego apud te*

esse

esse cupiam: quod si nescis, aut etiam, si dubitas; iniuriam facis utrique nostrum. Scripsi ad Sophianum, libenter equidem tua caussa, sed inuitus ea gratia, quod laborantem, ut audio, graui morbo, uexari tuo studio nollem. Equidem discrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mihi amicissimum, Graecarum litterarum scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, idq. sane tuo merito, litteras ad eum conscripsi; quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas non putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire uis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo exspectationem uitae laetioris. iam enim didici contemnere, quae amabam antea: qua te quoque in sententia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium. 11

RESPONDEO serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud ualde metuenda; sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quae mediocria sunt, non mediocriter timenda. Locum uidebis in epistola ad Patricium, ubi ea, quae mones, interposui: de quo quid sentias, aueo scire. Gratias tibi agerem de ista uoluntate; sed hoc plane respuit amicitia nostra; nec tuum erga me officium assequi umquam possit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod saepe solet accidere, nulla consequatur. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 12

QVID tibi ego praestare possum de ijs, qui fortasse nulli sunt? quaesitum est perdiligenter: nec tamen ullum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim mediocre tuum esse studium intelligo: & ego, ut fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem, qui de gentilibus tuis, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatem modo quandam secutus, tantopere labores. certe, qui honoribus, aut diuitijs, aut opinione uirtutis emineant, nulli reperiuntur. quod si quos obscura cōdicio, aut fortunae tegit humilitas: de ijs quaerendum ne sit, uideris: me si consulis, omittes. De pictura, lentum negotium: sed illud te non praeterit, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. ita facile mentiuntur uerbis, ut coloribus fallere consueuerunt. hic, qui rem suscepit, diu me promissis duxit, uarias nectendo caussas, ut ei culpam largirer ignauiae. nunc imbres accusat, quod recentes colores minime patiantur exsiccari. hoc puto uerum, illa non puto, concedo tamen, ut eo utar facili, & impetrem, quae duo simul a nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 13

ITA mihi optata contingant, ut commentariolo tuo nihil umquam legi eruditius, nihil sanctius, aut ad retinendum Catholicae religionis cultum accommodatius.

modatius. itaque, cum in ortu Solis legere coepissem, absolui facile ante horam prandij, opera numquam intermissa. ualde enim delectabar ordine, ualde etiam genere orationis tuae. res uero ipsa ita me affecit, ut quasi semina quaedam uerae pietatis, quae fructum profecto non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquisse uideatur. quod quanti esse apud me putas? quanti mehercule immensam auri uim non aestimo. quid enim cum aeterna salute conferatur? quod si meis apud te precibus locum aliquem reliquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, ut hoc genere scriptorum, quo quidem ad studium summi boni, perpetuaeq. felicitatis mirifice excitor, impertiri me quãsaepissime uelis. quod si feceris; addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad consuetudinem tuam: stimulum scilicet currenti. sed, mihi crede, non plane totus abs te discessi; neque te mihi prorsus eripiunt, aut eripient umquam locorum interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, & loquentem audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cum ita sit; opera tamen studiose dabitur, mature ut excurram quo ire necesse est, si meam fidem tueri uolo, & quo tamen, quia disiungor a te, minime libenter eo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 14

CVM de tua ualetudine sollicitus essem, curam auxit filioli morbus, quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit,

uit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata dumtaxat uictus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotijs operam do, ut, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicem attigerit, quamprimum possimus accurrere. saepe enim & litteris, & praesenti sermone cupere se consultum rationibus meis, amantissime declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, ut otio litterato frui liceat, nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur; ualeat ambitio; uiuemus nobis, & Musis, et eo quidem animo, ut omnia referamus ad Deum, a quo uno felicitas uera pendet: quod idem tibi uideri, ex tuis litteris facile conijcio. Miro teneor desiderio ueniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt, praesertim aeger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione, esse carissimum, plane mihi persuadeo. te quidem a morbo confirmatum si audiero, aequiore animo domestica patiar incommoda. itaque dabis hoc amori nostro, quem tua uirtus peperit, alit humanitas, atque auget, ut nostra etiam caussa tuam ualetudinem studiosissime cures. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 15

SILENTII mei caussam ex ijs litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem; tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia & humanitate de mea meorumq. ualetudine conijceres. quid enim aliud me a scribendo abducere?

quo equidem nihil facio libentius: idq. tibi, si praesenti fortasse non potui, absenti certe probabo. Tuum aduentum auide exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te uidebo, tum eo gratior fuit, quod optime te ualere, etsi tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam ut sperem, facit continentia tua, quam ego in uictu (plane loquor, ut sentio) ualde sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad urbem redeunt. pecuniae pro Maecenate illo, ut affertur ad nos, libentius, quam pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore suspicor, ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent. uir optimus est, egregie litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cum factiones duae dicantur esse, aequus in utramque. primum contendetur acerrime. quid mirum? Neque enim, ut ait poeta ille summus inter nostros, leuia, aut ludicra petuntur Praemia. & scis, omnes homines, quod maxime cupiunt, itidem facile adduci ut maxime sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, uni Deo patet. certe, nisi firmioribus, quam antea, praesidijs muniamur; prauarum opinionum in cursu uinea Domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere uehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 16

Cvm de tuo reditu ex tuis, amicorumq. litteris cognouissem; perfusus uoluptate sum prorsus incredibili. subuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenij tui praestantiam, abesse diutius minime pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam satietas Italiae cepisset. multa cogitabam, ut amor est, quae cupiebam esse falsa, & fuisse ualde nunc laetor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quod ad te quamprimum accurrere non licet. nam, ut omittam de uxore, cui deesse non possum aegrotanti; confirmare studeo res domesticas, quae uacillant satis absente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, plane deliberatum sit: prius haec, quae ad alendam familiam pertinent, ita constituam necesse est, ne quando me, quod antea saepe contigit, de medio studiorum cursu reuocare possint. iam ego in meis consilijs, optime ✲, ambitionem coepi excludere. uideo res humanas sursum deorsum ferri, numquam consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, praeter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione uiarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut magistratibus, Regum ue aulis uerum decus habitat. petendum aliunde est, a rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatione uirtutis. haec mihi in animo sunt: quae si colam arbitratu meo, multa consequar. primum, ab ijs negotijs, quae mihi negotium facessunt, uacabo prorsus: dein-

de, (ne me putes desidiae caussa otium cogitare) scribam aliquid quotidie; quo nihil soleo, ubi curarum expers animus est, facere libentius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationem mei, & aliquam, ut spero, uirtutis hereditatem, eadem scilicet, quae reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo; nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, ut honeste, idest feliciter uiuatur, hominis natura: reliqua sunt instrumenta nequitiae. Cupio tibi, mi ✱, qui aetatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari. quamquam quid exspecto? index animi sermo est. porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, praeter studia doctrinae? quae te uideo, cum tecum loquor, uel cum tua scripta lego, tractasse diligenter. uerumtamen hoc ipsum, quod habeo satis exploratum, mecum te sentire, si significabis, pergratum erit. Ego, nisi occupationibus premerer assiduis, quas animo potius, quam corporis uiribus sustineo, explerem te crebritate litterarum. uerum ne sic quidem, pro tuis in me officijs patiar in hoc genere prorsus abs te requiri studium meum. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 17

VOBISCVM *ut agatur, scire cupio, Patauij commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. uxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans bellissime*

x

habet,

habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quaeris? admodum scitus est: quodq. amare solemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, suadeo consilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, aestu non ferendo commoueas. faceres enim ualetudinis incommodo: ac, si ualetudo, studia tamen tua non ferrent. uerum hoc prudentiae tuae totum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modo quid uellem, uerum etiam quid sentirem, testatum esse uolui. Aristotelem cum Cicerone mitto, utrumque satis apte compactos ab artifice perito. uideo, quid agas. inanem eloquentiam contemnis; & indisertam philosophiam non amas: utramq. uis coniungere, ut misceas, quod ait poeta Venusinus, utile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, & recessum otij caussa quaerentem, reprehendere debebis. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 18

VALDE probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrij libellum περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti: sed, antequam institutum absoluas, fore arbitror ut exeat is, quem Petrus Bargaeus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinae professione illustrat, ante aliquot menses, ut audio, confecit. itaque malim ad Diodorum Latinitate donandum operam, studiumq. tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargaeo, quem tu fortasse non nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quisquam praestat: quodq. paucis admodum contigit, tum

oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur omnis aemulatio ab ijs, quos ego unice diligo, & a quibus item diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terrae, iam perustae, uberrimis imbribus cito madefiant; caritas multarum rerum, & morborum uis ineunte autumno uidetur impendere. Ego, ut anni tempus est, non incommode ualeo: negotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanum uetus, cum opinione mea de ratione ueterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, saepe iam a te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum a familiari meo, uiro probo, & erudito, Raphaele Cyllenio. describes, & remittes: quoniam, quae sunt olim impressa cum Sigonij fastis, nullum ex ijs iampridem uenale superest. in hoc autem, ut aliquid a me praecipuum haberes, itidem ut ego te praecipue diligo, quaedam uidebis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetijs.

Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cum in Orthographiae libro Aldi filij impressum legatur, uisum fuit hoc in loco omittere: eosque, qui id legere uolent, ad Orthographiam reijcere.

ANDREAE. PATRICIO
Patauium. 19

NAE tu rationem tui indicandi percommodam inijsti. ego enim, non cuiates homines sint, quibus ue terris ac regionibus profecti, sed quibus moribus, quo ingenio, qua doctrina praediti, soleo quaerere: &, ut

olim

olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginiensem sibi fore dicebat, sic ego totum in una uirtute constituo. Epistola tua ita loquitur, ut nullam in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinae partem desiderari. itaque ne te posthac Sarmatam potius, quam Romanum, dixeris. tametsi Sarmatia iam ita feritatem, si qua olim fuit, & quaecumque fuit, abiecit, ut ex transalpinis nationibus nulla nunc neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq. officia dicatur esse propensior. Italia uero nostra, in qua uigebant olim artes bonae, in qua summis ornata praemijs eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita ueterem illam quasi formam uidetur amisisse, uix iam ut agnoscatur. simulacrum dumtaxat aliquod in libris relictum est; cuius excellentem pulchritudinem animo intuentes admiramur, & studemus imitari: praesentem effigiem oculis frustra quaerimus. Tu autem, doctissime Patrici, si qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quam pauci sint, quaq. id accidat culpa, non dubito quin intelligas, his te ut adiungeres, praestantiumq. uirorum numerum augeres, plane mihi, cum tua scripta lego, & cum eos, qui tecum uiuunt, de te loquentes audio, uideris esse consecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriae tuae, in quam referes gloriam, omnibus thesauris, omnibusq. omnium Regum triumphis praeferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione uideris aucupari, cum tua merita, quae ego sentio esse maxima, modeste nimis dissimulas, & extenuas, mea uero nimis liberaliter ampli

ficas, atque extollis, nisi te tam nostri amantem redamem, nisi multis ornatum uirtutibus omni studio colam, quis me sit inhumanior? quis iudicij magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te sentiam, quantiq. apud me sis, officijs conabor ostendere: sin, ut mea tenuitas est, hoc praestare non potero; tu tamen, ut spero, de mea uoluntate tibi persuadebis id, quod cupere uideris, te mihi esse, ac semper fore carissimum. in quo profecto, nisi ego meam in amicitijs diligentissime tuendis consuetudinem dedisciam, tua te numquam fallet opinio. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

O. PRAECLARAM ὑπόθεσιν, nec uero tuam humilem, aut obscuram orationem, sed erectam pijs affectibus, mirificeq. sententijs, ac uerbis illustratam. nunc demum te, Patrici, uere eum, qui uocaris, agnosco, hoc est a plebe seiunctum, quae libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum suspicit. nam certe reliqua studia opinione potius, quam re, nituntur, speciem quandam inanem, solidi nihil habent: haec uero, quae te uideo arcte esse complexum, nec, puto, umquam dimittes, aeternam non modo famam, sed salutem quoque pariunt. Agnosco in tuis institutis praeclaram consuetudinem, egregiaq. studia, numquam satis laudati, Cracouiensis Episcopi, Andreae Zebridouij; cuius ex perpetuo multorum annorum conuictu, quotidianis sermonibus, consilijs, probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti animum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum

aeternarum cupiditatem; ut facile constet, cum tua te ad uerum decus natura duceret, doctissimi tamen ac sanctissimi uiri exemplo uehementer esse incitatum. Equidem, ut tibi uehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cum in eos intueor, qui, falsa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quae saepe molesta possidentibus, interdum etiam perniciosa sunt; misereor, & ingemisco. quod utinam industriam aliquando meam, &, si quod in me est, ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem uoluntas, optima spectans, & in quam debet partem propensa, multis tamen impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile, si consenserit Deus; ut nihil facile, si abnuerit. is porro, cum abesse putatur longius, & desti tuisse nos in medijs calamitatibus, tum adest proximus inscientibus, & ereptos ex miserrimo statu collocat in solio regum. Haec ego saepe mecum solatij caussa, quo saepe indigeo: & capio uoluptatem, quod epistolae quasi allocutio tulit, ut eadem tecum. Remitto orationem. lege amicis tuis, & quam potes multis communica; ut recte sentientes confirmentur; si qui autem ab optima caussa desciuerunt, ad sanitatem traducantur. Vale, & ✲ contubernalem tuum, summi adolescentem ingenij, meo nomine saluere iubeas.

✲, Patauium. 21

AMO *ueritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere, itaque nec accipere de-*

beo, quas in me laudes contuliſti, nec, ut ingenue confitear, reijcere plane poſſum. nam bonis uiris, artiumq. liberalium ſcientia claris, equidem placere uelim, cum eo tamen, ut nolim quemquam nimis eſſe in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quae non modo ſi agnoſcam, ſed propemodum ſi optem, modeſte parum agere mihi uidear. At Muretus ita ſentit. Vtinam quidem: ſed officium potius, quam ſententiam, eſſe puto. quis enim me minus ignorat? qui, quam diu Venetijs fuit, uel mecum habitauerit, uel mea conſuetudine frequenter admodum ſit uſus. nec is eſt, quem iudicium fallat, praeſertim in litteris, quas tractat aſſidue, nouit egregie: uerum ei facile perſuadet humanitas, ut iudicium amicitiae largiatur. ſed, ſiue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem ut ſuſciperes, adduxit; ſiue mihi hoc abs te, ut tu ſcribis, mea ſtudia, ut ego ſentio, tua bonitas impetrat: perſuade tibi, non exiguum me ſtatuere ornamentum in amicitia tua: cum & ipſe poſſideas illas uirtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenq. noſtrum, ab interitu uindicatum, cum aeterni tate coniungit; & principum uirorum, doctrinaq. praeſtantium, floreas amicitia; quodq. me non leuiter mouet, in Gulielmi Budaei, erudituſſimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos uixeris. ac uellem mihi parem uoluntati ſuppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem ſtudij erga me tui: obſeruantiae uero in te meae, quam tua uirtus peperit, ſatis eſſet illuſtris, ac minime dubia ſignificatio. quod ipſum tamem, ut ut eſt, fortaſſe conſequar. nã

& ſtu-

& studio nitar: & ad perficiendi spem plurimum.quidem, uelle optima, solet afferre. Vale.

DIONYSIO. LAMBINO Patauium. 22

NEQVE negare audeo tibi, homini eruditiss.mo, cuius ego plurimi semper amicitiam feci; neque, si pollicear, praestare possim id, quod a me petis. premor enim domesticis oneribus, & typographiae cura, sic mehercule, uix ut sustineam. uacuae tantum ab opere mihi relinquuntur horae uespertinae: sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quaero necessariam; tum uero succedit oculorum dolor, isq. ita grauis, non modo ut legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia possim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior paene pars. non enim prius hac leuamur capitis grauedine, quam Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: & in ortu suo demum ualetudinē mihi, alacritatemq. restituit. quod si respirare aliquando licebit; aures tibi meae patebunt, non in horas modo, sed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam utilius, quam tecum de litteris agere, tuaq. maxime tractare scripta; de quibus quid existimem, Muretus noster testis est? nam, cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecae suburbano habitantem, ignotum antea de facie, uoluntario adductus officio, adijsses; humanitatem simul & doctrinam tuam eadem hora perspexi. tunc ego te coepi & dilige re, & praedicare: nec desinam utrumque facere, quam

diuturna

diuturna mihi dabitur usura uitae: quandoquidem nec tu desines esse tui similis, idest, cum optimus uir, officioq. excellens, tum uero tantus in uirtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto a te, meis ut occupationibus ignoscas, & uoluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames. Vale.

✲, Patauium. 23

NIHIL mihi pro mea in te beneuolentia, meoq. de te iudicio potuit accidere, quod minus uellem, aut quod minus opinarer, quam id, quod proximis diebus audiui, cũ diceret nescio quis, nõ te perinde, ut solebas, in optimarum artium cupiditate uersari, sed languere quotidie magis; adeoq. praeclara illa principia, quae, me quidẽ saepe, et multũ cohortante, ac monente, posue ras, esse labefactata, nihil ut a te eximium, nihil, quod uulgare non sit, exspectari posse uideatur. equidem neque plane credidi, quod a tua consuetudine tam ualde dissentiret: neque tamen plane non esse credendum id existimaui, quod ut accidere possit, cum in aetatem tuã intueor, uerisimile mihi fit. quod si, cõtra quam ego cupio, factum est, ut paullulum te a uirtute disiunxeris, et in dubia, ac perdifficili iuuentutis uia quiddam offenderis; agnosce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quae dies confirmauit, facile mutantur. En habes, qui te suo excitet ad uirtutem exemplo, aequalem tuum, exquisiti adolescentem ingenij, Antonium Lauretanum, quem debes, cum nobilitate pares, nec naturae, fortunaeq. bonis dissimiles admo-

dum

dum ſitis, aequare etiam, aut imitari ſaltem in ſtudijs artium optimarum. Sin autem eſt, ut uolumus; & iſta, quae de te rumor diſſipauit, inania ſunt: noli laborare, quid alij loquantur; cogita, quod ipſe facias; & a te ipſo pende. magna ſolet eſſe iucunditas, quae manat ex optima conſcientia. hac tu fruere, & perge, ut coepiſti, in ſtudijs liberalium diſciplinarum: quarum eſt cum poſſeſſio uitae aequalis, tum fructus eiuſmodi, ut etiam ad poſteros pertineat. Vale.

ROMVLO. CERVINO
Patauium. 24

ITAN ego tibi ex animo effluxi, ut unam tribus menſibus epiſtolam ad me dederis? occupatus, inquis, ſum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi a litteris animum uideris abducere, cum epiſtolam texis? mihi quidem numquam minus. quin hoc ipſum, quod ego nunc in te deſidero, ſi contemnis; ideſt ſi ita legis, ut numquam ſcribere animum inducas: litterae iacebunt. quod ſi me a principio rectiſſime monentem audire uoluiſſes; teq. ſi non quotidie, ſaltem alteris diebus ſcriptioni dediſſes: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quam praeſtantes, quam uberes, quam & te ipſo dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentiſſimo? nunc, quos progreſſus hac in re feciſti, non ego quidem illos, quaſi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quiſquam poteſt: ſed tamen illud, quod ego a te olim exſpectaui, maius aliquanto fuit, quam hoc, quod tu nunc praeſtas. Neque uero id, quo te iampridem ſumus hortati, & quo breui eſſe

ui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, ut facile quiuis posse consequi uideatur: sed cogita, praeclarum fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quae in praestantibus ingenijs facile exsistit, gloriae cupiditas uincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum; qui, ut Antimacho poetae Plato, sic tibi omnium instar esse potest. numquid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset, ferre potuisse, nisi uerae laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem spem dum sequitur, uides quo peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est a summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge, mi Romule, ijsdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus praemia constituta. quam tu facultatẽ quando habes maximam, noli contemnere; ne paullo post, amissam, frustra queraris. haec enim, quae nunc habemus, quis scit, quam diu simus habituri? uides, ut auolent horae, quaeq. nobis commoda praeterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum adsunt, ita debemus amplecti, quasi non eaedem semper affuturae sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cupio quidem certe; ut cum exspectationi de te concitatae, tum fratris tui, summi uiri, laudibus aliquando respondeas. quod facile consequeris, si te ipse colliges, &, quo consilio Patauium accesseris, quam urbem scis habitam semper esse doctrinae domicilum, assidue cogitabis. &, quamquam non dubito, quin memoria bona sis: tamen, quoniam haec posterior epistola tua, quam ad me XV.

Kal.

Kal. misisti, cui ego XIV. respondi, non tam est luculenter scripta, quam uellem, potius multo minus, quam uellem; uereor, ne tibi illa, quae ego tecum olim de Latinae linguae obseruatione sum locutus, quaeq. ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quae, si putas e re tua esse, ut a me iterentur; excurre ad nos, & hoc quidem animo, ut, quam diu Venetijs futurus es, (cupio autem, ut diutissime uelis) apud me diuerseris. Ac noli uereri, ne ego te Patauiũ crudiorem remittam. non ita de nostris hospitibus male meremur. Cenae erunt, quae te lautitia delectare, non quae copia possint offendere: quae quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

VICENTIO. GILIANO Venetias. 25

QVAM multa non modo contra uoluntatem, uerum etiam praeter opinionem homini contingunt. numquam putaui fore, ut humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta: nunc, alijs me quotidie salutantibus, aut certe consolatorias in meo casu, opemq. pollicẽtes, litteras mittentibus, ipse tamen neq. scribis quidquam, neque mecum habendi sermonis facultatem quaeris. quod uiris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, proq. nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine, numquam denegassem. Optaui, inquies; sed optanti pudor

obstitit.

obstitit. Agnosco modestiam tuam, nec mediocriter probo: uerumtamen decet aliqua ortam a uirtute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuentum cuperes, caussae minime uulgares; primum Iasonis mei de Nores, uiri omnium, quos ego in uita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc urbem, deinde Dauilae nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes paene iam norunt, aegrotatio: quae cum hesterno die cognouerim; cupio tamen certius abs te aliquid significari. uarie enim afficior, & amicissimi hominis aduentu; cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem; & eius uiri morbo, cui debere omnia uideor, quia, quod in ipso fuit, operam dedit, ut me sibi non exiguo propinquitatis uinculo in perpetuum obstringeret. neq. enim, licet mutuam utriusque uoluntatem frustrata fortuna sit, iccirco tantam in me beneuolentiae significationem parui pendendam existimo. animus mihi pro re erit: meq. ille sui memorem beneficij (sic enim appellare debeo) aliquando sentiet. Haec sunt, mi Giliane, cur te uelim. accedit illud. Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studijs meis non pessime existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. optima condicio, nec minus honorifica. itaque statim de te cogitaui; quem excultum liberali doctrina, moribus emendatis, comem, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo sperare. urbis enim Venetae tranquillitatem nimis amas, & otio libenter frueris erudito. sed, si a te non impetro; odorare saltem, & indaga, si quem eo loco dignum alicunde licet eruere. inibitur a Cardinali gratia nõ uulgaris. de quo tibi hoc

hoc affirmo, patronum esse bonarum artium his perditis temporibus prope singularem: qui si, ut augurantur plurimi, ad illa summa peruenerit; redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris aliquando praemia persoluentur. Vale.

FRANCISCO. MORANDO Veronam. 26

ITA *ualeam, itaq. tecum uiuam, quod utrumque pariter exopto, ut cydonite tua nihil adhuc gustaui suauius, uersibus autem, quos una misisti, nihil umquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, ut debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram questus, lucro meo non mediocri tua compensauit humanitas. quod si artifex idem est, quemadmodum uerba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionem intelligo. ex quo uoluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna exceliat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: uerumtamen, quia me prorsus omnis in summa remunerandi uoluntate facultas deficit, angor nonnumquam intimis sensibus, & iniucunde uiuo. sed neque futurum despero, ut, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: &, si parum optatis meis, ut fere consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuoq. erga te studio, non officijs modo er-*

ga me tuis, sed uirtutibus etiam eximijs debito, cumu late mihi satisfaciam. De tua ualetudine, quae mihi perinde ac mea curae est, a patre tuo, prudenti uiro, quae cupiebam, fere cognoui: de studijs ex te ipso, idest ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctissimi, ac nobilissimi hominis Ludouici Nogarolae, cuius obitu non mediocriter dolui audio laudari. sunt etiam, qui tuam existiment. quod libenter credo: sic enim faueo tuae gloriae, ut fratribus fortasse tuis, praeterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO. TORRENTIO Leodium. 27

PVTO tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentij caussa longe molestior. nam toto fere biennio neque corpori ualetudo, nec animo quies contigit. ita, qui absentes amicos litteris saltem colere con sueui, iucundissimam mihi consuetudinem intermittere, & in officij cursu languere sum coactus. quod si secus existimas; nec tibi mea fidem facit affirmatio: testes habeo studij erga te mei non equidem ualde locupletes, sed eos tamen, quibus tu libenter credas, probos uiros, communes amicos: a quibus & quaesitum est aliquando, me mandante, de tuo statu; &, cum id, quod auebam maxime, cognouissem, esse te in oculis Leodiensi Episcopo optimo, eidemq. Principi eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate; factum est, quod ignorare te arbitror, ut leuationem malorum meorum in tuis bonis aliquam inuenerim. Atq. equidem

dem

dem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuae me litterae oppresserunt, quibus commendas mihi modestissimos, & summae spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, ut equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius; quae qui legerit, nullius praeterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filijs eius & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quam ut eorum studijs, commodisq. seruiam: &, si praestabo aliquid, ita laetabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in ijsdem litteris tacita quaedam admonitio promissorum meorum: quae si non persoluo; mihi crede, tanti uiri uirtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari a te cupio, nec omnino despero: sin urgere pergis, auctore te aggrediar, utcumque cadat. potest enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quam speramus, item hoc fortasse, contra quam timemus, eueniat. quod si quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos ut subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpae socio, feram leuius. haec mihi cautio placet, utinam tibi; sed, si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venetijs.

LAVRENTIO . GAMBARAE Patauium. 28

BASILII *Zanchi, poetae ſummi, hominisq. non uulgariter eruditi, miſerabilis & indigniſſimus interitus hilaritatem mihi prorſus omnem eripuit. quem enim donare ſummis praemijs ob excellentem uirtutem, decorare honoribus ob ſingularem integritatem, atque innocentiam aequum fuit; eum tam ignominioſe uexatum, tam acerbe, tam crudeliter exſtinctum, quis non ferat iniquiſſime? equidem, ut audiui, etiam dolore tuo uehementer dolui. nam & uixiſtis una ſemper coniunctiſſime, alter alteri egregie carus: & fuit uterque ueſtrum ad poeticam facultatem natura propenſus, ac mire factus, ingenio uero ita pares, ut, cum nemo tam bonus poeta ſit, quin uobis primas in componendis uerſibus partes tribuat, quam confeſſionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio, uter tamen utri praeſtet, nondum ſatis iudicare quiſquam poſſit. magnam igitur, planeq. fraternam inter uos tum ingeniorum ſimilitudo, tum ſtudiorum communio beneuolentiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanae condicionis minime rudem, obitus eius ualde perturbarit, animumq. tuum ita deiecerit, ut extolli fortaſſe ad aequitatem neque celeriter, neque facile poſſit. quo grauius morte illius afficior: &, ut omnia mente perueſtigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. unica, opinor, illa conſolatio ſupereſt, quam tibi quoque fore gratiſſimam ſcio, ut, ſi conuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita cre-*

bro

bro colloquamur, ut hanc maeroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidianae consuetudinis mutuaeq. beneuolentiae suauitate leniamus. quod ut quam maturrime consequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetijs.

NICOLAO. NATHANAELO Venetias. 29

PERCVLERAT me grauiter acerbus ille nuncius de naui a piratis abducta, qua uehebatur in Cretam exquisita, multorumq. nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturae plurimum tulisse res & fortunas uestras intelligerem. nunc me prorsus ab eo maerore, quem mihi uestra calamitas attulerat, ad laetitiam incredibilē reuocarunt litterae tuae. scribis enim erudiendi curam adolescentis nobilissimi, Aloysij Mocenici, tibi esse demandatam. in quo sane, pro ea qua te sum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quod eum, qui facile possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenij adolescentem, mirifica, ut audio, uirtutis indole praeditum, sapientiorem etiam, quam aetas ferat, nactus sis: deinde, quod ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac urbe uel prudentiae, uel liberalitatis, uel omnium denique uirtutum, quae nobilem uirum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiae tuae minime uulgarem potes exspectare: postremo, quod in ea domo uiues, in qua omnia, uetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo praestantes & usu ma-

gnarum rerum, & doctrina uiri quotidie confluunt, unde prudentiam, unde optime uiuendi rationem petes. Persequi omnia, quae tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa uelle, tuisq. fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem a te potuit aut fortunis tuis utilius, aut studijs accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quae frustra saepe expetuntur, bona in una Leonardi Mocenici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandae caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, ut eius filium, tuae diligentiae commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, ut eam laudem, ad quam natus praecipue uidetur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc uirtus, ut, a quibus illam accepimus, eos in omni uita diligere cogamur: & est optandum, ut ab ijs maxime diligamur, qui non opibus modo ualeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quae si in ulla ciuitate, profecto in hac nostra, & si in ulla familia, in ea potissimum, & in eo uiro, cui tuam in re praeclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiae gloriae seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi saepe, nec tamen gratiae caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiae non modo Graecae, uerum etiam Latinae linguae: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, sacrarum litterarum peritia, uitaeq. innocentia cum antiqua illa Graecia, quam num-

quam

quam fama deferet, conferendo, alteram non nihil e sermonibus fortasse nostris, e studio quidem tuo, tuisq. uigilijs maxime cognouisti. Haec si tibi omnia, ut spero, ante oculos pones; uinces te ipsum in diligentia; operamq. dabis, ut in familia nobilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quae humanae uitae impendent, perfugium reperies, egregium uirtutis & industriae tuae monumentum relinquas. Vale.

✲, Patauium. 30

FALSVS hic etiam de Rainutij Farnesij Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissime commotus. nam in illo uiro, qui se iam inde a puero ad exemplum aui sui, Paulli III. Pontificis omnium sapientissimi, totum finxit, non adumbrata, ut in multis, sed expressa signa uirtutis elucent: & nunc, ut audio, suas omnes in Christianae pietatis cultu cogitationes, curasq. defixit. quo mihi erat, bonisq. omnibus acerbior illa fama, quae, multorum sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij uiri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam uiam ingresso, quae ducit ad uerum decus, artiumq. optimarum studia suis opibus hac aetate praeter ceteros fouenti, tantum eripi praesidium, tantum auferri domesticae laudis, magnopere dolendum uidebatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis; gratulor omnibus, qui uirtutem, & probitatem prima ducunt; praecipue uero tibi; quem & Alexandri Farnesij Cardinalis, ual-

de studiosum, & erga sui similes, hoc est erga eos, quibus illa, unde manat honestum, sola placent, praeclare animatum cognoui. refrixit iam, uel plane exstinctus euanuit peruulgatus ille rumor; uiuit, & ualet, cui lacrumas tamquam mortuo dedimus; quem, si fieri posset, immortalem esse omnes cuperent. Te quoque bene firmum esse, & ex illo ualetudinis incommodo emersisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cum idem reliqua persequeretur, animum recepi, & ab omni metu, curaq. respiraui. huius morbi caussam non dubito quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, usu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est; remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos uideris, certo scio, quod mihi saepe contigit aegrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM, Patauium. 31

NARRO tibi: iam non amo uerecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quam ut filium meum (libet enim de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam susciperes: tamen, dum obsequor pudori meo, nec te talem uirum, maximarum rerum occupatione distentum, appellare audeo, commisi imprudens, ut officij laudem ipse praeriperes. in quo sane & peccasse me, & luere merito peccati poenam confiteor. quid enim mihi non permisit, quid iam elargita non est humanitas tua? quam a me alijs praedicatam ignorare

ipse

ipse fortasse tibi sum uisus. ualde tamen recreor significatione amoris tui: & nostram amicitiam, quam studiorum similitudo peperit, hoc etiam affinitatis quasi uinculo adstringi, uehementer laetor. nam & res ipsa eiusmodi est, ut beneuolentiam utrimque augeat: & mihi, ad hominum opiniones, accidere speciosius, aut honorificentius nihil potest. totus igitur in aere tuo sum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quod si tibi pateret animus meus: profecto non locari pessime tuam gratiam intelligeres: quam si non possumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut uoluntas exspectat) praedicando saltem illustrabimus. mihi certe ipsa memoria, perpetuoq. erga te studio satisfaciam. De reditu meo uerbum scilicet exspectas: iam discedo: itaque per aliquot dies litterae cessabunt. Amanuensem tuum amo plurimum. uideor enim mihi agnouisse manum optimi, atque honestissimi adolescentis, Francisci Secundi: cui de tua consuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiae locum amor non reliquit. Vale. Venetijs.

Ferrariam. 32

ET. ME *laudas in epistola tua, nec mediocriter quidem; & meam amicitiam, quae tua humanitas est, ualde uideris expetere. Ego autem, etsi me delectat, ut ait ille, laudari a laudato uiro, tamen ea, quae mihi tribuis, cum esse uerissima cupiam, non agnosco. dilexi equidem adolescens ueterem eloquentiam: nec uoluntatem aetas, studium occupatio, saepe etiam ualetudo*

tudo minuit: ſed, excellere in re omnium, ut ego ſentio, praeſtantiſſima cuius negotij ſit, cuius ingenij, non modo experiens ipſe intelligo, uerum etiam ex inani multorum induſtria conijcio. non enim, qui ſeuerior in me ipſo ſim, nec mihi amicior, quam ueritati, alijs blandiri gratiae cauſſa debeo. unum hoc in nobis fortaſſe iure laudes: ſi modo laude dignum eſt: equidem, quaſi aliquid ſit, interdum mihi gratulor; quod, & quales olim fuerint ij, quos in oratione Latina cupimus imitari, quibus ingenijs, qua doctrina, qua etiam exercitatione praediti, & quis ego ſim, uel potius, qui hodie ſimus omnes, facile poſſum exiſtimare. Quocirca, ſi uetera ſpectas, mutes licet ſententiā de me tuam. floruit antiquitas eloquentiae gloria: nos iacemus. ſin haec recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc ſtudio profecerim, paenitebit. nec tamen tibi aſſentiar, ut me omnibus Latine ſcribendi facultate confitear antecellere. poſſum aliquid, uel etiam multa in alijs deſiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (eſt enim haec fortaſſe non ingeniorum culpa, ſed temporum) non ideo tamen ſequitur, ut inſolenter arripiam, & induam ipſe, quae alijs tamquam ſpolia detraxerim. ut in muſicis, artem ipſam exercere, non facillimum eſt: artificem autem peritum ab inſcio diſtinguere, tacito aurium ſenſu plerique omnes ſolent: item ego, quam legendis aſſidue, ac perattente hominum eloquentiſſimorum libris conceptam in animo recte ſcribendi formam intueor, eam exprimere, & aſſequi ſcribendo nunc quidem nullo modo poſſum, ac uereor etiam, ut umquam poſſim. ue-

rum-

rum enimuero, quod a sapientibus uiris proditum legimus, numquam male ponitur industria praestantibus in rebus. laudatur enim uel sine re uoluntas. qua ego interdum spe incitor ad studia. &, si nihil aliud, tu me certe, ✤ optime, atque eruditissime, hoc ipso, quod tantopere laudas, ad laudem uehementer impelleres. magni enim facere uideris Romani sermonis elegantiam: &, quod tibi leue non est, eximiarum artium scientia instructissimo, id a me nequaquam esse contemnendum intelligo. Accidit illud, quod epistola tua ita loquitur ornate, ut a rhetore, non a medico, quem te esse profiteris, & quem praestas egregie, scripta uideatur. quod indicat ingenij tui praestantiam. cum enim, ut audio, philosophiam sis uniuersam animo complexus; praecipue uero medicinam tractes, & ita tractes, ut cum paucissimis excellas; ualde sum miratus, unde istam Latinae orationis tam concinnam, tam uberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare, quo tu nomine subuereri uisus es, ne ego tuam ad me amandum ualde propensam uoluntatem parum libenter exciperem; cum eloquentiam tuam uerbis dissimules, re ipsa ostendas: eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, ut ad meam instituendae tecum amicitiae cupiditatem accedere nihil possit. Quod autem negas esse quidquam ad amorem conciliandum amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si uirtus cum amore coniungatur: sin enim, qui diligit, nihil, praeter nudam uoluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: ualde uidero. sed istuc quidem tua minime refert. quis enim te uel nō

amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, sentiat? sed uidelicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officijs, quantum in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate uinci. Vale, & Ioanni Baptistae Pignae, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poetica egregios libros auide exspecto, salutem meis uerbis. Venetijs.

MARIO. CORRADO
Brundisium. 33

MVLTIS iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen uenit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor ἀγωνευόμενος) paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per utriusque fortunam liceret, nihil malim, quam assidue tecum esse, totosq. dies in tuo sermone consumere. quod tamen quin aliquando sit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatus a studijs sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam, quae me caussae non modo libros, sed patriam quoque relinquere coegerint; aut

habes

habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij caussa solent; aut, si ignoras, quid ego tibi exponam; cui si quid a me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam otij constiuendi, & uiuam humaniter: quod te quoque uideo cogitare, &, si uolueris, assequere. Bouios fratres, tua praedicatione commotus, amo uehementer, & obseruo. qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me praestantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi statuo plurimum. tu uelim, quod ad amorem, studiumq. attinet, de me illis omnia promittas: ego, quae promiseris, praestabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostrorum. liceat modo esse otiosis; id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO. CELSO
Vicetiam. 34

VNA, eademq. manus uulnus, opemq. tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis hasta in Telephi uulnere traditum est a poetis, idem ad tuas epistolas posse conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paullulum animi tui subita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officijs, quorum testes apud me custodiuntur litterae tuae. itaque, rediisse te ad eam comitatem, quae cum

tua

tua natura, & cum ijs studijs, in quibus totos dies eximia cum laude uersaris, magnopere congruit, ita laetor, ut nihil umquam senserim hac uoluptate iucundius. quod si tibi meum ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est; non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quo longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tua uirtute superas: contra quam multi; quorum oculos auri, argentiq. splendor ita praestinguit, ut pulchritudinem uirtutis intueri nullo pacto possint. quo equidem sensu, ac iudicio meo delector multo magis, quam Ciceroniana illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortasse, obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minime displicere, tuorum scriptorum elegantia significet. De discessu tuo, quamquam ad tuam uoluntatem accommodare consilia mea minime liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

IOANNI. SAMBVCO
Patauium. 35

NON mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & sperare te significas, ut patri etiã orationis Latinae facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum uidebitur praestare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiae? ego illi, qua primum hora editum in lucem uidi, bonam mentem precatus a Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum; &, hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut, si uoluerit, facile consequetur. mea uero studia si imitabitur, quae

certe,

certe, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit; quo mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato uiam interclusit. uerumtamen, mi Sambuce, cum tua, tuiq. similium fruar beneuolentia; quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiam fructuosius? cum & amant inter se boni uiri; & est inter eos quasi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certe scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicij mei grauem adolescentem, (& adde si quid uis: nihil enim tribues immerenti) ✲: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam laetari. quod si tenerem artem eloquentiae, sicuti ut in epistola tua, amore potius in me, quam iudicio, effusus, existimas: sane coloribus egregijs imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uoluntatem uero illam, & praeclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quam a nobis discessi, quiddam in sermone ✲ significauit, mehercule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (a te enim principia sunt; exitum praestare non potes) partes meae non requirentur: prosequar enim uel beneficium laude, uel animum certe tuum memoria sempiterna. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 36

Ego uero, accepto nũcio de obitu filioli mei, ita ſum perturbatus, ut me tamen hominem eſſe meminerim, & illum in hanc uitam, tamquam in hoſpitium, ita eſſe ingreſſum, ut, accitu ſummi Dei, aeternum illud caeleſte domicilium petiturus, aliquando diſcederet. quod ſi me caſus iſte nec opinatus ita perculiſſet, ut omnino iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo diſputas egregie, tuamq. declaras tum homine Chriſtiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam ſingularem. uerum ego, optime Sambuce, multis iam infortunijs hoc ſum aſſecutus, ut fortunam ipſam didicerim contemnere. quae mihi, ut eripiat reliqua, numquam adimet ea, quae nec ipſa dedit, nec dare cuiquam poteſt, rectam mentem, optima ſtudia, pietatem in Deum. Praeclare actum opinor cum filio meo. fruitur conſpectu, & conſuetudine caeleſtium animorum: non angitur curis: non ſpe ducitur: nihil timet aduerſum. at nos, qui dicimur uiuere, quibus hac falſae lucis uſura nihil eſt carius, quam multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam ſi contingat, animus acquieſcat? itaque uere ſapientes homines, non ut diu, ſed ut recte, & cum uirtute uiuerent, optare ſoliti ſunt. quod equidem conor, &, ut ſpero, conſequar. nihil enim magis cogito, nihil ſpecto, quam ut ſeruiam ſtudijs meis, & ita uiuam, ut uitae rationem Deo ſimul & hominibus aliquando poſſim reddere. Quare, cum me uocas ad ſcribendum, confirmantur conſilia mea

iudicio

iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile possem satis facere, si per domestica negotia liceret. sed, obsecro, nolite ex otio uestro meum spectare. uobis enim certa, & expedita sunt omnia: mihi unicum est uectigal industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, si negligam, deseretur humanitas: sin, ut debeo, diligenter curem, iacere studia necesse est; quae solutum curis omnibus animum postulant. At inquies: ipsa tibi studia fructum ferent. Cane alijs cantilenam istam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non persuadebis experto. uetus illa Principum uirorum benignitas exaruit. inania pleriq. sequuntur, nihil solidum amant, nihil magnificum, nihil illustre. Vides alios, quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularũ sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modo fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissime, in ea bella, quae uastitatem agris, urbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musae interim ubique locorum algent, neglectae ab ijs, qui fouere eas ut maxime poterant, ita maxime debebant. Etiam illud indignum, quod exsistunt, qui specie liberalitatis gloriolam aucupentur; & eam uirtutem, a qua longissime absunt, quasi familiarem suam, sic in ore habeant, ut amare uideantur. Verum. haec satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale Venetijs.

GASPARI. CONTARENO CARDINALI Romam. 37

Cvm neque haberem, quod tua magnopere interesset a me scribi; & te scirem summis occupationibus assidue esse districtum: tamen faciendum mihi putaui, ut aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium ualde pertinet, te, de nobis optime meritum, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorum in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, ut spero, consequar litterarum bono. nam, ut remunerare umquam possim, sperare uix audeo: ita multa sunt, quae ad me iuuandum officia sunt a te profecta. ut enim omittam, quam honorifice de parente meo & loqui, & sentire solitus sis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem consuetudinem fuisse, nullius cariorem nunc esse memoriam: ut igitur hoc omittam, quod in summi beneficij loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quod olim me adolescentem uir clarissimus, non tu quidem sopitum, sed tardiorem fortasse, quam oporteret, ad studium summae laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirifice me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, numquam me ad uirtutem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses. tantum autem uirum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & haberis, de nobis non pessime sperare, mihi periucundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum. Quare nunc quidem

quidem id, quod mihi pro tua ſumma humanitate facillimum eſt, ago, ut, quem pro tot ac tantis officijs animum debeo, eum me praeſtare tibi perſuadeã. quod ſi per eam uiam, qua ad praeſtantiſſimarum artium cognitionem iter eſt, tantum procedam, quantum profecto, niſi me aliqua res impedierit, procedam: nae illud etiam aliquando efficiam, ut, te de nobis eſſe bene meritum, magnopere laeteris. Te interim ſi rogem, ut, quemadmodum inſtituiſti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum eſt, quin tu uelis in eadem erga me uoluntate, cum humanitatis, tum conſtantiae cauſſa, permanere. magis illud mihi eſt elaborandum, ut omnes res, quae ad te colendum pertinent, ſtudioſe faciam: quarum ſi ullam ſciens praetermiſero, nefarie me peccaſſe confitebor. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. ACCOLTO
CARDINALI
Ferrariam. 38

CVM *primum Venetias reuerti, etſi eram & feſſus aliquantum de uia, et eo morbo, qui me Ferrariae ſatis grauiter afflixit, nondum plane leuatus: tamen magnitudo meae in te obſeruantiae, tuaeq. in me beneuolentiae recordatio me adduxere, ut ad te ſcriberem. quo genere officij quam mihi ſaepe apud te ſit utendum, intelligo. nam cum eo ipſo die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare ſolum, ſed agere etiam coeperis: omnino, ſi uelim id, quod maxime uelle debeo, quibus me ſtudijs a pueritia dedidi, ijs haberi non in-*

dignus, diligenter ineunda mihi ratio est, ut istam tuam ad me augendum tam propensam uoluntatem plurimi apud me & esse, & semper fore significem. id hoc tempore nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non uideo. facultatem maiorem si umquam nactus ero, arctissime complectar, neque dimittam prius, quam id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea a me deberi non solum non dissimulo, sed etiam apud omnes libentissime praedico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quam te, uirum omni genere uirtutis excellentem, summa dignitate praeditum, acerrimi in cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut studij, quod quidem ad meam siue utilitatem, siue laudem pertineat, praetermittere? mehercule nulla res fuit, quae nos ad probitatis, & doctrinae opinionem commendare magis posset. itaque, quod ante faciebam domestico tantum exemplo commotus, ut per eam uiam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem, gloriamq. contenderem; id multo acrius facio nunc, iudicio de me incitatus tuo, cui uereor equidem ut respondere possim: & est sane difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, ut, quantum ualetudinis ratio patitur, in litteris uerser, &, quasi diuturnam sitim explere cupiens, ijsdem e fontibus, unde illa fluxerunt, quae sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, ut & homines officia tua bene posita existiment, & tu, qui tibi a me fructus debentur, eos non contemnendos aliquando percipias. cuius rei maturitas dum ueniat,

est

est interea mei officij, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissime, ac religiosissime colere; tuae uero humanitatis, eam uoluntatem, quam ad me iuuandum tua sponte contulisti, perpetuo retinere. quorum alterum ego quam potero diligentissime faciam; alterum tu ut facias, propter incredibilem naturae tuae benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam. 39

SVMMO studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat caussae, cur ego rarius, quam debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? grauibus morbis, annona, & bello, uniuersa fere ciuitas affecta contabescit. in his malis pacem omnes, tamquam unicum remedium, expetebant: quae si daretur, amissas uires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epistolas emisissem, fore, ut Ferrariam possem excurrere. id ego, primum, honoris caussa ut te uiserem, optabam; deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certe licuisset plurimum. noui enim, quae tua sit cum facilitas, tum in me beneuolentia. sed nostrae uoluntates, ut nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi non ferre, mutaui rationem; &, quamquam eram occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem;

quae te, meam uicem, quasi salutaret. ea ne hoc officium loco non praestaret, ad Octauium nostrum, ijs litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cum uacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non uereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire uis: ut in aduersis, pessime non habent: haberent optime, si pietas esset in ijs, in quibus maxima, si quid merita ualent, esse debebat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam. 40

SVMMA tua facit humanitas, ut, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim uereor, eae ne tibi molestae sint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum studium existimes esse nõ obscurum signum pietatis in te meae. cui quidem pietati, quod uix fieri posse credebam, magna sane accessio facta est lectione tuarum litterarum. nam, cum antea pro tuis maximis & singularibus erga me studijs effecisses, ut plus, quam tibi, deberem nemini: nunc propemodum es consecutus, ut ipsi tibi plus, quam debeo, debere non possim. quanti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse putas? te non dubitare, quin ego, omnesq. mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quisquam est meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, uere tu quidem facis; est enim is certe summa cum obseruantia singularis. de doctrina uero, neque prorsus assentior, ne me ipse, qua in re minime debeo, nimium

uidear

uidear amare; neque ualde repugno, ne, quod est in me honorificum, stulte reijciam. ut ut tamen est; siue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor ut credam; siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior; siue utraque re permotus tantum mihi tribuisti, quantum ego postulare sine rubore non ausim: maximas tibi gratias habeam, necesse est: quod ad eius ipsius, quam in me esse dicis, doctrinae studium, quo antea naturae inclinatione propendebam, uehementer me impulisti. ita enim usu fere uenire solet, ut, quae laudes a tui similibus, idest ab ijs, qui ipsi in laude uiuunt, proficiscuntur, eae nos, uel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, ut, quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse. quod ego, quantum possum, do operam ut consequar. a quo studio cur me ulla res debeat abducere, non uideo; cum tu, istis opibus, ista amplitudine uir, litterato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis, dum plerique fere, ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quam sperare, tranquillitatem animi possunt; securus in portu te oblectas, uiuisq. iucundissime in tuis perennibus optimarum artium studijs: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi eae res, quibus abundas, & quarum spe tu alios excitare ad laudem potes, praemio sint futurae. Quod cum ita sit; & cum ego hoc animo sim, ut antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me, cum ad te scribo, tuarum litterarum exspectatione id facere: quae etsi me incredibiliter delectant, textae uerbis elegantissimis, plenissimaeq. amoris, & suauitatis: ta-

men ego te mea caussa a grauissimis studijs ad nugas auocari nolo. satis me habere abs te putabo, si et meas tibi esse redditas, & tibi, ut cupimus, esse intellexero. utrumq. Octauius noster, quod & tui studiosissimus est, & nostri amantissimus, cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetijs.

IACOBO. GRIFOLO
Romam. 41

QVOD tu, homo occupatus, prior ad me litteras misisti; hoc sane es assecutus, ut officij plus apud te residere confitear; illud assequi nequaquam potuisti, ut amoris plus, quam in me est, in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem ut anteuerteres, nisi me scribere cupientem non occupatio mea, quae tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, ante quam discederes, qua de re sermonem inter nos habuimus; cum tu, ut eam susciperem, a me petens, ostendisti, quantum & fidei, & diligentiae tribueres meae. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cum intelligerem quantum damni fecissem, adempta mihi tuae consuetudinis usura; cumq. id omnino litteris mittendis resarcire uellem; tamen, diem e die exspectans, ut aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu uelles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne uestigium quidem apparet in epistola tua; siue quod, a quo tempore discessisti, ut illud consilium abijceres, rationes tuae tulerunt; siue quod, eodem animo cum esses, committere tamen litteris nihil uoluisti,

luisti, quod elatum nocere tibi posset: puto me non incommode esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio praetermittam. Quod scire uis, rerum mearum status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paullo etiam melior, quam reliquisti. nam & domestica quaedam sanauimus; & eum, de cuius acerbitate queri solebam, ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, ut paene dulcis esse uideatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas, atque etiam in te recipias licet, ut, diligentia, confirmes, me non esse usurum multo minore, quam qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore ut praestem, & praestabo certe, nihil ultra. mihi enim tantum non arrogo, neq. arrogare debeo, ut, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus ueterum scripta sunt foedata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot uellem, neq. cuiusmodi. coniecturae autem, intellexi, & didici, quam saepe sint fallaces. neque bonos libros ulla magis labes inquinauit. quibus nunc in ueterem splendorem, atque integritatem restituendis, plurimum mihi est negotij, & erit, ut puto, post me multis: ut inde laudis materies deesse numquam possit. Te rogo, ut, antiquiorem librum sicubi istic esse resciueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quam ualde me amas, tam saepe mittes. nam & otij puto te habere, quantum uelis; & argumentum Romae ui-
uenti

uenti deesse non potest. mihi utrumque minus est. magnis enim districtus occupationibus, temporis ad scribendum non habeo satis, argumentum autem unde sumam, cum omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, ut, rerum nouarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possimus? Relinquitur, ut priuatis de rebus possim scribere. sed hoc quoque genus uereor ne me deficiat. raro enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, ut a negotijs liceat discedere; properabo statim ad epistolas. quod eo libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis: sin minus, inanes tamen potius, quam nullas, mittam. Vale. Venetijs.

HANNIBALI. CRVCEIO Mediolanum. 42

AMORIS in Octauianum Ferrarium mei caussae sunt ueteres sane multae, eaeq. non leues, sed recens haec est grauissima, quod eius opera uideo factum esse, ut tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certe optatius nihil, ac ne utilius quidem potuit accidere. nam me molestae quaedam cogitationes exercebant. eae fecerant, ut subtristis essem. hoc malum Ferrarij litterae sanarunt. eas enim legens, cum uenissem ad eum locum, ubi ille, quam tu me diligas, quamq. diligi a me cupias, diligenter & officiose narrat; sensi mihi quiddam instillari, quo plane sum exhilaratus. adeo tui similium amicitijs augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamen

illud ineſt, quod mihi ualde ſentio eſſe laborandum, ut beneuolentia, & opinione de me tua non indignum me praeſtem. quod utinam poſſim efficere: conabor certe: ac ne deſpero quidem fore, ut efficiam, modo, quod tu iudicium de me habes, id eiuſmodi ne ſit, ut ego ei reſpondere nullo pacto poſſim. nam mihi interdum uenit in mentem uereri, ne tu me, Ferrarij praedicatione commotus, eum exiſtimes eſſe, qui non ſum. mendax, mi Crucei, amor eſt; nosq. ſaepiſſime ita ſolet afficere, ut in ſermone, prout amicorum e re eſt, & affingere falſa, & detrahere uera, religio non ſit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non eſt quod audias. amore uictus, cui repugnare iudicio non uult, ea dicit, quae fortaſſe non ſentit. At idem de tua uirtute multa in ſuis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi a me non uis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quae mihi de tuis laudibus, ut ille ſcribit, ita eſſe probant. Memorem igitur interea me uelim exiſtimes humanitatis tuae. gratum cognoſces, cum facultas erit. ac uideo me tua cauſſa non eas res praeſtare poſſe, quas uellem; ſed, quas poſſum, ita uolo, ut omnes, ſine ulla exceptione, libenter ad te deferam. licet ijs arbitratu utaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetijs.

ANTONIO. MERLO Vicetiam. 43

Ego quoque quiddam inaudieram ſuperioribus diebus, ſed contempſi. nunc me mouet, quod audies. Artibus effectum neſcio quorum, (de Petro noſtro

certe

certe uix opinor: uix, autem? prorſus non opinor) ut hic rumor ſerpat longius. primum haec uulgo iacta: ferebam: poſt etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit moleſtiſſimum: nec dubito, quin is iam non idem ſit. quod ſi ille eadem cum Epiſcopo, cuius ingenium praeclare noui, communicauerit: actum eſt. Me quidem & illa angit cura, quod uereor ne fama diffluat, & Peruſina condicio, ſatis opima, ſatis honorifica, fortaſſe in dubium uocetur. Cornelius rem curat diligenter, ut uideo, fide certe, & amore ſingulari. In hac ſum ſententia: ſi ſpes non dubia, ut urgeamus; ſin, deſiſtamus ab incepto: ne cupiditatem noſtram ſine fructu, fortaſſe etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poema de Venatione, paullo durius, nec omnino cum Petri Bargaei carmine conferendum, qui hoc argumentum ſex libris non minus eleganter, quam copioſe, perſecutus eſt. Vale. Venetijs.

MICHAELI . SOPHIANO
Patauium. 44

SI noſtrae neceſſitudinis initia repetas; nemo, opinor, iſtic eſt, qui mihi uetuſtate praeſtet. ſin apud te uetuſtas pondus non habet; ipſam per ſe beneuolentiam pendis: ne ſic quidem iure mihi quemquam antepones. Ego te primum, cum abeſſes, memoria colui diligentiſſime, tuumq. nomen crebris uſurpatum ſermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit: deinde, cum de auunculo tuo, uiro optimo, tuiq. amantiſſimo, miſerrimam in ſeruitutem a barbaris gentibus

abrepto, cognouissem, ingemui saepe tua caussa, quem, orbatum domestico praesidio, maximas in difficultates immerentem fortuna conijceret. postremo, cum Patauium te aliquando retulisses, ualetudine ita perdita, ut humana uix ope restitui posse uideretur; quam id moleste, quam acerbe tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certo scio. Veni Patauium aliquanto post: uidi te, quem optabam potius quam sperabam, habitu corporis non illo quidem optimo, eo tamen, qui uitae spem minime dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, ut in studijs tamen paullulum eam desiderent. quo de genere praecipere quidquam difficile est, praesertim mihi, qui cum ab eadem culpa longe non absim, tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet uidear utrumque nostrum. uerumtamen, cum te penitus philosophiae dedideris, ut eius praesidio fortunae tela depelleres; debes eam sequi ducem in actionibus tuis. quod si feceris; extrema uitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatem mens in suo munere nõ amat: progreditur enim meditando, &, quo longius, eo iucundius. Vere: sed immoderatis rebus natura frangitur: &, quamquã corpori mens dignitate praestet, utriusque tamen incolumitas ab utriusque pendet officio. ut herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit quatenus liceat, commodis eorum: idq. facit etiam sua caussa: tam diu enim herus est, quam diu habet quibus imperet:

ret: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit; primum faciet iniuste; deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, usum tractandae quaerendaeq. uirtutis amittet. quod cum accurate uitandum omnibus est, ijs maxime, quorum & infirma ualetudo requietem quaerit, & ita uiget industria, ut mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, ceteris utilitatem afferre possit. Cui porro ignota est uel ingenij tui, uel memoriae praestantia? quibus, non modo ut emineres in Graeca lingua, id quod omnes fatentur, sed ut, quacumque re proposita, peritissime disputes, facile consecutus es. itaque iure expetitur a nobilissimis uiris amicitia, & consuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicumque in Patauino gymnasio doctrinis liberalibus excellunt. quorum tu uirtute frueris, & illi uicissim tua, si ualebis: &, ut ualeas, in te ipso magna ex parte situm iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorum studijs: parce ualetudini satis imbecillae, &, quod libenter facis, da operam simul ut diutissime facias. ita gloriam tuam, laetitiam nostram, dignitatem etiam litterarum augebis; quibus ornamenti plurimum e tuis aliquando scriptis, si ualueris, accedet. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE. PIGNAE
Ferrariam. 45

ALFONSO *Duce creato, gratulatus Ferrariae sum: quae tũ ex noui Principis eximia uirtute fructus*

capiet

capiet egregios; tum ipsa quoque ad omnem uirtutem, eius, a quo regitur, exemplum secuta, diligentius incumbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, & , ut ait Plato: QVAE apud eos, qui dominantur, studia uigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt. Ergo florebunt in uestra ciuitate liberales disciplinae, ac debita iampridem ingenuis artibus praemia persoluentur. quod equidem tua potissimum caussa, doctissime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quisquam, aut dubitari omnino potest, quin, quantum ingenio eruditione, iudicio, quantum etiam consilio uales, tantundem apud sapientissimum, optimumq. Principem & auctoritate ualeas, & gratia. quod si, quam adhuc in cognosenda, eandem posthac in ornanda uirtute industriam locabis: quis te uno felicior, quis omni laude praestantior? quod ut facias, ne monendus quidem es. nec enim te dissimilem esse tui uel natura tua, uel consuetudo, uel studia patiuntur. hoc igitur tecum agendum non est. illa me potius, ut uere dicam, & simul omnes, qui te diligunt, cura solicitat, ne te nobis eripiant prorsus aulica negotia, sic, ut, ijs disciplinis, quarum usus aeternum decus parit, salute dicta, iacere patiaris. ea, quae multis ante mensibus instituta si quando perficias, maiorem in modum & posteris, & gloriae tuae seruies. quam multos enim egisse mecum diligenter existimas, ut hortarer te ad absoluendam poeticae imitationis artem, aut, si absolutam habes, continuo diuulgandam? quibus ut aliquando satis facias, etsi languere te in tua laude uix opinor, tamen peto abs te,

quantum

quantum humanitas tua permittit. nec tamen, etiam si tua res non ageretur, amicitiam nostram, quam ego sanctissime semper colui, nihil a te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: idq. te, quod tamen secundissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, a quibus inuitus discesseram, reuocare coepi, adeptus usum oculorum, quem antea desperabam, diuina primum ope, in qua statuere omnia cōsueui, deinde Gabrielis Falloppij scientia singulari: cui uiro, quanti hanc lucis usuram, idest quanti uitam facio, quanti etiam praeclara litterarum studia mihi sunt, quibus uix ipsa uita pluris est, uni plane totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi ualetudinem, omnino profligatam, ac perditam, conspectum liberorum meorum, amicorum colloquia, librorum suauitatem restituit: ut, si quam optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiae debeantur, cuius ope, ac studio factum est, ut intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandae consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximeq. de Alfonsi Ducis conatibus egregijs ad honestandam uirtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris; argumentum erit amoris in me tui, quo laetari uehementer soleo. Vale. Venetijs.

IOANNI . SAMBVCO
Patauium. 46

QVOD fratrem tuum Georgium Bona, florenti adhuc aetate exstinctum, immoderate luges; ignosco maerori

maerori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit uirtute praestantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, numquam lacrumis abstinere, numquam ex animo maestitiam pellere, Sambuci non est. Perijt frater: iure commoueris: aegre enim diuellimur a natura coniunctis: quod ego quoque sum expertus. Perijt is, qui familiam uestram, qui patriam, qui prouinciam uniuersam ornare uehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius uirtute fuit: sed magnam habet Fortuna uim: ea saepe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrit, saepe nostra studia debilitat, saepe moratur industriam. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum uirum, cui prope infinitam exemplorum uim uel Graeca monumenta, uel etiam Latina suppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te uoco. Quid igitur illa praecipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, ut aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angi aequum esse: certe enim, qui ad praeclare agendum nati simus, ideoq. mente, & ratione, praeter ceteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi a natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si non turpe, nec dolendum. nisi si quis ita uixerit, ut nihil umquam homine dignum

praestiterit. quod abest longissime a fratre tuo: qui probitate, ingenio, studijs artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, ut eum Pannonia paene cuncta uiuentem unice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quae cum tibi ueniunt in mentem; iniquus profecto nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in ijs libris, unde uitae moderatio unde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam uir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa uirtus enituit, in oculis gestabat, non dubito quin tanti uulneris remedia sumat a se ipso: quem non modo aetas, & usus maximarum rerum erudierit, uerum etiam prudentia quaedam naturalis, quae plane uincit omnem artem, numquam a constantia discedere patiatur. Nec tamen uereor, ut, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris; idem tibi in tuo casu mederi aliquãdo non facile possis. quodsi facies; fructus apparebit studiorum tuorum; & Georgij fratrem agnoscemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter inprimis a te scripta, declarat. Vale. Venetijs.

✲, Patauium. 47

PERCVSSISTI me de Mariano Lezentio: quid

quid ais? optimus adoleſcens, maiorum nobilitate, ſua uirtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunae bonis ornatus, ereptus repente nobis eſt? o miſeram humanae uitae condicionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunae firmum eſſe, nihil idem a mane ad ueſperam, quotidie cernas? quae te arbitrabar antea cognouiſſe in ſermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloyſii Prioli, quibus probiores, aut ſapientiores uiros non modo noſtra, ſed nec ſuperior aetas tulit: nunc, quando te biduum ſcribis lacrumando conſumpſiſſe, profecto tibi exciderunt illa praeclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane caeleſtium animorum coetu aures tuae ſaepiſſime perſonabant. Quod ſi, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito quin iſtum luctum abſtergas, & Lezentio noſtro etiam gratuleris, quod, inſpecto Hieroſolymae ſummi Dei monumento, quo illum, diſſuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, ſtatim ad eiuſdem Dei conſpectum, praeditus optima mēte, purus ab omni labe, in caelum euolarit. quod qui optant, ſapientes; qui adipiſcuntur, felices iure ducuntur. Haec tibi a me pauca pro noſtra neceſſitudine conſolationis loco dicta ſi attendes, uim habere maximam ſenties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repraeſentabis. quod cum omnes deceat, tum uero ab excultis doctrina uiris, quem te ad numerum aggregamus, praecipue poſtulatur. Vale. Venetijs.

LAVRENTIO. GAMBARAE

Ciliuerge. 48

CILIVERGE numquam uideram, amabam tamen, amoenitate sua iucundissimum, domino honestissimum, Lanterio Appiano, praestanti uiro non humanitate minus, quam eloquētia: nunc et elegantiam uillae, ut in tabula pictam, in tuis uersibus uidi; & meherecule non mediocri eius uisendae, atq. etiam tecū fruendae studio sum incensus. quod si quādo contigerit, digito caelum attingam. quid enim isto otio beatius? quae species urbis, quae dignitas cum ista rusticatione, cum ista surgentium uirgultorum siluula conferri possit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo inter angustis distincta semitis fructeta decliui colle spatiantem, modo arborum proceritatem, atque ordinem in uiridario mirantem, eadem paene uoluptate absens tecum fruor. coniungit enim animos nostros mutua beneuolentia; nec est aut tibi quidquam sine me, aut mihi sine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quam mihi, & istos Ciliuergenses dies ita multorum annorum instar esse puto, si modo nec otiosus in otio, nec in solitudine solus es. id autē qua ratione consequi possis, opinor me tacente intelligis. Patauij dum eras, habebas in manibus egregium illud poema de nouis insulis a Columbo inuentis: cuius ego cum exordium, multis praesentibus, legissem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo, adhuc, qui a me dissentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quamquam, ut spero, currentem,

ut approperes, habeasq. rationem non exspectationis modo nostrae, uerum etiam gloriae tuae, cuius habes a natura praeclarum seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec institutum dimitte: quodq. adhuc humanissime fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO. BONAMICO Patauium. 49

Ego uero & audiui de tuo casu, & tuam uicem mirifice, neque minus publicam dolui: ueritus enim sum, ne tecum simul litterae concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, ut scipione utaris; gaudeo, eoq. magis, quod in ista aetate morbi diuturnitatem pertimueram. sed, quia non plane animum meum liberas a cura, cum pristinas uires nondum recuperaueris, rogo te, Bonamice, quanti optima studia facis, quae tibi facienda sunt plurimi; quandoquidem ab ys tuae laudes emanarunt; tantum adhibe in te curando diligentiam. uides enim, neminem fere esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariẽ a Latinae linguae finibus arcere possit. Plautum a me emendatum, quem a me petis, dabo operam ut cum his ad te litteris mittam: sed, ut eum in multiplici meorum librorum congerie statim reperiam, sperare uix audio. Ego, ut scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui condicione, inquies. fateor; sed ne tua quidem, si tuarum uirtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus anguste uirtus habitat.

bitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, praeclarum est. Vale. Venetijs.

GVLIELMO. PACCIO
Patauium. 50

SILENTII *mei, quo tecum diu satis usus sum, non exponam hic tibi caussam pluribus uerbis: ne si id faciam, uidear & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem praetermittam: in qua si peccatum est, utriusque certe est. ego autem spero me posthac & beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modo ne litteras elegantes, quales uidelicet Patauij, a summis ingenijs elaboratae, tibi ostenduntur, a me exspectes. ita scribam, non modo ut quod in mentem, sed plane quidquid in buccam uenerit, in epistolam conijciam. non enim is sum, qui unumquodque uerbum ad trutinam, ut dicitur, reuocare uel soleam, uel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, praesertim in epistolis: quae si, ut ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni; quid refert, utrum dichoraeo conclusus, an aliter, uerborum ambitus insistat? Splendidior, inquiunt, nec paullo aptior ad mouendum, si numerosius desinat, oratio uidetur. Recte: nec ego secus existimo: uerum, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille?* EPISTOLAE. NOSTRAE DEBENT. INTERDVM. ALVCINARI. *nempe, quod ijs negligentia quaedam, cum ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur tecum*

agam,

agam, ut si essemus una: &, quemadmodum praesentes quacumque de re sermones familiariter serere solemus; sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum non feres. praestat enim male scribere, quam omnino, quod a te fieri uideo, nihil scribere: cum hoc uoluntatis fortasse uitium sit, illud ingenij, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetijs. ∞ D XXXIII, pridie id. Iun. qui mihi primus dies est anni XXI.

PAVLO. MAGNVLO
Patauium. 51

CVM me uides praeter institutum meum litteras ad te non tam saepe, quam solebam, mittere; nimirum, etiam me tacente, quam sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. sic enim censeo, recte eum, & Latine scribere, non qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando posse cupio, tu, ut uideo, iam potes. tribus enim uersiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum instauratione recte me admones, de tuorum uenditione aperte. denique otiosi nihil est: sententiae numero prope, quot uerba: ut mihi, quemadmodum promiseras, argumentum satis superq. dederis. Sed meae cessationis caussam, ut dixi, conijcis ipse per te. libros autem meos, prope adest, cum editurus sum. de tuis egi diligenter, & ago. si

quaeris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem non abieci. quamquam incredibile est, quam difficile sit ab istis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura sit, ignoro: a me nihil omittitur, quo minus & ex sententia conficiatur, & quamcitissime. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 52

PVTASTI fore, ut ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem umquam. conuenerat enim, ut argumentum a te exspectarem. argumentum igitur potest exspectare meus in te amor? quo nihil uberius nec est, nec umquam fuit. itaque statim, ubi tu profectus es, cum me repentina quaedam uoluntas excitasset, arripui calamum, neque sum ueritus, ut me scribentem sententia deficeret. hui, quam multa iam nunc mihi ueniunt in mentem. sunt, quae possim scribere, leuitates amatoriae. quorsum, inquis? mecum habebo: neque tibi, neque cuiquam edam. uolo enim parcere amicitiae, qua mihi sunt coniuncti, qui tam suauiter, ut ipsi putant, uiuunt; ut ego sentio, delirant. sunt item σκιαμαχίαι quaedam, & militaria munera populo data, taurorum uenationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiae. quid quaeris? sexcenta: quae mihi, & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit ut scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porro, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quae scire uelim, haec sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum con-

suetudinem te dederis; an potius, dum hae bacchationes deferuescant, in hortis cum Epicuro, quam in gymnasio cum Aristotele, uelis uiuere. Et, cum haec scripseris, adde uerbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum ense cum uidi discedere, non tenui risum. ac uolui pungere te dicto; sed ueritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam: qua te esse delectatum cognouero, si miseris ipse pleniorem. Vale.

EIDEM, Patauium. 53

NON *facile dixerim, plus ne uoluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimum, cum & me a te amari, & te amore in te meo delectari perspicio. ex quo fit, ut litteras tuas, beneuolentiae plenissimas, & officij, iucundissime legam. Cum uero te uel angi uideo, uel aliquid triste cogitare; sic afficior, ut acerbissime uiuam. sed utinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses. profecto in has molestias, in quibus hodie uersaris, non incidisses. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malum, nisi, istos ferre, longe peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc ueniunt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quae quo magis intolerabilia sunt, eo clarius tuae prudentiae lumen ostendas oportet: neque committas, ut inuidorum, maleuolorumq. peruersitas plus apud te quam existimationis tuae ratio, ualuisse uideatur. Quamquam ego, cum haec scribebam, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum, qui tibi praesenti per-*

spectissi-

spectissimus fuisset, etiã apud absentem, quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atq. hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tibi proficiscenti futura praedixerim. quae ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quod istiusmodi hominum naturae plus etiam, quam uellem, exploratae mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quae nunc euenisse audio, timebam. Sed uteris, ut spero, fortitudine animi tui: &, quae iniqui ad ignominiam tuam comminiscuntur, ita feres, ut non solum in uetere optimorum studiorum cursu, fractus animo, ne consistas, sed uehementius etiam uerae gloriae cupiditate incitatus, propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuaeq. laudis fautorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetijs.

SEBASTIANO. LEONI CORDVBENSI Romam. 54

ROMAE te nunc esse, in ea urbe, ubi multorum amorem, ac studium tua tibi iam antea uirtus peperit, tantum abest, ut doleam, ut etiam summe gratuler. nec enim dubito, quin sedem studijs tuis non modo commodam, uerum etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillime consequaris. Me quoque, ut ille inquit, mirum desiderium tenet urbis: uerum aduersantur multa: quae si Deus aliquando sustulerit, accurram statim ad uos, ea spe, ut in uestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermone conquiescam. Saluta interi n

amicos,

amicos, Octauium nostrum, Sirletum, Gyllium, Phaernum. nam Episcopum Allifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaelus, egregie moratus adolescens, magnos in Latinis litteris processus a discessu tuo fecit. is cum mihi per se carus est, tum eo magis, quod de te saepe loquitur amantissime, tuamq. erga se, patremq. suum, insigni probitate, atque doctrina uirum, perpetuam benignitatem sic in ore habet, ut in eius memoriam numquam sinat intermitti. Vale. Venetijs.

SILVESTRO. ALDOBRANDINO 55

IN. IIS litteris, quas ad Angulum nostrum XVI. Kal. Sext. dedisti, ualde mihi scripta urbane uisa est illa pars, in qua nescio quid de me per iocum, sed cum quadam tamen amoris nota significasti. gaudeo, me tibi usque eo esse familiarem, ut etiam facetijs lacessas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impune commoueris. mihi cum amico tuo recte conuenit. doctum hominem cognoui, bonum uirum esse audio. haec cum sunt in hominibus transalpinis, amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus. ego uero non nihil etiam a parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minus praesto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest a simultate, ut saepissime, non modo qui sententia discrepant, in amore consentiant; sed etiam, qui simultatem exercent, iudicio congruant. Quare amoue istam ex animo tuo suspicionem, meq. cum illo ita crede esse

recon-

reconciliatum, ut posthac ab eo, etiam si dissentiendi caussa sit, dissentire tamen nolim. Hic, ut in tantis caloribus, non iniucunde uiuimus: urbis mirifica elegantia: caeli summa salubritas: si quando aestus maior est, quam ut ferre possimus, confugimus ad aquas: innixi utribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus. quid quaeris? si te haberemus, ad summam uoluptatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo, cantionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, &, te insciente, saepe tecum est. itaque non ego prorsus te careo: nam, si minus sermone, adspectu certe tuo fruor, dum de te cogito. quod si aliquando contigerit, ut etiam sermone possim; nae ego collocutionum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita repetam, ut ne studijs quidem parcam tuis. in quibus audio te post nostrum discessum magna quaedam effecisse. Caput etiam illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostendit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus ijs, quas in Pandectarum libros texis. puto magni laboris esse, magnaeq. difficultatis: sed, si considerabis, quae tibi praemia proposita sint; uinces omnia. petis immortalitatem; quam multi sequuntur, tu iam paene manibus apprehensam tenes. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. QVINCTVS

Scripſit hanc, liberalium diſci-
plinarum nomine,

PIO. IV. PONTIFICE CREATO. I

CVM *tibi, Pontifex optime, ad iſtam dignitatem nuper diuinitus elato, qua ſublimius aut praeſtantius inter homines nihil eſt, mortales quamplurimi, alij abſentes litteris & nuncijs, alij coram uultu & uerbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maximo gratulantium numero ad tuos ſanctiſſimos pedes officioſe proiectas, excipias, & eo benignius, quod alij, quia perueniſti ad eum finem, infra quem ceteri fines ſunt, gratulantur; nos autem, quia ſcilicet, ut peruenire poſſes, ipſae perfecimus. Non eſt ad gloriam lata quaedam, & communis uia. peranguſta fuit ſemita, paucorumq. notata ueſtigijs, qua ierunt & heroes illi ueteres, in Chriſtiana militia fortiſſimi uiri; & maxime quidem omnium, patrum noſtrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in eadem ſede merito collocatus, & cum nomine uirtutem refers. in iſtam olim ſemitam, ferentem ad aeternum decus, nos te puerum adhuc, ſed puerum*

praeclara

praeclara cupientem, manu prehensum duximus: ne ue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupide procedenti quasi lumen praetulimus. confectum iam iter est: ultra, quo progrediaris, non habes. inter te, & opificem aeternum, cuius ministrae nos sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quoniam eo te perduximus, quo sine nobis peruenire felicitatis non est; & quando de longa uia ita fessas esse intelligis, ut consistere uix possimus; redde praemium bene merentibus; & permitte nobis, ut in tua beneficentia nixae conquiescamus. nam, si tibi Deus Opt. Max. hoc elargitus est, ut in omni tua uita, praeter rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cum est ad uoluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari solent: fore, si nos iacentes erexeris, ut orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: ut oratorum & poetarum de te praedicantium uocibus aures tuae personent: denique, ut imaginem tuarum uirtutum, aeternis excellentium uirorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista uidentur: & sunt omnino: sed a splendore tamen uerae laudis absunt. nam, recte facere, non ex ijs, quae consequuntur, sed ipsum per se sapientibus uiris amabile uidetur. qui cum innocenter sancteq. uiuunt; minime illi quidem de praemijs cogitant; ne probitas mercenaria uideatur; aut, si cogitant, non ad haec humana, quae sunt locorum & temporum

angustis sane terminis circumscripta, oculos demittunt; sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalemq. uitam & expetunt unam, & unam expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paulus ille III, omnium saeculorum memoria celebrandus: qui de humano genere uel hoc potissimum nomine optime meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, ut tu Pontifex esse posses: probarunt, hodieq. probant sodales olim aliquot tui: quorum alij, non, ut uulgo uocantur, mortui, sed, ut sapientes proprie loquuntur, mortali uita liberati, nunc incolae caeli, Deoq. fruentes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt, quae sunt optimo Pontifice dignissima: alij uero, nondum sane ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, ut bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram caussam unanimes commendent; & eo studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cum sint, officio non solum laudabili, uerum etiam debito fungentur. satis iam exagitatae, satis inopiam & solitudinem passae, ab omnibus fere Principibus neglectae, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium: a quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis praeceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus; cui comites in omni aetate, atque in omni fortuna non solum iucundae, sed etiam perhonorificae fuimus; qui ut hoc tempore plus, quam omnes homines, prodesse

nobis

nobis unus possit, id ipsum a nobis habet; is ne nos, aliquam tanti beneficij gratiam reposcentes, ab sese reijciet? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sint sane mutabiles eorum animi, neque satis in colenda uirtute sibi constent: fit enim saepe, ut uoluntates simul cum fortuna commutentur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiae suspicio: tua est bene agendi perpetuitas: nihil in uita tua uarium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus: semper idem tibi, semper directum quiddam placuit, & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illae, quibus plerique falluntur, insidiosae uoluptatum illecebrae ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus haesisti. non sericam uestem, non argenteum uas, non aurata tecta paullo cupidius adspexisti. denique; ne singula persequamur; cum plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: numquam te uel ita gratia deleniuit, uel ita metus deterruit, ut pietatem religionemq. desereres. quid mirum? uirtutum radices non ita leuiter bonorum in animis inhaerent, ut eas euellere aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuae consuetudinis & constantiae memores non petimus a te, ut aliquid agas nostra caussa, quod cum egeris, non consentire cum tuis superioribus factis uideatur; sed id petimus; quod a te non modo ipsa res, sed etiam consuetudo tuo postulat; ut in uetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas. quod cum facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) complecteris nos eodem studio, quo

ipsae

ipsae te aluimus; & in eum locum restitues, unde nos aduersariae nostrae, inscitia simul & auaritia, comites perpetuae, detruserunt. Vale.

CAMILLO. PALAEOTTO Bononiam. 2

EPISTOLA *tua, suauiter, & amanter in primis, eademq. elegantissime conscripta, memoriam mihi nostrae consuetudinis, tuaeq. uirtutis, & humanitatis, uehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus carus es, ex animo numquam excidisse, uere possim affirmare. sic enim uelim existimes, nihil umquam, a quo primum die mihi cognitus es, aut cogitasse me iucundius, aut curasse diligentius, quam ut me tui cupidissimum, tuorumq. officiorum, si non referenda, quod opinor fieri uix posse, habenda tamen gratia memorem, atque gratum agnosceres. quod si sum assecutus, mirifice laetor: sin minus, delector tamen studio meo, & ipsa etiam uoluntate mihi, utinam tibi quoque, satisfacio. Equidem, cum illa, quae te uideo animaduertisse, ad Muretum scripsi, notum ei esse uolui iudicium de te meum: ipse uero ut ea aliquando legeres, uel ut omnino quisquam, fore non putaui. Postea, cum a nonnullis, bonas uidelicet horas male collocantibus, describi epistolas meas audirem; ueritus, ne quando mendosius etiam impressae, quam a me scriptae, uel negligentiae culpa, uel fortasse etiam improbitatis, (late enim patet hoc uitium) ederentur; collegi quas potui; emisi, non quas probaui maxime, (nam huius generis*

inopia certe me ab omni prorsus edendi consilio reuocasset,) sed quas improbaui minime . ex eo numero fuit ea, quae de te loquitur, uel potius balbutit epistola . nam ea, quae tibi uel natura tribuit, uel adsciuit industria, uix aut mihi liceat, aut ijs etiam, qui plurimum eloquentia ualent, non modo litteris familiariter scriptis, sed nec elaborata oratio complecti . Quare non ego, mihi ut agas gratias, exspecto, quod te tamquam pictor bonus illustrauerim; sed potius, quod quasi decolorauerim, ut ignoscas, rogo . quod quidem, si te probe noui, impetrabo facile uel a sapientia tua, uel ab humanitate: quarum altera facit, ut ab una totus uirtute pendeas, de sermonibus hominum non labores; altera, ut nihil umquam a te non modo amici, & familiares, sed nec alieni frustra petant . Amoris in me tui, licet minime necessaria, periucunda tamen commemoratio fuit . cui quidem amori, uel si absint officia, deberem plurimum: quid putas, cum & accesserint iam merita non uulgaria, quae nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen alijs cumulare ita studeas, ut in beneficio dando beneficium uidearis accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebro, tam diligenter, tam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiae tuae? quae si mihi omnia commoda omniaq. ornamenta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa carius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis . Ad te uero, quem uidere ita cupio, ut cupiditate etiam tua uehementius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cum primũ per anni tempus, & , ut spero, per ualetudinem licebit . nam frigore ui-

res

res imminutas tepor uernus, & caeli purioris adspectus restituet. Interim, siquid scire uis de rationibus meis, eo loco sunt, ut mihi, in summa animi aequitate, abesse potius multa, quam deesse uideantur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque, ut uideo, mecum sentis. Oculis, quibus aegre diu fuit, nunc quidem utor optime, uiribus autem corporis non pessime. reliqua in congressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum.

3

Amor inter non mutuus, meaq. de tua uirtute opinio facit, ut mihi nihil esse committendum putem, quod a tuis consilijs abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptum, ualde iam & ratio ipsa, & communis condicionis recordatio leuaret; uix tamen credas, quantum profecerint litterae tuae. An ego te non audiam, cum ad animi uocor aequitatem? te inquam, cuius mihi grata semper uoluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi unice a prima adolescentia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi. quod utinam, quam diu seiuncti fuimus, una uiuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior; tu autem ex officijs meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certe in te mea non dubito, quin maximam uoluptatem, laetitiamq. cepisses. quod quando non contigit; usus essem, pro mea

quidem parte, litterarum bono; nisi me non tam occupatio mea, quam tuae ualetudinis infirmitas, cui laborem imponi mea caussa nolui, a scribendo retardasset. nunc, si est, ut optime ualeas; quod ut credam, adducor non solum crebritate, uerum etiam subtilitate, atque elegantia epistolarum tuarum; gaudeo: quodq. habes ex animi tui sententia, id ut perenne, propriumq. sit, uehementer cupio. litteris, ut amissi temporis usura sarciatur, colloquemur interdum. nec deerit argumentum, si tibi placuerit idem, quod mihi, συμφιλολογεῖν *de studijs nostris, quibus uberius nihil est. Atque equidem, (ut a priuatis ad publica diuertam) quando* χαρακτὴρ *tuus eiusmodi est, ut ab recentiorum philosophorum inquinato sermone longissime distet, auctor tibi sum, ut in scribendo totus haereas. nimium diu comprimis ea, quae selecta habes, quae scio quam sint praeclara, in omni genere doctrinae. ede, & auge utilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber, qui propediem exibit, de disciplina encyclio, studia multorum accendet, quibus a te satisfieri aequum est. quam uero in eius libri editione diligentiam exigis, ea praestabitur, quatenus licebit. totum enim in uno me positum non esse, aut iam scis, aut mihi uelim credas affirmanti. Vale. Venetijs.*

LAEVINO . TORRENTIO
Leodium.

4

SANE *permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quod tuorum comitum, ut ais, importunuitate factum sit, ut ueniendi ad nos susceptum*

ceptum antea consilium deposueris. nihil enim potest esse iucundius, quam tui suauitatem sermonis, tuamq. mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinam ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiam fere abstersit omnem scripta peramanter, atque adeo pereleganter epistola tua, quam mihi heri reddidit familiaris meus, idemq. tui studiosissimus, plane iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda uero in Piũ Pontificem, quam epistolae adiunxeras, ita mihi placuit, nihil ut umquam legerim libentius, aeque libenter pauca. omnino, mi Laeuine, cum ad omnem excellentiam, tum uero ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo. itaque nosce tua bona, poeticamq. facultatem, si tuae gloriae consultum uis, ne dimitte. Carisium quo die primum uidi, ut ederetur, optaui. idq. plane Cauchis adolescentibus, consilio tuo commotis, & communium studiorum, & sane ipsorum etiam caussa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis uiri, misso, ut mos est, libro cum eorum epistola. putabam fore, ut Romae liber ederetur. si Venetijs malunt; nostra, quaecumque est, industria non deerit: qua condicione, & quo tempore, scripsi ad optimum uirum, Octauium Pantagathum. De Censorino, & Prudentio mox uidebimus. non enim tam facile, quod praestare non possim, soleo promittere, quam, cum promisi, diligenter praestare. premor autem oneribus multis, quae sustinere cogor in aliquot menses: abijcere si uelim, nec honor meus, nec res domestica patietur. Quod reliquum est, amorẽ

in me tuum cupio conserues: quod erit humanitatis. ego, quod erit officij, te colam diligentissime, deq. ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, ut ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede iam intelligunt multi, operam dabo. Vale, & Cauchos frates, moribus, ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iube. Venetijs.

PETRO. MISCOVIO 5

QVOD a me postulari uidebatur, ut tibi, de studijs meis non pessime existimāti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem; in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem restiti nonnihil a principio cupiditati meae, ueritus, ne pudentis hominis non esset, ista dignitate, ista uirtute uirum, cui nullum a publico munere tempus uacet, appellare litteris: sed meam cunctationem uiri optimi, atque eruditissimi, Andreae Patricij, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, ut tibi rescribendi onus imponerem, sed, ut, quoad possem, testificarer obseruantiam meam. quod si sum assecutus, &, si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita laetor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea uoluptate uix puto uoluptatem ullam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quae te a scribendo antea retardarunt: hoc equidem a te numquam exspectaui; a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, satis superq. habui: sed quo

exspe-

exspectaui minus, eo scilicet magis agnosco, quae constanti omnium sermone praedicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, ut debeo, uehementer, & te a febri conualuisse, qua laborantem in reditu suo Patricius offendit, & exitiali illa lue prouinciam esse liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauissimas esse; sed leuiores fiunt gloriae fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum uirtutibus, amplissimum. Porro, quam sit homine dignum, de multis, ac, si fieri possit, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honestum pertineat, ignorantem, quem ita semper ad decus natura impellit, ut omnia tamen consilia, omnes actiones ratio, & sapientia moderetur? Quare, istis curis, istis laboribus, quos esse tuae laudis segetem, ac materiam uideo, ignosce, obsecro, Miscoui humanissime, si te sero admodum cupio liberari. nam, quod ad studia litterarum attinet, idest, ad eum animi cultum, unde oritur artium ingenuarum praeclara cognitio; primum, cum tu habeas iam, quae petuntur a litteris, & cum eloquentia, doctrinaq. ex superiorum temporum uigilijs excellas; non intelligo ualde esse, cur labores: deinde, tanti ne putas librorum consuetudinem, aut ullum cum ulla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in summa bonorum, & sapientium ciuium inopia, requirenti consilium, operamq. tuam patriae subuenire? quo in munere uersanti, non committam, ut longiore molestus epistola sim: & haec ipsa, fortasse nimis multa, amori largieris in te meo: cui dum obsequor, teq. alloqui praesentem uideor, oblitus occupa-

tionis tuae, memor humanitatis, prouectus impruden ter sum. Vale. Venetijs.

ANDREAE. PATRICIO 6

MI. PATRICI, *non te fugit, morosos esse, qui amant. quo me uitio laborare non infitior. adspectu, & consuetudine praesentium amicorum carere non possum. si absunt, igniculum desiderij ita non fero, ut litteras ab ijs exigam potius, quam exspectem. hinc illae interdum, uacuae prorsus iracundia, quae abest a natura mea, amoris plenissimae querellae. de quibus audisse te aliquid gaudeo; ut ego quoque in querel la tua mutuam erga me beneuolentiã, qua nihil habeo carius, agnoscerem. quod equidem laetari te quoque arbitror. quae enim humanitas tua est, certe totus abesse non uis: nec eiusmodi tuum in discessu consilium uidebatur: nec nos, qui te longinquum memoria colimus, diligimus, laudamus, digni uidemur, quibus nullam suauitatis, ingenijq. tui partem restituas. Officium autem in rescribendo meum, non committam, ut desideres; nec desiderari antea passus essem, si litte ras tuas, a me uehementer expetitas, quas misisse te significas, accepissem. Prouocassem etiam, mihi crede, pro meo in te singulari studio, si uacassem, & si uaca re te ab ijs negotijs existimassem, quorum onera grauis sima, uigilantibus, & magna praeditis uirtute uiris, idest, tui simillimis, imponi aequum est. Quod ais, omnia te conferre ad dignitatem meam; dupliciter gaudeo, & quod me ames, (quamquam hoc antea perspexeram,) & quod id ex officijs erga me tuis ho-*

mines

mines intelligant: idq. non mediocriter ad existimationem meam statuo pertinere. Miscouij quidem in beneuolentia, cuius habeo testem, refertam humanitatis, elegantissimam epistolam, scito me omnia ponere: eamque, ut uideor summo hominis beneficio consecutus, ita triumpho, quasi nihil iam aduersi a uirtutis aduersaria fortuna possit euenire. tibi autem, qui mihi ad amicitiam uiri aditum patefecisti, gratias tuo fortasse merito pares habere possum, & habeo sane quammaximas, referre certo nullo modo possum, ac ne agere quidem: quod tamen humanitas tua non ferret; &, si ferret, quae mihi umquam uerba, ab intimo licet artificio deprompta, satisfacerent? Vale. Venetijs.

STANISLAO. FOGELVETRIO
Patauium. 7

ME quoque torquet exspectatio ✲ litterarum; de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduersa quaedam amor fingit. nec enim adduci possum, ut oblitum nostri, aut parum in colendo officio diligentem existimem; qui & humanitate omnes uincat, & quatternas iam a me litteras acceperit. utinam ualeat, atque in illis negotiorum fluctibus utatur secundis uentis: reliqua feremus facile, eademq. absenti beneuolentia perpetuo praestabitur. Cum litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi, praesertim de re minima, onus imponerem. ac tu, gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & ijs quidem uerbis, nihil ut esse possit illustrius. in quo probaui uehementer elegantiam ingenij tui: in indi-

cio,

cio, nisi me ipse diligam, desiderare aliquid cogor. aliquid autem? plane hoc totum, mi Fogeluetri, humanitati tuae tribuo: de qua tamen ipsa ualde te amo: ac uelim existimes, te mihi haerere in animo tum tua sane caussa, cui neminem probitate, ingenio, studio bonarum artiũ antepono, tum quod in uno te nonnullam Patricij, ac ✣ etiam imaginem uideor agnoscere. idq. tibi aliquando fortasse, Minerua, ut spero, non inuita probabo. Vale. Venetijs.

DIONYSIO. LAMBINO 8

NOLI existimare, mi Lambine, cum fructu consuetudinis tuae caream, quidquam mihi tuis epistolis esse iucundius. facit hoc sane qui mutuus inter nos amor est, ortus a meo de tuis uirtutibus iudicio, tua uero de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse nonnulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirifice delector. uel haec, quam accepi idibus Iunij, raptim a te, ut uideo, exarata epistola, quam loquitur pure, quam nullis illustrata pigmentis, nullo, ut tu scribis, fuco, tamen nitet. itaque nihil umquam legi libentius. Quaesieram autem per litteras a sororis meae filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, ut meae, quae summa est, quam ut eorum, qui ad me adeunt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quandam de studijs tuis opinionem, cum e sermonibus meis, eximia saepe tua cum laude habitis, tum uero ex illa praestanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita col-

locasti,

locasti, non modo ut eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed ut ipse maximam & iudicij, &, mihi quidem ut uidetur, qui ea cum Graecis diligentissime contuli, eloquentiae laudem ferres. quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui ualde cupiat, ac te etiam tacita saepe cogitatione hortetur, is ego sum. Publica, fateor, me mouet utilitas, cui te uideo Graecae, ac Latinae linguae peritissimum, praeterea instructum ijs artibus, a quibus perfecta intelligendi, ac iudicandi ratio manat, unum in primis posse consulere: sed mehercule etiam gloriae tuae pro amicitia nostra uehementer faueo. uides enim profecto, (quid enim, quod ego uideam, tu non perspicis?) paucos omnino ex ijs, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorum copia impediri potius, quã adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neruos nouimus industriae tuae: quos si contendere uolueris, nihil est, quod sustinere, ac perferre non possis. Nam de Lucretio suadeo equidem, ut absoluas: poeta est egregius, uel Ciceronis nostri testimonio: & in eo maximã a multis, nec a me ipso minimam gratiã inibis: sed uoco te libentius ad illa praestantiora: nec tu meum consilium, atque etiam studium, si modo tibi aut sapere aliquid, aut uelle tua caussa uideor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod a te scriptum confirmant multi, opto uobis facilem cursum, & secunda omnia: teq. rogo, nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, ut

Cardinali

Cardinali Turnonio, principi sapientissimo, optimarum artium patrono, me in gratiam ponas; quem hic honoris gratia salutare, cum maxime uellem, per inualetudinem numquam licuit. Sigonius, plane, ut ais, uir doctissimus, addas licet humanissimus, cui tu in transuerso litterarum tuarum uersiculo salutem adscripsisti, ualde gaudet, amari se, ac laudari a te, de quo ipse honorifice in primis loquitur, & sentit. is te resalutat amantissime, euntiq. in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetijs.

IVLIO. POGIANO

Romam. 9

QVAM libenter, & quam saepe de te cogitem, Pogiane doctissime, conscius ipse mihi sum: mea uero quae sit, ac fuerit semper, ubi temporis ratio tulit, de tuis uirtutibus oratio, cum honestos, & graues uiros, ijs, quibus ipse excellis, doctrinis excultos, habeam testes, non conabor tibi litteris exponere. nec tamen amori erga te meo, quem fateor impetrare a me posse omnia, tribuere quidquam in te laudando uelim existimes. tua me scripta, in quibus excellentem quandam eloquentiae praestantiam elucere uidi, maxime uero praeclara illa pro illustri Rhodiorum Equitum societate ad Pontificem habita oratio, quam efferre laudibus numquam desino, in hanc sententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea significata obscure, sed aeternis ingenij tui testata, atque expressa monumentis: ut, si nihil ipse, contra quam adhuc laboraui, memoria dignum prae-

stem,

ſtem, me tamen ex teſtimonio tuo poſteritas ignorare non poſſit; ſin aliquid a me ſum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quaecumque de me eſt, exiſtimationẽ accedat auctoritas. quod ſi te antea, naturali quadam animi mei propenſione, & communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude uerſantur, officio, non mediocriter diligebam: nunc, propria cum addantur in me merita, niſi totus amore flagrem, ac ſtudio tui, niſi, quam excelſo in loco ſitam uideo, illuſtrari etiam magis omnium praeconijs tuam laudem exoptem; malam referre gratiam litteris ijs, quarum conſuetudine ad humanitatem excolimur, & omnino hominem ex homine uidear exſuere. quamquam, mi Pogiane, non ita mei diſſimilis eſſe poſſum, ut agnoſcam ea, quae tu in illa omnium elegantiſſima epiſtola, ad eximiae tum indolis, tum etiam uirtutis adoleſcentem Octauianum Magium proxime ſcripta, uerbis ampliſſimis in me contuliſti. ſcilicet ego in eloquentia magnus, quis, & qua in arte? illa quidem, ut res indicat, omnium difficillima, ipſe autem uix mediocri inſtructus ingenio, otio certe, ſine quo ne ſummis quidem ingenijs ualde proficitur, numquam abundans, aduerſa etiam per annos multos modo ualetudine, modo fortuna uexatus. ſed abfuerit nihil eorum, quae laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen uobis, qui Romae in iſta luce, ſumma omnium uirtutum ingeniorumq. praeſtantia uiuitis, qui pedem quotidie ponitis in ueſtigia clariſſimorum uirorum, qui ſpiritum ducitis e Romano illo caelo, ſeminibus eloquentiae referto, anteponendum eſſe numquam

duxi;

duxi; fortasse, ut comparari aliquando possem, operam dedi. sed hoc quidem nondum contigit, ac uereor, ut contingat umquam. me enim in hoc studio, quo mirifice delectabar adolescens, rei familiaris occupatio non sinit esse diligentem. aetas etiam nescio quo modo gloriae cupiditatem, si qua fuit in nobis, uidetur exstinguere: qua sublata, non minimum languescit industria. Contra uobis, ab omni cura expeditis, tibi praesertim, non aetate minus, quam ingenio, florenti, quotidianum esse cum libris usum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti uero illud est, quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omnibus horis ex mutuo sermone, praecipue uero ex perennibus illis, uberrimisq. optimarum scientiarum fontibus, Octauio Pantagatho, & Gulielmo Sirletto, familiarissimis tuis: a quibus, ut opinor, aeque diligimur; sed aeque tamen eorum doctrina frui per interualla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quae suppetunt uobis, destitutus adiumentis, tantum abest, ut gloriosi palmam certaminis audeam sperare, ut hastas etiam non inuitus abijciam; qui praesertim facile futurum intelligam, ut ad te, quem plane in oculis fero, & a quo mutuam mihi tribui uoluntatem libenter credo, primae partes in cognitione, & usu Romanae linguae omnium iudicio deferantur. Quare primum illud te rogo, ne mihi tua praedicatione, quae tota, ut ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus oneris imponas, quam mea sustinere possit infirmitas; existimesq. non minus me moleste ferre, si quando mi-

hi falsa laus affingitur, quam nonnullos, cum uera detrahitur: deinde, si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meum in tua iudicium improbes: quod, ne si quidem ipse prorsus a me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut uelim, aut possim. Vale, & Sirletto nostro, ac Pantagatho meo, uel potius utrique nostro, dic salutem meis uerbis plurimam. Venetijs.

HORATIO. VRSINO
Romam. 10

V T *uideo, Magius, amores utriusque nostrum, opimus adolescens, nec litteris tantum, sed humanitate etiam perpolitus, exquisitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium. nam ille me primum, iam antea commotum ea fama, quae de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio uehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, ut integrum officij sui fructum ferret, te quoque de meo ergà te studio litteris admonendum putauit. quod etsi praeter opinionem meam potius, quam contra uoluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi moleste ferrem, nisi epistola tua, distincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea uolupta te perfunderet, ut molestiae locus esse nõ possit. aderat, cum eam attulit Magius, legitq. me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius; qui quantum iudicio, & eloquentia ualeat, neq. tu, nec, ut opinor, iam ignorat quisquam. is ornauit ingenium tuum diuinis*

laudi-

laudibus, me prorsus assentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone praedicauerat, talem nobis uideri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiam, fortasse etiam iudicij sui caussa, laetabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, ut, quamcumque se in partem dederit, insigne quiddam praestet. sed, quo libentius de spatio curriculoq. maiorum plerique deflectunt, eo praestantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum tenent, assequuntur. quod tibi gaudeo contigisse: qui cum multis tum naturae, tum fortunae donis abundares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis, iustitiae domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen praeclaris partum & studijs, & factis multis iam saeculis per omnes gentes fama disseminauit: tamen, quasi haec ad te non pertineant, id agis, ut una te nobilitet uirtus, &, quantum honestatis a maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris relinquas. quod etsi difficillimum est, praesertim his temporibus, cum aduersentur multa, &, ut uides, ad inania quaedam, neglecta solida gloria, mores incubuerint: tamen a te, freti prudentia & ingenio tuo, freti etiam constantia, summa omnia exspectamus. Quae porro laudabilior industria, quae cura praestantior, quam quae in animi cultu consumitur? cum scilicet id quaerimus, ne quando impendentem fortunae uim, optimarum artium praesidio muniti, pertimescamus; ne iactemur huc, & illuc, uel cupiditate, uel metu: sed in tantis uitae quasi tempestatibus, tranquillissimo, ac iucundissimo litterarum portu perfruamur?

quae

quae qui non uidet, nec de adipscenda uirtute, quae rationis absolutio est, assidue cogitat; nae ille eo ipso rationis munere, quo uno ceteris praestamus animantibus, indignus est. quod quidem semper sensi; licet, quo contendi, non peruenerim. te & sentire idem, & posse consequi quod uis, intelligo. quod si de praemijs cogitas; quae proposita sint, uides, aeternum decus, & bonorum amor; quem debes omnibus rebus anteponere: equidem in eo summam felicitatem ab adolescentia constitui. ex quo quanti faciam amicitiā tuam, quem nemini aut probitate, aut studio liberalium doctrinarum audio concedere, facile potes intelligere: idq. ut re ipsa aliquando experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum, familiarem tuum, praestantem omni laude uirum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia spe summae uirtutis adolescentem, salutes, rogo, meis uerbis diligenter. Venetijs.

OCTAVIANO . FERRARIO Mediolanum. 11

NOLI putare, me tantum amici tui προβλήμασι tribuisse, ut adhuc rem ducerem. nam, etsi de illius ingenio, doctrinaq. semper optime sensi, idq. primum litterarum tuarum testimonio, post etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri posse non modo eruditius, in quo meam de studijs tuis opinionem aequauit industria tua, uerum etiam elegantius: quod ab excellentibus in philosophia uiris, qualem te iam omnes praedicant, hodie non admodum exspectatur. Quid igitur obstitit, cur non aggrederer?

caussam si quaeris; de qua te, si res pateretur, celatum uellem: pituita, repente commota, satis per se molesta, mox etiam, cum tussis accessisset periculosa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admisso, accurata uictus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro; ego utilissimam experior. nunc, quae supersunt morbi reliquiae, do operam, ut eas depellam. quod eadem, ut spero, abstinentia consequar. Filio iam, & domesticis omnibus recte est. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, uideo fore ut idibus Sext. aut plane absolutus ab operarijs nostris, aut inibi sit. itaque uelim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari uelis. chartam probabis; habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua. mitterem Io. Antonio, bibliopolae uestro; sed homo est, quod inter nos dictum sit, paullo ad rem attentior, quam uellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, uix puto inter nos posse conuenire. uerumtamen quid ad nos? utamur alio, qui se praebeat aequiorem in transigendo, deinde bonum uirum in fide praestanda. quod totum prudentiae tuae committo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mediolanum. 12

EGO uero nihil minus uolo, quam, nisi uacas, a te responderi. nam, etsi mirifice delector ingenio tuo, cuius imaginem in ijs, quae a te scribuntur, epistolis magna saepe cum animi mei iucunditate contemplor: tamen, ne me putes in ea haeresi esse, quae ad se ipsam refert omnia, aliorum caussa minimum laborat. cogito

quam cum aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito amicorum spectra, praesertim quos uirtus, & integritas commendat, esse iucundissima. sin utilitatem aliquam, tuis necessariã rationibus, cogitas, non dubito, quin istuc, quidquid iacturae factum est, breui maioribus etiam commodis resarciatur. Nec uero, si me audies, utilitatem ullam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, praeter te ipsum: quod hic certe non contigit. magnum est, studia posse colere quae uelis, & quantum uelis; tibi uni sementem iacere, tibi uni fructum colligere. at quem fructum? cui nec imber immoderatus, nec aestus, nec ulla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed augeat, quae cetera omnia corrumpit, dies. Quod si tibi, multorum philosophorum exemplo, uitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non perplacet: an dubitas, quin te ista cura nos amici tui, si quid noster in te amor, si quid pietas ualebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, ut non tam laetandum uideatur, cum euenerit, quam non dolendum, si sero, uel si etiam numquam eueniat. nos enim in delectu rerum saepe fallimur: errore mentis tamquam salutaria, quae noxia sunt, adsciscimus: unus euenta rerum prospicit, unus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus. cui si te totum permiseris; si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges; nihilq. posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies: multa etiam, quae non cupies, nullis accersita laboribus, aut studijs, ad te sua sponte confluent. Ego tibi

opera, cura, diligentia, quae numquam in me desiderabis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit; quem licet existimem, quantum ualet, tantum tua caussa uelle; tamen, suadeo, litteris eum interdum appelles; rogesque, ut respiciat fortunas tuas, et aliquid eis, atq. adeo multum cogitationis impertiat. Caluino optimo uiro, mihiq. uetere beneuolentia coniunctissimo, amoris, & studij erga te sum ipse optimus testis: sed aetas iam obstat, quo minus ea, quae res postulat, obire, & exsequi possit omnia. itaque, nisi me fallit opinio, totum in Rasario est. nam ego, ut scis, uel infirmitate ualetudinis, uel diuturna iam consuetudine, & uoluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitti, & ex eo amicitias, si quae penitus uirtute nō haerent, paullatim dissui necesse est. testimonium tamen iudicij de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidem, ut spero, fidem faciet oratio nostra; eloquentiam uero, in qua tibi quantum tribuam, cum alij, tum omnium modestissimus, & ingeniosissimus adolescens, Franciscus Vianellus a me saepe audijt, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetijs.

FEDERICO . GALLO
Vrbinum. 14

ITERVM iam te purgas, quod in discessu tuo, menses fere quattuor absfuturus, ad me non adieris, quem, ut opinor, tui cupidum ac peramantem cognoueras.

gito ualetudinem tuam; cogito maximarum doctrinarum studia: amicis, & propinquis horae dandae sunt: inuitat humanitas; pietas cogit: cur ego te ista uelim deserere tam laudabilia, tamq. necessaria, studium ut expleas meum crebritate litterarum, quod expleri tamen nullo modo potest? De libro teneo iam quid uelis. Typis, quos probas, & charta, qua uis, utemur. initium fieri ante quam redierit is, qui totam officinae curam sustinet, omnino uix potest. erat autem in Forum Iulij, sui negotij caussa, profectus. eius porro diligentiam cum in charta, tum in toto hoc genere utilem, & necessariam esse, saepe sum expertus. quo aequius hoc, quidquid spatij interponitur, uterque nostrum ferre debet. atque etiam, ne quid celem, paullo eram conturbatior, aegrotante filio, quem de tribus unum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantam tu debes philosophiae gratiam, quae te a tot curis ad iucundissimum uitae genus abduxit. quamquam fortasse hoc melius: & in agendo positam esse uirtutem, ne tui quidem Peripatetici negant. sed haec omitto. In pecuniae permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, paene dixi liberalitatem. quod si arcae meae consultum aeque omnes uellent; quanto mecum ageretur commodius. nunc, mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio, & Caprae salutem plurimam. Venetijs.

IO. ANTONIO. TVRONEO Vrbinum. 13

SI quisquam est, qui ex aduersa bonorum uirorum

fortuna solicitudinem capiat; eorumq. mederi studeat incommodis; eum ego me esse profiteor. sed, cum ad opem ferendam nihil mihi suppetere praeter uoluntatem intelligo; sic afficior, ut me ipso miserius esse nihil putem. quod si antea sensi, certe id in tuo potissimum casu mihi contigisse, nisi uel meam consuetudinem ignoras, uel ignorari a me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quamquam cum recordor, & eadem saepe accidisse optimis uiris, & ubique uirtutem honestissimum habere domicilium; nec fieri numquam, ut calamitas etiam gloriae sit; nec ullum in te dedecus, aut facinus turpe conferri; cum hoc aeterna naturae lege, unde humanae leges, tamquam ex archetypo, describuntur, sancitum esse uideatur, ut uim ui liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima sit: haec, inquam, memoria, & cogitatione dum pertracto; id quod, quasi solatium quaerens, saepe libenterq. facio; lenitur aliquantum doloris acerbitas, atque etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est; cetera, quae uideris amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autem quid te torqueat? species urbis? at ea, quae ad oculos pertinent, nemo umquam sapiens neque in malis, neque in bonis esse duxit: & ego, qui longe a sapientia disto, haec tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum possum: in hac mihi uiuo, & Deo: quod unum est beate uiuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes non diliguntur? non, si uolumus, & quoties uolumus litterarum sermone coniungimur? equidem, postea quã discessisti, nescio quo modo crebrius etiam,

ras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessitatem litteris minus excusasses; tamen, uide, quam faueam amicitiae nostrae, & quam non stricto iure tecum agam; numquam mihi persuaderi passus essem, hoc abs te salutationis officium uel nostri obliuione, uel contemptu, uel ulla omnino inhumanitate tua fuisse praetermissum. quare accipio excusationem tuam: speroque, te operam daturum, ne utaris ea posthac: idq. mihi fore iucundissimum. nam, cum semper dilexerim plurimum, a quo primum die mihi cognitus est, parentem tuum; cui te cupio, & spero simillimum fore in ijs artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse nihil potest: tum uero studia tua, ingenium, quiq. lumen, & ornamentum ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, ut omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe uideatur, ne suspicari quidem uelim. Equidem mirifico tenebar desiderio tui, tum ut mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo; tũ etiam, ut, quo tibi studiorum genere totam aestatem in patria traducendam statueres, a te ipso cognoscerem: ut uel ex optima tuorum consiliorum ratione uoluptatem caperem; uel, si quid contra sentirem, indicarem sententiam meam. quamquam, cum domi habeas, unde discas, & unde praeclara quaeque sumas; neque te meis, neque cuiusquam egere praeceptis intelligo. uerumtamen uerus amor latere non potest; ostentat se, ubi etiam minime opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunae potius culpa, quam tua, id tibi agendum per litteras existimabis,

ut aliquid de quotidiana tua tum lectione, tum etiam, sine qua lectio paene inanis est, scriptione significes. non enim te puto uel desidiae quidquam loci relinquere, uel ijs leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderunt, imitatricem boni uoluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur aetas improuida, nec se captam sentit, nisi cum imprudentiae poenas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cum ceteris turpe sit, ijs uidetur esse turpissimum, quibus ad amplectendam honestatem praecepta non defuerunt. &, praecepta si ualent, quae tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quanto plus ualere exempla aequum est, praesertim quae posita ante oculos sunt, quae tibi numquam intueri non licet, quaeq. familiae tuae quantam quotidie laudem pariāt, facile potes intelligere? itaque non a te mediocre aliquid, sed summa omnia exspectari, nec exspectari solum, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare. quae si praestas; laetitia quidem parentes tuos, quibus potissimū, & patriae natus es, afficies incredibili, te ipsum autem perpetuis instrues, maximisq. bonis; nec illa tinebis externa, quae casus, & fortuna inuehit; sed, a te ipso pendens, nullis obiectus iniurijs, firmissimo artium optimarum praesidio munitus, uitam deges beatissimam, aeternamq. posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetijs.

OCTA-

OCTAVIANO . FERRARIO
Mediolanum. 15

O. PRAECLARAM παλινῳδίαν. at ego, tuarum litterarum memoria, contuleram in eum perpetuo quodam studio, quidquid praestare poteram officij, operae, diligentiae. nec me tamen paenitet, eo processisse, unde nunc tu ipse paene reuocas. mutare autem consuetudinem, praesertim in benemerendo, uix licet. nam illa superiora, si doctrinae non uis, in quo me fefellit opinio, humanitati certe dedimus. nunc dandum esse aliquid constantiae, ne nostrum damnemus institutum, profecto uides. uerum absit iam hoc argumentum a litteris nostris: ualeant ea, quae iucunditatem non habent, quam equidem non modo ex tuis elegantissimis epistolis, uerum etiam cum ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. Nec, de nobis ipsis quod scribamus, deesse umquam patietur mutui amoris abundantia. De libris tuis, dedi negotium homini domestico, ut a peritis de ratione uecturae cognosceret, eosq. quamprimum istuc mitteret. quod ille, ut est omnibus fere iucunda negligentia, fortasse nondum fecit. urgebo litteris, & mandata renouabo. Suilla farcimina curaturũ te significas: in quo amo uoluntatem tuam: quod autem addis, non ante, quam extremo mense; ne, cum recentia sint, inclusa corrumpantur; consilium probo: &, quoniam uestra istius generis obsonia, qui palato sapere putantur, sine exceptione laudant; nec artes quaestuosas officinae temere

mere dediſcunt; puto fore ſuauiſſima. Sed audi, quod eſſe totum aliud intelliges, ideſt aliquando magis ad me pertinere. κακοσόμαχοι ſumus, & cruditate laboramus. id quidem a pueritia: ſed auxit uitium aſſiduus litterarum uſus: quo adempto, quae nobis, qui uulgaria contemnimus, delectatio, uel potius quae uita ſupereſt? quare ignoſce, ſi mihi non impero: quod ne tu quidem, opinor, facis. quaeſitum inter medicos eſt, ecquid adiumenti aquae ſulphureae potus afferre poſſet. uarie ſentientibus, recuſaui; ne, quod aiunt, de ſorte etiam in dubium uenirem. de gutta capiti inſtillanda ſermo fuit. ne hoc quidem placuit: ne memoriam periclitarer. uentum denique ad uictus rationem. praebui me facillimum, quidquid uellent. in primis radicem probarunt, quae Irios uocatur: quam condiri apud uos egregie, ferunt. eam igitur, quod tuo commodo fiat, uelim perquiras, inuentamque, & mediocri uaſculo diligenter incluſam, cures aliqua ratione perferendam. quidquid erogaueris, bona fide, cui uoles, hic numerabitur. Alexandri ὑπόμνημα nondum ab eo, cui frater commodauerat, extorqueri potuit: nec ego urſi uehementer, poſteaquam, non ab Aphrodiſienſi, cuius in eo libro mentio fit, ſed a poſteriore Alexandro ſcriptum cognoui: quod etiam χαρακτὴρ declarat. Vale, & Cruceio, Capraeque, communibus amicis, familiaribus tuis, quos utinam aliquando complectar, ſalutem plurimam. Patauij.

10.

habent significationem amoris in me tui: cui quidem, si paribus non licebit officijs, pari saltem ut amore respondeam, operam dabo: nec dubito, quin consequar: atque etiam, quod mihi uel iniurato uelim credas, me iam esse consecutum intelligo. qui enim, tua quae fuerint erga me officia, meae quae sint partes, ignorare possum, aut non assidue cogitare? Ego, Rolande, quo primum die, cum lectissimo adolescente, familiari tuo, itemq. meo, ✻, accessisti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index est, multamq. prudentiam elucere uidi. paucis diebus, cum de nostris delectationibus, idest de communibus litterarum studijs, colloqueremur, probasti mihi ingenium, doctrinamq. tuam, & ad meam de te opinionem, ✻ testimonio excitatam, plurimum addidisti. postea facile inter nos exorta familiaritas: uel quod moltis in rebus nostri sensus congruere uiderentur, & latentis quaedam naturae uis animos utriusque coniungeret: uel quod assiduitas tua paene quotidiana, usus q. domesticus nihil amicitiae nostrae deesse pateretur. Me deinde Venetias rationes meae, te non ita multo post Lutetiam uocarunt studia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui fuerat praesente te, uigetq. memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis umquam euanescet. quod nisi me tuae laudis magna quaedam cupiditas teneret; angerer, quod abes, &, ut audio, absuturus es: sed, uersari te in ista eruditorum hominum celebritate, frui consuetudine, doctrinaq. Hadriani Turnebi, quem iam pridem omnes cantant, ego orno, quantum

possim,

possum, in sermonibus meis, nisi uehementer gaudeam; te non amem, nec quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam caussa contende, ut, quo consilio Lutetiam petiuisti, id quam maxime, quamq. licet celerrime consequaris. refer ad nos illa praeclara, quorum gratia discedendum tibi a tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperrimarum alpium perpetuis obsessa niuibus iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecum agam breuibus; quia, sensus cum optime tuos habeam cognitos, non dubito, quin saepe tibi ueniat in mentem, ex ista urbe, quo, tamquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanem redire, quam non deceat. Quod si te, studio cognitionis incensum, cetera, quae istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: unus tamen idem ille, quem paullo ante nominaui, qui praeter ceteros cum litteris humanitatem, Graeca cum Latinis, antiquae philosophiae scientiam, quod e scriptis eius facile cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, unus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, unus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis, consilijsq. posset. cuius ut a latere, quoad hominis permittet humanitas, ne umquam discedas, & istā urgeas occasionem, diuinitus datam, adipiscēdae uirtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici uirtute nescires, hortarer etiam, atque etiam: idq. libenter tribuerem amicitiae nostrae: sed cauendum intelligo, ne γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας; cum tu ibi sis, unde ad

alios

IO. BAPTISTAE. RASARIO
Venetias. 16

AMO te uehementer de Ferrarij epistola: quae mihi ita placuit, ut nihil umquam legerim libentius. sane caussam suam diligenter agit, & mihi quidem egregie probat. quamquam multis iam annis eam imbibi animo de illius ingenio, doctrinaq. opinionem, ut errare nihil credam, si quis multorum rationibus unam eius auctoritatem anteponat. quam tibi quoq. sententiam probari, cum intellexerim antea; cumque, ut uere dicam, hoc ipso nomine plurimum accesserit ad beneuolentiam in te meam: cupio te nunc ne leuissime quidem a te ipso diffidere; idq. mihi tum facile, pro eo indicio, quod de tua uirtute semper habui, tũ etiam, pro meo erga Ferrarium singulari studio, libenter persuadeo. Sed, ut redeam ad epistolam; uides, quam erudite, quam ingeniose disputet; quam tecum amice, quamq. (ut apertus, nec ulla tectae simulationis labe suffusus eius animus est,) ingenue, & simpliciter agat. alienatae uero a te uoluntatis, cum caussa nulla subsit, ne signa quidem ulla in eius litteris mihi uideor agnoscere. de quo quia te non nihil ex epistola tua sensi laborare; nec iniuria: uetus inter uos amicitia fuit, eritque, ut spero, uitae aequalis, maximis illius in te meritis, ex tui mihi praedicatione cognitis, non uulgaribus tuis in illum officijs culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratissime; nec ab illo probata damnasse, aut omnino in dubium reuocasse, sed quaesiisse non nulla tamquam a magistro tuo, ueteremq.

teremq. in eo consuetudinem retinuisse, si uolueris, ostendam. non dubito, quin, si qua ei de tuo sensu, quod equidem uix opinor, suspicio haesit, amoueat, ac se tibi quam primum restituat. noui hominis lenitatem: beneuolentiam in te uidi: isq. meae in te beneuolentiae fons, ea primum origo fuit. nec enim, quae de te olim ad me scripserit, possum obliuisci, nec, si possim, uelim. Illud a te, mi Rasari, si quid nostra etiam caussa uis, etsi necesse non arbitror, tamen uehementer peto, & , si pateris, rogo, non ut optimum uirum, doctissimum hominem, Ferrarium, tuae laudis auctorem, quod is tibi ad philosophiam aditus aperuit, uiamq. muniuit, obserues, ac diligas; quod a te fieri, certo scio; sed ut in omnibus officijs, quae ad illius non modo dignitatem, sed etiam uoluntatem pertinebunt, certare mecum uelis. in quo te mihi parem esse percupio, uinci numquam patiar. Vale, et Magium nostrum, singulari adolescentem ingenio, tibi pro sua doctrina, mihi pro meo in eum non mediocri studio deditum, saluta. Patauij.

HAEC dictaui, ut soleo, filio meo: nam, ut scriberem ipse mea manu, neque per medicum licebat, nec sane stomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO. ROLANDO 17

STVDIVM tuum in exhauriēdis mandatis meis, celeritas in rescribendo, quorum ego a te alterum pro nostra coniunctione exspectabam, alterum autem pro tuis occupationibus postulare uix audebam, magnam

habent

alios praeclara instituta, unde laudabilis uitae ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem Latine scribendi, obsecro, mi Rolande, cur a me petis, cum is, quo ego uno magistro sum usus, & tibi, & omnibus Cicero pateat? an tu me uel huius generis reconditum aliquod tenere artificium putas, a quo longe absum, uel, si tenerem, posse fieri, ut ab ullo, praeterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen, utiliter quaedam praecipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihi ne tantum oneris imponis, cui nec a domesticis curis otij multum est, & id ipsum, quod est, uel amicis officij caussa, uel ualetudini necessario tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, a nobilissimo uiro, bonarum artium patrono, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quo si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiae sitim explebis, sed, ut arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. extstat ea, cum alijs edita, epistola. si uidebitur, leges: aut, si legisti, & quaeris amplius; a me cur exspectes, quem respirare negotia non sinunt, hoc quidem tempore non est: pete ab istis, qui uacant, optimis, & scribendi, & iudicandi magistris. De Laertio, &, quid egisti, pergratum est; &, quod acturum te ostendis, id si praestabis, maximam inibis a me gratiam. Turnebus, ut me plurimum diligat, quod certe mutuo faciet, exopto: plurimum ut mihi tribuat, quod litterae tuae significant, non postulo. quid enim ego sum? aut, si esse aliquid uideor, prae illo tamen quid sum? non enim χάλκεα χρυσείοις umquam confe-

ram,

ram, ne cum Homerico Glauco errem; sed χρύσεα χαλκέοις anteponam semper. Ille est, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenerit eo, quo nobis adspirare non licet. Saluta eum meis uerbis, cum ueterrimo amico meo spectatae uirtutis, & industriae uiro, Carolo Stephano. Vale. Venetijs.

CAROLO . SIGONIO
Patauium. 18

EGI diligenter, quod mandaueras. praecise negauit, ac uisus etiam nonnihil moleste ferre. sed, mihi crede, huius generis paene magistro, uestri sensus non congruerent. nihil morosius. o multa in omnibus intolerabilia: quae nobis tamen, mi Sigoni, qui a libris nescio quid plus, quam ceteri, sapere didicimus, ferenda sunt. quamquam tibi quidem, pro tua prudentia, atque etiam pro superioris uitae perpetua consuetudine, nihil difficile. Sed, Patauij te nunc esse, in celeberrimo Italiae theatro, ubi spectatur, & notatur acerrime, quidquid agas, quidquid dicas, & saepe mihi, nec umquam sine aliquo metu, in mentem uenit. sic sunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vides, quo te in loco tua uirtus, quanta omnium exspectatione, constituerit. nihil mediocre praestandum est: nec, ut cum alijs, quibus te iam doctrina, industriaq. antecelluisse omnes iudicant, sed ut tecum ipse certes, teq. ipsum, si licet, uincas, omniq. laudis genere cumules, elaborandum. quae, cum, ad quem scribam, considero; & cum mihi singularem tuam rectissimis in studijs cupiditatem, ac diligentiam propono; mirifice

fice laetor; nec me tamen paenitet hoc nostrae necessitudini tribuisse, ut ea legas a me scripta, quae minime necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissime traduxisse: quem uolo a te amari plurimum: uel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi; uel quod eo nihil humanius, nihil amabilius. praeterea, quod te uehementer mouebit, multis nominibus ego illum in oculis fero: nec in eo riuales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meum excusaueris, cum uxoris morbus urgeret; gratissimum erit. nec tamẽ diutius hic me commoraturum puto. tanti nihil est, ut uobis carere possim. Interim uale, &, si uacat, scribe, non accurate, sed, ut ego nunc, quidquid in buccam: ne pereat omnino fructus nostrorum sermonum: quem si litterae restituent; paullo feram leuius absentis tui desiderium: cuius igniculum, e cubiculo meo cum discederes, sentire coepi: nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis. Venetijs.

MARCO. ANTONIO
MVRETO
Romam. 19

GAVDEO, *mi Murete, quod profecto etiam me tacente existimas, te nauare operam Regibus, ingeniumq. tuum, quod ego semper unice dilexi, extuliq. laudibus, a tanto Pontifice, & ab uniuerso Cardinalium Collegio uehementer probari. nam, si qui aliter sentiunt: quamquam quis est, qui aliter sentire possit? ueruntamen si qui fortasse reperientur, quos liuor*

impediat, quo minus recte ac sincere iudicare possint; de ijs laborandum non erit: cum te praesertim ille noster, quem sequuntur multi, sed ille praeter ceteros, qui nobis quasi μητίετα ζεὺς debet esse, non mediocriter ornet, atque diligat. Haec altera tua oratio priorem illam uel aequat, uel uincit, sententiarum, uerborum, ordinis praestantia. quo in officio, ac munere cupio te pergere. simul enim perges in expedita, maximeq. directa gloriae uia, per quam processisti iam longissime, nemine praecurrente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cum recordor meam, dubitare non possum. meum in te animum expertus iam es eundem si & esse nunc, & perpetuo futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solum consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia me olim, exspectantem id, quod praestare te nunc uideo, in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi a te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumq. meo nomine, ut quam licebit officiose, quamq. plurimum salutes, ualde rogo. ✲, ut scribit ad amicos, floret honoribus in patria, carus Imperatori, iucundus omnibus. nosti humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit a discessu tuo, quantum uix credas: itaque summa omnia de illo adolescente sperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primum a Germano homine, qui ex Gallia recens uenerat, accepi, damni plurimum in iure ciuili factum est. equidem dolui uel tua caussa, quod eum a te amari senseram. quamquam haec, si ferret humanitas, prorsus dolenda non essent. quid enim proficimus?

cimus?

cimus? angi quidem grauius, neque communis condicionis neceßitas concedit, & uitae commutatio, breuißimae cum aeterna, miserrimae cum beatißima, ualde uetant. Ego nunc, quod acceptum diuinae benignitati refero, quodq. tibi puto fore iucundißimum, ualetudine utor satis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit. itaque, cum otium non ferrem, (scis enim me quiescere non posse) commentarios in reliquas Ciceronis epistolas coepi texere: &, ut initia sunt, prorsus industria non οἴχεται. absolui, ut mihi quidem uidetur, maiorem partem, idest tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, ut dixi iam, nisi me communis φιλαυτία decipit, non uidetur opera male collocata. Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicã, an meo? ita me triduo cepit, sibiq. deuinxit ingenio, humanitate, prudentia. plane uixi, quam diu mecum fuit: nec mediocri sum amore discedentem prosecutus: nae tu, si nihil praeterea mea caussa uelles, qui & uis, & egisti iam plurimum, tamen hoc uno munere, quod auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia, meis omnibus in te studijs, quae tu merita uocas, optimam gratiam retulisti. Vale. Venetijs.

HIPPOLYTO. CAPILVPO EPISCOPO. FANENSI 20

SANE postulabat mea peruetus in te obseruantia, ex ingenij tui praeclaris orta monumentis, ut aliquid ad te litterarum darem: sed me dignitas tua semper, & persona deterruit, uerentem, ne, talem uirum, tan-

tarum rerum occupatione distentum, inanibus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc, ut uere dicam, paene accuso modestiam meam, quod, dum cogito ad te scribere, nec tamen consilium explico, interea tua fecit singularis humanitas, ut anteuerteres. quamquam cur ego apud te, maximarum uirtutum laude praestantem, ad quas mihi adspirare non licet, plus residere officij moleste feram, cum praesertim hoc ipsum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse uideatur. Quocirca, ut interdum me pudet pudoris mei, quod nihil ad te scribere sim ausus, cum tamen maxime cuperem: sic ista tuae uoluntatis erga me declaratione, istis etiam laudibus, quibus me ornat epistola tua, mirifice delector. noli enim existimare, si quid umquam meis laboribus ac uigilijs non contemnendum praestiti, me fructum ullum, aut mercedem praestantiorem exspectasse, quam quae ex tuo, tuiq. similium iudicio, ac testimonio percipitur. quod si assequor, triumpho. sin, quod suspicari facilius possum, ita me laudas, ut quasi deficientem in cursu tua uoce impellas; ne sic quidem uulgari me munere obstringis, cum ad cohortandum, atque incitandum, si ulla res, certe tua plurimum ualeat auctoritas. itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuisse putes. incumbam enim paullo acrius ad ea, quae qui poßidet, iure laudem fert. Tibi uero, quod ad me tam humaniter scripseris, quodq. ultro ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, si, quam debeo, gratiam referre non potero, habebo saltem,

tem, ut priores officij partes re potius tibi, quam studio & uoluntate concedam. Vale. Venetijs.

NICASIO. CASLETANO 21

QVANTVM *mihi uoluptatis attulerant litterae tuae, summae tum humanitatis, tum etiam doctrinae notis insignes: tantum postea doloris, ac molestiae, erepta ob aduersam ualetudinem respondendi facultate, suscepi. non enim aut is ego sum, cui quidquam prius officio sit; aut enim te esse ex* ✲ *litteris cognoui, cuius amicitia contemnenda potius, quam appetenda uideatur. sed omitto* ✲ *uel testimonium, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, uel uoluntatem, cui libenter omnia tribuerem: ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primum humanissime, cum beneuolentiam in me tuam significes, meam exoptare uidearis; deinde ita eleganter, ac diserte, (ne uiuam, si mentior) ut ego tibi in hac eloquentiae laude comparem sane paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare cum istam animi tui singularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum uero, me tibi parem in utroque uoluntatem reddere, idq. non tam officij tui magnitudine prouocatum, quam iudicio facere, uelim existimes. Tu uideris, quid de me sentias, & quo me loco reponendum statuas: non enim ita laudem aspernor, praesertim quae ab ijs, de quibus bene omnes existimant, proficiscitur, ut, quam de studijs meis opinionem suscepisti, eius deponendae, aut imminuendae,*

tibi auctor esse umquã uelim. Ego, quod ad me attinet si qua tui dabitur facultas ornandi, plena manu tuas uirtutes ad caelum tollam: studio quidem, & amore ne uincar, & enitar, ut soleo, diligenter, &, ut spero, consequar. praesentem scilicet mutui sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si ualebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse uideamur, operam dabo. Vale, & ✲ meo salutem. Venetiis.

IVLIO . BELLOGRADO
Vtinum. 22

AMABAM te anta, mi Iuli, quod esses eo patre natus, cuius excellentem probitatem, atq. doctrinam non praesentes modo, sed longinqui etiam praedicant, ego summam in me humanitatem saepe sum expertus: nunc, ista indole, isto te ingenio praeditum esse cum intelligam, ut paternam uirtutem, tamquam amplissimum patrimoninm, non modo conseruare, uerum etiam augere possis; an dubitas, quin omnia in te studia libentissime conferam? quibus addam officia, cum licebit: &, ut saepe liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihi carissime, in isto ad laudem cursu. uiam iniuisti, quae te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, a uulgi erroribus longe remotam. quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, &, ut perpetuo gaudeam, futurum confido. species enim uirtutis eximia, quo propius eam adspexeris, eo te commouebit magis, & amorem sui mirabilem excitabit. interim contemplare actiones prudentissimi uiri parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma;

ma; ut haurias ab eo laudem tuam, quam capere uberiorem ex nulla disciplina potes. Me uelim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit; nec ullum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum praetermittet. Vale.

HIERONYMO. SERIPANDO CARDINALI. CREATO Romam. 23

A QVO primum tempore aliquid sapere, idest a uulgi opinionibus dissentire coepi, semper ita iudicaui, multo esse optabilius, multoq. praestantius, consequi uirtutem ipsam, quam ornamenta uirtutis. itaque nunc, allato de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti laetitia boni omnes exceperunt, non sane tua caussa magis, quã antea, pro communi quidem Ecclesiae bono, cui tantum ex honore tuo praesidij, tantum splendoris accesserit, magnopere sum laetatus. tu enim is es, cuius animus haec humana numquam spectauerit, semper omnem spem, omnemq. gloriam, ac felicitatem in uno Deo, & in illa caelesti uita, recte, ac laudabiliter agentibus proposita, collocarit. Cui sunt occultae mirabiles illae tot annorum cogitationes, actiones, conciones tuae? quae si obscura fuissent, uno illo facto illustrarentur maxime, cum illa Praefecturae generalis insignia, quae libenter omnes assumunt, multo ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quam quia semper ita uixisti, ut Cardinalium Collegio dignissimus esses, & mi-

hi, & omnibus laetandum intelligo. nec uero singularem, ac diuinam Pij. IV. Pontificis Max. sapientiam admirari, & efferre laudibus umquam desinam, qui uexatam assiduo prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Christianae reip. nauem, auctoritatis, & doctrinae tuae pondere constituendam putauerit. itaq. non iam illas a septemtrione horribiles procellas, a quibus antea naufragium impendere uidebatur, posthac timebimus. Pio IV. gubernante, quod utinam diuina benignitas diuturnum esse patiatur, tua, Seripande, tuorumq. similium ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indicto Concilio, quod unicum tantis malis eximia superiorum Pontificum sapientia remedium inuenit: &, mihi quidem si contigerit, ut ad eam diem spiritum ducere liceat, cum sublatas in perpetuum exitiosi dissidij caussas, unam in communi salute uoluntatem, unum gregis uniuersi pastorem, ac moderatorem uideam; satis me uixisse arbitrabor, & plane laetus ex hac uita discedam. Interim fruar exspectatione; & tibi, tuisq. uirtutibus, quas omnes laudant, utinam imitari multi uellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiamq. praestabo. Vale. Venetijs.

ALOYSIO . ESTENSI CARDINALI . CREATO Ferrariam. 24

Mvlta, & magna Principibus uiris, inter quos, Aloysi praestantissime, tua praecipue nobilitas elucet,

elucet, ad studium eximiae laudis adiumenta suppetunt: quae si comitatur uoluntas, excellunt facile, sic, ut ad immortalitatis praemia, cum quibus non opes, non imperia sapientes comparant, expedita quadam, & quasi compendiaria uia perueniant. Hoc tibi contigisse, cum omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pij IV. Pontificis Max. testimonium, qui te, diu expetitum, paene recusantem, non rogantem quidem certe, in amplissimum Cardinalium Collegium, ipso maxime comprobante Collegio, summa bonorum laetitia, proxime cooptauit. Restat, quod futurum nemo dubitat, & tua superior uita pollicetur, ut istum honorem pro tua, maiorumq. tuorum dignitate administres. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, idest ex eo Ordine, unde maximi, ac praepotentis Dei Vicarij, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. nec tibi aut a natura quidquam, aut a fortuna denegatum est, quo minus amplissimo te dignum sacerdotio praebeas. operosum alijs, & perdifficile sit, ut est omnino, ac semper fuit, recte, & laudabiliter agere: Aloysio Estensi, in tanta ingenij, animiq. praestantia, tam propensa ad honestum uoluntate, tantis etiam opibus, quis aditum uerae laudis non patere, quis aeternae uiam gloriae non esse facillimam existimet? Gaude igitur tam excellenti bono; & incumbe totus in eam curam, ut antiquum familiae tuae decus, per tot saecula, tot Ducum, tot Regum, &

Impe-

Imperatorum uirtute partum, non tueare solum, uerum etiam uehementer augeas. nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore praeclaram saepe exercendae uirtutis occasionem accepisti. cumulabitur laetitia, & erit aptior gratulandi locus, cum haec honorum insignia, quae multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omniq. beneficentiae genere ita sustinebis, ut & optimi Pontificis iudicio, & bonorum exspectationi, qua nulla maior umquam fuit, egregie satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, praesenti gaudio cupiditatis meae fructum capio. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE. SARACIO Ferrariam. 25

SEMPER equidem existimaui, quod tu quoque sentis, doctissime Saraci, non minimum fortunae praestare uirtutem; in qua etiam una satis esse ad bene beateq. uiuendum putarunt multi: tamen incidunt quaedam tempora, cum ipsi etiam habenda fortunae gratia uideatur. quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cum, aliquot abhinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenij tui suauitates assidue praedicantium, in eam me uoluntatem, ac mentem adduxisset, ut diligerem te uehemēter, & colerem: casu accidit proximis diebus, ut auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, uirtutibusq. parta, expedire me haerentem, atque impeditum perdifficili negotio, posset. hoc ego fortunae meae

non

non uulgare beneficium esse duco. alterum est tuae uirtutis, quod, cum tibi meam cupiditatem uir egregius, omniumq. humanissimus, Paulus Sacratus ostendisset, contulisti statim ad rationes meas studia tua, spemq. nostram, iam prope languentem, atque abiectam, erexisti, & confirmasti promissis primum, deinde etiam officijs tuis. quo quidem in me singulari merito, quibus tibi uerbis gratias agam, plane non reperio. uincit enim, uincit prorsus, optime Saraci, ingenium meum humanitas tua. sed hoc ipso fit uirtus illustrior, cum in eos beneficia conferuntur, qui satisfacare non modo ipsa re, sed ne uerbis quidem ullo modo possint: quod tibi persuasum esse quis dubitet, qui consuetudinem benemerendi tuam, a praestanti quadam natura ortam, liberalium doctrinarum studio mirabiliter auctam, cognouerit? uerumtamen, quando mihi non simul cum facultate uoluntas quoque eripitur remunerandi, nonnihil in molestia gaudeo, & fruor tacitus officij conscientia, nec tamen futurum despero, ut, quae mihi nunc ad grati animi significationem deesse uerba sentio, eadem aliquando abundent, in tua benignitate apud alios praedicanda. Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua, ut multo maiorem esse putes obseruantiam, ac beneuolentiam in te meam, quam ullo umquam a me exprimi, ac declarari officio possit. quod si, ut spero, facies; mihi crede, praesentem gratiam, quam ex primis Sacrati mei litteris absolutam exspecto, haud paullo maiore gratia cumulaueris. Cupio, nisi graue est, a te salutari meis uerbis Io. Baptistam Pignam. Vale. Ven.

PAVLLO

PAVLLO . SACRATO
Ferrariam. 26

SOLET *interdum euẽtus esse gratior, quam caussa, interdum etiam caussa, quam euentus. me delectauit utrumque pariter in litteris tuis. nam, & ut Latine ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, ut audio, multorum controuersiis assidue distentus, certe amor impulit, atq. humanitas: & epistola tua ita mihi ornate, ita copiose omnes non modo animi, uerum etiam ingenij tui partes expressit, ut nihil umquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sane multa, quae pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maxime uero praestantem quandam ad excolendas officijs amicitias & uoluntatis, & naturae propensionem: istam uero orationis exornandae facultatem, quae cum multi temporis, magnaeq. uidetur esse industriae, tum uero, ut ego sentio, atque usu etiam didici, ab intimo quodam, planeq. recondito depromitur artificio, uix putabam tibi inter diuersa plane studia posse contingere. sed uidelicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exemplis: nec mihi ueniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, praeceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. nam, cum ille cunctis uirtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio uirorum excelluerit: hac tamen in primis Latine scribendi laude ita floruit, ut ueteres illos*

prope-

propemodum aequauerit, nos quidem, per eandem uiã cupientes excurrere, longe reliquerit. sed, ut ex epistola tua conijcio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiae uestrae proprium; & haec tibi communis hereditas erit cum patrueli fratre tuo, Paullo Sadoleto, quem omnes homines ad egregia quaeque natum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse primum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modo humanius, uerum etiam ornatius esse possit, caussam dederim. nam Iosephum Fasinardum, quem ob eius doctrinam, & mores egregios uehementer amo, oblitum arbitror modestiae suae, cum de me loqueretur, & utrumque uestrum in eo consensisse, ut ille, te libenter audiente, pro ueris falsa narraret, aut certe ueris plurimum assingeret; tu illi, plena manu, ut saepe prodigus amor est, ea, quae prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facile crederes. utinam quidem, qui uobis nunc esse uideor, is aliquando esse possim: quod quia sperare nõ licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim praeterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quaeq. a te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, ut mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te uno carior, aut iucundior umquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirifice delector, uir egregius, nec iuris tantum ciuilis peritia, sed poetica etiam laude, & litterarum elegantia uehementer excellens, mutuo te diligit, &, qua ego tuis uerbis eum salutem impertiui,

tiui, eandem tibi ut eius nomine his litteris adſcriberem, diligenter mandauit. Tu ſaluere plurimum a me iubeas Io. Baptiſtam Saracium, deditum ſemper optimis diſciplinis, maximeq. cupidum ornandae uirtutis, itemq. ✣ quem uidi numquam, amo tamen ſic, ut mihi te riualem eſſe uix patiar. Vale. Venetijs.

FRANCISCO. ROBORTELLIO Bononiam. 27

MAGNAM *habeo gratiam Hieronymo Seripando, optimo Cardinali, omniumq. uirtutum gloria praeſtantiſſimo, quod ab aliqua nos ob imitationem uirtutis exorta ſimultate ad ſummam beneuolentiam, coniunctionemq. traduxerit. te quidem cum eximia doctrinae opinione, quam apud omnes merito conſecutus es, humanitatis laudem uelle coniungere, tum mea cauſſa laetor, qui tua conſuetudine nimium diu moleſtiſſime carui, meaeq. in te perpetuae uoluntatis ipſe mihi egregie ſum conſcius; tum uero, quod inter te, & Sigonium meum, uiros tales, & plane duo noſtrae Italiae lumina, non optime conuenire, ferendum uix erat. itaque, cum de noſtra auctore Seripando reconciliata gratia ex ipſius Sigonij litteris cognouiſſem; feci ſtatim, quae meae partes erant, ut animo te complecterer, meq. tibi, leuiter antea, nec ſane mediocri cum dolore immutatum, libentiſſime totum reſtituerem. A te peto, non ut me mutuo diligas, quod te iam facere, perpetuoq. facturum certo ſcio: ſed ut officijs etiam ita mecum certare uelis, quibus & cupide uincam, & uincar tamen non inuitus, ut*

nihil omnino neque de mea in te uetere obseruantia, neque de tua in me beneuolentia detractum esse uideatur. quamquam hoc, tua fretus bonitate, & sapientia, cum sperauerim antea, nunc ut plane confidam, litterae tuae fecerunt, ad hominem bene doctum, & utriusque nostrum amantissimum, Raphaelem Cyllenium proxime conscriptae: quibus in litteris partim de me, quo sum mirifice laetatus, amantissime loqueris, partim etiam typos Graecos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissime mihi polliceris, ac defers. Ego, mi Robortelle, istam uehementer amo uoluntatem, quam tibi certe emetior: liberalitate uero tua etsi delector maxime, tamen, cur utar, non est; cum officinam satis ampla & pereleganti huius generis copia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod sine summo erga me amore fieri profecto non potuit, aeque debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses. quod si a me paria, ac multo etiam praestantiora in omnibus rebus, quas ad tuae laudis, tuiq. commodi partem aliquam pertinere intelligam, studia, & officia exspectabis; numquam te fallam. atque huius quidem testem promissi, & quasi loco foederis, quod a me uiolari numquam patiar, hanc esse apud te epistolam uolo. Camillum Palaeottum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari uirtute, non dubito quin praeclare cognitam habeas, & communem amicum, dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasaeum, rogo te, salutes meis uerbis diligenter. Vale. Venetijs.

ALE-

ALEXANDRO. CRISPO 28

Habet hoc uirtus, ut amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cum de studijs tuis, & incredibili quadam ad liberales artes uoluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem: dilexi te statim, idq. ut intelligeres, uehementer optaui. nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua confirmat; ego quoque aliquanto magis ad te amandum impellor. quod uero etiam in amore mihi respondeas, tuamq. operam, curam, & auctoritatem nullo umquam loco defuturam promittas: utrumque facio plurimi, & esse perpetuum cupio. quod ut confidam, tua probitas facit, multorum sermonibus, praecipue uero Leonis nostri testimonio comprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa beneuolentia, ut acrius te ad omnem laudis cupiditatem incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget praeceptis: nec te res ulla magis ad gloriam accendet, quam nobilitas tua, quam, non dubito, quin saepe mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, ut istum teneas, quem coepisti, cursum, nec te umquam aut uoluptas, quae adolescentibus maxime suis blanditijs, & ficta boni specie perniciosas insidias tendit, aut fucatus rerum humanarum splendor a studio uirtutis, idest a uera, solidaq. gloria deducat. Vale, & Leoni nostro, doctissimo atque optimo uiro, dic salutem meo nomine plurimam. Venetijs.

SCRI-

SCRIPSIT . HANC . ROGATVS A . NOBILISSIMO . VIRO 29

Cvm in summis molestijs, quibus me fortasse immerentem fortuna uexat, quae quidem tibi satis notae sunt, unicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadam ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutum: eo me solatio magna ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quem habuit mecum proxime Drusus tuus, uehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia uoluntate, maximisq. studijs, existimabam. quid enim, a quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optime sum conscius: quid uero praedicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed praestantes uiros, eosq. minime paucos, quorum auctoritas, & probata uita uel sine iureiurando facile fidem facere possit. quae cum recordor, magnam ex officio meo uoluptatem capio: propterea quod nihil umquam mihi grati animi memoria iucundius aut est, aut umquam erit. &, quamquam animum tuum non nihil immutatum Drusi uerba significabant; cum ego perpetuitatem amoris tui exspectauerim; eamq. tanti fecerim, ut ex omnibus rebus humanis nihil paene pluris aestimauerim: tamen, non ut animatus nunc in me sis, sed ut antea fueris, in omni mea uita iucundissime cogitabo; quaeq. in amicitia colenda a

doctissimis uiris constantiae tributa laus est, eam ut omnio consequar, enitar quantum in me erit; non quod tua uirtus cuiusquam hominis laudationem, uel tua fortuna cuiusquam opes, aut merita desideret; sed profecto apud sapientissimos homines, quem ego te in numerum refero, significatio bonae uoluntatis, etiam si merita non habet, pro meritis tamen est. Te uero, Principem egregium, omniumq. uirtutum apud omnes homines, maximeq. apud omnes Principes laude florentem, praeterea ista ornatum dignitate, quae ad omnem laudem tacita quadam cohortatione uidetur impellere, figmentis commoueri hominum improbissimorum, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus aequum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim, ut optimo uiro coner umquam in sermone detrahere? an tam stultus, ut, qui mihi multis rebus prodesse, multis etiam obesse possit, eum indignissimis lacessam iniurijs? an tam ingratus, ut, cuius erga me summam humanitatem, ac benignitatem senserim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille uero mihi uel ipsa uita carior adhuc fuit, eritq. in posterum. ita sum a puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille certe cum omnes maculas, tum hanc, quae turpissima est, leuitatis, & intemperantiae, respuit, ac reformidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem. quorum alterum ab of-

ficio

ficio meo, alterum a uoluntate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidem a te credi; si plane, quae ad me delata sunt, uera omnia putarem. sed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem ac solicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum uidetur bonitate tua, quam ego, ut maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus ubique soleo: postremo, quod cum ipsa ueritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose a me iactatum, ijdem comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne alijs utar argumentis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuisque, quae potuerim, obsequia, atque officia praestitisse, uere dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo; contentus ipsa re sum: uerum fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis paene aridis affluxisse aliquid ad tuos uberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur uno, quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiae maleuolorum; infirmatur, ut saepe solet, a seipsa, & suo quasi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paullulũ in acerbissima molestia: ut etiam hoc sperem, si qua uoluntatis tuae facta mutatio sit, quod quia meritus minime sum, ideo minime possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, ut te mihi totum restituas. nec enim

decet, apud talem uirum, tantumq. Principem, natura bonum, iudicio, & consuetudine optimum, consilijs & artibus locum esse hominum perditorum. quam mihi spem ut confirment litterae tuae, peto a te pro mea peruetere non solum erga te, uerum etiam erga tuos omnes obseruantia: idq. a te summa tua, tuaeq. familiae dignitas postulat. Vale.

FRANCISCO. RICHARDOTO EPISCOPO. ATREBATEN. I

CVM antea tibi, ex hominis mihi amicissimi, tuiq. studiosissimi, singularis uiri, Octauij Pantagathi, sermone tribuebam plurimum, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere non uulgariter coeperam: tum uero, ut legi orationem tuam, nuper habitam in Synhodo Cameracensi, qua nescio an quidquam adhuc uiderim praestantius; dici uix potest, quantum ad meum de te iudicium, quantum etiam ad amorem accesserit. uidi enim, ut in tabella pictam, atque expressam, ingenij, doctrinaeq. tuae imaginem excellentem: quam intuens, amore tui sum incensus incredibili, sic, ut ardentius esse nihil possit. &, quamquam assiduis distinebar curis; feci tamen; studio scilicet impulsus; ut his tibi litteris aliquam uoluntatis in te meae significationem darem. nam, etsi tu is es, cuius uirtutes, quasi pleno theatro spectatae, iam ita notae sint, ut nec augeri cuiusquam praeconio, nec minui uituperatione possint: me tamen ita animatum esse uelim existimes, ut, cum multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo uel principatum appetam, uel superiorem certe feram neminem. Nam,

quod te de studijs meis non pessime sentire, & Ioannes Richardotus, praeclara indole iuuenis, natus ad omnem laudem, planeq. te auunculo dignus, affirmat, & litterae tuae, ad illum scriptae, significant: ualde triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copijs, atque opibus non comparo solum, uerum etiam antepono. quid enim optabilius, quam ijs placere, quorum uirtus, & uita tum principibus uiris, tum etiam populo placet uniuerso? quid autem accidere cuiquam possit illustrius, quam a te laudari, qui ita uiuis, ut nihil agas, nihil expetentum putes, nisi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notae curae pro salute animarum uel tuenda, uel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebates tui partim iam colligant, partim etiam exspectent: dicerem, nobis inuidentibus, si aut in Christianum inuidia caderet, aut ex eo genere uirtus esset, quae non longe distribui, non communicari passim facile posset. quod cum ita sit; non committam tamen, ut te horter, ut ad nos quoque tua scripta peruenire uelis. quod enim publice profuturum uidetur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locum relinquit. laetabor potius, quod ea sis & uoluntate, & uirtute praeditus, ut optime de Christiana rep. mereri, eamq. miseris temporibus labefactatam confirmare maxime possis. quo facto, inibis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibiq. perennem gloriam, & ea, quae summis meritis proposita sunt, praemia consequeris. A me

uelim,

uelim, si quid tua, tuorum ue caussa praestare possim; quamquam, & quam tu firmus ab omni re sis, & quam ego imbecillus, intelligo; uerumtamen, si acciderit, ut uel amplitudini, gloriaeq. tuae, uel eorum, qui tibi cari sunt, commodis seruire possim; exspectabis eadem a me, quae soles ab iis, quorum ualde cognitam habes fidem, beneuolentiam, obseruantiam. dabo operam, & assequar, ut spero, ut opinioni tuae officia mea respondeant. studium quidem, si res poscet, exstabit eiusmodi, ut nec obscurum esse, nec mediocre uideri possit. Vale. Romae, pr. id. Sept. MDLXV.

NICOLAO. GOTIO Epidaurum. 2

MVLTA uirtus praemia, sed nullum habet seipsa praestantius. itaque, nisi te ipsum prorsus ignores, ualde te laetari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina, tum etiam eloquẽtia tua: quarum alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimum tribuo, Pauli Bosii litteris iampridem habeo cognitam, altera sese ostendit in epistola tua, sic, ut speciem egregiam ueteris Romanae linguae propemodum in te uno mihi uidear agnoscere. Quo circa patriae tuae gratulor, quam praeclaris institutis, opibusq. florentem praecipua quadam scientiae tuae gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neque Regum opes, neque ulla omnino fortunae bona confero. Nec uero imperatores illos ueteres, quorum bellica facta historiae celebrant, tantam e suis triumphis, atque ex insigni illa laurea cepisse uoluptatem

existimo, quantam haurire me sensi, cum eam partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi uehementer, significas. quod si tu aliter sensisses; mutassem institutum; meq. ad consilium tuum, tuaq. praecepta totum contulissem. Et, quoniam, quid praestare poßis, uideo; cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura uellem, sed auocant negotia. unum illud addã, te mihi esse in oculis, idq. tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari nõ amat, tot praeditum suauitatibus ingenij. Ego tibi a me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale. IV. id. Sext. MDLXI.

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO Patauium.

3

SAEPE mihi antea litterae Caroli Sigonij, cui quantum tribuam non ignoras, praeclarum & humanitatis, & ingenij, doctrinaeq. tuae testimonium dederant: itaque te eram complexus amore non mediocri, sic ut fauerem tuae laudi mirabiliter, idq. ut ipse illustri aliquo signo intelligeres, uehementer cuperem. ut optabam, ita contigit. nam, cum tu animum induxisses ualere me gratia apud Petrum Miscouium, florentem uirum honoribus, opibus, omniq. uirtute; facile impetrauit a me Sigonius, cum tuo nomine rogaret, ut ei te commendarem litteris quam possem diligentissime. uerum, ut est Miscouius in liberales doctrinas egregie animatus, & ingeniorum existimator intelligens; non dubito, quin tibi plus apud

eum

eum uirtus tua, quam mea commendatio profutura ſit. ut ut erit, ego mihi interim facultatem eſſe datam teſtificādae beneuolentiae in te meae, etiam atque etiam laetor. quod ita uelim interpreteris, ut accepiſſe me beneficium, non dediſſe, exiſtimes: quando hinc uel orta inter nos, uel certe aucta amicitia eſt, & mutuo iam litterarum quaſi pignore confirmata. quod ſi ad hanc animorum conſenſionem, qua tamen coniungi abſentes uidemur, communicatio ſermonis & ſuauitas conſuetudinis poſſet accedere; id quod forſitan optamus pariter, ſperare mihi per meas rationes, tibi per ſtudia tua non licet: praeſtantes, opinor, fructus caperemus eorum ſtudiorum communione, quae qui uere ſapiunt, ſola eſſe inſtar uitae putant. quamquam hanc mihi aliquanto iniquius, quam tibi, ferendam eſſe iacturam intelligo. tu enim iſtic & abundas otio, cuius mihi fructus, niſi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, plane eriperetur omnis: & cum te Sigonio noſtro, humaniſſimo uiro non ijs modo artibus, quae ſpecie quadam alliciunt, & defeſſum grauibus curis animum recreant, uerum etiam ijs, unde ratio ſumitur, & moderatio uitae, inſtructiſſimo, totum, ut audio dedideris, mihi crede, non eſt, quod aliunde quidquam petas, aut cuiuſquam praeterea uiuam in hoc genere uocem deſideres. Quare iſto bono fruere, dum licet: in quo tamen admonitionem, & conſilium meum prudentia tua non exſpectat; atque hoc equidem nomine tibi plurimum, ut debeo, gratulor: me uero abſentem dilige; itaq. ſtatue de mea uoluntate, ut multos credas uſu, & familiaritate,

qua-

quotidianisq. officijs coniunctiores tecum esse posse, quam me; amore autem, & studio, prorsus neminem. Vale. Romae, Kal. Nou. M D LXI.

PETRO. MISCOVIO 4

A quo die, accitus a summo Pontifice, ad Vrbem ueni, otioso numquam esse mihi licuit: &, quantum diuino, eadem perpetuo erunt omnia: neque uero salutationibus quotidianis, quarum pleraeque mihi quidem uoluntariae sunt, necessarias quasdam alijs ambitio facit, ualde me deditum esse uelim existimes. ualeant haec, & si quid est generis eiusmodi: ego in ea cura, quam suscepi, ut emendati edantur sacri libri, mihi esse haerendum intelligo, & eo magis, quod ad res praeclaras, communemq. animorum utilitatem, ita Pontificis uoluntas incumbit, ut excitet studia multorum, eaq. intermitti, aut languescere non sinat. quae si tibi, ut arbitror, iam nota sunt; non dubito, quin me, cessantem in officio litterarum, omni uel negligentiae, uel obliuionis amicitiae inter nos institutae culpa liberes. sin ex me primum haec accipis: aequiorem saltem in posterum te mihi praebere debebis, & existimare id, quod res est, me tibi ex ijs, quos in longinquis terris uiuentes, similitudine mihi studiorum coniunctos, libenter coepi diligere, praecipuam uni praestare memoriam, atque obseruantiam, nec mei iam in hoc officio dissimilem esse posse, quando tu quoque, ut audio, quotidie tui similior es, idest earum uirtutum laude praestantior, quarum fama tibi multos non mediocri uoluntate, me uero aliquot

ab

ab hinc annis plane singulari studio deuinxit. Ac uide, quid uerus amor ualeat. ego, cum tibi me comparare nulla re audeam, ne utrumque nostrum uidear ignorare, tamen, cuius in te animi sum ipse mihi conscius, in eo te respondere, libenter credo. fert hoc humanitas, postulat consuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestor etiam nomine. hac spe fretus, a te peto, ut Ioannem Sarium Zamoscium, qui hanc epistolam cum suis litteris ad te mittet, ita complectaris, ut meam commendationem, quod ille sibi persuasit, ualuisse plurimum intelligat. est in familiarissimis, atque intimis Caroli Sigonij: & excellit, ipso teste Sigonio, moribus, ingenio, omni denique indole uirtutis. iam, quae mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quanta studiorum, animorumq. coniunctio, quam consentiamus in litteris, aut quam suauiter interdum dissentiamus, ut ego mihi illum semper anteposuerim, ille mihi semper tribuerit plurimum, utriusque scripta declarant. suscipe igitur, si quid non modo mea, uerum etiam Sigonij caussa uis, & orna, quantum potes, excultum doctrinis iuuenem, praestantis animi, natum ad patriae suae decus, tui uero mirifice studiosum, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentiae tuae, quam cognosci a quampluri-mis, & nos aliquid apud te esse, quia uehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea uehementer cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis uerbis plurimam. Romae. XIV. Kal. Oct. MDLXI.

IOAN.

IOANNI . SARIO . ZAMOSCIO
Patauium. 5

Est, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex ijs litteris, quas ad ornatissimum uirum, Petrum Miscouium, de te scripseram. quamquam hanc ego iam laetitiam animo praeceperam, quippe qui & Miscouij praestantem humanitatem cognitam haberem, & in te ipso esse multa, quae amorem concilient, non ignorarem. quod si te nobis, idest alienioribus, tua uirtus ita commendat, ut cupiamus tua caussa, quidquid possumus: cur eadem uirtus omnia tibi a tuis, nulla cuiusquam commendatione, non impetret? hoc te quoque existimare, cum intueor studia tua, facile mihi persuadeo: nec dubito, quin, ex quibus artibus manant haec, quae tibi proposita sunt, quaeq. adeptus in summo splendore ac dignitate uiues, eae tibi artes cariores quotidie sint, cum praesertim excellere te intelligam industria, doctrina, eloquentia, sic, ut alios tua laude commoueas, exemploq. doceas, male suis rationibus consulere, si quem a sempiternis praemijs paucorum annorum labor auertat. Patricius denuo cupit Venetijs imprimi sua Fragmenta. in ea re meam operam uidetur exposcere, nec mihi uoluntas deest: amo enim hominem amore non uulgari: sed, absens quid possim, non uideo: nec libenter suscipio, quod si parum succedat, amici animus offendatur, & ego illius angar molestia. scribam tamen ad eum, cum uacabo. nam nunc occupationibus ualde urgeor. Vale. Romae.

IOAN.

IOANNI. TVRRIANO Sermonetam. 6

ETSI *eram ualde districtus earum rerum cura, quae ad sacrorum librorum editionem pertinent : cui toto muneri, me esse a Pio* IV. *Pont. Max. non contemnenda condicione praepositum, credo te audisse: tamen, acceptis litteris tuis, humanissime scriptis, & elegantissime, uicit occupationes meas, nec a me responderi nihil est passa recordatio nostrae ueteris amicitiae, quam a uirtute ortam eadem postea uirtus aluit, atque conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quo primum die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrent: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinam, ita mores probaui. Consuetudinem tuam, atque usum inter nos assiduum, cum uehementer expeterem, per utrinsque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra uoluntas ita tulit, ut ego Romae, tu Sermonetae uiueres; laetor plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurum, ut maiores mutuae beneuolentiae fructus, si minus praesentes, litteris saltem consequamur. ego tibi omnia, quae potero, diligenter officia praestabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, ut debeo, singularem. De tuo statu audieram antea saepe a Laurentio Gambara, proximis autem diebus a familiari tuo, iuuene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quae mihi laetitiam attulerunt incredibilem: ualere te gratia, & auctoritate apud Sermonetanum Cardinalem omni laude cumulatum, eiusq. fratrem, Bonifacium,*

Prin-

Principem, maiorum suorum uirtute simillimum: in Auditoris munere numquam te a iure, & aequitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenij praestantia, ut summis, & infimis carus aeque iucundusq. sis: filiolum te habere indole optima, quem patris domestica uirtus ad uerum decus excitabit. Haec de te, ut optabam, quae spero fore perpetua. de me, praeter ea, quae ab alijs accepisti, nihil fere habeo, quod significem. ualeo satis commode: filius discit apud me diligenter: nec paenitet, quantum proficiat. uiuimus, mediocri fortuna contenti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentem, cum uiueret, auum autem pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiose manum osculatus, meis uerbis dices. Romae, VI. Id. Nou. MDLXI.

ANDREAE . SILVIO

Venetias. 7

Vix credas, mi Silui, quam saepe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuae suauitatis, non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promisso illo tuo interpretationis Horatianae, de qua te absentem interdum admonere possum, praesentem quotidie appellarem, ac paene conuicio exigerem. quis enim, qui de poetis modo iudicare aliquid possit, uni inter Latinos omnes Horatio, uel acumine ingenij, uel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnopere tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, uelle te omnia,

quae

quae ille a Graecis plurima transtulit, ut suam pooesim, tamquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisq. omnium, ut imitandi ratio pateat, subijcere. totum opus erit egregium: sed hanc maxime partem, in qua non admodum aliorum elaborauit industria, a te homines eruditi uehementer exspectant, & augetur exspectatio sermonibus meis. Quare uelim, si quid ego apud te sum, uel potius, si tibi ipse carus es, ad urbem te conferas ineunte uere. nusquam certiora, aut maiora bonis artibus proposita sunt praemia. alijs in locis, tamquam peregrina, procul adspicitur uirtus: hic statim colitur, ut domestica complexu excipitur, fouetur sinu. quis autem ipse sibi tam iniquus esse uelit, ut, ubi aliquem possit, atque adeo maximum suorum laborum, & uigiliarum fructum ferre, ibi non & sedem ponere, & perpetuam uitam ducere animum inducat? Exempla ne quaeras: undique enim suppetunt. Haec tantum scripsi raptim, in magnis temporis angustijs, ut intelligeres, me esse memorem amicitiae nostrae, &, cum assiduis distinear curis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romae. Idibus Nou. MDLXI.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO Florentiam. 8

CVM, quid ageres, ignorarem, nec iam, ut ingenue fatear, tui desiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuae litterae saepe occurrunt: amore sum impulsus, ut haec in magnis occu-

occupationibus ad te ſcriberem. Et, ut ordiar a rebus Romanis, id primum cognoſce, tranquilla hic eſſe omnia, nihil turbulenti, nihil aduerſi. ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiuiſcit. ita non modo ipſe excellit iuſtitia, pietate, beneficentia, uerum etiam ſuos omnes, egregiae illos quidem ad uirtutem indolis, uerumtamen ſuo etiam exemplo, quales eſſe debent, tales praeſtat. quod in magna poteſtate, rerumq. copia quam non facile contingat, utinam ueteribus tantum, non etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis aedificatur ſtrenue. nam Pontifex, ut praeſtanti animo eſt, antiquae illius Romae ſpeciem eximiam, & formam cogitatione, ac mente complexus, excitari praeclara monumenta, uias reſtitui ueteres, nouas muniri, aquas etiam a longinquis fontibus impenſa maxima in urbem duci iubet. quae cum erunt abſoluta, nihil adſpectu pulchrius, nihil magnificentius, aut etiam commodius eſſe poterit. Ego, quamquam tum alijs rebus, tum officio ſalutandi moleſtiſſimo quotidie fere diſtineor, iucunde tamen ſatis uiuo: ſi modo homini, ſcientiae cupido, ſine librorum uſu, quo careo perinuitus, iucundi quidquam eſſe poteſt. Praela noſtra, comparatis iam fere omnibus rebus, quae ad imprimendum pertinent, propediem in officio erunt, & a Cypriani epiſtolis, quod felix, fauſtumq. ſit, initium fiet. De tuo ſtatu exſpectabam omnino aliquid ex litteris tuis: idq. poſtulare uidebatur amicitia noſtra: ſed, cum ea ſpes me fefellerit, nolui committere, ut uiciſſim ipſe officium meum deſiderare poſſes. Vale, & ſalue a filio meo, cui raptim

haec

haec mane dictaui, cum in Vaticanum, negotij caus-sa, properarem. Romae, nonis Dec. MDLXI.

IOANNI. TVRRITIANO Sermonetam. 9

In magna iucunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestiae nonnihil, ac doloris adspersit illa pars, in qua, Bonifacij Caetani nomine, Principis egregij, cuius caussa uelle me omnia, atque etiam debere confiteor, accurate petis, ut ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cum & saepe, & uehementer peterent Cardinales aliquot, optime de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegaui: neque uero ob eam caussam, quia, priuatim docere, praesertim in urbe Roma, dignitatem non habere, arbitrantur multi: quod mihi quidem uidetur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, non intelligo; sed multo magis, quia publici muneris cura, libenter a me pro communi utilitate suscepta, uacui sane temporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur, iure quodam suo sibi postulant, atque exigunt studia mea. quamquam ab his me saepe uel salutandi necessitas, uel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honeste, inquies. fateor. addo etiam, satis iucunde. non enim me μισάνθρωπον quendam, abhorrentem a consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. ueruntamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorum suauitate uoluptatem nullam comparo. quod si nobilissimi

adolescentis confirmandum optimis artibus ingenium susciperem; ualde mihi cogitandum esset, quid patri eius, & patruo, quid etiam aui memoriae, quem colui studiosissime, quid familiae claritati deberem. saepe mihi occurreret mea fides, & suscepti ratio muneris, & hominum quoque opinio, cui seruiendum esse non ignoras. quae profecto uel singula tanti sunt, ut maximam a me diligentiam flagitare uideantur: cum in hac tot rerum occupatione tanta ne mediocrem quidem praestare poßim. Filius meus, cui te bene ominari gaudeo, mea uoce iam, qua quotidie fere aures eius antea personabant, in discendo non utitur. sic enim in utraque uersatur lingua, ut suo iam studio potius, quam nostra proficiat industria. Quare uelim eo te esse loco fingas, quo ego sum: &, si nec officij me putas ignarum esse; nec obstare, quo minus officio satisfaciam, uoluntatem uides; tribuas hoc amicitiae nostrae, & aequitati tuae, ut caussam meam apud optimũ Principem diligenter agas; eiq. de meo sensu & studio ita fidem facias, nihil ut sibi tam esse deditum sentiat, quam operam omnem meam, atque curam, nec malle me quidquam, quam eius, cum poßim, obsequi uoluntati, &, cum non poßim, uehementer angi. hoc tu cura, & perfice, si me graui sane sollicitudinis onere leuatum uis. facile, ut opinor, uel humanitas illius, uel ratio ipsa, quod cupimus, impetrabit. idq. a te, ne uidear humanitati tuae diffidere, pluribus uerbis petere non debeo. Vale. Romae, XVI Kal. Ianuar. MDLXI.

COLAE

COLAE. ANTONIO. CARACCIOLO MARCHIONI. VICI Neapolim. 10

Avvm tuum, Marchionem Vici, uirum omni laude cumulatum, uita exceßiſſe, amicorum litterae ſignificant. quo equidem nuncio, primum uehementer ſum commotus, cum mihi ueniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conſpectu erepto carißimi hominis, & fructu amiſſo maximarum uirtutum, quibus in uita excelluit, iure ſuſcepiſti: deinde, ut me collegi, occurrebant multa, quamobrem animus meus a maerore abductus nō mediocri ſolatio conquieſceret. Quid enim eſt in hac uita exoptandum? uita ipſa, dixerit aliquis. num quid praeterea? uirtus, & bona exiſtimatio, ſine quibus ipſum, uiuere, ſapientibus iucundum non eſt; amplae fortunae, quas Peripatetici non neglexerunt; amicitiae, quarum uſus in ſecundis rebus delectationem, in aduerſis utilitatem ſemper, interdum etiam ſalutem affert. At haec auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt, qui & ad ultimam fere ſenectutem uitam perduxit, & ſempiternam laudem, militari ſcientia, ac fortitudine partam, poſteris reliquit; opibus autem non abundauit ſolum, uerum etiam optime uſus eſt, amicitias, & clientelas, officijs, & liberalitate quaeſitas, coluit diligentißime. Quae cum ita ſint; non tibi dolendum eſt eius interitu, quem ſciebas natum eſſe mortalem; ſed laetandum potius, quod ita uixerit, ut minimum ei mors, quae multorum nomina cum corporibus ex-

ſtinguit, adimere poſſe uideretur. uiuet enim auus tuus, uiuet, inquam, in hominum memoria, quamdiu probitati, conſilio, uirtuti locus erit. atque ille quidem laetari uehementer ſolebat, cum te nepotem ſuum, omni decore florentem, heredem ſibi futurum cerneret non earum modo rerum, quae fortunae bona dicuntur, ſed etiam uirtutis, ac ſapientiae, quae neque a fortuna dantur, nec eripientur umquam. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregie praeſtare audio, ut eius in te uirtutes agnoſcantur; et, quam uerae gloriae uiam iam ingreſſus es, per eam celeri curſu eodem pergas. ſic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirifice fauentibus, ac laetantibus, appropinquas, immortalitatis praemia peruenies. me quidem perpetuo praeconē laudum tuarum, ſi quid mea uox ualeret, fore pollicerer: ſtudio tamen, & conatu, ſi minus re ipſa licebit, fortaſſe conſequar, ut, quae mea ſit erga te obſeruantia, quae de tuis uirtutibus opinio, quae tua ſimul in me merita, homines intelligant. Vale. Romae. pridie Kal. Mart. MDLXII

IO. ANTONIO. SERONI Neapolim. II

ETSI non dubito, quin tu, pro tua prudentia, quibus aſſidue diſtinear curis, & quae negotiorum onera ſuſtineam, praeclare intelligas: tamen peccaſſe mihi uideor, nec a me ipſo ueniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate ſimul, & ingenio conditis, reſpondendi officium ad hanc uſque diem protulerim. hac enim me eſſe mente, uelim exiſtimes, ut

nihil

nihil aut a fortuna consequi, aut ab industria possim, quod tui similium amicitijs anteponēdum putem. itaque, nullius mihi non modo culpae, sed nec erroris conscius, magno tamen in dolore uersor. appellasti me prior suauißimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua uacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiae referendae facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuae, partes meas facile tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu congeßisti: uix possum constituere, laetitiae ne plus, an molestiae mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur, a quo amari uehementer cupio, ei me talem uideri, qualis nunc quidem certe non sum, atque utinam aliquando esse poßim, non uehementer gaudeam? rursus, cum ad me ipsum cogitationem conuerto, meiq. uires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat ueritatem ratio, erroremq. mihi tuum cum pudore meo, atque etiam, ut uere dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquam, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iampridem es assecutus, ut minime omnium in hoc genere falli poßis? nec seruire auribus certe uis, homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratem uidelicet imitaris, & ironia te delectat. nam, quod tua bona minuis, nostra uero, si qua sunt, auges; amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: uerum hoc scito, & patere aequo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia, & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit,

quam longe per eloquẽtiae uiam processeris, intelliget. De me autem, utinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus ut ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certe, quae sublevare ingenium potuit, in magnis occupationibus, & ualetudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quaeso, ironiam istam, & aequa lance utrumque nostrum perpende. ita fiet, ut, quae in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis uoluntatem, uel si etiam industriam in me laudet, facile patiar, cetera non agnoscam. te uero, quamquam antea eruditissimi, & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli testimonio magnopere credebam, tamen, ex una tua epistola, tamquam ab vngue leonem, plane totum cognoui. itaque, cum tibi de ista praestantis ingenij facultate, doctrinaeq. copia plurimum gratulor: tum uero, ut tua bona noris, idest, ut aliquid litteris mandes, quod omnis posteritas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non hortor solum, uerum etiam rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud ualde necessariam officij promissionem existimem, praesertim in ea necessitudine, quam studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quae praestare possum, quae summa esse cuperem, sed ea tamen, quaecumque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, aeque tibi polliceor, ac si iam pridem amare coepissemus inter nos. hoc enim, & alijs frui priuilegijs decet eas amicitias, quae a studio uirtutis emanant. Vale. Romae. Kalendis Mart. MDLXII.

NICA-

NICASIO. CASLETANO
Patauium. 12

PATAVIVM *te uenisse, quae semper urbs officina quaedam est habita doctrinae, laetor equidem communium studiorum caussa plurimum. cerno enim iam animo, ubi tu philosophiam cum eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantum splendoris accedet: sed mecum actum est incommodius, qui, quo tempore nobis, unius diei tantum interuallo disiunctis, praesentes amicitiae nostrae fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tunc abesse a te cogar, & omnem suauitatis, delectationisq. nostrae spem in mutuo litterarum officio reponere. crede mihi, hac ego cura uehementer angor: quippe, cuius imaginem humanitatis, ingenij, eloquentiae iampridem uidi in epistolis tuis, ac saepe sum animo contemplatus, ea si propius adspicerem, qua laetitia, qua uoluptate perfunderer? ualeant, si qui aut opes, aut honorum insignia, uel illustrium uirorum ambitiosas salutationes tanti aestimant, ut haec bonis, iucundis, sapientibus, idest tui quamsimillimus amicis anteponant. Accedit ex occupationibus molestia, quibus impedior, quo minus tecum per litteras quamsaepissime colloquar. quod ob eam quoque caussam ad te scribo, ne mihi uitio uertas, neue obliuione, aut negligentia mea potius, quam negotiorum multitudine, factum suspiceris, quod paullo serius fortasse, quam exspectabas, epistolae tuae responderim. nulla enim re magis,*

quam deserti officij memoria, crucior. nec tamen ab amicis plus, quam commodum eorum, aut etiam uoluntas ferat, umquam postulo. itaque, amicum nostrum cur excusares de infrequentia litterarum, caussae nihil fuit. quiduis enim mihi potius persuaderi patiar, quam ei me absenti effluxisse ex animo, quem ego praesentem quibus coluerim officijs, quaeq. ad eius laudem studia contulerim, optimus ipse testis est. At scribit perquam raro. Fortasse aulicae uitae consuetudo ita fert. fortasse etiam, cum uelit, per negotia non licet, uel priuata, uel publica: aut, si licet, nostram amicitiam, quae satis per se firma est, non modo litteris, sed nec ullo prorsus officio putat esse fulciendam. qua ego quoque in sententia sum. & tamen ita me comparaui iampridem; si quid ab amicis praeter meam exspectationem omittitur; id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quam committere, ut sanctissima necessitudinum iura suspicio, plerumq. falsa, uiolare possit. Atque haec ipsa, nisi graue est, ad eum perscribas uelim: & hoc addas, me, cum primum Romam ueni, de meo statu litteras ad eum dedisse: quas a communibus amicis fideli, & certo tabellario commissas, perijsse non arbitror: ab eo tempore noui nihil in meis rebus contigisse, nisi hoc nouum uidetur, mihi cum hoc caelo, cuius multi grauitatem non ferunt, adhuc quidem optime conuenire. quod ei fore iucundissimum, certo scio. Tibi ad Carolum Sigonium, & Michaelem Sophianum, praestantes uiros, mihiq. & studijs, & amore coniunctissimos, cur litteris opus esse commen-

daticijs

daticijs existimem? quasi non eorum uterque, ut doctrina, sic etiam humanitate excellat. & profecto iam tibi ad eorum amicitiam, qua uir bonus & studiosus nemo excluditur, aditum aperuit, nullo intercessore, uirtus tua, illiq. te cognitum diligunt, tuaq. in primis consuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor, ut hac etiam specie falli me sinam, quasi ipse uestris deambulationibus, & sermonibus intersim. Ego hic, nisi me noctes aliquando adiuuissent, caruissem prorsus litterulis nostris, quarum suauitate pascor. nunc, aequato iam noctibus dierum spatio, uereor, ne non otij quantum uellem relinquatur. Tu quam libenter Patauij sis, quamq. diu te futurum putes, quo utaris in philosophia doctore; (nam Genuam, omnium facile principem, rariore iam dentium ordine, minus explanate loqui aiebant) haec si ad me scripseris, & simul, de singulis publice interpretantibus quid sentias; duplicem fructum capiam, & quod ea, quae scire aueo, cognoscam, & quod ex litteris tuis, in quibus uernaculum illum Romani sermonis leporem, & plane Ciceronianam elegantiam mihi uideor agnoscere. Vale. Romae. IV. Id. Mart. MDLXII.

HORATIO. CARDANETO Perusiam. 13

De uirtute recte sentis. ea coniungit absentes, & in eos, quos numquam uidimus, amorem conciliat. quod autem, ut me, quasi aliqua uirtute praeditum, diligeres, adductum te significas: amplector uoluntatem

luntatem tuam: de amoris caussa non disputo. sit ita, ut existimas; uel potius, existimes, quod lubet. nam ego me tibi, qui sim, numquam aperiam; ne de amore in me tuo, quem uideo esse non uulgarem, aliquid atque adeo multum detrahatur. Ego tibi, primum quod honorifice de me sentias, deinde quod id ipsum elegantissima mihi declarandum epistola putaueris, tantum debeo, quantum intelligo persolui a me uix posse. nam, & si nullum a me officium, aut studium, quod ad tuam laudem, aut rem pertineat, desiderari a me patiar: tamen, quod tu me prior tua sponte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris, par pari referre, uel si omnia tua caussa praestem, numquam uidebor. Quid, quod ista humanitas, qua me tibi deuinxisti plurimum, ingenij, eloquentiae, doctrinaeq. laude cumulatur? quae facile apparent in litteris tuis. itaque dedi statim eas legendas filio meo: ut exemplo tuo commoueretur, & quasi tua per uestigia ad eandem gloria contenderet. Tibi autem uehementer gratulor, quod tam praeclaram Latine scribendi facultatem sis adeptus, proprio tu quidem naturae munere, uerum, nisi accessisset Grisoli mei, uiri doctissimi, atq. integerrimi, egregia disciplina, & ad disciplinam studium, & industria tua, numquam is fuisses, cui possent inuidere multi, similes esse paucissimi. Roma discessisse Io. Baptistam Titium, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnopere dolebam, nunc eo minus angor, quod uos una esse, & colloqui de studijs communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, non dubito, quin fructus ad utrumq. ut in litteris uterq. excellit,

excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine, si modo adhuc istic est, dices; sin discessit, quod tua caussa nolim, litteris adscribes. Vale. Romae. XI. Kal. Quinct. DLXII.

CHRISTOPHORO. SAXO Perusiam. 14

HORATIVM Cardanetum, licet ignotum mihi de facie, tamen, ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, uehementer diligo. is mihi disertissima epistola non uulgarem uirtutis tuae significationem dedit: cuius testimonio commotus, uel si tua scripta numquam legissem, nihilq. ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studijs cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modo amandum, uerumetiam, quantum in me esset, ornandum: si modo ornamenta desiderat uirtus tua, quae te ipsum iampridem, istamq. ciuitatem illustrat. Sed, mihi crede, uberius nemo de te, aut honorificentius loquitur, nemo mihi pluris est, quam Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facile sum adductus, ut comparem te maximis uiris, tuaq. caussa, quae possum, quaeq. etiam non possum, cupiam. quod si credideris: iure a te fieri senties, quod nunc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, ut me diligas: & exspectabis a me eadem, quae a familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, uel quod assiduus librorum usus, uel aetas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando

do animo, ac mente uides ea, quae simul cum oculis amitti non possunt, fruere cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu uocabulo usus es, numquam uocabo id, quod a culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romae.

 15

CVM tuas litteras legere coepissem, in quibus mihi amantissime, quod ad urbem migrauerim, gratularis, primum accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tam sero pertulissent: deinde, cum ad clausulam legendo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te coepi quaerere, quod etiam nunc quaero, quid consilij tui fuerit, ut, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduentus mei nullam omnino laetitiae tuae significationem dedisses, idem post annum denique, & eo amplius, omissum antea consilium gratulandi repetendum putaueris. neque enim hanc afferre caussam potes, quod eo tempore minus commode se haberent Romanae res, nunc autem in eo statu sint, ut gratulatione dignae uideantur. nam contra, quae tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant: ego tamen, ut opto, sic etiam auguror, & spero; fretus infinita summi Dei clementia, & consilijs optimis Pij IV. Pontificis, qui, publicae quieti ut consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnesq. suas curas intento semper animo tum in Ecclesiae dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas, ne caeli nobis, praesertim grauioris, obes-

set

ſet inſolentia. Eſto: tamen hunc diſſimulari metum decuit: & ego, amiciſſimo homine gratulante, bonum omen libenter accepiſſem. Mores hominum fortaſſe, & conſuetudo aulica, & haec prope quotidiana ſalutandi neceſſitas occurrebat: me contra, otij cupidum, huius ignarum ambitioſae obſeruantiae, quam hic ueteres incolae humanitatem, nos inquilini fucum appellamus, uix putabas haec probare poſſe, nedum imitari uelle. quod ſi ita eſt: paulliſper, mi ✻, tuam in me beneuolentiam poſſum requirere. partes enim uideris eas abieciſſe, quas tibi impoſuerat amicitia noſtra. tuum erat, idq. ego ſane exſpectabam, uel praeceptis erudire me, ad hanc diſciplinam aptis; uel, ſi tibi quoque hoc artificij genus incognitum eſt, hortari ſaltem, ut Romana ſtudia ne contemnerem, habendamq. loci, ac temporis, quod etiam ſapientes probauerunt, rationem putarem. Haec ego, a te omiſſa, ſi eſſem in exigendis officijs paullo ſeuerior, & ſi id pateretur amor in te meus, iure forſitan expoſtularem. Sed nihil eſt tanti: & cupio mihi perſuaderi quiduis potius, quam, quo ipſe animo ergo te ſum, eodem te erga me non eſſe. ac uide, quam non inique tecum agam, atque adeo quanto aequior in te ſim, quam in me ipſum. ego, ſi quid in hac ſcribendi tarditate peccatum eſt, ſaepe id utrique noſtrum pariter adſcribo, interdum etiam auerto a te culpam, & in me totam transferro. nam, ſi tu hoc dixeris, non abiecisse te officium ſcribendi, ſed ignoratione rerum mearum diſtuliſſe, exſpectantem quotidie, ut aliquid de meo ſtatu non ex humaniſſimi, optimiq. uiri, Pauli

Sacra-

Sacrati, sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quidquid enim scripsissem, ad id tuas litteras accommodaturum fuisse: hoc, inquam, si dixeris, in tuto tua caussa est: neque solum excusationem tuam agnoscere cogar, & probare, uerum etiam, quod contra afferam ad amouendam a me culpam, fortasse non reperiam. itaque absit omnis querella: et, si quid offensum in hoc genere a nobis est, uicissim alter alteri largiamur. uerus amor, ac summus, quo tu me, ut opinor, ego certe complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi officia non sinit. quod si fructum requireret amicitia nostra; quis esset uberior conscientia mutuae uoluntatis? sed profecto non requirit, ipsaq. sibi fructus est, seq. ipsam alit, ac sustinet. atque equidem recordatione ipsa amicorum meorum ita pascor, ut in secundis rebus nihil iucundius, in aduersis hoc saepe maximum solatium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari a me uis, in quo aduersantur multa, modice me capiũt. quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum est unum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac specie falli me patiar, aciemq. mentis, homini a Deo datam, ut a malis bona distinguantur, inani splendore praestingui? illud optemus potius, ut honesti pulchritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, contemnemus ea, quae ceteri mirantur, & in priuata uita, minimo contenti, regum fortunam adaequabimus. Vale. Romae. VI. Id. Octob. MDLXII.

MARIO

MARIO. NIZOLIO
Parmam. 16

DVM aliquid ad te scribere quotidie cogito, & tamen diem e die exspecto, spe uacui temporis, non modo ut commodius, sed etiam ut uberius possem scribere: fecit, ut anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego coniunctam pari doctrina, in amore, & in ore semper habui. ac mihi quidem siue ratio ipsa, siue amor in te meus facile persuadet, ut, praereptum abs te officij priorem locum, non solum aequo animo feram, uerum etiam gaudeam. quid enim mihi aut est, aut esse debet optabilius, atque iucundius, quam, a quo maxime omnium diligi cupio, eum dare operam, ut id me esse consecutum intelligam? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, amplificandiq. uaria genera complecteris, quasi specimen quoddam ad me mittendum putasti: siue tu id feceris, ut obsequerere studio meo, cum id me ualde cupere intelligeres; siue, ut eliceres iudicium meum, quod me uelle tua caussa multum, posse aliquid fortasse, hac quidem in re, animum induxisses; utroq. nomine est sane, cur te amem, ac tibi debeam plurimum; nec deesse patiar, qualecumque est, uoluntati tuae iudicium meum. Ego enim, ut uere dicam, istam excellentem ad bene de litteris merendum animi tui propensionem ita probo, ut efferam laudibus: agere autem haec te simul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare singulas, & conficere permagnum est, aeque probare non possum. Nec me fugit,

argu-

argumentandi, amplificandiq. ratio, praesertim a te tradita, quem afferre fructum possit: sed figurarum uia, natura obscurior, praeceptis ad hanc diem minus cognita, usu certe parum trita, poscere primo loco uidetur lumen aliquod doctrinae tuae, ut ad exoptatam omnibus eloquentiae laudem certum iter aliquando unius industria patefaciat. duo reliqua mox: sunt enim praeclara, planeq. studio tuo digna: interim, hoc unum si ages, primum tibi ipsi laborem ualde mi nues, sine ulla tamen imminutione laudis tuae; deinde communis desiderij exspectationem, ex inueterata iam tuae uirtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quam multi enim sint, qui haec Latinae orationis lumina nondum uiderint, ac ne esse quidem ulla suspicentur; quam pauci uero, qui, cum ea uideant, imitandi tamen uiam, & rationem ignorent; scis ipse omnium optime, & indicasti iam ab illo tem pore, cum te hac ipsa de re confecturum esse artem quandam, eamq. illustraturum unius Ciceronis exem plis professus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petentibus a te tribus familiarissimis tuis, tuaeq. gloriae cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnulo, mihi tunc adolescentulo, saepe promisisti. nec tamen urgere te audeo, hominem aetate infirmum, oculis non bene utentem, publico etiam docendi munere districtum: sed meam sententiam de re dicendam putaui: in quo habui rationem in primis ualetudinis tuae, ueritus, ne, cum multa senex admodum susceperis, omnia perferre uix possis: de tempore autem, etsi iam indicaui non tam, quid ego, quam quid omnes cuperent,

rent, tamen ipse moderaberis ex prudentia tua, & eo quidem animo, ut, in magna exspectatione nos quoq. de tuo commodo uehementer laborare, tibi persuadeas. Equidem, si me audis, etiam illud suaserim, ne ad figuras oratorum similia aggregares poetarum loca. quorsum enim? cum ab uno Cicerone omnis ubertas, & quasi silua tum rerum, tum uerborum sumi possit. quod si poetis prodesse uis: hoc quoque separatim fiat: bene locabitur industria: nec ego aspernor ea studia, quae colui adolescens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorij numeri scientiam facile perueniße. nunc elabores uelim & hanc unam, & simplicem, omnium, ut ego sentio, maximam, ac difficillimam eloquentiae partem. quo in genere, siue tu uerborum, siue sententiarum ornamenta quaeras, non uideo, cur uno Cicerone contentus esse non possis. mihi quidem, cum immensas eius opes intentis oculis contemplor, egere interdum ipsa paene Graecia uidetur: certe de nostris, qui ad eandem laudem adspirare potuerit, neque fuisse antea, neque fore quemquam puto. Dixi, quid sentirem, ingenue pro mea consuetudine, libenter pro amore in te ueterrimo, atque uerissimo. tu quid statuas, utrum instituta commutes, an ut coepisti pergas, pro tua singulari sapientia iudicabis. Commentarios meos in epistolas Ciceronis, quae Familiares uocantur, cum a te exspectari uideo, augeri mihi animos ad scribendum sentio: &, quamquam tu non instes: admoneri tamen uideor, ut absoluam. sed hoc nec sine otio fieri potest; &, Romae otium optare, eius est, qui Romam ipsam ignoret, aut, qui, quod

accidat uniuerſis, in eo ſibi praecipuam condicionem ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti; & quia, quod fuit in opere difficilius, id tranſactum iam eſt: enitemur, ut reliqua diu non deſiderentur. anguſtiae temporis obſtabunt: at detrahere aliquid ſomno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis eſt, qui uerſamur in artium nobiliſſimarum ſtudijs, antelucana uinci leuiorum opificum induſtria; praeſertim cum illi nihil, praeter ea, quae corpori ſeruiunt, & uetuſtate corrumpuntur, nos animi fructum cum nominis immortalitate quaeramus. Vale. Romae. IV. Kal. Dec. MDLXII.

ANDREAE. GOSTINIO Cracouiam. 17

RECTE coniecisti, obrui me plane negotiorum fluctibus. nam, qui antea, cum eſſem Venetijs, uel infimi ordinis hominibus reſpondere ad me ſcribentibus conſueſſem; ſcilicet Andreae Goſtinio, doctiſſimo, & eloquentiſſimo uiro, ſumma apud principes auctoritate, & gratia, humaniſſime ſcribenti, nihil reſcriberem. tum uero me hominem non eſſe, minimeq. dignum ijs litteris putarem, quibus ab ineunte aetate ita meum ſtudium dedi, nihil ut antiquius habuerim, nihil omino duxerim praeſtantius. Feci tamen in ſummis occupationibus, ut orationem tuam legerem: de qua ſic ſtatuo, ſcriptam eſſe grauiter, & ornate, ſic, ut ex iſta prouincia, quae nunc egregijs floret ingenijs, tibi comparem paucos, anteponam neminem. quo ſane nomine uehementer tibi gratulor, & liberalibus diſciplinis,

plinis, quibus ab ista eloquentia quantum ornamenti possit accedere, mente iam prospicio. Perge, mi Gostini, per eam uiam, quae te ad immortalem gloriam ducit. nihil optabilius sapienti, quam ea quaerere, quae uulgus contemnit, eos uitae terminos, quos natura praescripsit, uirtute proferre. quod tu potes, & uelle debes, &, ut uelis, ego te, amicitiae caussa, nuper inter nos institutae, non solum moneo, uerum etiam rogo. De migratione nostra uideo te ex aliorum litteris cognouisse. nunc ex meis hoc scito amplius, cum hic honestissimorum hominum & beneuolentia, & consuetudine fruar, nec mihi quidquam in mentem uenerit optare, ac petere, quod a summo Pontifice Pio IV. non facile sim consecutus, angi me tamen, quod studijs nostris, quorum quae sit suauitas, ipse optime nosti, ita diuellar, ut ex ijs, quae pro communi utilitate non pauca eram exorsus, pertexere nihil liceat. quam iacturam, fortasse re minimam, tamen, ut ad iuuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissime. Quocirca tibi iam, tuiq. similibus, qui mihi uoluntate pares, doctrina, & otio praestant, cogor tradere uigiliam meam: idq. facio libentissime, qui publici commodi rationem ipsam per se, non cum mea laude coniunctam, plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operae nauare possum, id totum polliceor, ac defero. seruiam libentissime, quantum in me erit, uoluntati, commodisq. tuis. Vale, & Petrum Miscouium, Andream Patricium, singulares uiros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio, rogo te, meis uerbis diligenter saluta. Romae.

FRANCISCO . MORANDO
Veronam. 18

Ex omnibus officijs, quae in me plurima contulisti, quae cogitare saepe soleo, nullum mihi scito pluris esse, quam quod operam dederis, ut Iulij Iusti, Comitis omni laude cumulati, amicitiam consequerer. nam, etsi antea, testimonio adductus tuo, praestare eum litteris, ingenio, humanitate existimabam: tamen uicit opinionem meam illius epistola, sane ita luculenter scripta, ut ad antiquorum eloquentiam proxime accedat. non loquor ad gratiam: neque id amicitia nostra, nec natura mea patitur. huic uiro, si cum generis nobilitate spectatur uirtus, quamquam nihil est ipsa uirtute nobilius, qui praeferri possit, neminem uideo. itaque illum in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatam relinquere. tu, si spoponderis ei de me, quaecumque ab homine coniunctissimo exspectari solent, gratissimum feceris. Naugerius, controuersia quadam impeditus, tibi, ut arbitror, non ignota, suam profectionem distulit inuitus. nunc nihil obstat, praeter anni tempus, quo minus in uiam se det. quantum diuino, si Pontifex Bononiam se conferet, de quo rumor paene raucus factus est, itineris comitem se praebebit; sin minus, circiter Kalendas Martias, remissione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi diutius, quam uolueras, limare, ac perpolire, non moleste fero. at obtrectatio laudem minuet: quasi prae stare idem, si temporis ad scribendum tantundem da-

retur, quiuis posset. tu hoc suspicaris: ego secus. nam boni, & recte intelligentes, ipsam rem aequissimis animis aestimabunt; improbi, & imperiti quid sentiant, laborandum non est. alioqui negotium nobis numquam deerit. De rebus meis, hoc unum, quo laetari possis, accipe: frui me multorum beneuolentia: cetera satis frigent. caussam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem praestantem animum ita uariae, itaq. graues distrahunt curae, ut ignorare multa cogatur, multa etiam delegare alijs, qui praeter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupide tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Romae XII. Kal. Febr. MDLXIII.

IVLIO. IVSTO
Veronam. 19

FRANCISCVS Morandus, uir sane ita probus, ueriq. cultor, ut neminem umquam fallat; ita ingenio, doctrina, prudentiaq. excellens, ut falli ipse non possit, multa mihi Venetijs, cum una iucundissime uiueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili uiro dignas, propensione saepe praedicare solitus est. credebam facile tali uiro affirmanti, teq. amabam uehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem uidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quo longiores, eo gratiores proxime misisti. itaq. ad priorem illam uoluntatem, quam in te antea

tantam contuleram, ut ad eam accedere nihil posse uideretur, accessio tamen eiusmodi facta est, ut eorum studijs, qui te & summa, & peruetere necessitudine attingunt, facile se aequauerit amor meus. nec uero me afficiunt illa, quae multis prima sunt, familiae dignitas, amplae clientelae, & earum rerum, quas fortuna suppeditat, copia. neque omnino hoc de genere nunc disputo. optent, si qui haec non habent; &, qui habent, honeste fruantur. sed, esse quaedam haud paullo praestantiora, quae neque extrinsecus affluant, & semel adscita numquam remoueantur, quis, nisi sanae mentis expers, dubitauit umquam? quae tu, cum illa quoque possideres, a maioribus parta, a praestante uiro parente tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi haec sola tui iuris, uereq. tua propria futura essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapientia, istaq. uirtute. qui enim, subducta recte uiuendi ratione, corpori se minimum, animo debere plurimum sentit: qui ita factus, itaq. institutus est, ut imperet ijs rebus, quibus alij seruiunt; uoluptatem nullam amet, ab honesto seiunctam; ipsamq. honesti speciem ita contempletur, ut in ea totus haereat: is uitae fructum capit; is honorum uocabula contemnit; quiq. uerus honor sit, & unde manet, quidq. uera nobilitas a fucata distet, solus intelligit. Haec te olim uidere, ac sentire adolescentem, cum tibi ipse dux esses in rebus egregijs ita strenuus, itaq. certus, ut nec aetas illa, quamplurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorem faceret, nec aequalium error a proposita gloria deflecteret, iure mirabantur

tur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitatum uoluntate, mirabiliter adiuuante natura, fortuna numquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi, ad uirtutis usum conuertisti, peruenisse ad eam laudem, quo adspirare paucissimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, a qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc uiderim, tantum abest, ut assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, ut etiam, si quam antea de me ipso opinionem susceperam, quae sane perexigua fuit, plane omnem deposuerim. quod si, se ipsum nosse, tanti semper fuit, ut inter saluberrima, humanaeq. uitae necessaria praecepta hoc praecipue ueteres illi Apollinis oraculo tribuerent; quantum a te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias, quod, ut ipse me penitus inspicerem, ac mihi posthac essem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quod, reuocata ad ueritatem ratione, coepi me minus diligere: sed accedit illud, quod acuisti industriam meam, ut conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, &, quibus me laudibus ornandum putasti, ijs aliqua saltem ex parte respondere possem. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius praemij spe euigilem, aut quid laborem amplius? uberrimum cepi fructum studiorum meorum: nulla mihi merces amicitia tua praestantior, nulla carior esse potest: in ea tantum pono, quanti uirtutem aestimo, quam certe omnibus rebus antepono. Congressum nostrum ita exopto, ut

tibi non concedam: nec tamen sperare audeo futurum, ut una esse possimus: nisi si, qualia saepe multa contingunt, eiusmodi aliquid praeter spem dies afferat, praesertim publicis rebus ita fluctuantibus, ut mutari multa possint: utinam iactura leui: quod equidem spero: uerumtamen, si qua res orbem conuerterit rationum mearum, lenietur incommodum spe consuetudinis tuae: Morandi quidem nostri, hominis humanissimi, atque doctissimi, conuictu domestico, quotidianisq. sermonibus non dubito quin perfruar. Vale. Romae, XII. Kal. Febr. MDLXIII.

MARIO. CORRADO
Brundisium. 20

SI mihi omnia plane hic essent secundissima; quod utinam aliquando contingat; adhuc quidem aduersi nihil est, quod ad rem domesticam & meam, meorumq. ualetudinem pertinet: aliquis tamen in summo gaudio dolori locus esset, quod nec ipse ad te, ut interdum Venetijs solebam, prae occupatione quidquam possum scribere; & simul fructu careo litterarum tuarum suauissimo: quo nihil ferre molestius possum, captus elegantia sermonis tui, eaq. maximi erga me amoris significatione, quae licet minime necessaria sit, si quando tamen in litteris elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius est. quamquam hoc ipso nomine, quod ad me tam raro scribis, cur ego te, mi Mari, non amem magis etiam, quam soleo; si modo id fieri possit? agnosco enim modestiam tuam: agnosco humanitatem. numquam tu hoc officium, quo ab-

ſentes colloquimur, & cogitatione ſaltem coniungimur; quo quidem utrique noſtrum nihil optabilius exiſtimo; intermiſſum eſſe patereris, niſi ueritus eſſes, ne mihi diligentia tua, curis aſſiduis diſtento, reſcribendi onus imponeret. quod ſi ita eſt: ceſſare tamen te, qui uacas, prorſus nolim. mihi uero hoc iuris non arrogo, ne numquam reſcribam: ſed hoc, te permittente, ſumo, ut id commodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere non putato. quod ſi memoriae meae parum confides, & diu reſponſum tibi a me deberi non patieris; admonebis, cum uidebitur, atque adeo exiges. numquam mihi in appellando, modo, ut ſoles, Latine appelles, moleſtus eris: quin etiam gratiam inibis, quod efficies, ut cum aliquo ſoluam lucro, crebro reguſtandis epiſtolis tuis, quas lego libentiſſime. Vale.

EIDEM, Brundiſium. 21

NOLI, obſecro, ſecus, quam debes, & quam te dignum eſt, aut de mea in te uoluntate, aut de filij obſeruantia ſuſpicari. unice enim te diligimus, ſic plane, ut in eis neceſſarijs, quibus cum quotidie uiuimus, quosq. in oculis pro ſummis eorum meritis geſtamus, Marium Corradum, quem numquam uidimus, numerare ſoleamus. ſi dubitas, teſtes dabo. teſtes dico? cum unus inſtar omnium eſſe poſſit. nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu ſentis melius, quam ego, ex multis meis ſermonibus, quo tu apud me loco ſis, quantumq. tibi tribuam, optime coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius

animo

animo perſuaderi quidquam poſſe, quod a meo iudicio, meaq. conſuetudine abhorreat? mihi crede: cum illum egregijs imbui ſtudijs exopto, ut imitari cum laude poſſit domeſticam induſtriam: tum hoc uolo in primis, & hoc illi praecipio ſemper, ut amet eos tantum, qui uirtute excellant, & quos amari, ac laudari a me ſenſerit. in quo magnam capio uoluptatem, quod eum uideo praeceptis meis locum non relinquere, & in hanc ſententiam ſua ſponte ita propendere, quaſi propriam in eo ſitam eſſe laudem exiſtimet. itaque ſumus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquam carius, aut antiquius habemus: merito id quidem: quid enim te amabilius? quis te uincit humanitate, litteris, eloquentia? noſtri uero, niſi me ſigna fallunt, quae tamen obſcura non ſunt, quis cupidior, aut etiam ſtudioſior? At nihil ad te litterarum per tot menſes. Vis tu nos alieni peccati culpam ſuſtinere? non arbitror te eſſe tam iniuſtum: neque hoc humanitas, & conſuetudo tua fert. accuſa eos, quibus id negotij dederas, ut litteras ad nos tuas perferrent: quarum in deſiderio diu fuimus, & mirabamur, cum ſis in ſcribendo minime impiger, & cum ad Perpinianum bene longas epiſtolas mitteres, nos a te, tuos ueteres amicos, ne ſchedulam quidem, aut litteram accipere; cum praeſertim de Inſcriptionibus antiquis a filio meo, qui M Brutum in eo imitatur, quia, quod uult, ualde uult, rogatus eſſes. Quare noſtram cauſſam debes aequam iudicare, & arbitrari id, quod res eſt, ſi tuas litteras, aut etiam ſine litteris inſcriptiones accepiſſemus, numquam nos commiſſuros fuiſſe, ut

officium

officium nostrum desiderare posses. nam Palia tuus Aldi mei sitim suis promissis incendit, re nondum sedauit. Vale. Marcello, fratri tuo, salutem dices meis uerbis. Romae, XV. Kal. Febr. MDLXIV.

*, EPISCOPO. CREATO 22

ETSI, *de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiae non uidetur; coniecturam enim saepe fallit euentus, & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamen eas persequitur diuinandi uias, quae ab excellentibus & ingenijs, & studijs, a cognita industria, a spectata uirtute ducuntur; hunc ego opinionis errore numquam labi, hunc optimum esse uatem existimo. quae me ratio mouit ante aliquot annos, ut de tua dignitate praedicerē ea, quae partim cōsecuta iam sunt, partim sic a me exspectantur, quasi longe non absint. quid enim agebant, & quo spectabant curae illae tuae, ab ipsa paene pueritia susceptae? quae res, quae spes tibi proposita fuit, cum Reginaldi Poli Cardinalis, innocentia & litteris eximij, contubernium, ac domesticam consuetudinem expetebas? quid, cum Lutetiae, post obitum Poli, Vicomercato, Patauij Genuae, praestantibus in philosophia uiris, operam dabas? quidquam ne sequebare praeter ea, quae qui adipiscuntur, omni honore digni & habentur, & sunt? nos quidem te, amici tui, Patauij praeclara studia ita complexum, ut diuelli uix posses, cum & creberrimae propinquorum litterae in patriam euocarent, & praesens frater non modo hortaretur ad reditum, uerum precibus etiam peteret, atque obsecraret, ui propemodum*

extru-

extrusimus, inuiti omnino, quibus carendum te esset, cuius consuetudine nihil suauius; sed ita duximus expedire tuae laudi; cum intelligeremus, quanto futura esset illustrior ingenij tui facultas, ab otio litterarum ad res gerendas traducta, praesertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum uirtus tritum iter ad gloriam reliquisset; isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius; his etiam temporibus, cum Christiana Resp. domesticis hostibus uexata, ab ijs, qui eam doctrina, probitate, prudentia iuuare plurimum possunt, idest a tui similibus opem poscere uideatur. Quo circa primum tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti saepe, ut audio, pro communi salute lumen animi, ingenijq. tui, numquam inops a consilio in ambiguis rebus, numquam in maximis ac difficillimis a constantia relictus: deinde uero, quod tantorum meritorum egregie memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinqueecclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis uiris deferri solitus honor est, uerum etiam ad arcanas res admissum ijs interesse consilijs uoluerit, unde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, unde proficiscuntur ea, quae multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim utile illud est, quo Principibus Christianis recte imperandi ratio, & emendatae disciplinae formula praescribitur. Atque equidem uidere iam uideor, & plane coniectura prospicio, qualis, et quantus in isto munere, bonorum omnium, beneq. intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquētia, qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate; quae in

omni-

omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis. quod nisi ita fore considerem; & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cum te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probe cognitos haberem: facerem id, quod tu, ut opinor, amori in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset; ut assidue cogitares, quam personam gereres, quam grauem, quam illustrem, a quo impositam Principe: qui cum suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione iudicij sui uehementer auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quam ei non displicere, qui nisi Deo ualde placeret, ualdeq. carus esset, incursione & ui barbararum gentium uastarentur omnia, legibus, moribus, hominibus, urbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa, atque ampla: quae si quis consequi uult, curas suscipiat, labores perferat, de ipsa interdum uita periclitetur necesse est. haec tibi, mi ✻, (meum enim adhuc appello, nec, ut spero, ista mihi te dignitas immutauit) haec, inquam, tibi cogitanda non sunt. nam quid tu non habes, cum hoc habes unum, ut mores, ingenium, studia tua Ferdinandus Imperator probet? hoc eiusmodi est, ut neq. diu solum esse possit, &, si omnia consequantur, omnia tamen unum uincat. Quare isto bono sic fruere, quasi fonte & capite bonorum omnium, & quasi omnium maximo. Tuos uero sensus, tuas actiones in omni uita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas.

feras . sic educatus, sic eruditus es . hanc ego tibi laudem tribuebam adolescenti: nunc, si uerear, ut robustior aliter sentias, ac tui te dissimilem praebeas, faciam imprudenter . Retine igitur institutum, & persuade alijs exemplo tuo, uerum decus in bene agendi perpetuitate positum esse; nihil opes ad laudem, nihil praefecturas ualere: obsolescere prorsus honorum insignia, nisi splendor uirtutis accedat . quod quia te sentire certo scio; propterea tibi ex animo, uereq. gratulor accessione dignitatis tuae; &, quamquam uarijs distinebar curis, feci tamen libenter, ut hanc ad te, indicem laetitiae meae, testemq. uoluptatis, epistolam mitterem . cui si responderis, iucundum tibi fuisse officium meum intelligam; sin minus, molestum tamen fuisse numquam putabo; et occupationibus hoc tuis, illud amori tribuam. Vale . Romae, Kalendis Ian. MDLXIV.

DECIO . BRANCALEONI
Neapolim. 23

NISI *tibi nota esset occupatio mea, uererer in primis, ne accusares officium meum, qui litteris tuis, amantissime scriptis, nihil adhuc responderim . Ego, mi Deci, hoc mihi iuris assumo cum amicis, ut, si quid ad eos magnopere non pertinet, a me uero non satis commodo meo fieri potest, omittam interdum, aut in aliud tempus reijciam . te uero cur in meis necessarijs non numerem, uel Cambij mei testimonio, qui tuam in me beneuolentiam praedicare solitus est, uel affirmatione tuarum litterarum, ex quibus duplicem uoluptatem*

ptatem cepi, & quod amari me abs te cognouerim; & quod eum te esse, quem qui non amet, hominem non esse contenderim? Nec me putes blandiri uelle. sic equidem loquor, ut sentio. Praeclara uirtutis fundamenta iecisti: signa uideo non obscura, nec dubia tum studij, tum ingenij: nec hortari magis, quam gratulari debeo: cum tu, qua aetate multi ad inanes uoluptates deflectunt, in ea solidam laudem quaeras, & propemodum inuenta gaudere possis. Nec dubito, quin istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriae, uel commodi, totum, quantumcumque futurum est, acceptum Deo referre uelis. quodsi facis; nae tu mihi multo amabilior es; tibiq. ipse optime consulis, cum falsam speciem felicitatis humanae a ueri boni possessione distinguis. Vale, & Cambium nostrum, iuuenem eximiae humanitatis, cupidumq. omnium liberalium doctrinarum, saluta meis uerbis. Romae. IIX Id. Quinct. M D LXIV.

EIDEM, Neapolim. 24

MIRAMVR uterque; tu, quod litteris tuis non responderim; ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quam numquam uacem? nec tamen deserere officium soleo. numquam id mea uel consuetudo, uel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum. petebas a me scripta mea. quae corrigere cum uellem, otium numquam nactus, comprimenda potius, quam emittenda, iudicaui: idq. sum

arbi-

arbitratus licere mihi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquies, scripsisse te uellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris; & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltem caussam referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quam oporteat: assentiar, cum ea fortasse condicione, ut te quoque plus a me, quam par sit, exigere fatearis. nam in ijs, quae tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impediet occupatio, quo minus amicitiae nostrae debitum officium praestem. inanes autem litteras ut mittam, uix impetrarem a me ipso, si otio abundarem: quid, cum egeam uel maxime? Equidem, in te amando partes ut meae desideren tur, numquam committam. idemq. a te peterem, nisi uoluntatis in me tuae testes epistolas tuas, Cambium autem nostrum, quem aeque diligimus, quasi sponsorem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecisti, auide exspecto. Vale. Romae. III. Non. Febr. MDLXV.

ANTONIO . FVRNARIO Neapolim. 25

ET aequa petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua praestanti uirtute, non libenter tribuam. itaque, licet ijs distinerer curis, quibus respirandi locus non esset; potius tamen habui nihil, quam ut adirem ad eos, qui cum Indicem correxerint, eiusdem interpretandi scientiam maxime omnium tenent. ij sunt quattuor uiri, doctrina, & dignitate non uulgari, humanitate etiam tanta, quãtam ego summam cognouerim.

quorum unus, uetere mihi necessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, Archiepiscopus Iadrensis, cum litteras tuas legisset; incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate uisus est, extulitq. laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo post ita mihi respondit: si qui sint Astrologiae iudiciariae libri, qui certo aliquid non affirment, eos legi tuto posse: totamq. hanc esse partem in Indice disertis uerbis ita explicatam, ut nihil addendum uideatur: Episcopis prouidendi ne peccetur, facultatem esse permissam: ijs se nihil praescribere neque uelle, neque posse: nec dubitandum, quin ij, pro salute animorum, & religionis nostrae commodo, atque ornamento, egregie administrent omnia. Haec de negotio tuo: in quo praestiti, quae sunt in me, diligentiam, & fidem: reliqua, pro tua prudentia, & aequitate, nisi fallor, a me non requiris. Amicitiam tuam, ut debeo, facio plurimi: idq. ut intelligas, elaborabo, & fortasse perficiam. Vale. Romae. IIX. Id. Quinct. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 26

OFFICIVM meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, uehementer gaudeo. equidem uellem, quantum in me uoluntatis, & studij, tantum esset auctoritatis, & gratiae. nae tu intelligeres, quo apud me loco sis, quantumq. ijs, quae uulgo bona appellantur, anteponam ea, quae uere bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum a sententia mea. exculto enim uirtute animo

nihil inane placet; recta, & honesta, & cum ipsa uirtute coniuncta, prima sunt. Quare uelim ita plane existimes; patere me totum tui similibus, idest, probis, & eruditis hominibus; nihil mihi pluris esse, quam ijs operam nauare, eorumq. commodis inseruire: quod ubi contigit, ita laetor, quasi beneficium acceperim, non dederim. Tu autem, quasi magnum aliquid tua caussa praestiterim, gratias mihi agis: & suauissimam epistolam condita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, & benigne: sed e studiorum similitudine, praesertim artium liberalium, quibus uterque nostrum deditus est, contractus amor munera nō desiderat, seipso contentus est: nec mihi quidquam est, aut esse potest te ipso praestantius, & beneuolentia tua: quā si conseruas, omni me afficis beneficiorū genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias, quam si mihi Adonidis hortos donares. Ego te, ut debeo, in oculis iam fero, licet numquam uiderim. Vale. R. IV. Kal. Sex. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 27

MAGNI amoris indicium, quod scribere ad me uolueris, cum tamen, quod scriberes, nihil esset. argumento scilicet numquam indiget uerus amor. uere autem quis amat, nisi qui, speciem uirtutis intuens, haeret in ea, unam expetit, cetera floccifacit? hoc idem qui sentiunt, facile coniunguntur animis, licet longissime distent. quod, opinor, utrique nostrum contigit. nam studiorum similitudo contraxit amicitiam nostram, nec uulgarem, ut uideo, sed qualem saepe multorum annorum obsequia, officiaq. plurima,

&

& familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, ut ego non mediocri cum uoluptate sepe facio: contentum esse me, & laetari uehementer uoluntate, ac studio tuo, munera uero prorsus non esse necessaria existimabis. quamquam amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cum praesertim stomacho languenti utiles admodum experiar. quod uero de muliere dulciaria addidisti; amo diligentiam tuam; uel quod eius excellenti opera usus es; cum uulgaris tibi confectura, qui tuus est in me amor, non satis faceret; uel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbae tuae secundos uentos exopto: & libenter spero fore, quod uehementer cupio. res tamen ipsa quae sit, quidq. sibi uelit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quam tu suspicaris. De minutis auibus, risi, & consilium tuum, licet caussam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temere credit. quod Epicharmi, poetae Siculi, celebrato uersiculo monemur. Vale. Romae. XII Kal. Feb. MDLXV.

NATTAE. 28

NOTVM *tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea ualetudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quae antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, utinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc uirtus, ut languescere animos in amore non sinat.*

te uero, quis iam ignorat, cum pauciſſimis in omni gene re laudis eſſe conſerendum? Perge in curſu laudabilis induſtriae tuae: quando nec otium deeſt, quod mihi oc cupationibus eripitur, & praeclara habes adiumenta doctrinae, atque ingenij, quae tibi gloriã, nobis fructum afferent. Me uero ut ames amore illo tuo ſingulari, ita cupio, ut nihil magis. Haec ſcripſi raptim, in ſumma ua cui temporis inopia. Vale. III. *Id. Quinct.* MDLXIV.

PETRO . MAFFAEIO Genuam. 29

ET *otium tuum ſignificas; quod equidem uehementer optabam: & Latine ſcribis: & coralia quoque polliceris. nil profecto tuis litteris iucundius. hoc enim uerbo per uxoris, & filiae ualetudinem iam uti licet. unum requiro, quod otij rationem prope nullam reddis. atqui me id a te, uel ſi taceam, exſpectare tamen, ne dicam exigere, poteras opinari: ſi modo, te a me diligi, & diligi propter ſtudia tua, putas. Iuriſconſultus ille adhuc litigat, cum damno lucrum quaerens. quem diligat, ignoro: utitur quidem perpaucis, & amare tenebras uidetur. fortaſſe illi perſuaſum eſt, deſiderari ſe poſſe ab oculis multorum, ſi rarus in publico ſit. id populus curat ſcilicet. Haec de illo, quod ad me attinet, non libenter, tua uero cauſſa ſcripſi non inuitus, ne prorſus amiculi deſiderio tabeſceres. Venio ad Antonianum, quaſi a ruta ad pulegiũ: nihil enim hoc adoleſcente amabilius, ſiue mores, ſiue doctrinam ſpectes. Gratulatus ei ſum tuo nomine de oratione, qua Caeſarem in funere laudauit. is tibi*

uiciſſim

uicissim gratulatur de statu rerum tuarum: speratq. fore, ut aliquando te ad nos referas bene nummatum, & fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo uectigali, tua uirtute parto. quod hic, ut sunt tempora, pauci consequuntur. nihil autem miserius, homini praesertim liberaliter educato, quam suspensas habere uiuendi rationes, & aliunde pendere, dubia spe, quam saepe fallit euentus. Tu igitur fruere isto otio, & colloca in tuto fortunas tuas: quod uides facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Camillum Seuerinum, doctum iuuenem, & probum, rusticari cum nobili iuuene, optimeq. erga ingenuas artes animato, Io. Baptista Nigro, ualde laetor. non enim dubito, quin multas diei horas iucundissime traducant, animum egregiis de uirtute sermonibus oblectantes, corpori tribuentes, quãtum satis est. utrumque cupio, quod tuo commodo fiat, meo nomine salutari. Aldus te, ut debet, amat, salutemq. tibi multam impertit. Vale. Romae. Idibus Sept. MDLXIV.

PAVLLO. SACRATO
Ferrariam. 30

MALE sentis de utroque nostrum, cum de immutata mea erga te uoluntate suspicaris. nam & me leuẽ, atque inconstantem, & te fingis dissimilem tui, idest eum, cuius in amore, cognita iam uirtute tua, languere quisquam possit. tu de te ipso uide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam: ego meam nec dissimulare, nec ferre leuiter possum. nam, cũ ab ineunte aetate ingenium, animumq. meum iis artibus, &

studijs excoluerim, unde praeclara omnia nascuntur: scilicet egregium industriae meae fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quodq. ipse sciens numquam feci, in amicitia peccarem, praesertim tua, quae non, ut multae, casu & fortuito contracta, sed expetita a me semper, et pluris aestimata, quã quae uulgo maxima putantur. Obsecro te, istam ne patere suspicionem in animo tuo residere: cogita, quod res est, te mihi esse in oculis: delectari me uehementer memoria officiorum tuorum, & angi nonnumquam, quod habere magis gratiam, quam refrre, possim. In pensione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, uel amorem potitus, quo tu adductus, mea negotia uel minima ita curas, quasi maxima sint, maioremq. commodi mei, quam dignitatis & personae tuae rationem habes. De locatione uero renouanda, totum ad te refero. mihi, quidquid egeris, nõ modo ratum, sed etiam gratum erit. uenditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis uectigalibus exhauriri, non mea magis, quam uestra, caussa doleo, quamquam dolorem nostrum leuare debet illa ratio, quod nihil malum sine culpa, item ut cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare solatio. quod ignorari a Christianis, quibus haec sententia praestantissimum in caelo fructum promittit, cum ijs etiam philosophis, qui uerae felicitatis uix umbram uiderunt, notissimum fuerit, turpe simul & exitiosum est. Vale. Filius te salutat, & in primis obseruat. Romae, XVI. Kal. Dec. MDLXIV.

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. SEPTIMVS

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. 1

RECTE, *& amabiliter cogitas, cum usuram mihi sermonis tui, tuaeq. suauitatis, ademptam locorum interuallis, restituendam quoquo modo litteris existimas. hoc sane non modo mea peruetus in te, & perpetua, & iam ad summum perducta beneuolentia, uerum etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi conferre possum paucissimos, neminem certe debeo anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad initia nostrae necessitudinis, repetitq. secum, & magna cum uoluptate contemplatur officia tua: quae libenter alijs praedico, tibi non minus libenter exponerem, ut hoc ipso me gratum, & memorem intelligeres, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem confidere te memoriae meae, nec tamen expetere a me quidquam praeter uoluntatem. Sed omitto illa uetera, recentem gratiam praeterire non possum, quod homo semper districtus a publicis rebus, priuatis etiam, quae tua benignitas est, amicorum negotijs tum opera, tum animo distentus, epistolam tamen ad me miseris, & bene longam, quod ipsum amoris est, & omni prorsus officio, omniq. lepore, & elegantia refertam. Nam, quod me laudas: non ita desipio, ut uelim te-*

cum de ueritate contendere. si te delectat hic error; fruere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. sin errare turpe ducis, in eo praesertim genere, in quo te, uel si ego tecum sentire uelim, res tamen ipsa facile refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidum imitandae: studium tribue: largire industriam: haec fatebor, & agnoscam: de doctrina uero, & eloquentia, quam in me utramque plena manu congessisti, etiam atque etiam uide quid sentias. quam enim tu laudem bene & emēdate scribendo consequeris, eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando ut amittas, committere non debes. Habuit istam gloriam proxima superior aetas: cum florerent illi illi uiri, de quibus nulla posteritas conticescet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum uel aemuli, uel imitatores multi. tunc industriam benignitas excitabat: fructus laborem sequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nunc obsolescit splendor omnis Romanae linguae, & destituta praemijs migrat ad exteras nationes eloquentia. Hic tu me uocas ad scribendum, & quasi iam languentem in cursu quantum potes incitas. Obsecro, quid spectemus? uides enim tempora: uides hominum ingenia, ad inuidiam proniora, quam ad aequitatem. dignitatem uero illam, & ea commoda, quae proposita olim erant, nihil est, quod cogitemus. Quo circa sine me cedere temporibus, & minuere laborem aetate iam ingrauescente: si non concedis, quod interdum cupimus, ut artem omnino desinamus. Ac faceres tu quidem, ut ego sentio, aliquando iustius, si ad communes amicos, Sigonium, & Amasaeum,

ſaeum, utrumque doctrina, & ingenio praeſtantem, cohortationem iſtam conuerteres. quamquam Sigonium ceſſare non arbitror: ſcribit enim non minus alacriter, quam egregie. Amaſaei autem muſas, quaeſo, cur pateris ſilere? certe illum dixeras accurate quaedam pangere in hiſtorias Polybij. magnifica res, & glorioſa: cuius exſpectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commoui. nunc tuae ſunt partes, ut illum urgeas, efficiasque, ut omnino opus appareat. ſimul enim & ſtudioſorum utilitati, in qua pater eius, dum uixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriae ſuae uehementer conſulet. Amulius Cardinalis, optimarum artium patronus paene ſingularis, tua ſui memoria ita delectatur, ut, ſi cetera deſint argumenta, uel ex hoc uno conſtet, quo apud illum loco ſis. itaq. noli uereri, ne illi ex animo effluas. non enim is eſt, qui uel temere amet, uel temere amare deſinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui conſtantiam in tuendis. praeterea fratrem tuum, Auditorem Rotae celeberrimum, clarum praeſtantibus in Chriſtianam Remp. meritis, in oculis fert: de te uero perhonorifice & loquitur, & ſentit. Cum Vitellio tuis uerbis de noua dignitate ſum gratulatus. egit gratias, & laetari officio tuo, uelleque plurimum tua cauſſa uiſus eſt. Vale, & Sigonio meo, & Amaſaeo tuo, uel potius utriq. noſtro, ſalutem a me plurimam. Romae, XIII. Kal. Ian. MDLXV.

EIDEM, Bononiam. 2

CARDINALEM habes fratrem tuum. habes

igitur,

igitur, cur & uehementer, & perpetuo gaudeas. diuinum enim bonum honor est, non quilibet, sed is tantum, qui uitae innocenter actae, qui summis in Christianam Remp. meritis, qui rectis denique studijs, artibusq. tribuitur. quod quia contigit fratri tuo; cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, non haec uirtutis insignia, quae ipsa per se nemo sapiens concupiuit umquam, sed ipsa uirtus sua forma ad bene agendum illexit: ideo laetantur omnes boni, & fructum quisque capit ex aliena dignitate: quasi ad omnes pertineat id, quod, si eosdem sensus, easdem actiones imitentur, sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sane paullo plus, quam uerbis assequi possum, gratulor: nec uero tibi solum, sed familiae tuae uniuersae; cui proponitur egregium colendae uirtutis exemplum, sic, ut uix iam esse quisquam possit, qui non ad uerum decus, atque ad omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse, & numerari uolo, nescio quo modo uehementius, quam antea, cupiditate solidae laudis incendor, atque ita statuo, non satis esse, in studijs, & in uita me similem esse mei; laborandum, atque enitendum, ut ipse me uincam, &, qualem esse decet eum, quem uos diligitis, & in quem officia multa contulistis, talem aliquando me praebeam. Equidem, si uoluntati par facultas esset, nostram amicitiam, quae uobis, ut ego sensi, periucunda, mihi, ut omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libenter ornarem. sed euenit contra, ut ego orner quotidie magis iudicio de me uestro, & hac ipsa, qua uix optari maior ulla potest, recenti uestrae digni

tatis accessione simul accedat aliquid ad existimationem meam. caue enim existimes, aut laetari mediocriter amicos meos, aut mihi a paucis illo ipso die, quo in amplissimum ordinem frater tuus cooptatus est, gratulationem esse factam. eoq. maior & mea, & aliorum laetitia est, quod fore nemo dubitat, quin hunc honorem, qua uirtute est adeptus, eadem ita gerat frater tuus, ut ex eius industria, doctrina, probitate fructus Christiana Resp. maximos capiat. sic enim uixit ad hanc diem, & in maximis, grauissimisq. rebus ita se exercuit, nihil ut illi iam placere possit, quod a communi bono discrepet, nihil tam difficile, tam ue arduum occurrere, quod uel prudentia non assequatur, uel cura, studio, scientia non perficiat. Vidit igitur in hoc quoque multum, qui cetera omnia pro sua singulari sapientia prospicit egregie, Pius IV. Pont. Max. cum talem uirum, non modo non ambientem, sed nec opinantem, nō postulantem quidem certe, in Cardinalium Collegium, ipso Collegio comprobante, probis omnibus, & eruditis uiris mirifice laetātibus, adsciuit. Nos autem, & quicumque bonis bene cupit, eaq. uult, ac sentit de communi re, quae uelle & sentire omnes debemus, diuturnam expetamus, & precemur a Deo fratri tuo uitam: ut cum praestantibus uiris, quos habet dignitate pares, uoluntate, & studio similes, eam uniuersae Ecclesiae, quam tempus & necessitas flagitat, opem afferre possit. quod si acciderit; publica primum caussa, deinde etiam nostra laetabimur. futurum autem, ego quidem, permotus diuinatione quadā, non magis opto, quam spero. Vale. Romae, idibus Mart. MDLXV.

IO.

IO. FRANCISCO. COMMENDVNO CARDINALI. CREATO 3

O DIEM *praeclarum, qui perpetuae uoluptatis, & laetitiae nobis initium attulit, quarto idus Martias. illo enim te die Pontifex Max. a cunctis bonis expetitum, cum excellentibus aliquot uiris Cardinalem nominauit. Queri iam desinamus, uirtuti locum non esse. quod antea multis in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos honorum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, sola uirtus paucissimos extulit. deleuit hanc maculam, & ueterem illam Pontificum sanctissimorum consuetudinem, retentam a paucis, exoptatam diu, Pij Quarti numquam satis laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidem pro tua non uulgari prudentia intelligere arbitror, quae tibi partes impositae sint, quasq. res & praesens a te dignitas, & anteacta tua uita postulet: ego autem hoc tibi uideor affirmare posse, unum sensum esse, unamq. uocem cum tibi gratulantis uniuersae bonorum Reip. tum uero maximas Pontifici gratias agentis, quod temporibus difficillimis labantem Ecclesiam tali praesidio fulserit, ultroq. tibi istum honorem detulerit non petenti, quem studiose petentibus nobilissimis uiris denegandum iudicauit. Omnino, quod tu scis optime omnium, nullam mercedem requirit uirtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus; uerumtamen, si duabus rebus, praemio, & poena, quod sapientissimi uiri litteris mandarunt, salus publica continetur; utroque pariter est laetandum, & ea bonis impertiri, quae in-*

ter

ter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. quod cum ita sit; laetari te quoque plurimum decet honore tuo, & fructum illum magni facere, quem tamen non appetisti, cum labores grauissimos pro Sedis Apostolicae commodo susciperes, cum pericula subires, cum omnes denique curas, omnem mentem, operamq. in communi salute collocares. Equidem, ubi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eaq. perfusus uoluptate sum, quam his litteris exprimere mihi non licet, tu tamen, ut opinor, cogitatione comprehendes, si, quae mea semper in te fuerit primum beneuolentia, deinde etiam, ubi coepit esse tua uirtus illustrior, obseruantia, cum animo tuo considerare uolueris. quod ut facias, etiam atque etiam a te peto. Vale. Romae. XII. Kal. Apr. MDLXV.

CHRISTOPHORO. RVFO 4

PENDEBAM animi, nec satis constituere poteram, plus ne uoluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiae. uoluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregijs adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primum, ut ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum ex eo te posse colligere intelligebam, non illum quidem tua cum industria & uirtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse uideatur. quod si otium quaeris, uel ut aggrediare ad scribendum, uel ut ea, quae iam habes instituta, perpolias: isto fortasse

fortasse

fortasse loco nihil aptius, aut accommodatius ad tua consilia reperies . nam in urbe Roma, etsi nihil obstat, quo minus arbitratu suo quisque uiuat, interpellatores tamen quandoque non desunt, honesti illi quidem, rectisq. dediti studijs, interpellatores tamen. Haec erant, quae mihi de te cogitanti laetitiae non parum afferrent. Rursus, cur non dolerem, cum hic te multi, ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine, te nostra? tuam uero non uulgarem doctrinam, cui quidem ego semper, a quo primum die tua scripta uidi, debitum uoce mea testimonium persolui, in hac luce, & celebritate uersari, ubi cognita decoretur, quis, qui te uere atque ex animo amet, non uehementer cupiat? Hanc mihi molestiam prope omnem, & ancipitem sane curam eripuit epistola tua. quod enim tu studijs tuis otium exoptare uidebaris, eo te istic iucundissime perfrui, nec urbis desiderio admodum laborare, facile conieci: itaque uide, quam libenter animum meum ad tuam uoluntate accommodem. idem si ad me saepe scripseris; quod ita expeto, si modo fieri tuo commodo possit: abesse te laetabor, cum ea tamen spe, ut aliquando nos reuisas, tum scilicet, cum rationes tuae patientur. idem sentit, idem uult Octauius noster, idem etiam Sirlettus Cardinalis: qui uiri? ornamenta, & lumina nostrorum temporum: quibus te esse ac fore semper carissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas, & id in magna tuae felicitatis parte ponas. Vale. Romae, IV. Id. Apr. MDLXV.

IO

IO. GENVAE. 5

CONVENIT inter nos de nota scriptis meis apponenda, quae moram ferre non possint: notae uero signum omisimus. hoc igitur erit, †. Tu si mihi in hac describenda epistola tam celeritate satisfeceris, quam emendate scribendi studio, politaque, & eleganti litterarum forma satisfaeere solitus es: multum addes ad officia in me tua: quae cum augeantur quotidie, augeri tamen uix potest amor in te meus: eo iam peruenit non modo litteris, & ingenio, sed moribus etiam, & probitate tua: quae ego haud paullo pluris, quam omnium rerum scientiam, soleo aestimare. Vale. Ex aedibus nostris. Nonis Ianuar. MDLXIV

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO Florentiam. 6

ETSI doleo, negotijs te nimium diu a consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore uoluptatem capio, quod tu is es, qui, adempto librorum usu, doctißimorum hominum aßiduo congressu, & sermone familiari iacturam hanc ita sarcias, ut minorem fructum ex otio suo multi capiant, quam tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod, litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quam iucunde uiuas, de me ipso coniecturam facio. pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia uel molesta, uel certe parum grata. Daetus, & Bonannus, si, ut scribis, ita de me sentiunt; uehementer gaudeo. equidem utrique, non tuo solum, uerum

aliorum quoque testimonio permotus, plurimum tribuo. quod utinam officio declarare aliquo poßim: in quo facultas exoptanda, quae nunc quidem abest; animus certe numquam deerit: sin id minus licebit: tu scilicet, quae tua est humanitas, & in me amor, cum de me ijs omnia polliceberis, tum eorum mihi beneuolentiam, cuius ipse potißimum auctor fuisti, conseruabis. debes enim, & uis opinor, ut optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo; ne, quod liberalitatis est, id uidear fidei uelle tribuere; cum tamen utrique confidam pariter. hoc tantum dicam: quod te facturum scripsisti, id si quamprimum feceris, fore, ut non minus de tempore, quam de re, tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me uenit. sane delector hominis probitate, moribus, doctrina. amo etiam ut amicum tuũ. &, quamquam premor negotijs; quod tu optime scis; cum tamen ire ad me uoluerit, numquam eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquot dies, inde Asulam: quo in opido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquil lo animo ita sibi uiuit, ut rem domesticam non contemnat. Vale. Romae. V. Kal. Nou. MDLXV.

MARIO. CORRADO Neapolim. 7

ETSI nec magis, quam soleo, uacabam; & ad quotidianas occupationes accesserat cura sane grauis, ex interitu suscepta domestici hominis, ad mea negotia uehementer apti: feci tamen, amore impulsus, quo te pro-

te propter ingenij, doctrinaeq. praestantiam mirifico sum complexus, ut epistolae tuae responderem: quae mihi uoluptatem eo maiorem attulerat, quod te Neapolim uenisse, nec statim discessurum, cognoui. saepius enim, & commodius, ultro citroq. cursantibus publicis tabellarijs, tu de meo, ego de tuo statu audiam. Videre mihi uideor, te totum in litteris esse. cupio non inanem esse coniecturam. ut ut est, hoc equidem specro delector, & mirabiles industriae tuae fructus exspecto. Ad Latinam uero linguam quod attinet, mihi crede, sine caussa laboramus. an illa tibi, tot ueterum illustrata monumentis, tot etiam recentiorum probata testimonijs, uel nostro, uel cuiusquam egere patrocinio uidetur? praesidij satis, atque opum in ipsa positum est ad repellendas istorum iniurias: quae tamen in ipsos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui se ipsum inscitiae non condemnet. quod si Latinae linguae species, & pulchritudo, quae uulgi oculis non patet, cognosci ab omnibus posset; amores incredibiles, ut ille ait, excitaret sui. me quidem sic affecit, cum tamen integrā eius formam nondum nouerim, extrema quaedam lineamenta uix adspexerim, ut reliquas uoluptates contemnam, cum hac, & in hac libenter, & iucunde uiuam. qui uero aliter sentiunt, & errare nos existimant: sexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cum iampridem intellexerim: pauca quaedam scripsi, ad indicandam sententiam meam: neruos esse intendendos, ut in arcem huius caussae inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam desinamus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipsi

nobis, quod amemus ea, quae praeclara sunt: quae si parantur laboribus maximis; id quod a studio multos deterret; molestum tamen esse non debet, quod gloria compensat immortalis. Fragmenta patris mei quod requiris: apud me nulla sunt: furto ablata, quo ille tempore uita excessit, creditum est. In Sex. Empirico, Palaemone, Aspro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, sicubi latent: nam in tabernis non exstant: inuentos, noli dubitare, quin eruam, quam uellem filius adesset, qui Venetias profectus est. praestaret aliquid, opinor. haec enim studia tractat nauiter; & grammaticos, de Orthographia cum scriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Id. Nou. MDLXV.

EIDEM, Neapolim. 8

SVPERIORE hebdomada pluribus uerbis epistolae tuae respondi. heri alteram accepi: in qua petis a me, fecerim ne inscriptionem illam, cuius exemplum ad me misisti. in quo laborē sumpsisti non necessarium: id enim ex amico meo, ad quem illam misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio quos inuidere significas: de inuidia non laboro: si quis maledixerit, fortasse tacitum non feret. Quod autem, ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo beneuolentiam agnosco: uerumtamen, neque quos tu stultos uoces, neque quam rem notes, assequi satis possum. nam, si quis grammaticus obtrectat, susq. deque. laborantibus enim inscientiae morbo medicinam facere si coner, ualde sim stultus; si possim, ualde sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missae uerbum desideratur,

tur; omissum incuria describentis. nam, ubi est, VT DEBITVM. ET. DOMESTICAE. VIRTVTI *ego scripsi,* VT. PIETATI. DEBITVM. ET DOMESTICAE. VIRTVTI. *Vale. Romae.* XV. *Kal. Dec.* MDLXIIII.

PETRO. PERPINIANO Lugdunum. 9

AMABAM *antea non uulgariter amorem in me tuum, cum praesertim suauitates in te essent ingenij multae, rara probitas, doctrina prope singularis: nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus discedenti tibi dederam, curam, & diligentiam adhibuisti, ea me sic affecit, ut omni te animi mei sensu complectar, omnia tibi, quasi iure optimo debita, studia, & officia pollicear. quamquam de amico meo duriora significant litterae tuae. quae si uera sunt: amicum iam non appello. excellat licet ingenio: ualeat industria. ex antiquis monumentis praeclara quaeque delibauerit: haec inania sunt, nisi cum optima mente, & Christiana pietate iungantur. quod si se respexerit, si cum Ecclesia Catholica, idest cum Deo, redierit in gratiam: tunc ego me illi restituam: tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deesse a me officium patiar, quod ad eius dignitatem, existimationemq. pertineat. Quod scribis, Lugduni meliore iam loco religionem esse, & in eo te operam strenue nauare: non miror, te tui similem esse, praesertim in communi salute: publicam uero rem quotidie melius ire, contra quam & sperabant nefarij ho*

mines, & agebant, uehementer gaudeo. Rex autem adoleſcens, ac paene puer, cum in Chriſti cauſſam tanto animo coeperit incumbere, ſuperare uidetur aetatem uirtute, & plane is eſſe, qui maiorum ſuorum laudibus aliquando reſpondeat. Poſſeuino meo cum ſalutem a me ſcripſeris, hoc addes, memoriam illius noſtrae ueteris amicitiae mihi eſſe periucundam, ſed longe carius, longeq. iucundius, quod omnes ingenij ſui uires ad profligandos Apoſtolicae Sedis hoſtes feliciſſime profundat. gratulor ſane optimo iuueni de iſta facultate: nec dubito, quin eum ſemper, quocumq. eat, quamcumque rem aggrediatur, ope ſua Deus & proſequatur, & iuuet. Rouillium, praeſtanti humanitate uirum, egregie de religione ſentientem, ſi meo nomine ſalutaueris, gratiſſimum feceris. Vale. Romae. XIV. *Kal. Dec.* MDLXV.

CVM *epiſtolam complicarem, uenit ad me, ut ſolet, officij gratia communis amicus, diligens obſeruator doctrinae tuae, Zerbinus Ritius. is rogauit, ut ſalutem tibi ſuis uerbis adſcriberem. quod facio libenter: teq. rogo, ſi tamen hoc patitur humanitas tua, ut ames iuuenem, amore tuo dignum.*

HORATIO . CARDANETO Peruſium. 10

QVERERER *tecum, ſi liceret, ideſt, ſi pateretur amor in te meus, quod fructu me priuas & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quaſi te amantem non redamem, quod abeſt longiſſime a moribus, & conſuetudine mea: iudicij, quod beneuolentiam*

meam

meam ita petis, quasi ego, qui tu uir, quantusq. sis, quae in te suauitas, quae doctrina, quae uirtus, quod omnes iam norunt, solus ignorem. Vbi igitur illa, quae in me plena manu confers? quamquam id quidem amice magis, quam uere: uerumtamen, si tu eum me putas esse, quem littere tuae significant; in quo, si uis, (uide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam mihi; cur minuis auctoritatem testimonij tui, & paene tuam sententiam in dubium reuocas, cum admonendum me censes, ut eo erga te animo sim, quo si non essem, non modo indoctum, agrestem, inhumanum, sed plane me hominem non putarem? Conor, inquis, extorquere, ut me ames. Non est, mi Cardanete, cur coneris id, quod iam perfecisti: aut extroqueas, quod ego tibi mea sponte, & ita libenter quidem tribuo, ut etiam, quod amare uidearis amorem meum, ipse mihi gratuler, tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsum, ut ad me scriberes, & eodem officio admonitum, ut breuiter scriberes: agnosco modestiam tuam, & probo, cum eo tamen, ut existimare te uelim, uel si creberrimas ad me, longissimasq. miseris epistolas, aeque mihi omnes gratas, & periucundas fore. cur enim scriptis tuis non delecter, quae cum lego, antiqua non desidero? cum praesertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, ut uocant, Ciceronis epistolas requiris. si esset otium, propediem absolutos darem. sed ita saepe, nescio quo fato, diuellor a libris, ut interdum mihi Roma displiceat, & agrestem solitudinem urbanae celebritati libenter anteponam. Illa de Imitatione

sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis, nec fortasse nostrarum uirium: &, ut uere dicam, sperare uix audeo, quam animo, & mente formam uidere uideor, eam, quaecumque est, oratione, & stylo satis explicare posse. Haec scripsi, in lectulo, cum leuiter aegrotarem. Vale. Romae. IV. Non. Ian. MDLXVI.

IOANNI. CASELIO
Florentiam. II

QVO maior est uirorum praestantium, idest tui similium, inopia, eo mihi carior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officijs, & studijs, quae a summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuo colam. quod utinam per ualetudinem tuam fieri licuisset, ut Romam peruenires. maiorem fructum, quam qui ex litteris percipitur, qui tamen uulgaris non est, ex familiari consuetudine, mutuoq. sermone, uterque nostrum capere potuisset. quod quando non accidit: ego, quod ad me attinet, ut amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam dabo: litteris autem ita utar, quantum negotia sinent. quo te contentum esse, neque in hoc genere plus exigere, quam praestare possim, tua mihi pollicetur humanitas. De philosophia illustranda, praeclare cogitas: uerum praeclara omnia quam difficilia sint, his praesertim temporibus, non te fugit. sunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande uesci malint. quibus ignosci fortasse ex aliqua parte potest, quod eos pudeat, Quae pueri didicere, senes perdenda fateri: sed, eorum exemplo decipi ado-

lescen-

lescentes, & inquinata doctrina infici, atque corrumpi, hoc quidem graue malum est, malum, inquam, non ferendum: idq. tu iure doles, & ego sic, ut tibi non concedam. Verum haec Principes uiderint: qui nisi peccarent in delectu, gymnasia florerent, optimeq. cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De studijs meis, an de negotijs, aliquid scribam? negotia nihil ad te scilicet: studia uero propemodum iacent, & eo magis, quod ualeo parum commode. Te ualere, liberatum iam, ut arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore prosequor: frui optimis studijs, & capere studiorum uberrimos fructus, ita cupio, ut si communia bona essent. sic enim decet eos existimare, quorum animos & coniunxit uirtutis amor, & retinet, Vale. Romę, IIX. id. Ian MDLXVI.

FERDINANDO. GATVLAE Neapolim. 22

SVPERIORIBVS diebus, cum tu me luculento sane carmine salutasses, etsi moleste ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem respondendi, tamen non uerebar, ne tibi de meo erga te animo secus interpretandi occasionem afferret silentium meum, odiosas enim, nec dignas bono uiro suspiciones longe a se repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nunc uero, cum me praeceptor tuus, homo egregie doctus, & spectatae integritatis, Blasius Monicus, modeste ille quidem, tamen ut cupiditatem dissimulare non posset, admonuisset officij mei: nihil habui potius

quam ut haec ad te, licet iisdem, quibus antea, curis distentus, exararem. Ac, de tuis quidem uersibus si quaeris quid sentiam: probarem omnia, si placeret argumentum. in uerbis elegantiam, in sententiis grauitatem uideo: quod utrumque, nisi qui excellat ingenio, assequi nemo potest: in me autem extollendo quid sis secutus, aut quam rem spectaueris, non uideo. nam nec agnosco illa, quae scribis; & , si agnoscerem, tamen haud libenter legerem: sed opinor tibi haesisse illud, quod a ueteribus proditum est: Bonum poetam esse non posse, qui non obscuris dare lucem, paruis magnitudinem sciat. quod si conaris, & si hoc te delectat exercitationis genus: non improbo; &, cum te amem, facile a me impetro, ut patiar uel abuti te meo nomine ad laudem tuam. neque hoc solum, sed illud etiam tribuo amori in te meo, quod tu fortasse non exspectas, aequo tamen animo, pro tua bonitate, accipies; ut horter te, quando ad ius ciuile studium, curamq. tuam contulisti, ut istam artem non, ut hodie multi, nudam, & inornatam, sed, ut olim ueteres illi, multiplici rerum scientia, praecipue uero Latinae eloquentiae, quasi dote instructam, & locupletatam uelis, eloquentiam uero non ex uno, altero ue libro, sed ex accurata multorum lectione comparari, cum te Monicus erudierit, non dubito quin optime noueris. Etiam illud addo, quod fortasse recentioribus Iurisconsultis absurdum uidebitur, Graecae linguae, unde res petantur, sine quibus inane quiddam est, & plane languet eloquentia, studii tui partem omnino aliquam esse dandam. quae si omnia pauci praestant: uaria excusatio est. a-
liis

lijs enim disciplina, alijs ingenium defuit. nonnullos etiam, cum ad summam iuris ciuilis gloriam adspirarent, & forsitan peruenire possent, rei domesticae difficultas a praeclara industria ad quaestus necessarij curam detorsit. Haec si obstare intelligerem studio tuo: frustra cohortationem hanc susciperem, uel potius plane non susciperem. cogeret enim necessitas, quod uoluntas negaret. nunc te, optimis a puero non modo litteris, uerumetiam praeceptis informatum, praestantem ingenio, nec fortunae muneribus egentem, errare cum multis, & mediocri laude, angustiis circumscripta finibus, contentum esse, cur sinam? Perge igitur ad gloriam recta uia: obliquas uulgi semitas omitte: quaeq. tibi praeter ceteros a Deo tributa bona possides, ijs ita utere, ut ius ciuile non modo perdiscas, uerum etiam uehementer ornes. quod si efficies, laetabor: sin minus, hoc tamen tibi, non obscurum, ut opinor, studij in te mei testimonium relinquam. Vale. Romae, IV. non. Feb. MDLXVI.

ANTONIO. FVRNARIO Neapolim. 13

EGO uero tibi non modo praesenti bono, sed futuri etiam spe ualde gratulor. non enim tam ex eo, quod abierit morbus, & quod, ut scribis, conualescere iam incipias, quam quod omnino futurum confido, ut breui pristinam ualetudinem plane recuperes, magnam laetitiam, uoluptatemq. capio. tu modo tua temperantia fac, ut perpetuo gaudeam. quod ita me cupere uelim existimes, ut ex familiaribus tuis nemini con-

ni concedam. ista enim doctrina cum caremus; & cum, affecto corpore, simul ingenium languet; angimur qui te diligimus; & quos ex industria tua fructus ferre potest aetas nostra, eos retardari, aut minui, patimur iniquissime. Ego ab interitu Pij Quarti ualetudine utor incommoda. Stomachus, calore destitutus, officio concoquendi male fungitur. hoc uitium si tua citrea depulerint, plurimum sane tibi debebo, & eo magis, quod cetera pharmaca palato non amica, hoc medicinae genus ita suaue est, ut, uel sine morbo, gustare nihil malim. itaque speremus illud quoque, quod longe pluris est, ut stomachus fiat firmior: interea tibi ago gratias, quamquam id a te non exspectari certo scio, quod me condimento gratissimo delectare uolueris. quod profecto, nisi me non uulgariter amares, tibi in mentem non uenisset. In extrema epistola quod mihi Gorgiae Leontini uitam exoptas: hoc quoque amoris signum: sed malo prosperam, quam diuturnam. prospere autem uiuere, est otio & litteris, uacuo curis animo, frui. quod ego assidue meditor, &, si quaudo assequar, purpuras omnes, quaeq. purpuratis cara sunt, te fortasse non improbante, contemnam. Vale. Romae. IIX. id. Feb. MDLVI.

ANTONIO . MERVLAE Casertam. 14

CAVE putes, aut me suspicari, quod abhorret ab amicitia nostra, oblitum te esse mei, aut commissurum unquam, ut obliuisci possis. Omnino discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consue-

tudine

tudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & uita sanctius, aequo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua uirtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo maereant? uiuis in parte Italiae nobilissima, honesta satis condicione, apud illustrem uirum, humanitate, litteris, omni denique, ut audio, laude perpolitum. quae sunt eiusmodi, ut ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At urbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, uel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quae tu, hic dum eras, fortasse ne cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cetera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quae qui adipiscuntur, uides, a tranquilla, & beata uita quam longe distent, quibus fluctuent curis, quibus assidue miserijs urgeantur. Reliquum est, ut te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis primum illud, ortam ex uirtute beneuolentiam eiusdem uirtutis memoria foueri, atque ali, sic, ut nihil praeterea desideret: deinde, mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremo, mortalem esse neminem, cui plane secunda sint omnia. addo illud, quod solatij tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quam ut simul uiuamus: dolere, quia non liceat, eo minus tamen, quia futurum speramus, ut aliquando liceat. habes egregie animatum erga te Cardinalem Sirletum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse, non ignoras. Pantagathus de te

& ami-

& amicissime loquitur, & praeclare sentit. duobus illis, quos tuo nomine salutaui. Statio, Dauanzato, qui te resalutant, scito te in oculis esse. nam de meipso, non faciam, ut plura ad te scribam. uellem ita res ferret, ut, quanti te facio, tantum ex officijs meijs fructum capere posses. mihi crede, studijs, & rationibus tuis ita consuleretur, ut ad uitam & commode, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset. sed uides tempora. fruamur, mi Merula, litterulis nostris, directo in Deum animo: ceteris rebus πολλὰ χαίρειν. Rotae nostro, non minus ingenio, quam nobilitate praestanti, poetae optimo, & cum ueteribus conferendo, salutem, obsecro te, meis uerbis, si quando ad illum scribes. Vale. Romae, XIV. Kalend. Quinct. MDLXVI.

MARIO. CORRADO Neapolim. 15

FACILE poteras e silentio nostro de tuo negotio coniecturam tacere: nisi si tacere nos existimas, uel quia non amemus, uel quia paruipendendum id credamus, de quo te uehementer laborare, epistolarum tuarum crebritas ostendit. in quo uideo te otium nostrum scilicet e tuo meriri. nam Statio nostro a scriptione publicarum litterarum respirare numquam licet. ego autem quibus rebus urgear, quam numquam uacem, nosse te opinabar e Ciuino, aut etiam ex alijs: quoniam quidem status meae uitae is est, ut ignorari uix possit. Sed, ut ad prima redeam, ueteres illi grammatici nondum Romae sunt: si afferentur, eos ad te mittam.

mittam. tu uelim significes, ubi sis futurus. nam istic, si recte uerba tua interpretor, non uideris admodum libenter esse. Huc te uocarem, nisi multi discederent. optimum tamen, qualem aetas nostra non uidit, Pontificem habemus. qui si diu uixerit, quod a Deo precari non desinimus, spes est magna, haec, quae fluunt, posse contineri. Vale. Romae, VI. Kal. Sext. MDLXVI.

OCTAVIO. SANMARCO
Patauium. 16

QVOD mihi iam antea filius meus, tui amantissimus, non obscure significauerat, id multo nunc ostendit illustrius epistola tua, ita te colere bonas artes, ut parentis tui, summi uiri, laudibus non modo respondere, uerum antecellere etiam aliquando possis. Concurrunt multa, cur hanc omnino coniecturam faciam, primum instrumenta naturae, ingenium, memoria, ualetudo; quae si absint, ad magnas res, magnopereq. expetendas adspirare prorsus non licet; deinde studium, exercitatio, industria; quibus ita uteris, quasi illa non habeas naturae bona, quibus in primis abundas, & quasi a te ipso petas omnia. Adde, quod Patauium te contulisti, quam urbem? Athenas alteras: ubi cum praestantes uiri multi magnarum doctrinarum scientiam profiteantur, unum tamen in primis, quem ego semper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendumq. delegisti. cuius consilij, mihi crede, maiorem in dies fructum, uoluptatemq. capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli consuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipse iam per-

perſpexeris, quae ſint in illo iuuene uirtutes, quae probitas, quae eruditio, quae humanitas: ut omni dignißimus honore ſit, qui tamen ob omni honorum cupiditate, ſola uirtute contentus, longißime diſtat. Hanc facultatem, non ego te, ut urgeas, adhortor; ſed gratulor potius & tibi, & patri tuo, quod ita uiuas, ut omnes a te omnia ſumma exſpectent; mihi uero plurimum gaudeo, quod, cum te ipſo ſit nihil amabilius, tu tamen amicitiam meam, quaſi magni pretij rem, tibi expetendam putaſti. quod ut facile conſequeris, ita uelim euenire, ut officijs te ita colere poßim, ut beneuolentiae in te meae parem, ideſt maximam, utilitatem percipias. Vale. Romae. III. Id. Sext. MDLXVI.

FRANCISCO. MANCINO
Peruſium. 17

MIHI uero numquam uenit in mentem diffidere memoriae tuae. a quo enim diligi me, non ſolum cupio, uerum etiam libenter mihi perſuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod ſine ſummo dolore facere non poßem. At ſcripſi ad Cardanetum. Non equidem ob eam cauſſam ut promißi te admoneret, ſed ut pecuniam a bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum, a te praetermiſſum, cum excuſas, facis, ut officium tuum magis deſiderem. amo enim mirabiliter ingenij tui excellentem imaginem, egregie in epiſtolis expreſſam. itaque, carere me hac uoluptate, non facile patior. nec tamen plus oneris tibi impono, quam per

ſtudia tua licet; cum praeſertim facere te in doctrina magnos proceſſus intelligam. ad ſcribendum ita te hortor, ut a libris non auocem. quod ſi utrumque potes; ut certe potes: noui enim induſtriam, & facultatem tuam: oblecta nos tuis interdum litteris: & ad illa maiora ſimul incumbe; ut augeas domeſticam rem: & dignitatem, omni re praeſtantiorem, conſequaris. Vale. Aldus tibi ſalutem dicit, uehementerq. tua ſui memoria delectatur. Romae, IV. Kal. Sept. MDLXVI.

IOANNI. CASELIO
Florentiam. 18

CVM a diſceſſu tuo nihil omnino de te, neque ex tuis, neque ex aliorum litteris, cognouiſſem; habere te iter in patriam, facile ſuſpicabar. nunc uideo, te in Etruſca regione conſediſſe, amoena illa quidem, & ad uitandos calores, quos hic pertulimus grauiſſimos, admodum apta: ueruntamen, id ſi conſilio feciſti, gaudeo; ſin morbo coactus, ita doleo, ut amicitia noſtra, & ſtudiorum tuorum iactura, poſtulat. Quod ais, cogitare te domeſticos lares, & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi, recordatione ueterum moleſtiarum: o mi Caſeli, ullum ne tu locum putas eſſe, in quo aduerſi nihil occurrat? in quo ex uoluntate fluant omnia? inuidia tamen, quae tui ſimiles, ideſt praeſtanti praeditos ingenio uiros, ſaepe uexat, ad extremum, ut ſcopulo fluctus, ita uirtute frangitur. qua ſpe te decet, ut hominem ſapientem, uindicare animum ob omni cura, ut fructum capias excellentis doctrinae tuae; qua niſi te ipſum iuuas, cum alijs prodeſſe conſue-

ſueueris, οἴχεται induſtria. Amicum tuum, iuuenem egregijs moribus ornatum, libenter cognoui: longiorem cum eo ſermonem habere, per negotia non licuit. Vale. Haec ſcripſi raptim. Romae, III. Idus Oct. MDLXVI.

ZERBINO. RITIO 19

QVANTVM mihi, filioq. meo, tui amantiſſimo, doloris, ac moleſtiae, diſcedens reliqueras: cum tua nobis conſuetudo admodum iucunda, induſtria etiam perutilis interdum eſſet: tantum ſolatij, & uoluptatis utrique noſtrum attulit epiſtola tua: quamquam, quod tu ſcribis, te tuis ciuibus eſſe cariſſimum, id ipſum fore putaramus. quis enim ita expers humanitatis, aut ita barbaris moribus eſſe poteſt, quem tua probitas, & uirtus ad amorem tui non alliciat? quis autem ab ijs te diligi miretur, qui futurum intelligunt, ut maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua, percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, uehementer gratulor. nam, ut optabilius nihil eſt, quam amari a bonis uiris, praeſertim in patria: ſic nihil in rebus humanis praeſtantius, quam de patria bene mereri, & quaſi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occaſionem, contemne reliqua: & hoc unum age, in quo ſumma tibi & gratia, & gloria poſita eſt. In hanc ſententiam plura ſcriberem, niſi tuos iam ſenſus, & praeclaram animi tui ad honeſta omnia propenſionem, egregie cognitam haberem. Venio ad alteram partem, quam nec omittere poſſum, nec ſine gemitu, & lacrymis attingere. Deceſſit, alie-

niſſimo

nissimo tempore, cum ad eum, salutaris doctrinae dogmata de loco superiore ostendentem, omnis omnium concursus fieret, cum haereticae factionis insidias patefaceret, impetum frangeret, tela retunderet, decessit, inquam, florente adhuc aetate, nimis immatura morte, summo ingenio uir, incredibili scientiae copia, maxima iam apud omnes bene sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus noster. quamquam nostra quidem haec iactura tota, nostra calamitas est: ille caelo fruitur, & caelestium animorum conspectu, circumfluens rebus ijs, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen saepe foras emergente, contemplabatur. uerumtamen, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc uulnere doleamus, necesse est; ratio fortasse medebitur, aut dies: memoriam quidem tanti uiri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, ut edam Commentarios: currentem incitas: sed adhuc quaedam aduersantur: quae tamen, spero fore, ne diutius impediant. Etiam in Patris Grammatica, tibi ut satisfiat, operam dabo. Vale. Aldus tibi multam salutem. Vale iterum, mi optime Zerbine, & patriae, ac Musis, tranquillo otio, uiue. Romae. III. non. Dec. M D LXVI.

IAM ad te scripseram, cum ecce bellaria tua: quae mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellarijs omnibus antepono. etenim illa palatum, hic animum non uulgariter oblectat. Catechismum ad te mitto. Commentarios meos tua caussa aliquanto citius emittam.

VIDO. GVALTERIO
Narniam. 20

ANTEA, *cum tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniensi condicione retulisses: etsi non satis constituere poteram, quid tibi agendum censerem, auctor tamen potius eram, ut urbem Romam ne relinqueres: non tam propter haec uestigia antiquitatis, quorum adspectu mire fruuntur homines eruditi: quam quod esse te in oculis uidebam nobilibus uiris, quorum auctoritas, & gratia rationibus tuis prodesse uehementer posset. nunc autem, cum te istic admodum libenter esse, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio discipulis abundare, significes; non tu quidem efficis adhuc, ut, abesse te, gaudeam; assequeris tamen illud, ut aliquanto minus doleam. quod si alteris litteris, id quod equidem tua caussa in primis opto, eadem confirmaueris; prorsus a dolore ad laetitiam transferar; &, cum ex tuis commodis uoluptatem maximam capiam, tum istam ualde amabo ciuitatem, quae te tam honorifice acceperit, quae tuam industriam, uirtutem, probitatem liberalissime complectatur. cuius amoris, & officij, certo scio, te non esse commissurum, ut eam umquam paeniteat. non enim aut in tua disciplina mendum, aut in uita labem, aut in moribus agreste quidquam, uel inhumanum, unquam uidebit. quae quo sunt, hac aetate, in ijs, qui iuuentutem egregijs litteris excolendam, ac moderandam suscipiunt, rariora: eo plus honoris, utilitatisq. tam praeclara uirtus postulat. quamquam tu quidem, si praestantiam*

animi

animi tui bene cognitam habeo, mercedem meritorum tuorum maiorem nullam ſtatues, quam eorum, quibus cum uiuis, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, neceſſe eſſe, ut rebus omnibus abundet, quae non modo ad fructum domeſticum, & ad ſubſidia uitae neceſſaria, ſed ad ſpeciem quoque, ac dignitatem, pertineant. Intende igitur omnes neruos, ut ijs, qui te amant, amabiliorem te quotidie praebeas; &, quam Spartam nactus es, eam non modo tueare, uerum etiam cum primis ornes. Quod ut ſcriberem, amor impulit, non quia te, iampridem ad omnem laudem, patris exemplo, atque doctrina, inſtitutum, conſuetudine poſtea confirmatum, uel mea cohortatione, uel cuiuſquam egere praeceptis exiſtimem. Vale. Romae. VII. Id. Dec. MDLXVI.

MVCIO. CALINO
EPISCOPO. INTERAMNAE
Interamnam. 21

ARCHIEPISCOPVM *praeſtare Epiſcopo dignitate, nemo neſcit: bonis tamen uiris, cum te, omiſſo Iadrenſi Archiepiſcopatu, Epiſcopum Interamnae eſſe factum, auditum eſſet, uiſa res eſt in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico conferentes, nihil imminutum putabamus: quod ad commoda, additum aliquid potius, quam detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Vrbem, nobis ad te, cum uelimus, excurrere, quanti aeſtimandum? nam neque te amicis tuis prorſus carere, tua ſuauitas patitur; neque nobis quidquam mo*

 leſtius,

lestius, quam adspectus & sermonis tui sitim diutius ferre. Quo circa ego quidem statim, audita re, laetatus animo sum: litteris gratulari cum maxime uellem, negotijs tamen impeditus, officium ueteri nostrae necessitudini debitum praetermisi. in quo me tamen, cum meae conscius erga te perpetue obseruantiae, tum tuae memor humanitatis, facile culpa libero. atque etiam (uide, quid mihi de tua benignitate pollicear) sperare audeo futurum, ut, qui a me diliguntur, eos amicitia tua ne excludas. neque tamen hoc in multis ambitiose petam: tantum deligam, quos tibi non tam mea commendatio, quam ipsorum optima studia, conciliare possint. in his excellit in primis, iuuenis bene moratus, ijs perpolitus litteris, quae nos a pueritia delectarunt, Iulius Iacobonius. uiuit coniunctissime cum filio meo, ut fere aetate, & studiorum similitudine, iunguntur: me uero, quod multis in rebus intellexerim, sicut alterum parentem, obseruat, & diligit. itaq. uideor illi debere omnia, quae possum: nec sane ullum eius uel adiuuandi, uel ornandi, locum praetermitto: sed ex omnibus officijs nullum ei uideo gratius, aut iucundius praestari a me posse, quam si per me consequatur, ut aditum ad te habeat, a te cognoscatur, numeretur in tuis. quod etsi, non dubito, quin facile impetrem: noui enim tuam φιλανθρωπίαν: noui etiam, quo ipse loco apud te sim: tamen ita peto, quasi agatur existimatio mea. sic enim statuo, cum te tua uirtus, nullo fortunae praesidio, in ista dignitate collocarit, ualde ad existimationem meam pertinere, hoc si percrebescat, me abs te tantum amari, quantum

tum & optaui semper, & mihi persuasi. Vale. Romae, Idib. Dec. MDLXVI.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 22

ITA *mihi, quae opto, contingant, ut de tua ualetudine ualde sum sollicitus: nec leuabitur dolor meus, nisi cum te non solum periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero. quod utinam breui fiat. cur autem id futurum non sperem, cum te, diffidentem humanis remedijs, ad pias preces uideam esse conuersum? me quidem ex aduersis rebus haec una saepe ratio, iam omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse damnum sarciet: sin aliter eueniet, aequo tamen animo feremus, minuente sensum doloris consuetudine, & cupiditatem aetate. De munusculo qui tibi uenit in mentem aegrotanti? magni hoc amoris signum. itaque sic tibi ago gratias, tanquam de re amplissima: quandoquidem nihil mihi pluris est, quam amari a te, quem praeter ceteros amabilem uirtus facit. Stomacho certe meo, quod antea scripseram, nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale. Romae. Kal. Febr.* MDLXVII.

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. 23

À *quo primum die, Palaeotte optime, mihi cognitus es, duxi te semper in eorum numero, qui nostra hac aetate antiquae uirtutis imaginem referunt, esse reponendum. nam & bonos & praestantes uiros amas,*

mas, omnique studio complecteris: & ipse, quae artes amorem conciliant, ijs ita excellis, ut uicissim te omnes ament, nec minorem ex ingenio, doctrinaq. tua, quam ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidem in meis secundis rebus id maxime numero, quod olim tua mihi benignitas aditum aperuerit ad amicitiam tuam: illud dolere saepe cogor, quod ita fortuna tulerit, ut disiuncti uiueremus, & eriperetur utrique nostrum suauitas illa, quae sine dubio, cum una sumus, longe maior est, quam cum aut ego tuas, aut ipse meas epistolas legis. adde, quod tibi perquam raro scribendi occasio, mihi ne facultas quidem datur. ita, qui est in litteris fructus, eo etiam prope caremus. quo tamen in genere tuam diligentiam, uel humanitatem potius incredibilem agnosco: qui nullum huius officij locum praetermittis: ut proxime, cum de Amulij Cardinalis incolumitate cognouisses, fecisti peramanter, quod & mihi, qui illum uirum in oculis fero, unumq. praecipue colo, per litteras gratulandum, & significandam existimasti laetitiam tuam. Sed ego uicissim tibi, & bonis omnibus, eo conseruato, cui praeter cetera uirtus placet, uehementer gratulor. nam, si quid illi nunc humanitus accidisset; suo fortasse tempore, cum nec aetati parum, & gloriae plurimum uixerit, nostro certe, & uniuersae bonorum Reip. alienissimo decessisset. Vides profecto, nec dubito, quin idem sentire uideas excellenti uirtute, ac sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amulio nostro dignitate non paucos, opibus etiam, & ijs rebus, quas elargiri fortuna solet, superiores multos:

at

at illa si perpendimus, quae sunt animi ingenijq. bona, idest quae uere bona sunt, doctrinam studio, prudentiam usu rerum maximarum partam, praeterea benignitatem, probitatem, religionem; quam non multi sint, quos ei conferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauiter aegrotante, ita maerebamus, quasi cum illius salute nostra salus in discrimen adducta uideretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quisque caussa, tum bono publico omnes laetamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu congueret: uerum tamen egregiae testem uoluntatis epistolam tuam legi perlibenter. uidi enim amorem in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. prope singulare. nam de Amulij morbo ita sollicitus eras, ut eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque non putaui committendum, ut ipsum celarem de litteris tuis. ostendi: legit iucundissime: nec tacuit de tua laude; mihique, ut salutem tibi eius uerbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, ut uultu & uerbis plane animum exprimeret. Ego de te, quae soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatius tibi nihil esse, quam ut, si quid eius caussa praestare possis, utatur opera, curaq. tua. addidi quaedam de uetustate necessitudinis nostrae, de tuis etiam in me officijs: ut sciret, cum tu de meis commodis maxime semper laboraueris, cupere me non mediocriter, ut, a quibus ipse diligor, ijdem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Ro. VII. Id. Mar. MDLXVII.

IOANNI. CASELIO
Florentiam. 24

OMNINO erat ἕωλος epistola mea: quam ut acciperet, numquam ad me rediit is, qui tuas litteras attulerat: uerumtamen eam ad te mittendam putaui, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspicionem uenirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

QVOD me amicis crebro auges, praesertim hominibus uirtute praeditis: perbenigne facis. utinam praestare aliquid uel tua, uel eorum caussa possim. uos enim, quae uestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus erga liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, contentus esse uix possum. Vale. Romae, XVI. Kal. Apr. MDLXVII.

PETRO. PERPINIANO
Lugdunum. 25

CVR ego tibi excusem silentium meum? Odi ista uulgaria: nec tu is es, qui uel amicis duriorem te praebeas, uel, quibus ego negotijs, quantam & quam assiduam a me operam exigentibus, distinear, ignores. ac, si uelis amabiliter, & uere cogitare ita credes: nullame magis affici uoluptate, quam cum tuas epistolas lego: rursus, si quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me. quare, ut ego tibi ingenio, erudi-

tione, industria comparare me non ausim: ita, quibus maxime rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quemquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetro, simul illud impetro, ut omni me cum praeteriti, tum futuri temporis culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, plane liberes. quamquam nunc quidem, tuis ut rescriberem litteris, abieci omnia, uictus beneficio tuo. beneficium enim certe, non mediocre nescio quod, sed quantum esse potest maximum, a te habeo, quod mihi amicum dederis Iacobum Rodericum Falconium, prudentissimi & optimi uiri filium, ipsum ijs litteris ac moribus ornatum, ut, cum me uel negotia, uel ipsa iam aetas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuuene quotidie fere utar iucundissime. ac saepe de te sermo, illo libenter praeclara tua facinora pro Christi gloria narrante, me libentius audiente. certamus enim, ut uideo, amore erga te, sic, ut alter ab altero uinci interdum gaudeat, interdum aegre ferat. ita non plane nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo, memoria, mentione tui, tuarumq. uirtutum quam creberrima. tu contra, si parem gratiam referre uis, alterum Falconium reperi: si modo similem probitate, ingenio, obseruantia in utrumque nostrum reperies. Sed opto te felicem esse, & similem reperire: ut, de nobis cogitantes nonnumquam, & colloquentes, officium amicitiae debitum persoluatis. De tragoedia, mire sum laetatus, praesertim agente Falconio. De animi tui constantia, tibi gratulor, Deo gratias ago, a quo ista manant. tibi enim certe, & fortis-

simo

ſimo cuique, niſi diuina uis affuiſſet, praeſenti diſcrimine, in tanta gladiorum licentia, animus concidiſſet. ✣ bonam mentem opto. cuius enim ingenium, & doctrinam amo, de eo ſi quid afferetur durius, cum dolore audiam. Sed, quid eſt, quod etiam de Turnebo, tali uiro, utinam falſo rumore, diſſipatur, auerſum a ſalute periiſſe? o magnum malum, nec re magis, quam exemplo. nam plebs imperita, licentiae cupida, ſi peccat; minus mirum: doctos uiros, rectis antea ſenſibus euntes, offendere, & labi, matura iam aetate, quis non ingemiſcat? Filius te ſalutat. tu meis uerbis eruditum in primis, & probum adoleſcentem, Ioſephum Scaligerum, ſi eſt Lutetiae, ſalutes uelim. Val. Romae.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII
LIBER. OCTAVVS

PIO. IV PONTIFICI. MAX. I

QVID antea de litteris, ac bonis artibus existimaueris, Pie IV. Pontifex Max. quam semper fueris, hodieq. sis ad eas excitandas, ornandasq. praeclare animatus: & omnes iampridem norunt, & ego superiore anno sum expertus; cum eo me consilio Romam euocasti, ut sacros praecipue libros, ab haereticorum nefaria peste uindicatos, ederem quam liceret emendatissime, & in hac elegantioris olim doctrinae parente, atque altrice, nunc diuinorum institutorum custodie, ac praeside Vrbe perpetuum meae uitae domicilium collocarem. cum ista mente, istaq. ad bene agendum propensione summam potestatem coniunxit Deus, non solum ut impendentes Reip. Christianae calamitates auerteres: quod a te curari egregie, atque effici omnes fatentur: uerum etiam ut a publica cura oculos interdum conuerteres ad priuatorum incommoda, eaq. cum uideres, opem afferres non pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. haec me cogitatio, diu uerentem, ne appellare litteris Maximum Christi Vicarium, excubantem animo semper pro Christianae Reip. salu-

te,

te, impudentiae posset adscribi, ab ancipiti consilio ad certam sententiam reuocauit, effecitq. ut ea scribere auderem, quae ne coram agerem, maiestate tua primum, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimendi munus, quod mihi a te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam unam, quae ad communem animorum utilitatem pertinet, ut e sacris libris maculae omnes eluantur; alteram priuatam, ut ea mihi interim suppetant, quae si absint, mecum, & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facerem aroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an ulla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeam commendare: cum quattuor spectatae uirtutis & innocentiae Cardinalium, quos huic negotij praefecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec, ut spero, umquam deerit, omitto non inuitus: de me ipso, siquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego, cum ad Vrbem ueni; licet a Pio IV. recte & laudabiliter uiuendo, sperari posse omnia intelligerem; tamen efferri me cupiditate non sum passus: nec sitiui honores: nec auri, argentiq. splendore sum captus: id scilicet unum spectaui maxime, ut beneuolentia tua, in qua pono omnia, perpetuo fruerer, eaq. me, quantum consequi studio, quantum industria liceret, non indignum praeberem. domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare nimium, qui se Christianum esse meminit, non debet, satis consultum putabam honorario

illo annuo, quod a tua benignitate impetraueram: nec dubitare tamen poteram, si quid praeterea meae rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus uix pateret umquam, moderata cupientibus praecludi numquam soleret. sic annus abijt: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit; quae etiam admonet, quo propius ad huius peregrinationis, quae uocatur uita, finem accedimus, eo minus de uiatico laborandum. itaque mutatum nihil est in consilijs meis; animus, quos antea sibi fines praescripserat, ijsdem se continet, ultra nihil appetit: sed corporis alia quaedam ratio est: aetas iam ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam, praesertim in laboribus, ac studijs, ualetudo requirit imbecillior: quae si negligam, ingrate mihi uidear agere cum Deo, a quo acceptum uitae munus magni facere, ac tueri diligenter debemus. quid caritas liberorum meorum, quibus in me uno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci, quid naturae debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorum salus, fortunaeq. nituntur. Quae cum ita sint; & cum his caussis, quas commemoraui, magnopere confidam; tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua praestanti bonitate mihi esse reponendam. quare nihil definio, neque mihi certum beneficij nomen peto: quod qui faciunt, ignorant scilicet a quo petant, & in angustum reuocant, quae latissime patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo. nihil me postulare

prae-

praecipuum decet. unum illud indicare satis est, fulciri oportere subsidio aliquo fortunas meas: quod ipsum tamen uoluntati, arbitrioq. tuo totum permittatur. mihi quidem, si quid a tua liberalitate proficiscatur, quidquid sit, aeque gratum futurum est, ac si me omni beneficiorum genere cumulasses.

CAROLO. BORROMAEIO CARDINALI. 2

NON patitur aut benignitas, aut consuetudo tua, ut appellandus a me sis de eo, quod semel & iterum humanissime promisisti; & ego is sum, qui, quod semel petij, licet ad constituendas fortunas meas ualde pertineat, impetrare cupiam, non exprimere. uerumtamen non sum ueritus, ne tibi molestiam afferret iterata petitio, hominis praesertim studiosissimi, & de tua laude, quantum imbecillitas mea praestare possit, assidue cogitantis. Optabile est, ut, qui optima cupiunt, ijdem uel omnia possint, uel apud eos, qui possunt, auctoritate, & gratia plurimum ualeant. tibi utrumque contigisse, non stulti homines arbitrantur. nam & natura propensus es ad ea, quae praeclara sunt: & haec ipsa propensio, singulari ingenio, & uirtute coniuncta, ita tibi amorem conciliauit sapientissimi Pontificis, auunculi tui, ut cum omni te munere dignum ducat, tum uero libenter, translata in te grauissimorum negotiorum parte, releuetur. amplectere igitur pro tua summa prudentia, uel retine potius, quam amplexus iam es, occasionem diuinitus datam. eripuit iam benemerendi consuetudinem tem-

poris

poris iniquitas. eam si restituis, quod facere coepisti, & facies: iisdem, quibus maiores tui, gradibus in caelum adscendes, relicta familiae tuae gloria, quam nulla dies exstinguat. Ego autem, si per te consequor, id quod in tua manu situm est, ut Romae libenter uiuam: uix enim libenter, ubi parum commode, quisquam uiuit: dabo operam, & fortasse efficiam, ne sit obscurum beneficium tuum: memoria quidem, & uoluntate, si re ipsa minus potero, ingrati animi culpam uitabo. Vale. Romae, IV. Kal. Nou.

SCRIPSIT. HANC A. PRINCIPE. ROGATVS 3

HONESTA res, iucundaq. in primis, Nuptiae putantur: nec immerito. nihil enim ad generis humani perpetuitatem Natura magis postulat, quam ut feminis iungantur mares: nec ea coniunctione quidquam non modo commodius, uerum etiam dulcius esse potest. habere secundis rebus mulierem laetitiae sociam, laetitiam auget; aduersis pariter maerentem, solatij genus est. iam, quae ad cultum, ad uictum, uitamq. pertinent, ea cum uxor ministrat, aut curat, quantam iucunditatem habent? Reges equidem ipsos non arbitror e suis regnis tantam uoluptatem capere, quantum fidelis coniugij consuetudo, & conuictus affert. Quae tibi, optime ✲, ex tuis ueteribus nuptiis probe cognita cum essent; propterea factum opinor, ut secundas appetieris, & eandem omnino suauitatem regustare uolueris. Hoc tuum consilium, pro suo quisque sensu, uarie homines interpretantur. laetari multos

uideo,

uideo, ut in re optima; quoſdam admirari, ut parum exſpectata; dolere nonnullos, ut aduerſa. mihi, in hac opinionum, & ſententiarum uarietate, animus uehementer in dubio eſt. laetitiam a me poſcere uidetur amor in te meus, ortus ex memoria praeceptorum tuorum, quibus me puerum ad omnem uerae laudis cupiditatem excitaſti: ſed idem amor ante oculos ea proponit, quae cum cogito, tantum abeſt, ut laetari poſſim, ut dolore etiam afficiar: neque id tua magis cauſſa, quam publica. nam, etſi, quod tibi placuit, idem ut perpetuo placeat, atque expediat, uehementer opto: tamen, cum aetatem tuam conſidero, quae iam ad ſenectutem uergit, interdum uereri cogor, ne aliter eueniat. ſua cuique aetati ſtudia Natura tribuit. quae iuuentus amat, reſpuit ſenectus. contra, ſenectutem oblectant, quae faſtidit iuuentus. tu tamen, homo iam fere ſexagenarius, adulto iam paene filio, nouum coniugium probaſti: quoq. magis miremur, non aequalem, aut aetate proximam, uerum adoleſcentulam duxiſti: utrum uoluptatis, an procreationis cauſſa, praeter te nemo nouit. uoluptatis quidem ſuſpicione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: ſed, alij, quorum iudicium amor non impedit, de iſta re quid ſentiant, ipſe uideris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter ſentit? uerumtamen temporibus multa diſtinguuntur: nec idem ſemper omnibus licet: nec eadem ſemper omnes decent. Quo de genere ſi pluribus tecum agam, & illud uſurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognoſce te ipſum; ignorare uidear utrumque noſtrum,

&,

&, quod aiunt, Sus Mineruam erudire uelle. tu enim is es, qui haec ipsa mihi olim puero cantabas: quae mihi nunc insita penitus in animo haerent, nec euelli umquam sinam: tum quia praeclara, tum quod a te tradita, quem unice diligo. Recognosce igitur doctrinam tuam: & cum illa, quae tractandis ueterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogita, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant, te, talem uirum, ista aetate, ista existimatione, uiuo & incolumi optimae spei filio, cum ipse te adspicere, cum ualetudini tuae parcere, cum iuuentutem ab immoderata libidine tuis monitis reuocare ad continentiam deberes, tum puellae amore captum, eius complexum, & consuetudinem sic optasse, non modo ut hominum de te opinionem, aut filij commoda parui faceres, uerum ut ipse uitae tuae nouo uitae genere periculum strueres. quis enim nescit, quod ueteres quidam Philosophi memoriae prodiderunt, Veneris usum prodesse numquam, obesse autem saepißime? Quod si quis in dubium uocet; id negari certe non potest, Senescentibus, deficiente natura, nulla re, magis, quam concubitu, uires minui. quod a te ignorari, qui tam multa nosti, turpe est. aut, si non tu quidem hoc ignoras, sed rationem libido uicit, quis te audiat, ita excusantem? hoc quidem est augere culpam, non minuere. Atque haec, tua caussa, nos angunt: quid, publica? tanto magis, quanto aequius est, de multis, quam de paucis, laborare. nam, cum tuo iudicio, tuaque scientia, in omni caussarum genere uteremur; cum tuae lucubrationes ciuile ius, eximia tua cum laude

illustrarent; cum omnes lites, ac contentiones, aequitate, & sapientia tua dirimeres: optandum erat, ut huius boni, quo nullum in Ciuitate praestantius, diuturna admodum usura frueremur. nunc a te, nouae coniugis illecebris irretito, non modo lucubrationem ullam homines non exspectant, sed uerentur etiam, ne maiorem diei partem, nedum nocturnas horas, domesticis oblectationibus tribuas. interim praeclarae illae frigebunt actiones tuae. minus libenter audies disceptantes: non tam attente, quae diiudicanda erunt, considerabis: non facile quemquam admittes: non saepe prodibis in publicum: non, ut antea, tui copiam facies: denique, cum antea ita uiueres, ut Reip. natus uiderere, nunc te, ad priuata studia conuersum, negligere communia, nemo est, qui aequo animo ferre possit. quae si alios cura tangit: qua me affici molestia, quo angi dolore, par est? non enim is ego sum, qui meas partes aut ignorem, aut negligam. meum est, Ciuium otio, saluti, tranquillitatique, consulere: meum, praestare, aut conari saltem, ut, quos potestati, fideique meae Deus commisit, aequo iure omnes regantur, nullius iniuriae pateant, nihil, contra leges, agant, nihil, praeter leges, timeant. Huius praeclari muneris cum ego te, pro tua praestanti, mihi iampridem cognita, uirtute, ministrum, participemque, delegissem, gratulabar, & mihi, & ciuibus meis, non mediocriter; mihi, quod magna laboris parte me leuaret industria tua; Ciuibus, quod omnes, te iudice, libenter uterentur, optime de tua, non solum doctrina, uerum etiam probitate, sen

tientes

tientes. nunc, sic officia, studiaq. illa intermittis; si languidius ea curas, quae ad Populi fortunas pertinent, quaeq. ego, curari a te diligentissime, & uolui in primis, & putaui; uereor, ne quotidie uoculas exaudias hominum, te accusantium, quod a pristina caussa descieris, & a uirilibus institutis ad mollitiem quandam, inanemq. uoluptatem, deflexeris. Erunt etiam fortasse nonnulli, qui me, non adductum iudicio, sed amore lapsum, tantas res tuae fidei, constantiaeque, non satis prudenter commisisse dicant. quibus ego quid respondeam, quoniam ipse non satis dispicio, tu, qui uides acutius, doce me. equidem nihil malo, quam, & te tui quamsimillimum esse, & me mei iudicij numquam paenitere. quod si secus euenerit; errasse me, cum aliquo existimationis meae damno, facile patiar; tuo cum dedecore, feram iniquissime, addito praesertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adspectu carere tuo possunt, nec sermone, & consilio priuari. Quae propterea ad te scribo, ut intelligas, quantam animo curam sustineam, quanta tua res agatur; & ideo operam des, & ut & me sollicitudine, & te infamiae periculo, aut certe hominum sermone, liberes. Scribo autem serius, quia pendebam animi, nec satis, quo tecum uterer officij genere, constabat. gratularer? at contra sentiebam. dolerem? at male ominari uisus essem, in ea praesertim re, in qua tibi, uel si damnum aliquod res publica faciat, secunda tamen omnia sic exopto, ut in hoc studio fere tecum certem, alios quidem omnes facile uincam. Vale, & ita fruere domesticis bonis, ut publica ne negligas.

gas . qua de re non mea quidem ulla ſuſpicio, ſed uereor me nonnumquam cogit dubitatio multorum: quam cupio falſam, & inanem eſſe.

PAVLLO . STEMPOVIO Neapolim. 4

Etsi iam litteras tuas, a Gorſcio remiſſas, acceperam: tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quod tu, dum te ita purgas, quaſi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorem ſcribis epiſtolam, & in eo me tibi haud mediocriter obſtringis, ſignificatione quadam amoris, & iudicij de me tui. Ego, Stempoui, cum omnes homines, ab ineunte adoleſcentia, in quibus aliqua uirtutis elucere ſigna perſpicerem, colui, quantum in me fuit: tum uero nationis ueſtrae probitatem, modeſtiam, & propenſa in primis ad liberales doctrinas ingenia, mirifice ſemper dilexi. itaque, cum ad me tuos de Rep. libros Gorſcius attuliſſet, petijſſetque, tuo nomine, ſi quando uacarem, ut eos legerem; lectis, exponerem, quid ſentirem: facile impetrauit; non modo, quia facultatem ineundae a Polonis gratiae non libenter amitto; ſed etiam, quia multorum ſermone cognita mihi uirtus, & humanitas tua ita me incenderat, ut uehementer expeterem amicitiam tuam. peropportune igitur accidit, quod ego minime cogitabam, ut ſcripta tua ad me mitteres: ſed ualde contra meam uoluntatem, quod ea tam cito repetieris. opes enim ingenij, doctrinaeq. tuae, quibus frui diu uolebam, quaſi praeteriens adſpexi. in-

intellexi

tellexi tamen id, quod Goslicio significaui, peruolutasse te, nequaquam remisso animo, omnes omnium libros, egregia quaeque, tum ueteris, tum recentis historiae delibasse; nec eo contentum, addidisse rebus ordinem: ornamentis Latinae linguae, quantum argumenti ratio ferret, usum esse. nunc, si auges, ut scribis, industriam tuam; & id cogitas, ut, cum opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo, spe futurae uoluptatis, quam legendo antea degustaui, nunc haurire, si per te, licuerit, uberiorem cupio. Nam, corrigendi partes, quas mihi uideris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod aequus iudex damnare possit? sin autem recusem, culpam inhumanitatis extimesco: & uereor, ne tu me, cui minime omnium displicere uelim, rusticum quendam esse hominem, agrestemque, suspiceris. hoc igitur arbitratu tuo: ego, quod in me est, desiderari abs te non patiar officium meum. Vale. Romae, XIIX. Kalend. Quinct. MDLXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Persei; tum, quod ipsum diligo, amici mei filium, ingenio, & moribus ornatum; tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallem studio, officio, obseruantia: quod ut assequar, operam dabo.

EIDEM, Neapolim. 5

BELLARIA, de quibus antea scripseras, heri uesperi, per familiarem suum, ad me misit, egregiae

uir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. ſa ne nihil gratius, hoc praeſertim aeſtu: ſed, quaeſo, cur tam multa? ſunt enim uaſcula uiginti quattuor: nae tu IV. aut VI, ſi noſſes imbecillitatem ſtomachi mei, per totam aeſtatem, ſatis eſſe duxiſſes. agnoſco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, ut mitteres, admonuit; haec, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere; quamquam haec ſint ſuauiſſima, me tamen frui libentius memoria tui, laetariq. potius, quod me dignum putaueris, quem tu muneribus afficeres, quam ſi me omnium munerum copia cumulaſſes. quare peto a te, mihi ut conſerues amorem tuum; a meq. exſpectes ea, quae, qui uehementer amat, praeſtare conſueuit. Vale. Romae, III. Kal. Quinct. MDLXVII.

VINCENTIO. MACARIO Scylacaeum. 6

LITTERIS tuis, humaniſſime, & ornatiſſime ſcriptis, nec reſpondere multum poſſum, cum diſtringar negotijs; nec nihil debeo, cum, in officio non reſpondere, turpe ſit. Scylacaei te ſuſtinere munus erudiendae iuuentutis, ualde laetor. amo enim Gerondae mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui ſi uiueret, non dubito, quin mecum eſſet; iiſdemq. ſtudijs, eodem uitae genere, frueremur. Franciſcum, fratrem tuum, noſtri memorem eſſe, gratum in primis eſt. equidem & illum, & te ſimul, ita diligo, cum utrumque excellere litteris, ac moribus, intelligam, ut, ſi quid aut honoris, aut commodi ue-

ſtri

stri gratia praestare possim, in eo curam omnem, operam, industriam, collocare cupiam. Quod ad mutatam scribendi rationem attinet, hunc tibi scrupulum Filij mei liber eximet, quem, de Orthographia scriptum, edidit anno superiore. Vale. Haec scripsi raptim, animo alia cogitante: quod uelim ignoscas. Romae. XIIX. Kal. Quinct. MDLXVII.

IO. FRANCISCO. CREMONAE Ferrariam. 7

ANTEA *sollicitus eram, facta rei familiaris iactura; quod acciderat, quorundam hominum, incuria, dicam, an socordia? nunc autem, quod amissa recuperauerim, laetor equidem, sed ita, ut dolere simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiae tantum attulerit. te enim, uir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum, appellare non dubitem. nam, cur aut eum non amem, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paullo Sacrato, omnibus mihi officiis coniunctissimo, summam intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquam locorum interuallis disiuncti? Iam illud, quod tu, fraterq. tuus Alfonsus, uirtute tibi, & probitate simillimus, operam dedistis, idq. auctoritate, studio, diligentia consecuti estis, ut mea domestica supellex, ad alienas manus per errorem transducta, ab iniusto possessore uindicaretur, cum eiusmodi est, ut uestram erga me uoluntatem & singularem quandam ad bene merendum pro-*

pensionem ostendat; tum ita me afficit, itaq. utrique obstringit, ut omnia me debere uestra caussa existimem. utinam ea fortuna essem, ut aequare animum officijs possem. profecto uel humanitate uestra, uel amore meo, nihil esset illustrius. sed, quia tam infirmum, aut tam humilem esse neminem constat, qui, si ad aliquam rem studia sua conferat, non aliquid, atque adeo multum praestet: fore non despero, ut merita meritis aliquando compensentur, &, quantum uos in mea re ad exitum perducenda laborastis; tantum me, de gratia referenda, cogitasse omnes intelligant. sin uoluntati facultas defuerit, peto a uobis, ut me tamen frui sinatis amore uestro: quo mihi carius, aut antiquius, esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutem a me plurimam. Romae, IV. Kal. Quinct. MDLXVII.

CLAVDIO. STRAMBONIO Camerinum. 8

DELECTOR non parum memoria nostri tua: sed, eam ijs declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suauius esse possit, id uero est, quod maximopere gaudeam. quamquam, utri potius, tibi, an Falconio nostro, iuueni humanissimo, atque doctissimo, de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille enim, ut eloquentia ualet, paene mihi persuasit, sua cohortatione te esse adductum, ut scriberes. quod ei si crederem, susceptam a me opinionem humanitatis, & amoris in me tui, cogerer deponere. Quid igitur faciam? quod Academici solent: assensum sustinebo:

ne, si

ne, si Falconio non credam, eius fidem, cui multum tribuo, in dubium reuocem; si credam, detraxisse aliquid uidear de beneuolentia erga me tua; quo mihi molestius esse nihil possit. Quodsi te impediunt negotia: hoc ipsum scriberes. ego enim ab amicis non plus exigo, quam praestare possint. neque tamen amicitias metiri soleo crebritate litterarum. fidem, & officium, semel expertus, eadem, si res postulauerit, exspecto; sin aliter euenerit, leui culpa non condemno; & facio perinuitus, ut amari me non putem. Quare tuis occupationibus ignosco, quod, a discessu tuo, rarius ad me scripseris: tu quoque, uelim, habeas rationem negotii mei; quo sic urgeor, ut respirandi facultas non detur. Vale. Romae, XIV. Kal. Sext. M D LXVII.

MARIO. CORRADO
Salernum. 9

ETSI mihi tui litteris nihil solet esse iucundius: quas tamen pridie Id. Sept. ad me misisti, legi perinuitus. sic enim ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, a quo primum tempore certam uitae meae rationem institui, semper id spectaui maxime, ut, quos semel diligere coepissem, eos non solum sponte nulla re offenderem, uerum etiam, accepta interdum iniuria, maioribus complecterer officiis. hoc institutum cum mihi ad hanc diem placuerit; fore non opinor, ut posthac umquam displiceat. quod si tu secus existimas; & si me uulgari quadam regula metiris, uel quia sensus meos, cum longe a me uixeris, ignoras; uel quia, nonnullorum hominum

minum perfidiam expertus, de reliquis idem facile suspicaris: libenter equidem tibi istum, si possem, errorem eriperem: sin id mihi per te minus licet, me tamen in te amando fides, & constantia mea delectabit, uberemq. satis ex ipsa conscientia fructum capiam. Tuae partes in amicitia quae sint, ego tibi, excellentis ingenij, ac doctrinae uiro, non praescribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum usus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum uideri. aut enim haeret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale sit, non equidem intelligo; nec uero possum intelligere, cum nihil sit: aut culpam tu nullam in me uides, & coniectura tamen aliqua duceris ad suspicandum. certe enim suspicari te nescio quid, uerba illa tua significant: Ego a te solum amari cupio: oro te, & obsecro, nihil aliud aut uulgare de me existimes: actum a me tecum hactenus uere, & amanter. Quid? an ego aliquid commisi, ut de mea in te uoluntate secus iudicare posses? aut ego te umquam accusaui, quasi minus uere, aut minus amanter mecum egeris? Nisi si, quia litteris tuis, homo, sexcentis curis implicatus, non illico responderim, propterea uel me tibi credis immutatum, uel id agis, ut ego te mihi subiratum putem. Ego autem, si essem ad mutationem, uel natura, uel consuetudine, procliuior; tamen ita de studijs tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate sentio, ut, nisi mihi sincere iudicandi facultatem casus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo possim. At creberrimae tuae litterae, meaeq; rario-

res.

res. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omitteres, fortasse peccares; & , quia non omittis, agnosco, & amo uehementer amorem in me tuum; ideo sequitur, ut, quia non ego idem facio, & istam officij partem, districtus negotijs, praetermitto, languere me iure putes in studio tui, & in amore illo, quem cum pepererit tua uirtus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conseruet. Familiares tuos, cum ad me uenerunt, & quoties uenerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissime; neminem exclusit, aut excludet umquam occupatio mea. uix enim credas, quam de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare, quod ais, ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me adeat, uelim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis expetit amicitiam meam, & eam se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, teque sibi, in optima studiorum uia, ducem fuisse dicat; quod uideo multos, cum quadam ambitione, praedicare: cur, inquam, hac me uoluptate priuas, ut ei non credam, qui narrat ea, quae libenter audio? Patere igitur, amicos tuos, cum ijdem amici mei esse uolunt, adire ad me arbitratu suo, & , quamquam testimonio careant litterarum tuarum, mihi tamen, ipsa tantum tui nominis appellatione, commendari. Vale. Romae. X. Kal. Oct. MDLXVII.

FRANCISCO. PLANTEDIO Neapolim. 10

VERE dicam, Plantedi: magnopere sum delectatus

tus

tus ijs laudibus, quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti: neque uero, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis, ab ambitione, cum ratio, tum iam aetas remouet; sed quod amoris in me tui, ut ego interpretor, index laudatio est. amari autem ab eo uiro, qui excellat ijs artibus, quas in omni aetate diligenter colui, quaeq. rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam uoluntatem, & habeo gratiam, non modo, quod ita de me sentias, uerum etiam, quod eos, qui contra sentiant, Obtrectatores, & Inuidos, uoces. cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te, mea caussa, nolim. nam, si laudem quaeram: tu mihi multorum unus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis uideo; probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod uera est, ipsa me sola uirtus afficit, cetera parui pendo: sinamus, placere sibi unumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc fine, ut isti uolunt, errore, siue, ut ego iampridem statui, ueritatis amore, ac studio pergamus. Epistola tua, & uersus, redolere mihi pariter antiquitatem uidentur. quo tibi nomine, uehementer gratulor. quibus enim contingat, ut, in utraque facultate, excellant, paucissimos in omni aetate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent, in utramque partem; cum alij suum iudicium ad Aristotelis praecepta referant; a quibus quem discedere intelligunt, eum statim e poetarum numero extrahendum censent; alij uero, siue res, siue

siue uerba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modo ut eum ad ceteros poetas aggregent; uerum etiam cum illis poetarum principibus conferendum statuant. Mihi non tantum otij suppetit, uel ut hoc totum, quid quid est, considerem, uel ut meam sententiam litteris exponam. Vale. Romae, nonis Sept. MDLXVII.

ANTONIO. MERVLAE Casertam. II

NIHIL *mihi gratius, aut iucundius ijs uersibus accidere potuit, quos a Berardino Rota, praestante uiro, de me conscriptos, ad me antea misisti. quo sane munere ne uiderer indignus, cupiui statim paria paribus, & , ut assequerer, elaboraui: sed, cum non procederet, indignantibus Musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distulirem, consilium non abieci. non enim fore desperabam, ut aliquid aliquando, tamquam e quercu, exculperem, quod summus poeta cum uideret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare numquam ausim, animum saltem, referendae gratiae cupidum, diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata, Breuiarij mutatio, nihil ut laboriosius, aut molestius, umquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quae fluctuabant, recedisse uideam. quo maiore uersor in solicitudine, non solum, quia careo litterulis nostris, in quibus antea uiuebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, uereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationum, exsuisse me putet ueterem humanitatem,*

& officij

& officij curam, quae mihi olim prima fuit, penitus abieciſſe. Quare, te rogo, pro eo, quantum me amas, & quantum te amari a me ſcis, des operam, ne quid Rota de me ſuſpicetur durius. noſti meos mores: noſti animum: quem ſi alia fortaſſe labes inficit, certe, ad amicorum obſeruantiam, & ad tuendam officij religionem, quod attinet, purus eſt. De tuo ſtatu, cum nihil ſcripſeris, arbitror eſſe, ut uolumus. Vale, & Rotae ſalutem. Romae, Kal. Nou. M D LXVII.

IACOBO. FALCONIO
Bononiam. 15

O ME credulum, qui te iturum in Hiſpaniam putauerim: quod cum tu affirmare non deſineres, Maximus tamen noſter perpetuo negabat. nimirum ille adoleſcens quiddam occultius, quod ego hebetior non uiderem, aſſequebatur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potius errore meo delector, &, me deluſum eſſe, gaudeo. nam, ſi tam longe diſceſſiſſes; primum ueritus eſſem, ne ſerius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hiſpanienſi faſtu, oblitus humanitatis tuae, redires. nunc, mutato conſilio, cum Bononiae conſederis; nō dubito, quin te ciuitas omnium humaniſſima, qualē dimiſimus, talem nobis, ac melioribus etiam, ſi fieri poſſit, & litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonij conſuetudine, ualde tibi gratulor. cole iſtum uirum, Falconi, quem habemus in Italia, non ſolum doctrina, uerum etiam probitate paene ſingularem. Vale, & Iacobo Boncompagno ſalutem a me plurimam. Romae, VI. Id. Nou. M D LXVII.

IOANNI. BAPTISTAE. ARCVCIO
Neapolim. 13

ET *bene te sentire de studijs meis, deq. laboribus illis, quos, iam a prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiam diligi a te, uideo. quod cum utrumque mihi gratissimum esse, tum a me tibi parem in utroque gratiam referri, uelim existimes, nam, cum epistolam tuam legissem; ualere te ingenio, praestare litteris, facile iudicaui; & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea uulgaris, sed quantam uirtus, & studiorum similitudo gignit. quare, persuasum hoc tibi, planeq. exploratum esse cupio, quaecumque a uetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi a me, si qua tui dabitur facultas ornandi, praesto semper futura. De Ariosto, lis, & contentio non placet: antiqua me delectant, eaque tracto, utinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suam industriam locat, ut ipse excellat, consilium probo; aliena qui tantum iudicat, eum ego, uel si recte iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale. Romae. v. Id. Nou.* MDLXVII.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 14

VTRVMQVE *laetor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contra, uel dignitate, uel commodis aucti, contemnunt ueteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod*

hic

hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnosco humanitatem tuam. quod uero, id te tribuere uirtuti meae, dicis: maiore etiam me ornas munere. noli autem arbitrari, tam desipere me, ut disputare tecum uelim, & quaerere, uere ne sentias, an secus. facio non inuitus, ut iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem uocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, ut animi trāquillitatem amittas. quae enim impendent, si sunt eiusmodi, ut uitare prudentia possint: spero fore, nihil ut te laedant. sin ea fixa sunt: praeripere molestiam, & angi frustra, certe non oportet. Ego ualetudine utor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa; si ratio temporum, satis ampla. Vale. Romae. XVI. Kal. Febr. MDLXIIX.

NICASIO. CASLETANO
Patauium. 15

OPTABAM, ut emergeres ex eo uitae genere, quod neque studijs, neque fortunis tuis aptum uidebam: angebar tamen, eripi nobis fructum suauitatis, & doctrinae tuae, hac praesertim proborum, atque eruditorum hominum, idest tui similium, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddam uitae genus; medicorum antiquorum libros euoluere coepisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas; frui non modo familiaritate, sed conuictu etiam, ac domo praestantissimi iuuenis, Io. Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illam ex animo molestiam, quam discessus mihi tuus reliquerat; teq. istic esse, ubi otio, libris,

docto-

doctoribus abundes, & eam, quae maxime ingenium adiuuat, quam paene hic amiseras, animi tranquillitatem non desideres, uehementer gaudeo. De epigrammate, Sammarcus agit gratias: ut referat, non exspecto. cupedias tamen si habebo, ita non contemnam, ut uos omnes amem. quid enim quisque praestiterit, non ignoro. Vale, & Tinello, Sammarco, Andreae Siluio, qui me olim diligere uidebatur, multam salutem. Romae. pridie Kal. Febr. MDLXIIX.

CHRISTOPHORO BARONI. LOBCOVICZIO 16

NIMIVM agis mecum liberaliter, cum tu mihi, principis uiri filius, homini priuatae fortunae, nullo meo prouocatus officio, tuam beneuolentiam sponte defers. quod ego beneficium tanti facio, nihil ut anteponam. cum enim ita uitam instituerim, ut uirorum nobilium amicitias expeterem: tum eam nobilitatem praecipue colui; quae licet aliquid extrinsecus assumat, maxime tamen a se ipsa pendet, ac praesenti uirtute decoratur. quam tibi placere sententiam uideo, & dare operam, ut, quod maxime probas, id maxime consequaris. itaque sic uelim tibi persuadeas, nihil omnino mihi uel carius esse posse, uel iucundius amicitia tua: non eo solum nomine, quod illustri sis admodum loco natus, quod patrem habeas, qui Bohemiae cum summa potestate praesit, qui omni honore, omniq. laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis litteris coniicio, defixum te esse in praestantibus curis, et ea quaerere, unde uerum decus, uera nobilitas emanat.

ita fiet, ut, quantum ad splendorem domesticum sua uirtute addidit pater tuus, tantum ipse ad paternum decus, uoluntate nunc simillimus, uirtute aliquando praestantior, adiungas. Incumbe igitur, clarissime adolescens, (iam enim, ne abs te in amore uincar, laborare me aequum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnem industriam confer, ut ornamenta referas in patriam, quae tua propria sint, quaeque tibi nulla umquam fortunae uis, nulla mutatio temporum auferre possit. Quae cohortatio nec longior esse debet, cum te tua sponte propensum satis esse ad omnem laudem intelligam; nec omittenda tamen fuit, cum hoc apud te uellem relinquere, quando aliud praestare tua caussa uix possum, testimonium amoris, & obseruantiae erga te meae. Vale. Romae. IV. non. Febr. MDLXIIX.

PETRO. MISCOVIO 17

Ex ijs rebus, quarum memoria delector, nulla magis recreor, quam conscientia obseruantiae erga te meae, & opinione amoris in me tui. inde fit, ut & optem tibi secundissima omnia, &, cum optata contingunt, uehementer gaudeam. quamquam quis non gaudeat, cum debita uirtuti praemia tribuuntur? cum excellit honore, auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate? itaque, cum tibi Episcopatum Plocensem esse demandatum cognouissem; gratulatus sum tibi primum pro amicitia nostra, meoq. in te studio singulari: deinde bonis artibus, quibus ex tua dignitate tantum ornamenti, tantum splendoris accessit. Hoc exemplo, quis fore iam dubitet, quin omnes non modo in Polonia tua, uerum in longinquis

ginquis etiam nationibus, quo tuorum meritorum fama peruenerit, ad excellentem uerae gloriae cupiditatem excitentur? aequidem, cum audio, quae partim ab alijs, partim a probo & prudente uiro, tuarum laudum praecone, Metello Venturello assidue narrantur, ita commoueor, non equidem ut adspirem, quo peruenire non licet: (non enim me tibi ulla re confero) uerum ut in praestantibus doctrinarum studijs, unde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possim. atque etiam adducor in illam spem, fore prorsus, ut excellentibus ingenijs, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesq. tuae pateant, sic, ut ad magnas res, magnopereq. expetendas, tuo potissimum patrocinio nitantur. ita nascetur ex uirtute uirtus, & propagabuntur illa, quibus a turpi otio ad laudabilem industriam, ab iniuria ad aequitatem, a feritate & discidio, ad societatem, & conuictum humana uita conuertitur. cuius tanti boni ut auctor esse uelis; iam enim posse te, satis constat; ne rogandus quidem es. cum hoc a te tua dignitas, et anteactae uitae ratio quasi suo iure postulet. Vale. Romae. Id. Febr. MDLXIIX.

FEDERICO. VIVALDO
Neapolim. 18

MAGNVM humanitatis, magnum amoris argumentum, non solum ad me scribere, quem numquam, ut opinor, de facie noueris, uerum etiam quae tua sunt, omnia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Viualde, uoluntate sum contentus: cetera non desidero. amari enim cupio: prodesse uero amicis malo, quam

debere . itaque, licet amicitia nunc primum inter nos exoritur, tamen sic uelim existimes, quae res ad existimationem, aut ad commodum tuum pertinebunt, in ijs rebus me esse operam daturum, ut familiaribus tuis uetustate quidem, & opibus, officio tamen concedam nemini. nam, si, amantem non redamare, turpe est; multo magis eum, qui ingenio, doctrina, multis denique, ut audio, suauitatibus ingenij ita floret, ut eius amicitiam, qui recte sapiat, in rebus ualde expetendis numerandam putet. Quod ob eam caussam scribo, ut intelligas, cum tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum de beneuolentia tua: de qua, si umquã commisero, ut aliquid mea culpa detrahatur, hominẽ me non putabo. Vale. Ro. XV. Kal. Mart. MDLXIIX.

PAVLLO . LVPO 19

ETSI cum tuum erga me non mediocre studium facile mihi antea cognitum, atque perspectũ, tum mea in te singularis beneuolentia postulare uidebatur, ut uiserem te quam creberrime, tertium iam mensem difficili morbo laborantem: tamen id non feci, non equidem obliuione tui, quem fero in oculis ob egregios mores, optimamq. indolem; sed partim ualetudine, qua, propter nimis longam uerni temporis intemperiem, incommodiore adhuc utor; partim etiam occupatione molestissima, qua ita distineor, ut pedem ex aedibus efferre perquam raro liceat. Quod reliquum fuit; quotiescumque uidi (uidi autem fere quotidie) familiarem tuum, mei studiosissimum, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu consuetudini, atque

que consilijs, quidquid aut in litteris, aut in moribus ad hanc diem profecisti, acceptum referre solitus es; quam saepe de tuo statu quaesierim, quam solicitus de tua salute fuerim, optimus ipse testis est. quod utinam, quantum doloris ex tuo periculo suscepi, tantum opis ad te subleuandum afferre potuissem. nae tu nunc, plane integer, & saluus, nullam pristinae ualetudinis partem desiderans, nobiscum esses, ut interdum solebas, nosq. tuo lepore, tua uenustate, tu nostra consuetudine, nostra etiam, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamen breui futurum ita spero, ut ualde tibi primum, deinde etiam nobis gratuler. non enim dubito, quin statim repetas ea studia, quae non uulgari cum laudes tractabas; quaeq. te (libet enim augurari, quod opto) ad summas opes, summamq. dignitatem, fauente praesertim, atque adiuuante patrono omnium bonorum artium, omni uirtute praedito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil est enim, ut exemplis & antiquis, & recentibus erudimur, quod hominum studia ad utilitates nostras magis alliciat, quam uirtus: nihil magis & humana nobis omnia subijcit, & aditum ad caelestia patefacit. Quare, cum tibi nec instrumenta naturae desint, quorum expertes multi, optima uoluntate, studio flagranti, nihil tamen uel mediocri laude dignum praestare potuerunt; neque uero ex ijs rebus ullam requiras, quae si absint, praeclarae saepe cursus impeditur industriae: debes animum in spem optimam erigere, omniq. cura ad recuperandã ualetudinem incumbere. medicos habes, qui locum in ciuitate principem obtinent: mater assidet aegroto, cu

rat, exsequitur omnia: amicorum nec salutationes, nec officia desunt: haec speramus fore salutaria: sed, mihi crede, medicina praestantior in te ipso, idest in constantia, prudentia, temperantia tua, reposita est. Consule igitur, quantum potes, & saluti, & gloriae, & parentis etiam uitae: quam filij iacentis adspectus exanimat: amicis uero tuis, maerore adempto, ueterem iucunditatem aliquando restitue. Quod si, expertus omnia remedia, placere Deo senseris, ut haec humana relinquas; quae quam caduca sint, quam numquam firma, quam saepe exitiosa, profecto uides: agnosce tuam felicitatem, ad eamq. propera laetissimo animo, relictis erroribus, quibus ij, qui hac diutius compage corporis includuntur, falsa rerum inanium specie decepti, ita saepe implicantur, ut numquam ad ueri boni cognitionem perueniant. nos quidem, qui, te isto uexari morbo, patimur iniquissime, ijdem, si contigerit, ut in ista aetate, istis moribus, ista mente, nondum terrena contagione deprauatus, aut mortiferi criminis labe pollutus, hanc miserrimam uitam cum illa bonis omnibus circumfluente permutes; laetabimur & exitu optato molestiarum tuarum, & initio beatae uitae, ad quam adspirare paucissimis licet. Vale. XIII. Kal. Maij. MDLXIIX.

AVGVSTINO . ANGELELLO Fabrianum. 20

NISI tibi, quae nunc meae uitae ratio sit, quibusq. curis & negotijs distinear, satis cognitum crederem;

derem; ſane afficerer magna moleſtia, quod tibi, uiro optimo, atque in primis erudito, praeterea, quod res ipſa declarat, mei amantiſſimo, deeſſe uideretur officium meum. ſed profecto, ſi me putas ab ineunte aetate iis artibus, ac ſtudiis non mediocriter eſſe delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur: aequiorem te mihi eſſe oportet, nec ſuſpicari, quia rarius ad te ſcribam, non ideo me tibi, quas debeo, gratias, habere, nec diligere & amplecti diligentiam, induſtriamq. tuam, quam quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officii partem libenter acceptam refero beneuolentiae erga me tuae. Ne tamen ſuperuacaneam operam ſuſcipias, cum praeſertim otio non abundes: hoc uelim ſcias, omnes me cum ueteres, tum etiam proxime Auximi effoſſas inſcriptiones, in quibus hae quoque duae ſunt, quas ad me miſiſti, ante duos menſes accepiſſe a Io. Franciſco Gallo, ciue Auximate: &, quod tu ſcripſiſti, F. POLLVCI. ille, L I. POLLVCI. quod tu, TVRCIVS. C. F. ille TVRCIVS. C. F. S- quod Sergiae tribus nomen fortaſſe fuit. nam & infra uideo, C. F. SER. niſi ſi, SER. N. ideſt Seruii nepos, legendum. quod ut diligenter inſpicias, mihiq. ſignifices, ualde rogo. Filius abeſt, Venetias anno ſuperiore cum matre negotii cauſſa profectus. Vale. Romae, nonis Apr. MDLXIIX

IACOBO. FALCONIO
Pisas. 21

ETSI *tuis litteris magnopere delector, in quibus & amorem erga me singularem, & ingenij tui praestantiam facile perspicio: & tamen, ut hoc nostrae necessitudinis officium persoluas, auocari a studijs tuis, aut etiam ab amicorum sermonibus, minime uelim. scis meam consuetudinem. neminem diligo, quem non probem: quem porro coepi diligere, tantum abest, ut exigam ab eo plus, quam praestare possit, ut etiam, si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges amicitiae perpetuo seruet? quamquã te quidem ab hoc numero non minus uere, quam libenter, segrego. noui tuam constantiam, noui curam, atque industriam, in quacumque re amor eluceat. quae quo rariora sunt, eo magis hic te desidero: nec desiderium ferrem, nisi cogitarem, eo te consilio discessisse, ut auctus uirtute ad nos redeas. quod ut assequaris, ita cupio, ut parenti tuo concedam, praeterea nemini. Ioannem Riccium Politianum, illustri iam uirtute adolescentem, qui aliquando mecum in tuis aedibus, inuitatu parentis tui, uiri optimi, cenatus est, audio Pisas breui, studiorum caussa, uenturum. eum uelim roges, ut me diligat, quando ego singulari sum in illum beneuolentia, sic, ut te aemulum uix patiar. Salutabis meo nomine exquisitae doctrinae uirum, poetam summum, Petrum Angelium Bargaeum, qui Latinam, & Graecam linguam*

istic

istic publico munere maxima sua cum laude profitetur. Vale. Romae. X. Kal. Iun. MDLXIIX.

IO. ANTONIO. VVLPIO 22

V I X *credas, quam me delectauerint inscriptiones a te missae: non solum, quia disertae, ac perelegantes: uerum etiam, quia gratiae ineundae ab amplissimo uiro, singulari uirtute ornato, Thoma Altimaro, oblatam occasionem auidissime sum complexus. nam, quod inde natum est argumentum epistolae tuae, ita scriptae, ut summum ingenium, summum etiam erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas? equidem, si qua est huius uitae felicitas, maiorem eius partem in hominum eruditione, & probitate excellentium, idest tui similium, amicitia constituo. Quare cũ tibi maximas ago gratias, quod ad me scripseris, quodq. mihi haud paullo plus, quã agnoscere debeam, tribuere uidearis, quippe cum ea referas ad iudicium meum, quorum ego te, si arbitrij mei res esset, Aristarchum libenter statuerem: tum uero sic uelim existimes, si quis est, qui tuae laudi faueat, qui tuam praestantem doctrinam in ore habeat, qui denique tua caussa summa omnia & cupiat, & curet, eum esse me, daturumq. operam, ut animum aliquando res ipsa declaret. De inscriptionibus indicaui Sanctae Seuerinae Archiepiscopo, quas probarem maxime: nullam tamen, ut uere dicam, improbare audeo; cum aliquid in unaquaque uideam excellere. Vale, & Altima-*

ro salutem a me plurimam . Romae . Kalend. Iun. MDLXIIX.

VICENTIO . RICCIO A . SPE

23

MITTO, quae petis omnia, praeter unam Petrarchae paginam: quam ego, primum a pueris nostris, deinde a me ipso diligentissime quaesitam, ne inter fragmenta quidem reperire potui. Atticanis epistolis etsi adhuc mihi opus erat, tamen, quando ita uis, & ego tibi tua petenti neque negare possum, neque uolo, remitto tibi eas per eundem tabellarium, qui has litteras ad te perferet. Mihi quidem animus iste tuus gratissimus semper erit. uerumtamen, mi Vincenti, si curabis, ut mihi de eodem uolumine in aliquot dies commodare possis, impones operi praeclaro uelut artifex egregius ultimam manum. nam ego non nisi libros quinque cum meo libro contuleram, reliquam partem ut absoluere aliquando possim, non petam a te pluribus uerbis, ne uidear beneuolentiae tuae diffidere. Vides cupiditatem nostram. Tu statues in hac re, quod sit ex fide tua primum, deinde etiam ex uoluntate mea. Ego te, & Peregrinum nostrum, & Hieronymum etiam in oculis fero. Venetijs . VII . Kal. Iun.

EIDEM.

24

HENDECASYLLABVM carmen, quo nos tam amice salutasti, multis caussis legi perlibenter. pri-

mum,

mum, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatum, postremo, quod in illo mihi significabas memoriam tuam nostrae necessitudinis, & beneuolentiae. itaque non possum non tibi uehementer gratulari, mihiq. plurimum gaudere; tibi, qui tam egregie bonis in litteris profeceris; mihi, qui talem, ac tam amabilem nactus sim amicum. Deus igitur faxit, ut in hac animorum coniunctione ad extremum usque uitae cursum perseueremus, &, quae summi amoris uterque fundamenta iecimus, ea non solum confirmemus, uerum etiam augeamus. sic enim habeto, qui propter egregias animi, ingeniiq. tui suauitates uehementer te diligant, esse quamplurimos; qui mihi sint in te amando pares, esse uel paucos, uel fortasse neminem. Sed haec satis. Illud curabis, ut erudito iuueni, Cornelio Diuo, salutem meis uerbis annuncies plurimam. Bene uale. M D X X X I. pridie non. Sext.

EIDEM. 25

VIDE, quanti mihi sis, quantumq. te diligam: ubi primum ex balneis reuerti, e uestigio ad scribendum conuolaui. quod ideo ad te scribo, quia non eius generis meae litterae sunt, ut ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. unum est illud, quod uelim te intelligere, nobis Dei beneficio pristinam salutem si non penitus, certe magna ex parte restitutam. De meis studiis, propter diuturnam ualetudinis infirmitatem, prope iam actum uidetur. ego tamen, ut spero, quidquid omissum

est

est temporis, breui resarciam. Tu quid pepereris, quid parias, uehementer scire cupio. non enim is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere. idq. cum praestas, non modo tibi utilitatem cum laude quaeris, sed etiam tuis omnibus & amicis & propinquis, laetitiam atque gaudium affers. Bene uale. MDXXXI. XV. Kal. Sept.

EIDEM. 26

LEGI tuas litteras, perbreues quidem illas, sed tamen ualde mihi gratas. Laetaris, quod conualuerim; ego contra, quod te repererim tam belle ualentem. De Cornelio quod scribis, non legi semel, sed bis & saepius. habeo enim illum conuenire. tu, si libebit, eris mihi comes in homine uisendo. MDXXXI. XII. Kal. Sept.

EIDEM. 27

MVLTIS, & ijs quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solum, sed etiam augeri uehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra consuetudine, quod tam frequenter nos uisis, quod tam crebro literas mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadam in me beneuolentia proficisci? Quare ferreus omnino sim, & humanitatis penitus expers, nisi te ualde amem, & obseruem, qui nos, nullo nostro erga te merito, & ames, & beneficijs ita tibi obstringas, ut, unde pares

referamus gratias, nullus iam relinquatur locus. Gratae igitur tuae litterae, eoq. magis, quod intellexi te Patauium cogitare; unde sperem te pro singulari tua prudentia, & in bonas artes propensione, amplissimam & famam, & celebritatem nominis ad tuos relaturum. Quod autem ad Graecas litteras animum appuleris, hoc tuum consilium & probo uehementer, & feliciter Deum Opt. Max. fortunare uolo. crede enim mihi, nihil poteras praeclarius cogitare, quam cum Latinis Graeca coniungere. Sed, quoniam nostram epistolam, si longior exstitisset, futuram tibi gratiorem significas: sic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad te non scribere, quod neque prolixiores epistolas, quibus confirmetur, amicitia nostra uidetur desiderare, neque mehercule ualde est, quod scribam, quod aut nostra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse uelis me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Venetijs uisum esse cometam Sextili mense, & similia, quae minime te fugiunt. Quod si uiderim te longitudine capi, dummodo tibi satisfaciam, inanes potius, quam nullas, ad te litteras dabo. Vale. pridie Idus Sept. M D XXXI.

EIDEM. 28

Et litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque uero mihi erat ignota diligentia tua, quam antea nobis, cum Venetijs uiueres, idest cum in humaniora studia mecum incumberes, multis quidem argumentis declaraueras. Peregrinus, & ceteri communes amici salutabuntur a me diligenter, ubi pri-

mum

mum eos offendam. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego non uelim te a nobis exspectare. fecit humanitas tua, quam mihi Pataui tam egregie significasti, ut ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quendam beneuolentiae prope singularem. amaui enim semper, & amo uoluntatem hominum, quae mihi rerum omnium antiquissima est. itaque, contubernalibus tuis, & lectissimis uiris, Augustino, Bartholomaeo, & Ioanni cum salutem dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officium ijs paratum esse, ac semper fore. quod ut aliquando tu cum illis experiare, dabo operam, quantum erit in me situm. Paullus Papiensis per me uobis omnibus salutem adscribi uoluit, seq. constanter asserit perpetuo comitati uestrae deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, gratissimum feceris. Vale. Venetijs. Idib. Sept. M D XXXI.

EIDEM. 29

POSTQVAM mihi renunciatum est, te Patauium, adipiscendae philosophiae gratia, concessisse, plurimum sane uoluptatis animo cepi, & hoc tuum consilium etiam atque etiam tacitus mecum ipse laudaui. facit enim amor erga te meus, ut existimem, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cum in tanta hominum luce, in tanta doctissimorum uirorum frequentia uiuas, non dubito, quin bonarum omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis consecuturus: noui ego ingenium tuum;

tuum: novi impetus ad laudem. itaque non adhortabor te ad eas artes, quibus ab ipsa pueritia deditus semper maxime fuisti. quid sit ante acta aetate tua dignum, qui te mores, quod institutum uitae deceat, tu uidebis. Ego illud tantum tibi ante oculos ponam, ut cogites, in ea te urbe nunc agere, quae liberalium omnium doctrinarum hodie ueluti domicilium habeatur, & a qua inanem quemquam redire, turpissimum sit. atque hoc satis esse arbitror ad excitandum te ad honestas disciplinas. quamquam ne hoc quidem ideo tibi propono, quod uoluntati, aut prudentiae tuae diffidam, sed ut potius amori erga te meo, qui me ad scribendum impulit, satisfaciam. quod tu cum legeris, eo uelim accipias animo, quo nos & cogitauimus, & scripsimus. Cornelium Diuum, Peregrinum Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Riccium Muranensem, communes amicos, meo nomine si salutabis, erit mihi uehementer gratum. Tu fac ualeas, & me, ut instituisti, diligas. MDXXXI.

EPI-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. NONVS

NICOLAO. CAETANO CARDINALI. I

EGO uero fratris tui, Principis optimi, filios, praestanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus; &, perspecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis ntrumque diligo. Sed, ut, illorum praeclara ad uirtutem indole, pro mea erga familiam uestram peruetere, perpetuaq. obseruantia, uehementer laetor: sic, ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi uacui temporis esse quantum res exigit, nec facultatem, quae uoluntatem aequare possit, non mediocriter angor. quamquam illis, ut uideo, quae alinnde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt. ut enim reliqua omittam, cum in tuam uitam intuentur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia, contemplantur, nullam praeterea disciplinam, nullius uocem, aut praecepta desiderant. uerumtamen, si quando acciderit, ut ab ijs occupationibus, quarum concursu paene obruor, respirare liceat, deesse uestrae cupiditati non patiar industriam meam. quod ut enitar, hortantur quidem multa, nihil tamen magis, quam epistola tua, quae me cum sermonis elegantia, tum significatione amoris, & iudicij de me tui

sic

sic affecit, ut nihil umquam senserim iucundius. Vale. X. Kal. Apr. M D L X I X.

PAVLLO . MANVTIO
S. P. D. 2

SVPERIORIBVS *proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum, ut arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cum optimo animo tuiq. amantissimo, quae te ratio impulisset, ut de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo, uere recteq. cogitata, & ad Sambucum nostrum perscripta, ex libro epistolarum tuarum tolleres, & bene culta euerteres, exquirere non dubitaui: Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi, ad cuius laudes amplificandas illa, quae diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quae capiti Reip. Christianae fieret, coniunctum esset, dubitare non poteram. Itaque cum te, propter excellentem omnium liberalium doctrinarum cognitionem, animo meo egregie carum habeam, & tibi aliquid a maleuolis instillatum, quominus in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursum meis litteris uolui. Spero autem, ac potius confido, te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem, ac maiorem mihi, cui Caesar intime est notus, fidem habiturum, quam hominibus Impetatoris opt. & inuictiss. tuisque laudibus inimicis, meq. dubitatione, & cura, quam ista mutatione, cuius nulla uera ratio excogitari potest, nobis iniecisti, leuaturum. Id ut facias, & hanc meam curio-*

ſitatem (licet hoc nomen in uitio ponatur) ab omni maleuolentia diſiunctiſſimam, ac potius cum ſumma erga te beneuolentia, fideque, quam integerrimam Caeſareae Maieſtati quoad uixero praeſtabo, coniunctam eſſe tibi perſuadeas, in maiorem modum peto. Beue uale. Viennae. ex aula Caeſarea. IX. Kalend. Iunij. MDLXIX.

Ioannes Crato a Crafthеim,
S. Caeſ. Maieſt. Conſ. & Medicus
intimus.

IOANNI . CRATONI
Viennam. 3

SI quis eſt, uir praeſtantiſſime, qui conſtantia delectetur; &, quam ſemel conſilij uiam ac rationem eſt ingreſſus, in ea libenter pergat, is ego ſum, & eum eſſe me non mediocriter gaudeo. ſed, ut te non fugit, ſingulari doctrina ac ſapientia uirum, in hominum uoluntatibus nihil eſſe perpetuum neceſſe eſt: nec uidetur in aliquam culpam incidere, aut male de ſe ipſo conſulere, ſi quis ita uitam inſtituit, ut eius conſilia ratio temporum moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucum epiſtola, quid cogitarem, declarandum putaui. nam, et ſi de ſtudijs meis humiliter admodum ſentirem, nec ſatis fore ſperarem, ut ex ingenio meo quidquam depromerem, quod ſi ad Maximilianum, Regem tunc Romanorum inclytum, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiam pateſaceret: ſuaſu tamen amicorum, aſſiduiſque ſermonibus, in eam mentem impellebar, ut maximo

Principi, erga liberales omnes disciplinas egregie animato, notam esse cuperem industriam meam. nunc mutata mea ratio est. Romam euocatus a Pontifice, sic impedior negotijs, sic a studijs auellor, ut, quae de litteris nostris opinio fuit, si modo ulla umquam fuit, ea nihil dignum, in summa temporis inopia, praestari a me posse confidam. porro, quod pollicebar, cum posse perfici sperabam, id, spe sublata, cur pollicear, non uideo. nisi si, quod a mea non solum natura, uerum etiam consuetudine, semper abfuit, eos imitari uelim, qui maiorem ex inani quadam ostentatione, quam ex ipsa ueritate, uoluptatem capiunt. Nam quod uereri te ostendis, ne maleuolorum opera & artificio factum sit, ut a pristina sententia discederem: patere, obsecro, persuaderi tibi, primum, id quod res est, mutationem fecisse me uoluntatis, non iudicij: deinde, illa ipsa mutatione uoluntatis, quam nulla temeritas attulit, sed ab inuito necessitas expressit, nihil animo meo molestius, nihil acerbius accidere potuisse. quid enim? an ego uel ita hebeti sum ingenio, ut, quibus uirtutibus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam; uel ita improbo, ut, quae laudes tantis uirtutibus debeantur, non confitear? istam calumniam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet. In quo tamen, ut ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minime fallax, ex ingenio meo antea metiebar, nunc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem, quod a me ratione, ut arbitror, optima factum est, id, aut ignoratione consilij mei, aut suae

fortasse naturae uitio, deteriorem in patrem interpretari. neque, huic malo quae mederi ratio queat, dispicio: nec possum, in optima animi conscientia, non aliquam tamen ex aliena suspicione molestiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cum & me uerbis exquisitis in epistola tua elegantissima, ac plane omnium, quas adhuc legerim, prudentissima, laudaueris, & ea simul scripseris, quae profecto, nisi me ualde diligeres, & nisi de mea existimatione ac laude laborares, tibi numquam in mentem uenire potuissent, quas gratias debeam, facile uideo; quas agere possim, non reperio. quod tamen in me est, ut meritum tuum perpetua memoria colam, & singulari te ipsum amore complectar, quod uirtuti quoque tuae, omnibus notissimae, libenter tribuo, id si omittam, nefario me scelere deuinctum putabo. Vale. Romae, Idibus Sept. M D LXIX.

EIDEM, Viennam. 4

Et serius, quam tu fortasse exspectabas, & breuius omnino, quam uterque nostrum uellet, ad te scribo. id accidit ualetudinis incommodo, non obliuione tui, ad quem quotidie mentem refero, & ea sane uoluptate, qua maior esse nulla possit. quod si corporibus animi mederentur: facile sanaret hunc morbum, quo quinctum iam mensem laboro, iucundissima recordatio humanitatis, & beneuolentiae erga me tuae. alleuari tamen uideor, dum de te cogito, tecumq. quasi loquor. calores exspecto, ualetudini meae semper utiles. nam hiems, & ueris inconstantia, cum hiemali prope frigore,

gore,

gore, male me uehementer habuit. Si ualebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, ut facis. Vale. Romae. Kal. Maij. MDLXX.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, & quidem aliquanto etiam grauius. ita Dei uoluntas fert. nec satis constat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus, ut ingenue tibi fatear, aberrat a bona spe, quippe aetate ingrauescente, ualetudine perimbecilla, morbo plurimorum mensium. Te rogo pro nostra necessitudine, si quid mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum, qui uiuit Venetijs, tuis officijs, tuaq. humanitate complectaris. Ego, si diutius uita fruar, nullum, mihi crede, erga te amicissimi atque obseruantissimi hominis officium praetermittam. Haec quoque aliena manu: nam meae uim penitus omnem ademit morbus. uide, qui sim, mi Crato. Vale, & posthac Venetias, quo me breui conferre cogito, ad oratorem uestrum litteras mittes. is mihi eas reddendas curabit. &, quamquam fieri potest, ut inde me Patauium, ualetudinis curandae gratia, conferam; tamen discedens mandabo meis, ut litteras mihi tuas eo mittant.

EIDEM, Viennam. 5

NVNC demum exoriri mihi uideor, & quasi post multam noctem lucem adipisci, reuersus post annos decem in patriam ab urbe Roma, unde me, laborem nullum pro publica re, communiq. commodo recusantem, grauis morbus ac diuturnus extrusit. Gratu-

lantur amici, amplexantur, laetitiam oculis, uultu, sermone declarant. Hoc mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate, angor saepe intimis sensibus, dum recordor, quid iacturae, quamdiu Romae uixi, studia mea fecerint: de quibus, quamquam intelligo non eũ, esse me, qui magna praestare possim, uerumtamen minima fortasse non erat exspectatio. Ire, inquies, non oportuit. Certe, si diuinare licuisset. uerum, si res adhuc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat, fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fratrum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua consilia caperentur. Vocabar a Pontifice Max. quo nihil uideri poterat honorificentius: fructum autem quis non exspectaret? Cohortabantur amplissimi uiri, quorum erga me singularem beneuolentiam multis rebus antea perspexeram. laeta denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia promittebantur. quid agerem? credidi, & speraui: ut fere sumus omnes homines hoc ingenio, ut ea, quae cupimus, libenter quoque speremus. quamquam hoc leuius, quod spem fefellerit euentus: non tam enim abundare, quam non egere, gratum est: illud per quam graue, quod perpeti saepe multa sum coactus, indecora prorsus, indignaq. studijs nostris, aetate nostra, existimatione ante parta. In quo tamen occurrit ea consolatio, quod, in illo uitae durissimo genere, multa ferendo, multa simul didici, quae profecto me numquam neque libri, neque ulla doctrina, neque dies ipsa docere potuisset. Nunc, singulari diuino munere patriam adepti, redibimus ad illa praeclara studia, unde discedere

non

non oportuit; omniq. prorsus cura uacui, nullo cuiusquam imperio, exclusis etiam, si licebit, interpellatoribus; si non licebit, rure abditi, salubri aliquo, & amoeno loco, fruemur, liberrimo otio, litterulis nostris; operamq. dabimus, quantum in nobis erit, ut, quod amissum est antea temporis, non id quidem totum, (qui enim fieri potest?) nonnulla tamen ex parte sarciatur, & aliquem adhuc ex industria nostra fructum posteritas capiat. Valetudine modo utamur commoda, qua nunc omnino caremus, erepta laboribus illis, animiq. curis, quae nimium omnino graues, nimium diuturnae fuerunt. Febris discessit post nouem tandem menses: sed inedia, morbo, maerore, ad horribilem prope maciem redacti sumus: quodq. miserius etiam est, aluum purgare, nisi accedant extrinsecus adiumenta, numquam licet. Huic ariditati asininum lac prodesse in primis posse, neque huic remedio ullum praestare, inter omnes medicos conuenit. In cibo sicca omnia damnant, humida probant, praesertim quae facilia sint ad concoquendum. Pono magnam spem in eorum consilijs, maiorem tamen in animi tranquillitate, in adspectu meorum, in caeli patrij salubritate. denique ad omnipotentem Deum omnia refero. quidquid acciderit, eius uoluntati libenter acquiescam. Haec de statu nostro: utinam quotidie laetiora. quod futurum spero, & sane tua quoque caussa cupio. necesse est enim, quem ualde ames, (sic enim mihi iam persuasi) de eo ualde te sollicitum esse. Ad illam superiorem epistolam, Romae scriptam pluribus uerbis, exspecto, quid respondeas. Vale. Venetijs x. Kal. Nou. M D LXX.

BOTVITO . NERICIO
Senas. 6

VELLEM, *ut, quam libenter eos homines complector, quorum in sermone & in moribus aliqua signa uirtutis, & integritatis elucent, tam saepe accideret, ut eos colere officijs, ornare uerbis, aliqua demum uel tueri, uel augere facultate possem. profecto animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi, & alijs tui similibus longe pateret illustrius. hanc tu fortasse uoluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declaratam, spectas, cum mihi gratias agis, quod te, cum Romae esses, humaniter acceperim, &, in summa mea occupatione, numquam tamen aditu, numquam sermone excluserim. quae tu pro tua bonitate magni beneficij loco ducis: ego, si quis ea praestet, non tam laudandum, quam, si omittat, uituperandum puto. Quod uero de scriptis meis ita sentis, ut ea cum uehementer ipse probes, tum a tua sententia non discrepare commune iudicium dicas: istam quidem opinionem tanti aestimo, quanti aestimari debet ea laus, quam, eruditorum ac sapientium uirorum consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. uerumtamen, qui me probe norim, uereri saepe cogor, ne te quidem amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in ea re, quae ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parumper moderabere posthac iudicium de me tuum: ne, dum existimationi meae nimium studes, tuam in discrimen adducas. Sunt enim quaedam pe-*

stis

stes hominum, quibus aliena laus ita molesta est, ut, quidquid alijs addatur, sibi detractum putent; & omnem detrahendi obtrectandi ue locum sic arripiant, ut ex aliena ignominia sibi laudem quaerere uideantur. De mutatione illa, quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cum impedimento nihil fere uidebatur, quo minus id, quod cogitabam, ad exitum perducerem: induxi, cum propter assidua negotia studijs meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidem eruditis auribus, non modo Imperatore Maximiliano dignum, afferre iam possent. utriusque consilij caussam ad Cratonem perscripsi. spero fore, ut meum factum, quo parum aequis animis nonnullos iudicare, litterae tuae significant, uir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenerit, tanti hominis auctoritate sustentatus, non equidem dicam, quid alij sentiant, non laborabo, sed certe multo minus: cum praesertim te quoque, florentem ingenij, probitatis, doctrinae fama, tui iudicij testimonio mihi non defuturum intelligam. Vale. Romae. XIIX. Kal. Oct. M D LXIX.

AVGVSTINO. ANGELELLO Fabrianum. 7

NEC filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi a grauioribus curis tantũ spatij relinquitur, ut binis tuis litteris pluribus uerbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me uehementer diligentia tua, qua te uti uideo tum in describenda, tum in mittenda ad nos antiquitate. gratias

agerem,

agerem, si hoc uno contentus officio essem, aut hoc a te crederem exspectari. In Orthographiae libro, cum rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, ueterum Inscriptionum, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat & amor in nos tuus. Reliqua, cum uacabimus, si modo id assequemur unquã: quod sane non tam nostra, quam aliorum caussa cupimus. Vale. Romae VII. *Id. Maij.* MDLXVII.

EIDEM, Fabrianum. 8

DE *inscriptionibus ad me missis, noli exspectare dum tibi gratias agam. nam neq. id patitur amicitia nostra; & officium tuum, saepius iteratum, gratiarum actionem requirere iam non uidetur. Quod ad meos Commentarios attinet, uelim hanc moram aequo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facit in tempore iacturam, eam tibi resarciam. equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum: in qua te socios habere multos intelligo. utinam otium contingat, ut eam explere aliquando possim. Vale Romae.* IV. *non. Sept.* MDLXVII.

EIDEM, Fabrianum. 9

PVTO *te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiorem non semel esse factum inualetudinis meae: qua nonum iam mensem ita laboro, ut neque ratione uictus, neque ullo remedij genere adhuc quidem alleuari potuerim. itaque misere iaceo, spe iam destitutus omni, praeter eam, quam in caeli mutatione multi ponendam arbitrantur. quorum ego libenter accedo sen-*

tentiae. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cepi, ut Vrbem plane relinquam, & ad patrios lares, & dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, ut est insigni praeditus humanitate, facilem, perbenignumq. se praebuit. Si quaeris, laetior, an tristior discedam: non facile dixerim. ita multa occurrunt, quae animum ac uoluntatem huc illuc distrahant. propensior tamen in hanc partem sum, ut post annos decem, aetate ingrauescente, urgente praesertim difficili morbo, ad patriae complexũ recurram: cuius adspectus, non dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritatem restituat. quam si quis afflictae ualetudini haud paullo magis, quam orientalia quaeuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor non errabit. Eamus igitur dijs bene iuuantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, unde discedere piaculum fuit. quod utinam per ualetudinem liceat. nam per negotia certe licebit. ita res meas constitui: ita, quae dissipata erant in domesticis rationibus, collegi, atque contraxi: ita denique, quod accipi quasi dictum arroganter nolim, humana omnia propemodum coepi contemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nondum statui: sed, ut hiemales imbres, tempestatesq. uitentur, ante Kal. Oct. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sane cum dolore: non solum enim eius opera utebar in studijs, uerum etiam conuictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, ut hanc iacturam sarcire me posse uix umquam putem. non deerunt omnino, quibus utar: sed, praeter operam, alia desidero. hoc adolescente nihil aptius ad naturam

meam.

meam. Te, mi Augustine, quamquam longe disiunctus, tamen prorsus non carebo. quae enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium & litteras, si ualebo, ita amplecti cogitem, ut diuelli me non facile patiar, tamen a te, uiro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissimo, atque amantissimo, non committã, ut in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kal. Sept. MDLXX.

HERCVLI. CIOFANO Sulmonem. 10

NON possum non amare uehementer industriam tuam, qua te uti uideo in emendando gentili tuo, poeta summo. perge, ut coepisti: nam & gloriae tuae consules, & alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemenios, magis arridet, quam, Victor Iolciacos: accedente praesertim antiqui libri testimonio. Regius autem, inania captans, ueritatem quaerebat in tenebris. Tu longe certiora sequeris: itaque tibi libenter assentior. Vale. Romae, XIII. Kal. Apr. MDLXIX.

EIDEM, Sulmonem. 11

INSCRIPTIONES illae nihil habent, quod oblectationem aut doctrinam legentibus afferre possit. quod si similes occurrerint, inanem laborem suscipere te nolo. De Ouidij loco, ad tuam sententiam opinionem meam adscribas, licet. Regius ille saepe alucinatus. tu si perges ut coepisti, poetam ingeniosum, ciuem tuum, a mendarum labe, non mediocri tua cum

laude,

laude, uindicabis. Vale. Romae. Pridie Kal. Sext. MDLXIX.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonem. 12

EXCVSAREM *tibi tarditatem litterarum mearum, nisi Hercules frater tuus, quae meae uitae ratio sit, quam assiduis, quam uarijs impedita negotijs, optimus testis esset. at que ego illi, cum me rogaret, ut aliquid tibi rescriberem, deesse mihi dixeram non modo otium, sed etiam argumentum. nam de paracleto, sane mirabar non probari tibi sententiam parētis mei, praesertim quae rationibus optimis niteretur. cetera uero in tuis litteris erant eiusmodi, ut a te non negotij, sed animi caussa scripta uiderentur. quod si mihi haec imposita condicio sit, ut eorum omnium, qui quotidie non modo ex Italia uniuersa, uerum ex transalpinis quoque gentibus ad me scribunt, rescribere litteris necesse sit; inique mecum agatur & prorsus inhumane. cuius enim otij est, cuius etiam ingenij, tot epistolis posse respondere Latino praesertim sermone, in quo mihi, propter eam, quam nonnulli de scriptis meis opinionem habent, non licet esse negligenti? At officij praetermissi grauem esse culpam dices. Si simplex officium agitur, iure dices; sin eueniat, ut concurrant officia duo; certe, posse alterum omitti sine culpa, & minori maius anteponi, aut fateberis, aut in grauem ipse culpam incides. magnam enim, nisi distinguantur officia, rerum omnium humanarum perturbationem sequi necesse est. Simili, ut opinor, in loco mea*

caussa

caussa uersatur. Cum enim sacris libris, qui ad Christianae Reip. salutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cum salutationi uirorum honestissimorum, qui frequentant aedes meas, cum etiam studijs nostris, uel ut instituta absoluam, uel ut absoluta perpoliam, danda opera est; scilicet eius temporis, atque eius operae partem, rebus grauissimis detractam, ad inanes epistolas transferam. inanes appello, quia uideo multos, cum scribendi caussam aut perquam leuem, aut etiam nullam habeant, ideo tamen scribere, ut meas litteras eliciant. quod nisi statim assequuntur, indignātur, & maiorem suae uoluntatis, quam occupationis meae, rationem habent. Ab horum numero libenter te, mi Ciofane, seiungam. non enim dubito, quin me diligas, uel tua sponte, propter communia studia, uel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. a quibus autem diligi me puto, de ijs ut bene sentiam, non aegre a me soleo impetrare. atque utinam, quam propenso erga utrumque uestrum animo sum, tam facile uobis animum insigni aliquo merito probare possim. quod equidem enitar: &, si contigerit, uehementer laetabor: sin minus, uos tamen amplecti uoluntatem meam, eaq. contentos esse, & humanum in primis, & aequum est. Vale. Romae. XII. Kal. Dec. MDLXIX.

IOANNI . CASELIO
Florentiam. 13

AEQVE, ut uideo, laetamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolentia. quae si orta est ab opinione uir-

uirtutis, ut certe est; non dubito, quin perpetua sit. tu enim, quas artes a puero colere coepisti, in ijs quotidie magis ut excellas, operam dabis: ego te, inani fortasse conatu, (nam aduersantur multa) studio tamen, & uoluntate, quantum licebit, imitabor. Nericium tuum quis non amet? mihi crede, tuarum litterarum testimonio, aut commendatione non eget. me quidem ita sibi deuinxit officio suo, non modo ut omnia, quae possum, sed etiam quae non possum, eius caussa cupiam. iam de eius ingenio, doctrina, eloquentia quid ego tibi, cui notior est, quam mihi? praedicabo igitur alijs: uel quod amor impellit; uel quod, ornare uirtutem, nostrae consuetudinis est. Vale, mi Caseli. nosq. ut facis, ama. Romae. XII. Kal. Oct. MDLXIX.

FRANCISCO . PLANTEDIO Manfredoniam. 14

ET serius, quam tu exspectabas, & breuius fortasse, quam uterque nostrum uellet, respondeo litteris tuis: quamquam, cum tibi nota esset occupatio mea, erat humanitatis & prudentiae tuae, silentium meũ in bonam partem accipere, & amici hominis commodo consultum uelle: cum praesertim, iudicium meum de tuis uersibus cur expetas, caussa nulla sit. tu enim hoc in genere ita es uersatus, ut excellas: ego saluere Musas iussi ante aliquot annos, nec poetas iam conor attingere: aut, si interdum, ut oblectem me potius, quam ut imiter. quod si tu meum iudicium anteponis tuo, quod ego ne comparo quidem: errare te facile pa-

tiar,

tiar, neque committam, ut meam frustra sententiam exquiras. Mihi quidem ea, quae scripsisti ad Rotam, uatem aetatis nostrae celeberrimum, ualde probantur. habent leporem, nec tamen grauitate carent. totum poema (sic enim uideor appellare posse) luminibus ingenij, doctrinaeq. distinguitur. Sic perge: sic ibis ad astra, praesertim oratoria quoque facultate, ut uideo, non mediocriter instructus. Commentarium meum in epist. fam. dederam amico describendum: sed eius operam casus nescio quis interpellauit: edetur aliquando uel hic, si licebit, uel certe Venetijs: quod minime uellem absente me. post discessum tuum addidi non pauca, quaedam perpoliui. Cupio salutari a te ueterem patronum meum, omni laude praestantem, Cardinalem Comensem, cuius erga me officia, dum uiuam, animo ac memoria tuebor, praedicare numquam desinam. Vale. Romae. VII. Kal. Oct. MDLXIX.

IACOBO. GORSCIO
Cracouiam. 15

PARTICVLAM *litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te, exclusum esse Roma Paullum Manutium, (haec enim ipsa uerba ponis) legi sine molestia. qui enim rumor nec si uerus esset ualde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quaerentem; is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem, si scire uis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi uideor esse, quam exclusus. a quo enim die Romam ueni, exeundi facultas, quam saepe uale*

tudinis,

tudinis, interdum animi etiam caussa optaueram, data numquam est: non quin iis hominibus, qui tanti apud me sunt, ut eorum uoluntatem nutumq. quasi legem obseruem, utar facillimis: sed commissum fidei, diligentiae, industriae meae negotium eiusmodi est, ut absente me iacturam patiatur. quod si priuata mea res ageretur, negligerem fortasse: nunc, ut scire te arbitror, totum hoc munus ad Sedis Apostolicae dignitatē pertinet: pro qua si accideret ut uitam profundere opus esset, praeclare mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis uiris, & ipsi in primis Pio V. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communemq. salutem referatur, ita laetor, ut ceterorum opiniones, & iudicia contemnam. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ii, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolentia, fortasse etiam hominem in saluberrima tollendae prauitatis haereticae cura diu noctuq. uersantem, non labori, non ualetudini parcentem, parum aequis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus caussa publica laedatur, quotidie ueterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quantum uolunt, isti detrahant: me tamen, ut ab optimorum consiliorum cursu, rectissimaq. mente deducant, numquam assequentur. Te quidem ista, mi Gorsci, quae aut a leuissimis hominibus temere, aut ab improbissimis callide disseminantur, si putem credere, ignorare uidear & prudentiam, & bonitatem tuam: ut ingenue tamen tecum agam; post illa uerba, Exclusum esse Ro-

ma Paullum Manutium, optaui signum aliquod uel iudicij, uel saltem amoris in me tui: iudicij, ut hoc adderes: Quod uerisimile non uidetur: aut etiam, Quod de tali uiro uix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si uerum est, doleo. Haec tu si sic scripsisses, cum amicitiae nostrae, tum constantiae quoque tuae satisfecisses: illa quidem ipsa uerba, quae subacerba nonnullis uideri fortasse possint, condimento quasi aliquo mitigasses. Vtraque est a te omissa significatio: & quamquam utraque mihi aeque grata futura esset, quippe qui a bonis eruditisq. uiris, idest a tui similibus, non minus probari, quam diligi uelim: tamen nescio quo modo fit, ut, amori te nihil dedisse, aliquanto molestius feram. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate aequi boniq. facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, uelim credas, non modo Romae esse me, uerum etiam libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quam imminuta. Vale, Romae. VI. Kal. Oct. MDLXIX.

IO. BAPTISTAE. OLIVO Asulam. 16

ETSI, cum haec scripsi, non satis commode ualebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, ut aliquid rescriberem. Laetor per iucundam tibi esse recordationem ueteris amicitiae, consuetudinisq. nostrae: sed maioris laetitiae caussam afferunt officia tua, quibus uxorem meam primum, graui

graui morbo affectam, deinde filium, non minus grauiter laborantem, assidue coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquando referre gratiam possim: habebo quidem merito tuo parem, quamdiu uita contigerit. De statu rerum tuarum, ex Laelio Gauardo, probo iuuene, mihiq. suis moribus, & sua uirtute carissimo, cognoui ea, quae uehementer optabam; diligi te, & coli a bonis, honestisq. ciuibus; opera, opeq. tua multos adiuuari; augeri quotidie opinionem probitatis, & doctrinae tuae. quo tibi nomine plurimum gratulor: quaeq. tam praeclarae industriae, tam propensae ad communem salutem uoluntati, praemia debentur, ea non dubito, quin tibi nunc quidem homines, olim uero Deus opt. Max. uberrima persoluat. Vale, & uxori, filioque, quorum in salute sita mea salus est, humanitatem, & diligentiam, si nondum conualuerunt, eandem praesta: a me uero, quaecumque ad commodum, laudemq. tuam pertinere intelligam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus a te uincam officijs meis opinionem tuam. Romae. pridie Kal. Oct. MDLXIX.

PRO. COLLEGIO. CANONICORVM S. PETRI

S.R. Magdalenae, & Leonorae Austriae, sororibus. Spiram. 17

BENE agendi ratio maxime discitur eorum exemplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quid-

quam est, quam ut Reges, principesq. reliqui ad ornandam, tuendamq. Christi ecclesiam, unde uera salus, aeternaeq. uitae felicitas emanat, suas omnes curas, omnia studia conferant: neque nos ex ulla re maiorem capere laetitiam potuimus, quam ex M. V. propensa ad cultum, ac uenerationem Apostolorum uoluntate, antea quidem nobis minime dubio multorum sermone, nunc autem insigni uestis aureae munere declarata. Et, quamquam suae pietatis, perpetuaeq. innocentiae a Deo opt. Max. fructum illum capient, quo nihil potest esse praestantius: tamen nos quoque, ne partes nostrae desiderentur, primum gratias eis de ista liberalitate, istaq. mente quam licet maximas & agimus, & habemus: deinde fore pollicemur, ut exstet sui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis uero nostris numquam exstinguatur. Interim precibus omnibus, ut M. V. perpetuo bene sit, quaeq. optant, feliciter, prospereq. eueniant, a caelesti numine petemus. Romae. XVII. Kal. Ian. MDLXIX.

HIERONYMO . RVBEO Rauennam. 18

EPISTOLAE tuae, in qua significas Rauennatem historiam a te esse institutam, quaerisq. a me, quae ad eam pertineant, nonnulla, serius omnino, quam tu exspectabas, respondeo: sed obliuionis, aut negligentiae culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primum leuiore commotus, postea grauiter perculsus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere studium

studium nec tibi defuisset; nec defuturum umquam, uelim existimes. non est enim meum, minimeq. decere arbitror, cum humaniora semper studia praecipue coluerim, nunc committere, ut humanitatis officia desiderare a me quisquam iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te uideo, beneuolentiam: adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem uestram; quae me olim adolescentem, omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratū, in ijs praesertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec uero dici potest, quam ualde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, ut eius antiqua nobilitas, aeternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. nae tu iam nunc ista uoluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum uoluntati res ipsa responderit? honestis consilijs Deus, hominesq. fauent: honestius autem nihil, aut praestantius, quam de patria bene mereri. Vrge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eo tibi magis curae debet esse, quia memoriam publicam, uetustate iam deficientem, ab interitu uindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & praestare ipse possim, non equidem intelligo: uerumtamen, si quid possum, & si assequar aut legendo, aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantumcumque erit, prolixe tibi, perliberaliq. animo & polliceor, & desero. Nam illa, quae requiris, eiusmodi sunt, ut uel historiae ueteris testimo

nio, uel ipsa etiam coniectura explicari facile possint. Si enim Caesarem, cum utrique Galliae praeesset, in citeriore, conuentuum agendorum caussa, saepe hiber nasse concedimus; id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennae, quo nullum in ea prouinciae parte nobilius opidum inuenio, conuentum egerit? De foedere, ne hoc quidem uideo cur in dubium uocetur. urbs enim Cisalpinae Galliae Rauenna fuit: at Galli foe derati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, ut uerba tua declarant, uetere libro, ita legerem: P. Caesium, uirum bonum, qui uiuit, Rauennatem, foederato ex populo. Vt primum patria, deinde patriae condicio ostendatur. nam si legamus, Qui uiuit Rauennae foederato ex populo: foderati populi nomen, idest P. Caesij patria, ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam simul nominet. Q. Iubium, seu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicemus: P. Caesio quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus a te: nec mihi tamen arrogare tantum ausim, ut meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in ijs officijs, quae amori debentur, me abs te uinci numquam patiar. Vale. Romae. Kal. Febr. MDLXX.

CLAV-

CLAVDIO. STRAMBONIO Romam. 19

FATEBOR *ingenue, ut & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat: putaui te, pro tua prudentia, & aequitate, amore erga te meo contentum esse: amoris fructum, & officia requirere numquam putaui: cum praesertim, si quis est, quem distringant curae nõ quotidianae tantum, sed etiam permolestae, is ego sim. quod tu cum scias, & mecum tamen sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te non amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo libenter consulimus. odi istam rationem: errare malo cum tanta uoluptate, quantam opinio mihi affert beneuolentiae tuae, quam id cogitare, quod si credam, iniucunde uiuam. quid enim profecerunt studia mea, illa, illa, quae tu di laudare interdum solitus es: aut quid egi tantis uigilijs pro communi utilitate susceptis, siquidem hoc non sum assecutus, ut, quibus laborem minuit labor meus, ab ijs mihi merces beneuolentiae nulla persoluatur. ac uelim credas, non me tamen, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnibus exigere. instar omnium pauci futuri sunt; & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, uehementer cupio. amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio: studia laudare numquam desino. possum autem, ex ista mente quae uirtutum ubertas aliquando futura sit, facile diuinare. & hac equidem spe, si uerum scire uis, iacturam illam, quam interitu Iulij Pogiani Romanae litterae fecerunt, aliquanto leuius fero. nam, si contexes extrema cum primis, teq.*

ipse, ut soles, ad summam eloquentiae laudem incitabis: non dubito, quin paucis annis Latinae linguae amissam prope dignitatem restituas. quod eo facilius fore uideo, quia tu, non contentus inani uerborum sonitu, quo delectantur multi, prudentiam simul ex iure ciuili, rerumq. maximarum scientiam ex philosophiae fontibus hauriendam iudicas. Quibus caussis adductus egregius ille uir, omni praeditus ingenij suauitate, Castilioneus Cardinalis, quem tu nobis, in tanta similiũ uirorum paenuria, ereptum iure doles, ita te ferebat in oculis, ut nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iam lugere desinamus. quid enim lacrumae proficiunt? aut etiam, (si ueritatem consulimus: quod facere debemus) qui ab ijs malis, quibus referta est hominum uita, hac praesertim aetate, ad aeternas beatissimorum sedes migrauerit, cur eum lugendum putemus? Haec igitur, quae praeter nostram uoluntatem accidunt, ad summi Dei uoluntatem referamus. ita fiet, ut ea uel modice doleamus, uel ne dolenda quidem existimemus. Vale Romae. IIX. *id Maij.* M D LXIX.

PAVLLO . TACHONO Vibonem. 20

DELECTATVS *sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo uiro, de quo bona omnia boni omnes praedicant, & optabile in primis est, & multorum diuitijs, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio au*

tem

tem de me tuo, etsi uix fieri posse arbitror, ut responde re possit industria mea, tamen, siue recte sentis, gaudeo; siue erras, error quoque tuus, ut uere dicam, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam sententiam exquiris, totus, ut arbitror, a coniectura pendet. itaque, destitutus historiae testimonio, affirmare nihil ausim. quod si tu, ubi obscura ueritas est, uerisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis commentarijs, dixisse Ciceronem, Abutor coronis, quia, cum olitorem calfieri uellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, idest, malam ei gratiam referre uidebatur. Haec, ut dixi, e coniectura. tu, si quid habes certius, imperti: & uale. Romae. XV. Kal. Apr. MDLXIX.

IO. BAPTISTAE. IANVARIO Vibonem. 21

NEC mea ualetudo, graui iam quattuor fere mensium afflicta morbo, permittit, ut multa, nec humanitas, ut nihil omnino litteris tuis amantissime scriptis respondeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa praetermittere, aut is ego sum, aut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quae quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis regionibus, non necessario plerumque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector: &, si uelim id suscipere, ut unus omnibus respondeam, quid me laboriosius, aut etiam quid stultius esse possit? cum praesertim ualetudine utar infirma, negotijs autem curisq.

urgear eiusmodi, quae uel firmissimam defatigare ac frangere omnino possint. Ergo habenda mihi ratio est, quae non habetur ab alijs, cum occupationis meae, tum etiam salutis. quod si hominibus mei amantissimis in mentem ueniret: aequis animis meam caussam perpenderent: non otium meum ex otio suo metirentur: ita ad me scriberent, ut rescribendi necessitatem non imponerent. Duo genera excipio, uel qui scribunt ijs de rebus, quae ipsorum uehementer intersint; quibus deesse, contra officium est; uel si qui sunt, qui, quacumque de re scribant, ita diserte loquuntur, ita ornate, ut eorum uirtus, & eloquentia, non modo quae possum, sed ea quoque quae non possum, postulare a me suo quodam iure, atque exigere uideatur. Hoc te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quamquam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum uis & natura patet, assidue totus incumbas; & in hoc studio ita uerseris, ut omnino cum paucis excellas: tamen, quasi hac una laude non contentus, ita colis, itaq. tenes Latinam linguam, ut oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse uideatur. quod si cuperem laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusq. curo: a nullo, mihi crede, mallem, quam a te. sed, cum hanc in me cupiditatem siue aetas, siue ualetudo, siue ratio exstinxerit: ita non moueor ijs laudibus, quas tu amplissimas in me contulisti, quasi nihil ad me pertineant, aut quasi sensu prorsus omni caream: amore quidem tuo, unde laudes istae manant, (sic enim interpretor) mirabiliter delector: eumq. ut eadem, quae

pepe-

peperit, perpetuo alat, atque augeat humanitas tua, uehementer opto. ego enim, non modo ut parentis beneuolentiam praestem, uerum etiam ne genus ullum obseruantiae, studij, officij, quod ad te ornandum attineat, praetermittam, pro uirili mea parte operam dabo. De uersibus, iocari te facile patior, & in ludicro argumento ingenij praestantiam ostendere. Sed noli a me exspectare, ut paria paribus. te enim, ut alumnum suum, perpetuumq. cultorem, amplexantur Musae: me, qui, salute iam pridem illis dicta, ad oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, ut alienum, ac transfugam, a se repellunt. Vale. Romae. Idibus Aug. MDLXX.

ANTONIO. FVRNARIO Neapolim. 22

ET *ualemus, & satis iucunde uiuimus, re domestica ita iam constituta, ut adolescenti filio, quem unicum habemus, cogitandum de uirtute potius, quam de fortuna uideatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam, ut pauca iam requiram: uel quod ad illa longe meliora properamus: non enim longe abesse uidetur ille portus, quo peruehi cupimus ex diuturna tempestate; uel quod stultum putamus, ea quaerere cum labore, quae nec si adipiscare, molestiae finis est. quod te quoque, excultum litteris hominem, sentire arbitror: & hoc equidem nomine cum te diligo uehementius, tum diligi a te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauisimis, periucũda nobis est. Vale. Romae.* XIIX. *Kal. Febr.* MDLXIX.

EIDEM, Neapolim. 23

QVAE solet ex carissimis, iucundissimisq. rebus percipi uoluptas, eam ipsam ex epistola tua cepisse me, prorsus uelim tibi persuadeas. hoc adeo inde perspicies, quod, in magna ualetudinis aduersae molestia, defatigato etiam curis animo, commitendum tamen non putaui, ut amicitae nostrae, & humanitati erga me tuae debitum rescribendi officium non persoluerem. Probari a te mea scripta, atque etiam laudibus ornari, siue tu id iudicio tribuas, siue amori largiaris, aeque gaudeo. nam, si e studijs meis fructum aliquem exspecto: quis uberior, aut praestantior laudatione doctissimi uiri? sin litteris ita utor, ut praeter eas ipsas nihil cogitem; quod his temporibus facere prope necesse: amari tamen a te, quem qui non amat, hominem uix puto, in primis optabile est. Ac de isto quidem tam illustri aut opinionis, aut uoluntatis testimonio mihi uehementer, ut debeo, gratulor; tibi uero gratias agerem, si te putarem hoc officij genere delectari: quod certe tua bonitas respuit; aut si ego is essem, qui, officio deuinctus aliquo, libentius in agendis, quam in referendis gratijs operam collocarem. De tuo statu, si est, ut uolumus, & si nihil anno superiore accidit incommode; bene est: de meo, quem uicissim tibi pro mutuo inter nos animo curae esse non ignoro, satis multa me scripsisse existimabo, si hoc unum scripsero, languere me quotidie magis in earum rerum cupiditate, quas mirabar antea. aetas hoc fortasse fastidium parit: uerumtamen ratione potius assequi mihi uideor, ut ita sentiam.

quid

quid enim appetam, cum nec sciam, quid utile futurum sit, nec iam usura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in aeterna ueritatis luce constituet. quae me quidem cogitatio nec secundis rebus laetari, nec nimis angi patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quaedam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea condicione libero, ne scribere tamen desinas. aequiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romae. XIIX. *Kal. Febr.* MDLXX.

EIDEM, Neapolim. 24

NON *patiar ignorare te, quod gratum, & periucundum tibi fore arbitror, uiuere me nunc in patria, & plane uiuere. fruor enim rebus ijs, sine quibus uita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nam Romae, tantum aberat, ut otioso liceret umquam esse, ut negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Longius a te absum: quid refert? ne Romae quidem cum essem, fore speraui, ut umquam te uiderem: cum aetas utriusque, ualetudo, uitae genus peregrinari nos non sineret. habet autem hoc amor a uirtute ortus, ut absentes coniungantur animis, & sit inter eos, recordatione mutuae uoluntatis, & beneuolentiae, tanta suauitas, quantam uix, aut ne uix quidem ulla potest afferre consuetudo. at pleriq. homines quotidiana fere salutatione, collocutione, familiaritate, beneficijs etiam, atque*

mu-

muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi haec adsint, deficere, & exstingui. stulte. nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisq. uiribus, tuetur, ac sustinet: sin aliunde oritur; infirma semper, inops, inconstansq. sit, necesse est; a fortunae uarietate pendeat; multis uitiis, & mutationibus, laboret. Ergo nos a uulgo recte dissentimus, & a uulgi consuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamē inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & uoluntatis tamen aut ego tuae mutationem, aut tu meae, non est, cur extimescas. Cupio te ualere, & interdum, si uacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romae, ualeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo uiuam, & ualetudinem, ab omni occupatione longe remotus, praecipue curem. desiderari autem litteras a te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex opido, Plebe Sacci: quo me saepe conferam, ualetudinis, animiq. gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui diutius, quam uellem, interpellatores molesti sint. III. non. Nou. MDLXX.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. NONVS

AMPLISSIMO. CARDINALI IOANNI. MORONO

TVRPE est praescribere sapienti, quid agat, & quo modo agat: neque ego id umquam commiserim: neque id est aut consuetudinis, aut naturae meae: uerumtamen excusandus fortasse uidear, si uel a mea maxima re, quae nunc agitur, uel ab humanitate tua, quam omnes norunt, & praedicant, persuaderi me patiar, ut agam paullo liberius, quod sentio, &, quae cum animo meo sum meditatus, eadem nunc expromam, nihil dissimulans, nullo ueritatem artificio tegens. Ego, uir praestantissime, quoad putaui, te, uti pollicitus eras, acturum esse cum Pont. de caussa mea, laetabar uehementer, & in hac aduersa ualetudine, quae mihi omnem abstulisse iucunditatem uidebatur, aliqua tamen uoluptate perfruebar. sperabam enim fore, ut auctoritas tua, prudentia, eloquentia, praesertim in optima caussa, facile impetraret ab aequissimo ac benignissimo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiam excitare posset. non enim ego ita efferri cupiditate soleo; quid igitur? annuam tantum ordinarij stipendij solutionem: ut, quemadmodum Pius Quartus Pontifex, immortali memoria dignus, uenien

tem

tem ad Vrbem insigni uiatico donauerat; sic Pius Quinctus, omni uirtute ac laude praestans, ab Vrbe discedentem non modo simili, sed maiore etiam munere prosequeretur. in quo ratio uidebatur habenda aetatis meae, habenda ualetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim modestia mea: sed hoc uerbum expressit ab inuito dolor, & eorum temporum memoria, cum in meum nomen inuehebantur multi, aliena conferentes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuendi, consilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita laetabar. Postea uero quam de Mariano Victorio, summae probitatis, rarae doctrinae, excellentis industriae uiro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuentu, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandiq. Gymnasij publice demandata cura est, plane sum admiratus mutationem consilij; &, ut ingenue fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex alta quadam spe turbatus concidit, afflictusq. iacet animus meus. equidem ijs Cardinalibus tantum tribuo, quantum eorum summa uirtus, ac dignitas postulat: aeque omnes diligo, aeque colo: sed ad eos certe nullam arbitror negotij mei partem attinere. A Pontifice sum Romam accersitus: a Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quaeritur: unius est summa. si liberalitas: unus unico uerbo pollicetur, & praestat. si digni

tas: quae maior est, quam, a Pontifice uocatum esse, a Pontifice cum benignitate dimitti? Haec mea consilia sunt: quibus tamen, ut debeo, anteponam tua. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione, nihil acturum sine summa prudentia. & mihi, parum in usu rerum uersato, obscura multa sunt: tu tamquam Lynceus uides omnia, probatus per totam aetatem ijs actionibus, & curis, unde salus publica minime dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temere, aut repentina quadam uo luntate impulsus, sed explorata ratione, certoq. iudicio adductus, in clientelam tuam tradidi: me, liberosq. meos tuae potissimum fidei, beneuolẽtiaeq. commisi. eadem mihi perpetuo mens, eadem, quoad uiuam, in te uno sita spes erit. tu me ornandum, augendum, tuendum suscepisti: saepe uidi pro uarietate rerum mearum, & laetitiam, & sollicitudinem tuam: nunc tamquam bonus artifex tuum ut perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: uel potius, hoc me periculo libera. uides enim, cum Romano caelo minime iam conuenire mihi posse: adductam esse in extremum fere discrimen salutem meã: autumnum aduẽtare, cuius uarietatem, & inconstan tiam, hic si permansero, mea certe nequaquam feret imbecillitas. Venetias multis nominibus cogito. idq. mihi primum est & praeter cetera optandum: sed, si uel per Pontificem, quod non opinor, uel per quotidianam febrem, quod magis me tuo, patriam, longo terrarum ac maris interuallo disiunctam, petere non licebit: deponam uoluntatem meam, suscipiã eam, quam

necessitas afferet. accedam ad Sabinos colles: quos florere audio regionis amoenitate, caeli temperie, omnium rerum, quas hominum uictus, cultusq. desiderat, ubertate. Interea me tibi totum, salutemq. meam quam suppliciter possum commendans, ac tradens, negotij administrandi rationem singulari tuae sapientiae permitto. Vale. V. Kal. Sept. M D LXX.

AMPLISSIMO. CARDINALI GVLIELMO. SIRLETTO 2

AVGERI tua uetera erga me merita recentibus officijs, nec miror, & uehementer gaudeo. quamquam ueteribus contentus esse poteram: erant enim eiusmodi, ut addi nihil posse uideretur: sed tamen, ut uideo, tua nunc quidem ad ea per multum addidit humanitas. & quamquam neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Cornelij, de uiatico mihi impetrando summa contentio quidquam profecerit: aeque tamen uobis omnibus debeo, ac si profecisset plurimum. est enim animi liberaliter instituti, spectare uoluntatem in primis; minime quidem rem contemnere, potiorem tamen ipsa re uoluntatem ducere. sane optimi Pontificis angustias temporum difficultas excusat: uerumtamen ingrauescenti hominem aetate, non solum infirma, sed etiam aegra ualetudine, imparatum a re domestica, cum filia nubili, ab Vrbe Roma, cuius nomen omnia pollicetur, post decem annorum labores, suis sumptibus in patriam redire, ijs fortasse, qui haec solent animaduertere, admirationem aliquam pariet. Et, quamquam ea, quae bonis artibus debentur, ratio

temporum impediat, ut etiam liberalissimorum Principum uoluntas in optimo benemerendi cursu retardetur; me tamen a litteris nulla res abducet, si modo assequi otium licebit. satis cum uulgo insaniuimus: ambigua certis, turbulenta tranquillis, inania solidis praeferentes. aetas, & praeteriti iactura temporis admonet, ut resipiscamus, quodq. reliquum est uitae, uiuamus nobis ipsis, bonis artibus, Deo potissimum, a quo uno, siquid aut ingenij, aut doctrinae in nobis est, cum acceperimus; ad eiusdem unius gloriam omnes ingenij, doctrinaeq. fructus referre in primis aequum est. Vale, & tibi persuade, neminem esse, uel umquam fore, qui tuam praestantem uirtutem aut magis amet, aut libentius praedicet. Cardinalem Carafam, iuuenem natum ad immortalem gloriam, exemplum antiquae probitatis, cuius humanitati, qua me semper est complexus, debere me plurimum fateor, nisi graue est, meo nomine salutabis. VII. Kal. Oct. M D LXX.

EIDEM, Romam. 3

QVIDQVID tuli, dum in patriam reuertor, suaue est: tuli autem aspera, grauia, difficilia, sanequam multa; & eo magis, quod asperitates omnes aegra ualetudo, & corporis imbecillitas, uehementer augebat. Quae dum ferrem, haec mecum loquebatur animus: Sustine, praeteritorum memoria, futurorum spe; & cogita, quas turbas reliqueris, quibus laboribus emerseris, quam tranquillitatem, quam quietem, petas. In patriam tendis, refertam bo-

nis omnibus . ibi te complexu excipiet dulciſſima coniux, languentem fouebit, infirmum reficiet, afflictum ſubleuabit: nullum obſequij, ſtudijq. munus abeſſe patietur. Erat haec duris in rebus optima conſolatio. Itaque laetus nonnumquam eram, in dolore, ac moleſtia comitum meorum. nunc, aſſecutus ea, quae ſperaui, in unam curam incumbo, ut perditam ualetudinem reſtituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus iam, & uires amiſeram. acceſſere itineris incommoda, quibus ita conſumptus humor omnis eſt, ut nimia ſiccitate uitae periculum impendeat. in reuocanda potiſſimum τῆς κοιλίας εὐλυσία *medici laborant; quam ſi aſſequor, conualuiſſe mihi prorſus uidebor. dici non poteſt, quo deſiderio teneor ſtudiorum noſtrorum. quaſi ceruus ad fontem, ſi per ualetudinem licebit, ſitibundus accurram. tua mihi conſuetudo, tua uirtus ante oculos erit: quam imitari non deſinam; & eo quidem animo, ut in ipſa imitatione magnam felicitatis meae partem ſtatuam. aſſequi enim, quod optimum, atque perfectiſſimum eſt, non cuiuis contingit: uelle tamen, & conari, non mediocri dignum laude ducitur. Cupio conſeruari ueterem amorem in me tuum, meritis quidem a me nullis, perpetua tamen cultum obſeruantia. quam eandem ſemper, aut etiam, ſi modo ad eam accedere poteſt, quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.*

MATTHAEO . SENAREGAE
Genuam. 4

IAM *prorſus de uelluto ſpem abieceram, (utar*

enim

enim noto uerbo: nam ueteres aliter loquebantur) ni si tu, rursus ut eam susciperem, tuis proximis litteris effecisses. exspectabo igitur, & quidem breui, (sic enim uis) aduentum propinqui tui, quem, arbitror, in itinere philosophos ambulantes imitari. nam tribus mensibus non modo Genua, sed ab ultima Lusitania facile ad urbem peruenire potuit. Verum ego fortasse calumniori: & illi moram, homini industrio, & agenti strenue suam rem, negotia diuturniorem, quam opinabatur, Florentiae, uel Senis iniecerunt. sic enim existimo: reliqua fere per iocum. Simiolus, ut uideo, tibi quoque molestus est. duci enim te uides fictis uerbis: nihil cohortatione, nihil admonitione profici: quidquid dicat, inane esse. itaque molestia te affici, necesse est, uel mea caussa, uel quia rei te mouet indignitas. ac uereor, ne semper eodem loco simus, nisi tu des operam, ut ei per aliquem tuorum iudicium intentetur, & a lictore publico uocatus ad iudicem, serio rem agi sentiat. Artes hominis praedixi. quo turpius est falli, & sinere eum diutius tibi uerba dare. quare, si me amas, quacumque uia potes, urge, & contende omnibus neruis: quamquam haec quidem res tuis neruis digna non uidetur: sed contende tamen mea caussa, ut euomat aliquando quidquid debet. quod si acciderit, atque adeo cum acciderit: cur enim dubitem, quin diligentia tua fructum pariat? non dicam, tibi agam gratias: non enim pateris: sed, tibi acceptum referam, ut alia multa. quae si obliuiscar, hominem me esse non putem. Vale, uale iterum, mi suauissime Matthaee; tibiq. persuade, me nulla magis in re, quam in tuis lit-

teris, in amore, in studijs, officijsq. erga me conquiescere. Romae. XIIX. Kal. Oct. M D LXX.

ANDREAE . ANTONINO Ostianum. 5

NISI me ualde amares, quod multis argumentis intellexi, subirasci te mihi crederem, quod litteris tuis amantissime scriptis nihil umquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias: non dubito, quin omni me prorsus & inhumanitatis, & negligentiae suspicione liberandum putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodiq. genere, nulla fere dixerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbum, cuius primum ui deterritus, deinde etiam diuturnitate defessus, tentatis prope rebus omnibus, cum neque periculi, neque molestiae finem uiderem, cepi consilium in patriam reuertendi: extremoq. Septembri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, aeger, in uiam me dedi. Pisaurum usque morbus ingrauescere uisus est. adspectu maris, quasi iam in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinam fecit. febrijs abijt, antequam Pisauro solueremus. ita Venetias, refecti cibo, paullo firmiores appulimus. malum illud remanet, ut inueteratis morbis fere contingit, quod aluo sumus ita sicca, itaq. restricta, nullo prorsus ut cibi genere molliri, soluiq. possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus, & cauebimus, quibuscumque rebus poterit, his primum, quae sunt in nobis ipsis,

bis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione uictus; tum ijs etiam, quae a medicorum scientia, consilioq. proficiscentur. Habes, id quod optasse te arbitror, de statu meo: tu, si placet, uicissim aliquid de tuo. cum enim de te, tuisq. rationibus certior fieri pro nostra necessitudine maiorem in modum cupio: tum sermone litterarum tuarum purissimo, atque elegantissimo, mirifice delector. Vale. Venetijs.

FRANCISCO. MORANDO Veronam. 6

QVAE *me caussae, minime natura procliuem ad noua consilia, nunc impulerint, ut negotium illud Romanum, quod Pius Pontifex Max. decem abhinc annis honorifico quingentorum scutatorum stipendio mihi demandauerat, reijciendum putarim, non facile est scribere: uelim quidem existimes, eiusmodi esse, ut aliter statuere meis rationibus alienissimum fuerit. Illud certe fieri non poterat, ut cum illo mihi amplius caelo conueniret. Quod experiri, constantiae caussa, dum cupio, parum abfuit, quin ipsius caeli adspectum, usumq. perdiderim. Nouum igitur consilium capiendum necessario fuit, si modo mihi carus esse uellem, si salutis, quam omnes antiquissimam habent, rationem ducere, si denique uitae munus, a Deo datum, eousque tueri, & custodire, quoad ille ipse, qui dedit, arbitratu suo repeteret. Veni domum. hic uero me summa quies, & domestica commoda, maximeq. fidelissimae, atque amantissime coniugis cura tanta, quanta potest esse maxima, plane recreauit. Febris*

abijt, nec tamen ualemus . morbi enim reliquiae supersunt, magis prope timendae, quam morbus ipse . qui enim ualere possum, aut etiam quid non timeam, cum attenuatum, exsiccatumq. corpus naturali munere fungi sua sponte numquam posit? quae res neque molestiae parum habet, &, si inueterauerit, periculo non uacat . Hoc igitur malum nisi depulero, ualere me non dicam . Studia nostra, remissa occupationibus, retenta tamen animo, attingere nondum audeo; ne stomacho, unde fluxit omne malum, praepropera cupiditas obsit . Sed heus, mi Morande, quando te complectar? quando adspecta, sermoneq. fruar tuo? tu ne ad nos, an ego ad te prior? Ego scilicet ad te. Ire enim, cum per anni tempus licebit, ad Gauderina balnea decretum est; quae quater antea sumpsi, nec umquam sine fructu : nunc eo sumam diligentius, quod maiorem aetas, morbiq. grauitas, ac diuturnitas cautionem postulat . inde excurram ad te, ut te uideam, te complectar, tecum sim . De cydonite illa, exquisito artificio confecta, qua carui tot annos, interrupto locorum interuallis officij tui cursu, nisi tua sponte ad consuetudinem redieris, appellabo te quasi meo quodam iure, sic tamen, ut ipsum ius e tua fluxisse benignitate confitear . Vale, mi suauissime Morande, nosque, ut solebas, ama. Venetijs.

CAMILLO . PALAEOTTO
Bononiam. 7

PVTASTI ne umquam fore, ut ego me Romanarum occupationum e uinculis eximerem? certe fa-

ctum uides. nec mihi uenit in mentem eius consilij paenitere: quin quotidie magis gratulor, quod illa reliquerim, haec sim adeptus; quod ab omni cura liber otio fruar honestissimo; quod ea nunc denique studia recalere mihi liceat, a quibus disiunctus tot annos uixi, uel potius plane non uixi. quae enim mihi potest esse uita sine litteris? ualeat ambitio, & fucatus opum splendor. nihil est, quod cum suauissima librorum consuetudine conferri iure possit. qua mente cum essem, commisi tamen, ut aliter sensisse uidear, cum sententiam numquam mutauerim. nam ad urbem Romam eo quidem consilio sum profectus, domesticis ut rationibus consulerem; simul tamen id spectans, ne delicias meas, optimarum studia doctrinarum, prorsus desererem. aliter cecidit. quis me accuset inconstantiae? uicit meam uoluntatem potestas eorum, quibus, ut aequum est, non minus libenter, quam necessario, parui. sed mitto praeterita. quasi enim, ea dum attingo, uulneris obductam prope cicatricem renouo. Hic me propinqui, familiares, noti pariter atque ignoti redeuntem excepere uoluptate summa. Vrbem priuatis aedificijs elegantiorem, & publicis operibus magnificentiorem, quam reliqueram, inueni, praeterea, quamquam ardente bello, florentem ut in summa pace rebus omnibus, quae uel ad usum corporis, uel ad animi delectationem pertinent. quo dolore interdum, ac paene mihi succensere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto etiam nobilium uirorum erga me amore tamdiu me carere sim passus. lucri tamen id factum est, quod, nisi hinc discessissem, diuq. abfuissem,

ſem, haec ipſa profecto, quibus nunc ex interuallo recuperatis iucundiſſime fruor, numquam omnino, quanti eſſent, intelligere potuiſſem. itaque eſt, cur immortali Deo gratias agam, habeamq. maximas, quod mihi, occaſione grauiſsimi morbi, miſſionis a Pontifice petendae, ipſiq. Pontifici concedendae mentem attulerit. alioqui nec ſatis decorum putaſſem, nec umquam omnino commiſiſſem, ut ante pactam diem negotium publicum, Vrbemq. relinquerem. In diſceſſu commoda quaedam ſperabantur; nec defuit intercedentium dignitas, auctoritas, gratia: ratio temporum eſt aduerſata, Pontifice, natura liberaliſſimo, Turcicum bellum, & praeſentis futuriq. ſumptus neceſſitatem excuſante. mirum id uideri nonnullis. ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam praeceperam, non ſum commotus, ipſoq. miſſionis impetratae munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, ſed certe non maximi pendens, otij cupidus nihilo laetior diſceſſi. Nunc habeo cum ualetudine negotium. eius enim morbi, quo me ſcis, Romae dum eſſem, nec parum diu, nec leuiter laboraſſe, moleſtae admodum reliquiae ſunt. ſed, ut ſpero, ſublatis iam cauſſis, quae morbum & pepererant, & alebant, ſedulitate, ac fideli meorum cura, adiuuante etiam huius caeli, quod in lucem editus primum hauſi, benignitate, breui omnino conualeſcam. Tu interea fac ne officium deſiderem litterarum tuarum. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Bononiam. 8

NAE *ego istam uillulam uehementer amo, quae te fessum urbanis curis leuat, reficitq. secessu, & otio iucundissimo: ubi te colligis, animumq. transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum: quid agas, quid cures, lex nulla praescribit: scribis, aut legis, arbitratu tuo: modo aprica deambulatione, modo prospectu collium, quandoque aperto puroq. caelo gaudes. nimirum hoc est uiuere; & ista solitudine, isto uitae genere, nihil beatius. cur ego tam longe absum, cur negotijs impedior ijs, a quibus quo magis ut disiungar, diuellarque, operam do, eo me distringunt, retinentq. magis. mihi crede, si rerum domesticarum soluta ratio esset, aduolarem ad te statim, in ipsam inquam uillulam recta me conferrem, ut tua consuetudine, tuis sermonibus, tuo conuictu fruerer: te denique discedente, custos remanerem, pomarij praefectus, uillicus plane tuus. quod si accideret, ut istic exsulare perpetuo cogerer, modo te interdum socio, modo cum libellis, praeclare mecum actum putarem, multam salutem urbibus, multam honoribus, in quibus ceteri insaniunt, libenter dicerem. quid enim exspectem amplius? didici iam, & magna mercede sum expertus, quam inania sint illa, quae, communi deceptus errore, praeclara duxeram. magnae urbes magnas occupationes, ne dicam miserias, habent. si quem delectat ambitio: siquis augendae rei familiaris cura tangitur: si sententiam in curia dicere, aut a multis in foro salutari, inter summa ponit: urbem amet: me qui-*

dem

dem posthac aemulum, riualemq. non habebit umquam. aetas nostra, mi Camille, ad otium uergit. uides, quam fluxa sint omnia: quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes aetate, repentina mors auferat: ut hoc ipsum, quod spatij nobis relinquitur, totum in lucro deputandum esse uideatur. ac fieri quidem potest, ut diu uiuamus: sed, obsecro, quid erit, cur nos diu uixisse laetemur, inter domesticas curas, inter hominum fraudes, infidelitates, insidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni uiri, quales nos & esse, & haberi uolumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amoena, salubria, quaeramus: uulgi stultitias, ineptiasq. uitemus: animos excolamus, ut eas fruges ferant, quas nec caeli calamitas corrumpat, nec malus uicinus furto subtrahat, nec belli saeuientis impetus deuastet. In hac sententia te esse, & idem probari utrique nostrum, litterae tuae, non minus eleganter, quam prudenter, scriptae significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est: tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod uis, exsequi, & praestare possis: ego uoluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longe absim, intelligo. Nec tamen parum profeci, quod ab urbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otij: hic saepe uaco: nec tempus perire sino: sed, quod otij perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotijs; & quod angusta nimis utor domestica re; ideo fit, ut conari, & instituere multa possim, absoluere & perficere, praesertim quod ex-

ſpectationi reſpondeat, nihil fere poſſim. Habenda eſt etiam ratio ualetudinis: quam uereor, ne in longum tempus afflixerit Romanum caelum, dicam, an negotium? an utrumque potius: quod ita eſſe reor. Sed, ſi ualebo, ſi rem familiarem ita conſtituam, ut abſentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, conſuetudinem tuam, expertemq. culpae uoluptatem quaeram. &, quod te quoque facturum eſſe, uel potius iam facere coepiſſe uideo, in litteris, in colenda pietate, in ſummi Dei, ſummiq. boni amore, & cupiditate conquieſcam. Vale. Venetijs. Idib. Dec. M D LXX.

EIDEM, Bononiam 9

NIHIL gratius oleis, uel earum magnitudine, uel condimenti ſuauitate, uel ipſo amore tuo, qui te, ut mitteres, admonuit. Hiſpanis honorem tribuunt nobilium menſae, quia magnitudine ceteris antecellunt; mihi neſcio quo modo ſubinſulſae uidentur. tuae nec magnitudinem deſiderant, & carnis habent multum, & praeſtanti ſapore commendantur. quare non οἴχεται, ſed praeclare collocatur induſtria tua in oleario colendo. in quo multa conſequeris. tibi, poſt urbanas curas, uoluptatem quaeris: domeſticam rem iuuas: quamquam te quidem hoc arbitror in minimis ponere: amicos muneribus afficis: in quibus me non poſtremum locum obtinere, ita laetor, ut hac una ſaepe cogitatione in magnis moleſtijs non mediocre ſolatium inuenerim. Fruere, mi Camille, iſta uoluptate, qua nihil honeſtius; iſto induſtriae genere, quo nec li-

beralius,

beralius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim, quid de sapientissimis uiris proditum memoriae sit: agrestem eos uitam, expertem deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morum corruptrice copia remotam, uictu cultuq. simplici contentam, urbanae praetulisse; agro bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natura, nihil uidisse libentius. Quid magni Reges? non ne sua manu satas pulcherrimas arbores, apto ad speciem ordine, iucundaq. descriptione dispositas, exterarum nationum legatis gloriae caussa ostentabant? Hoc qui student imitari, quis eos iure reprehendat? Vtinam fundus meus aut abesset propius, aut ea saltem regione esset, ubi caeli grauitas minime timenda uideretur. mihi crede, olearia ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operibus, ualetudini simul animoq. consulerem. quod aliqua tamen ut ratione consequar, quocumque loco, quacumque regione operam dabo. Nam hic diu commorandi spem auferunt multa, sed maxime frigoris iniuria, & uinorum austeritas: quae, tenui corpore, imbecillo stomacho, ferre uix possum, uel plane nullo modo possum. itaque de migratione cogitandum. Vale. Venetijs. Kal. Ian. M D L X X.

FRANCISCO. CICEREIO Mediolanum. 10

QVAM *uereor, optime ac doctissime Cicerei, quia serius epistolae tuae respondeo, ne quid suspicere de me durius: quod certe non debes. quo enim tempore mihi Romae reddita est, graui morbo laborabam: neque*

conualui,

conualui, nisi post multos menses, nec in Vrbe, sed in patriam reuersus. nam ualetudini meae caelum illud, quo usus eram antea perbenigno, aduersari, & obesse ita coeperat, diutius ut ferre non possem. itaque fuit omnino, ut uitae consulerem, ab urbe discedendum. in quo summi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo numquam satis: qui, de languore meo certior factus, cum adhuc muneris mei susceptaeq. prouinciae menses non pauci superessent, abeundi tamen potestatem petenti aequissimo animo concessit. quam quidem eius benignitatem tanti aestimo, quanti suam quisque uitam & incolumitatem aestimare debet. uiuere enim diu me posse, aut recte saltem & firmiter umquam ualere, si permanerem ubi coeperam aegrotare, febri praesertim adhuc urgente quotidiana, plane desperabam. Haec si tu nosti; non dubito, quin purgatus tibi satis superq. sim. id enim aequitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas postulat. Sin autem de statu meo nihil accepisti: mirari te fortasse non nihil decuit: male tamen de me, quasi officium negligerem, aut inhumanitatis uitio laborarem, quem scires ab homine omniũ officiosissimo, atque humanissimo, Octauiano Ferrario, diligi, existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, dissimiles ue mores, amicitia non oritur; aut, si oritur, non diu certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandum deligit: in quo errare se non putat: sed, si errat, iudicium iudicio meliore corrigit, dissuta, non discissa, ut a sapientibus praecipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta iam annos, eoq. amplius, artissima in-

tercedit

tercedit necessitudo. quo primum die mihi cognitus est, ingenium, & futurae doctrinae principia perspexi; postea mores in consuetudine probaui: inde ortus est utrimque amor: qui ne umquam deficeret, alereturq. potius, & ad summum perduceretur, ille suae uirtutis, ego meae meritis in illum obseruantiae, praestitimus. Hoc argumento, tu uide quid tibi sentiendum de me putes: ego, cum Ferrario, tali uiro, cuius non minus uita, quam scientia, bonis omnibus, recteq. intelligentibus probatur, placere me uideo, ipse mihi displicere non possum. Nam quod una cum eo Bartholo meum Capram, Hannibalemq. Cruceium in caelum fers: plane tecum sentio, uel tu mecum potius. multi enim sunt anni, cum, & hominum proborum, atque eruditorum celebri sermone commotus, & Ferrarij testimonio, quo quid grauius? impulsus, utrumque coepi diligere. Capram, iam tum audiebam, praeter ius ciuile, dignamq. nobili uiro multarum litterarum scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, praesertim liberalium disciplinarum amore flagrantes, liberalitate excellere. quae laus eo pluris in priuato ciue debet aestimari, quo minus hodie in ijs, qui beati propter opes putantur, idest in principibus ipsis agnoscitur. Cruceij humanitatem expertus saepe sum in rebus meis: doctrinam e scriptis eius non uulgarem, praestantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem uix arbitror) quin ἀξίωμα illud apud me ualeat, quod tu lepide, uereq. induxisti: si tibi cum ijs uiris, quos ego uehementer amo, uehementerq. colo, optime conuenit, sequi omnino, ut mihi quoque

tecum

tecum optime conueniat. ſed, mihi crede, his argumentis iam non eget uirtus tua: quam probauit, largita tibi ſua iura, ciuitas omnium nobiliſſima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, ſenatus ille, cuius ad ſapientiam & iuſtitiam, quaſi ad ſacram anchoram, rebus aduerſis, aut dubijs, omnes confugiunt: probarunt denique ſuo teſtimonio, ſuaq. commendatione, tres illi uiri omni prorſus laude cumulati. Quae cum ſpecto mecumq. cogito, munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras, & eas litteras, quibus ut nihil humanius, ita nihil poſſit eſſe ornatius, quantum ſit, intelligo. in quo tuendo, augendoq. rebus ijs, quae ſignificationem habere poterunt uoluntatis meae cum tua laude coniunctã, partes meae non deſiderabuntur. tu uelim exiſtimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum eſſe me opportuno tẽpore libentius. id ſi credis: & ſi utendum tibi ſtatues in omni tua re ſtudijs, officijs, facultatibusq. meis, & eo quidem animo, tamquam ea tibi non recentis, aut dubiae, ſed ueterrimae, & multorum annorum uſu cõfirmatae beneuolentiae iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuae non uulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VII. Id. Nou. M D LXX.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum. II

Mi Ferrari, ſi me tantum amas, quantum profecto amas: gratulari te mihi aequum eſt, quod exoptatae diu patriae compos denique factus poſt annos de-

cem, tenui fortuna contentus ita uiuo, ut regum opes honoresq. contemnam. carebam otio, studijs, rebus multis ad meam naturam aptis: quae mihi nunc omnia Dei benignitas restituit: ijsq. fruor eo suauius, quo fit usus desiderij diuturnitate iucundior. Si quid praeterea non tam de meo, quam de meorum statu scire uis: ut fere, qui amant, curiosi sunt omnes: haec accipe. uxor, & filius in urbe, commoda uterque ualetudine, illa rem domesticam, hic officinam, emendandorumq. librorum curam administrat egregie. mihi, taedio diutinae commorationis urbanae, rusticari uehementer placet. quo primum afflictae diuturno morbo ualetudini consulimus; & imbecillo corpori uires addimus: deinde, quasi quibusdam exsolutus uinculis, libere uagatur, & uoluptate pascitur animus honestissima. nullis hic angimur curis, nullis implicamur negotijs: licet id, quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere, si uolumus: &, quod licet, saepe uolumus. nam uehi curru, opida inuisere propinqua, amicorum uillulas obire, conuiuari etiam interdum, suauissimisq. epulas condire sermonibus, hoc ipsum uoco nihil agere. quamquam, qui, ualetudine parum firma, operam dat, ut suauiter, iucunde, & honeste simul uiuat, is profecto nihil agere mihi non uidetur. Sed in hoc tamen uitae genere libros, communes delicias nostras, abiecisse me penitus, nolim existimes. nobiscum ubique sunt, comites numquam molesti, loquentes, silentes, cum uolumus, quoad uolumus. &, quamquam ueteris morbi reliquiae quaedam supersunt, & uires adhuc languent: quiddam tamen aggredi sum ausus; quod si,

ut

ut ſpero, abſoluam; & ſi, ut principia dare ſe uidentur, ita procedet induſtria, uel a te probabitur; (a te cùm dico, qui ſubtiliter, & ſincere iudicant, ſimul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec uoluntas a ueritate detorqueat) uel, quin me putes omnis expertem ingenij, nec de mea, nec de cuiuſquam omnino facultate ſtatuere, & exiſtimare quidquam poſſe, non recuſo. Locus ipſe me, uacuus interpellatoribus, & haec uiuendi arbitratu meo, rerum omnium dulciſſima, optata antea potius, quam ſperata libertas inuitauit, ut ordirer id, quod, niſi ſedem hic ſtatuo, aut certe, niſi in hoc receſſu, & in hac paene ſolitudine (nam ſi cum urbe conferatur, quamquã celebre ſatis opidum, ſolitudo tamen quaedam uideri poſſit) maiorem anni partem conſumpſero, uereor, ne ſero admodum, fortaſſe etiam pertexere numquam liceat, opus eſt nec temporis, nec laboris exigui. tempus hic, ut uideo, deeſſe non poteſt: laborem communis utilitatis gratia numquam adducar ut fugiam: interim tamen, ſuperiore periculo admonitus, operae curaeq. plus in ualetudinem, quam in ſtudia, conferam. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VI. Id. Nou. M D LXX.

HENRICO ET CAMILLO CAETANIS, FRATRIBVS Bonifacij Principis filijs, Romam. 12

LAETARI *uos arbitror, nobilissimi adolescentes, pro uestra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitantes, quin tranquille uiuam, uacem ijs molestijs, quibus in urbe Roma carere uix poteram, fruar ijs studijs, cum quibus uoluptatem nullam confero. nam de fructu, quem posteritas capere possit ex industria mea, nihil dico. conatus equidem a puero sum, idq. mihi propositum in omni uita fuit, ut omnibus meo labore prodessem: utrum autem, quod sequebar, assequi licuerit, ad meum iudicium non reuoco: uiderint ij, qui nostra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec assentor libenter, aut ita gloriolā ducor, ut falsae opinionis errore, quod uideo multis contingere, oblectari me sinam. quod si nihil alijs prodesse possum: bene tamen mereor de me ipso, dum ea lego, quibus curae sedantur, dißipatusq. perturbationibus animus colligitur, & ab admiratione rerum inanium ad uere solidaeq. felicitatis cupiditatem traducitur. hoc bono Romae carebam, quia carebam litteris, & otio, molestissimis implicatus occupationibus, quarum ipsa nunc recordatione commoueor. itaque, cum opinari & credere nonnullos audio, eo me consilio ab urbe discessisse, ut, recuperata ualetudine, redirem; ita*

statuo,

statuo, uel eos ignorare, quam infeliciter mecum actum sit, quam diu Romae uixi, uel in illo quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, ut easdem subire molestias cum eodem expediat euolumento. qui si naturam moresq. meos tenerent; profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut ulla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam haec priuatae sortis homo non contempsi: sed spe sum allectus prope certa, uitae cum dignitate traducendae, fruendi nonnumquam studijs meis, amicorum consuetudine, uoluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato non indignis. quam contra ceciderit, uos optime nostis. nunc, uel si stipendio uocarer multo maiore, sic insanirem, ut meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique ualetudinem ullo pretio uenderem? tum uero, si eadem illa contingerent, iure plecterer: nemo excusatione aut uenia dignum duceret: nemo querentem audiret: nemo opem ferret imploranti: ad auaritiae culpam, & immodicam habendi libidinem conuerterẽtur omnia. Praestat igitur sapere, idest, quam alij fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & ijsdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quae, dum uitae arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, praeterea nihil desiderat. Iam aetas, & ualetudo, haec admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonent me, cupiditate ne prouehar longius; uela cito contraham, & impendentes futurae uitae procellas extimescam. itaque facio non inuitus, ut, cum huius peregrinationis exi-

tus haud longe distet, non tam de uia, quae minima restat, quam de exitu ipso, qui principium afferet aeternae uitae, cogitem, atque elaborem. Haec ideo collegi, ne quando uos, aut aliquis potius uestri dissimilis, (nam id quidem a prudentia uestra exspectandum nõ uidetur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam uenerim. quod utinam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo ualetudinem in perpetuum fere perdidi: rationes hic domesticae minus iacturae fecissent: studia fortasse mea fructum studiosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me uestri; quod ex disciplina, praeceptisq. meis maximum uos in ea uia, quae ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo; quod, perspecta denique indole, uoluntate, industria uestra, augurari facile possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim uestra sponte, quo patrui Cardinalis dignitas, & uirtus, quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorum nomen immortale uocat. Valete. Venetijs. IX. Kal. Dec. MDLXX.

IO. CASELIO ad arcem Sucriniam. 13

VRBEM Romam ante duos menses, difficili diuturnoq. coactus morbo, reliqui. melius omnino mihi nunc est: necdum tamen ita ualeo, ut intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo, amicorum litteris,

nisi

nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respondeo: negotia reliqua, ut ualere ipse possim, ualere iussi. ea re nec scripsi ad te antea; & in posterũ, ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre ualetudo nequeat, a te peto. Familiares tuos, nobiles adolescentes, Ioachimum Basseuitium, & Nicolaum Rascium, uerbis perhumaniter accepi: re non iuuo; quia nec ipsi rogant; & mihi, quid eorum caussa praestare possim, ipsis non rogantibus, in mentem nõ uenit. modesti sunt omnes, & morum elegantia praediti. ingenio, & litteris, cum a te diligantur, tuaq. consuetudine sint usi, non dubito, quin pro aetate excellant. ac sapienter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi uiuendum statuant. praeclaram enim indolem, materiemq. uirtutis haud mediocriter caelum Italicum adiuuabit. quod eo magis laetor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude; cum uel alumni fuerint disciplinae tuae; uel tuis hortatibus, consilijsq. in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari a me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tuã intelligam. id adeo cum praestanti doctrinae tuae, studijsq. ad communem utilitatem spectantibus, tum summae erga me, perspectae iam satis atque cognitae, beneuolentiae debere mihi uideor. Vale. Venetijs. XIIX. *Kal. Ian.* MDLXX.

HORATIO. CARDANETO Perusium. 14

GRATVLOR *tibi, mi Cardanete, nec sane magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Caetanorum, fratrũ, auctus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem aequius eorum me consuetudine carere, quam quod utantur tua. te enim uel studiorum similitudine, uel animorum coniunctione, uel mutuis etiam officijs quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua grauitate, qua prudentia, quam a communibus ingenijs differant, quam a deprauatis huius saeculi moribus abhorreant; quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam. auguratus quidem antea sum, si diuturna utrique uita contigerit: quod in tanta bonitate, tam propensis ad ueram laudem studijs, ab immortali Deo sperandum uidetur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile consequantur: nullos honores, qui non eorum uirtutibus ultro deferantur. Te rogo, pro eo quanti me facis, cõferas in eos quidquid poteris officij, studij, obseruantiae; quodq. facere cum omnibus qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis praecipue faciendum putes, ut ijs pateant opes ingenij, eloquentiae, doctrinae tuae. De meo statu, quidquid possum scribere, ut uideo, cognitum iam habes. in eo tamen erras, uel potius errare te coegit aliorum sermo, quod me bene nummatum in patriam redijsse putas. decem enim annorum laboribus uix tria scutatorum millia, idest*

quan-

quantum ad filiam collocandam requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullae pecuniae, nullum uectigal, praeter ueterem frugalitatem, quo uectigal nullum est uberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi uelim, non quod abundem, quod falsum est, sed quod tranquilla mente uiuam, quod in studijs quantum ualetudinis ratio permittit, quod cũ meis, quod denique nullis implicatus negotijs, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate, quae sunt omnibus diuitijs, recte intelligentium iudicio, anteponenda. Vale, & Illustrissimis Caetanis salutem dices a me plurimam. Venetijs. XVII. Kal. Ian. MDLXX.

ANTONIO. ROLANDO
Patauium. 15

ADHVC languebam ex uetere morbo: &, filio non leuiter aegrotante, eram sane perturbatior: committere tamen nolui, ut epistolae tuae insigni praesertim Homerica magniloquentia, & beneuolentiae notis erga me tuae, nihil omnino responderem. Quod petis, ut orationem tuam corrigã: primum id quidem necesse non est; cum scriptor sis luculentus, iudicioq. excellas: deinde uero tantum ab re mea mihi otij non est, aliena ut possim legere. aut enim non uaco: aut, si quid temporis conceditur, ad ea, quae inchoata, rudiaq. iampridem habeo, absoluenda, & perpolienda totum confero. quare a te peto, ut habeas rationem & ualetudinis, & occupationis meae. Ego, postea quam in patriam reuerti, negotiorum magnitudine defatigatus, aetate etiam admonitus, & Venusini Poetae uersu, Solue senescentem ma

ture

ture ſanus equum, mihi & Muſis dumtaxat uiuere cõſtitui. nullas ſuſcipio curas, niſi quas rerum domeſticarum neceſſitas imponit. nouas amicitias non expeto: ueteribus colendis operam non do: cum uxore, liberisq. ſuauiſſimam uitam duco. hic enim dies, ut ille ait, alios mores, aliam uitam poſtulat. amicorum copia quid praeter moleſtiam habeat, non uideo. ſi quis aliter ſentit, arbitratu ipſe ſuo uiuat: ego malo mihi ſapere, quam alijs. De uxore a te ducta, de ſuſceptis liberis, ualde tibi gratulor. nam, etſi onus alendae familiae, duriſſimis temporibus, magna rerũ omnium caritate, perquam graue eſſe non ignoro: te tamen, uirum bonũ, peritum optimarum artium, tua uirtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderitq. Deus, cuius eximia benignitas praeclaris conatibus & optimis ſtudijs deeſſe numquam ſolet. Vale. Venetijs. x. Kal. Ian. M D L X X.

EPI-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII
LIBER. VNDECIMVS

ILLVSTRISS. ET. EXCELLENTISS. IVVENI,

IACOBO. BONCOMPAGNO

NOTA *sententia eſt, a ſapientiſſimo uiro litterarum prodita monumentis, mutatione temporum, euentu uario, per omnes aetates comprobata, cum Principum moribus, atque inſtitutis, priuatorum hominum ſenſus, & ſtudia congruere. eſt enim ita more comparatum, ut in eorum, qui imperant, uitam ij, qui parent, ueluti in ſpeculum intuentes, dicta ſimul & facta diligenter animaduertant. inde oritur cupiditas imitandi: inde fit, ut aut uirtutes emanent, aut uitia deriuentur. itaque,* GREGORIO XIII. *cui tu ſanguine coniunctiſſimus, uirtute cariſſimus es, in illa proxima caelo ſede, incredibili Cardinalium omnium conſenſu, in quo perſpicua diuini numinis uoluntas apparuit, collocato, ſpeciem quandam &, imaginem rerum omnium laudandarum quaſi poſt tenebras exortam luce uidimus. &, cum ad urbem quotidie tot mortales, praeſertim qui nobili aliqua arte excellant, ſuae quiſque ſpei fauens, tam cupide confluant, nemo dubitat, quin, cum ille antea ſemper ita uixerit, ut in-*

genuarum disciplinarum studia rebus omnibus praeferret, rectum & honestum sic amaret, ut nihil ambitioni, nihil gratiae tribueret, ad aequitatem & religionem omnia referret, eadem ei nunc prima sint, eadem studia colentes amplectatur, ornet honoribus, opibus augeat, maxima potestate cum optima mente coniuncta. Ille pacem, & concordiam Christianorum Principum tuebitur: ille praeclaram in perdendo communi hoste conspirationem fouebit: illi publica salus, Sedis Apostolicae dignitas, summi Dei gloria, a qua numquam oculos deflexit, erit antiquissima. In iustitia uero, cuius omnes partes nouit, plerasque cum laude exercuit, prorsus eum nihil fallet: non ex aliena pendebit opinione: non alienis consilijs auferetur: quae saepe labes, graui ciuitatum damno, bonos etiam Principes infecit: ipse disceptator, & iudex res publicas & priuatas pro sua sapientia, suoq. sensu moderabitur, ac reget. Quid artes illae nostrae, quibus ad humanitatem informamur, quae fessos curis animos leuant, nec tamen utilitatem a uoluptate seiungunt, non eae nunc, nimium diu cum oblanguerint, spe quadam recreatae, oculos tollere uidentur? cumq. nouo Principe, ad liberales omnes artes maxime propenso, uehementer laetentur, tum uero in te, IACOBE Illustrissime, spem suam in primis locatam habent, a te opem exspectant, tibi se suamq. dignitatem, fatali quadam temporum calamitate ademptam, supplices commendant. non negabis, opinor, bene de te merentibus patrocinium tuum, & ad cetera, quae in te elucent, ornamenta, cum ingenij, atque

doctrinae,

doctrinae, tum uero eius modestiae, qua te tam secundis rebus admirabilem praebuisti, addes hoc, quo nullum illustrius esse potest, ut litterarum caussam suscipias, reliqua tamquam inania contemnas: quamq. tibi antea laudem apud multos, uersatus in celeberrimis Italiae gymnasiis, non obscura uoluntatis egregiae significatione peperisti, eius augendae cum facultas hoc tempore diuinitus tributa maxima sit, non committes, ut ipse tibi aliquando, & gloriae tuae defuisse uidearis. Quae si cogitas, summa sapientia est; si perficis, summa felicitas. nam ipsum, uelle, quis in laude ponat, nisi, quod uelis, res ipsa declaret? felicem porro non ego quemquam duxerim, qui sibi licere putat, quidquid libet; sed qui, cum in magna potestate sit, licere tamen sibi nihil uult, nisi quod ueritas, & ratio ipsa praescribat. sensus autem hic multitudinis est, ut, abundare quamplurimis rebus, optabile in primis existimet. recte uero uti, neque optant multi, & soli sapientes norunt. Ac mihi quidem, cum ad tuam superiorem uitam animum refero, haec ipsa, quae laudo, quae tuum nomen immortalitati commendare possunt, eadem te sentire, eadem cogitare, & uelle, tuaq. sponte satis ad uerum decus inflammatum esse, minime dubitandum uidetur: eoq. breuius ad te scribo, ne superuacanea legas, distentus magnarum rerum curis: scribendum tamen aliquid hoc tempore sum arbitratus, ut, cum omnes tecum gratulationis officio fungantur, omnes tibi nauare operam & studium uelint, ego quoque meam in te singularem obseruantiam, priuatim nihil spectans, tuae studio laudis incensus,

census, & nobilium disciplinarum amore flagrans, officio testatam aliquo relinquerem. Vale. x. Kal. Quinct. MDLXXII.

CAMILLO. PALAEOTTO Bononiam. 2

PRAECLARA sane amicitiae lex de similitudine animorum in utraque fortuna: quae si seruaretur, nihil esset humana uita iucundius. sed, quod tu sentis, & quod ego tecum, siue munus hoc naturae fuerit, siue earum artium, quibus ab ineunte aetate operam dedimus, in eo, quam pauci sint, qui nos imitentur, tu profecto pro tua prudentia animaduertis, ego pro mea tenuitate saepe sum expertus. equidem nulla re magis laetor, quam opinione amoris in me tui: cui nisi ex omni parte responderem, hominem me non putarem. amo autem te non ob illa, quae tibi possunt esse communia cum multis, quod unus ex amplissimo XL. uirum collegio sis; quod propinquitatibus, clientelis, opibusq. ualeas; denique, quod fratrem habeas Cardinalem, & eum Cardinalem, quem non dignitas magis, quam uirtus illustrat: sed ob ea, quae tua propria sunt; quod ab adolescentia ita uixisti, ut senilem in te prudentiam nemo requireret; quod, ortus clarissima gente, maiorem tamen ex te ipso nobilitatem quaeris; quod ad omnem uirtutem, libero uiro dignam, praecipue uero ad liberalitatem propensus, excipis, & complecteris omni officiorum genere, quicumque se studiorum gratia Bononiam conferunt: &, quo quisque magis uirtute, industria, probitate uidetur ex-

tur excellere, eo maior ac praestantior in eum tua benignitas elucet. ita fit, ut ad liberalium disciplinarum studia plurimos quidem inueterata iam Bononiensis gymnasij gloria ex uniuerso terrarum orbe, multos tamen tui quoque nominis fama pelliciat. Haec ego cum alijs potius, quam tecum: nunc erupit amoris uis, quae me, nihil minus ab initio cogitantem, prope inuitum ea scribere coegit, quae tu cum libenter agas, non libenter tamen audis. occasionem autem non ostendendae solum beneuolentiae meae, sed iudicij quoque declarandi non leuem sane tu dedisti, cum in maximis occupationibus, in summa nouae affinitatis laetitia non modo de me absente cogitasti, quo contentus esse debui, sed effudisti in me suauissimis litteris partem laetitiae tuae, affecistiq. me uoluptate tanta, quantam animus meus capere potest maximam. Ac de isto quidem officio tibi nunc, ut debeo, gratias ago, habere numquam desinam: de ipsa uero re, quam significas, ita gratulor, ut, quae mentis exprimere meae sensum queant, uerba prorsus nulla suppetant: ista enim affinitate, ad utram familiam oculos conuerto, omnia uideo plena dignitatis, plena sapientiae, plena uirtutis. cum uero utriusque decora copulantur; tale quiddam exsistit, quod cum intueor, haud facile, quid conferre possim, reperio. Quare debes exspectare omnia iucundissima. soboles exorietur, approbante immortali Deo, digna parentibus, auis, maioribus, unde mirabiles Christiana Resp. & in primis ipsa patria fructus capiat. Quod ut ita sit, pro meo ergo te singulari studio non minus opto, quam si ad me ipsum, liberosq. meos

eadem

eadem illa pertinerent. Tu me uelim ames mutuo, Sigoniumq. meum, & Amasaeum salutes. Vale. Ego, quamquam caelum mutauerim, nondum tamen satis recte ualeo. Ex Plebe Sacci. XVI. Kal. Maij. M D LXXI.

EIDEM, Bononiam. 3

VALDE accidit non sane contra uoluntatem, sed certe praeter opinionem meam, ut Mediolani consisterem. sic sunt humana. consilia nostra plerumque ratio, casus interdum, & fortuna moderatur. Ego Genuam ea potissimum caussa petebam, ut uillulis pulcherrimis, iucundo placidi maris adspectu, &, quod in primis ualetudo mea requirit, uerno caelo bieme summa fruerer. nam Venetijs hieme superiore, cum & cubiculo clauderer angusto, & camino assidue uterer luculento, parum tamen abfuit, quin me uis frigoris absumpserit. Scis, quae mea tenuitas, quae sit imbecillitas. nec aetatem, ut arbitror, ignoras. quotidie labuntur uires, & eo magis, quod ea, quae mihi ab adolescentia rerum omnium antiquissima fuerunt, & a quibus ne nunc quidem, aetate ingrauescenti, diuelli possum, studia calorem illum, quo alimur, exhauriunt. Haec de frigore: audi nunc, quae supersunt incommoda. Exercitationibus dum utor, confirmari me sentio: at ijs uti Venetijs, praesertim sub dio, uel ob angustias uiarum, uel ob infinitam prope ciuium, peregrinorumq. frequentiam non licet. huc illuc impellimur: saepius alieno motu, quam nostro, mouemur: uix ut interdum, ac ne uix quidem, si lubrica uia est, consistendi facultas detur. De uinis quid loquar? diuturna

turna me consuetudo Romanis, omnium facile primis, assuefecerat. similia non quaerebam, sed quae prorsus dissimilia non essent: periit omnis industria. Carnis mira paenuria: uitulinam quidem, quae differat a bubula, reperire, felicitatis est. Excellunt uiri nobiles benignitate, uirtute, sapientia: neque ego eorum amicitia, & consuetudine exclusus umquam sum, appetitus etiam a multis: quod in iis rebus numero, quarum memoria non mediocriter oblector: sed nescio quo modo fit, aetatis fortasse uitio, ut quaedam res, quibus olim pascebar, quotidie magis ex animo dilabantur. mihi uni, mi Camille, iam cupio uiuere, dum uiuo, sic tamen, ut, me ceteris etiam uixisse, aliquando intelligatur. Habes, cur Venetiis non sim: quo spectem, & ubi esse uelim, ac reliquae uitae domicilium collocare, sane nondum constat. amoenitatem, & salubritatem sequor. utraque Genuae est, utraque, ut audio, Regii, quo peramanter inuitor: & suburbanum mihi suum, magnifice exstructum, eleganter ornatum, uir primarius, integritate, doctrinaq. excellens, Horatius Malagutius, summi Pontificis cubicularius, semel & iterum detulit. mihi tamen ocellus Italiae, Benaoensis ora, Asulano meo, unde multa suppetent, satis propinqua, uehementer arridet. eo me conuertit animus: eo referunt pedes: ibi denique cum rusticis malim, rustico paene more, quam alibi cum perurbanis, in magna non modo lautitia, uerum etiam copia, uitam agere. Interea sum in hac urbe, &, ut uideo, diutius ero, quam putabam: non tam quia propter anni tempus discedere uix iam licet; cum & imbres as-

ſidui uias corruperint; & ego is ſim, qui uel leuiſſimis frangar incommodis; quam quia duorum uirorum, omni laude ac uirtute circumfluentium, Bartholomaei Caprae, hoſpitis mei, & Octauiani Ferrarij, ueterrima mihi neceſſitudine coniunctiſſimi, ſingulari doctrina, humanitate, beneuolentia perfruor. otij quidem habeo, quod tu fortaſſe uix credas, in urbe ampliſſima, omniumq. celeberrima, non minus, quam optabam, plus profecto, quam ſperare auſus eſſem. itaque ſtudia calent. quod cum dico, ſimul illud dicô, Mediolani me perlibenter eſſe. nam cum ſtudijs, & litteris nullum uitae genus, ne ſi Croeſi quidem addantur diuitiae, permutauerim. De ualetudine ſi quaeris: ea ſum, qua ſoleo, ideſt non admodum firma: me tamen cum domeſtica quiete, tum definita quadam uictus ratione, aliqua etiam animi tranquillitate, tueor atque ſuſtento. Vale. Mediolani. Kalendis Nou. M D LXXI.

EIDEM, Bononiam. 4

OLEAS Mediolanum uſque? mirus amor, & ſingularis humanitas. Sed uide, quid acciderit. uenit in mentem Simonettae tuo, ut eſt homo perelegantis ingenij, munus tuum cum ſuo munere coniungere, & ſubamari ſaporis oleas, quo ipſo gratae ſunt, alio tamen ſapore gratiores efficere. itaque miſit ad me ſcite admodum condita cotonea; & qui attulit, cum mihi tuo nomine ſalutem dixiſſet, addidit illud, quod Simonetta lepide coniecerat, de olearum ſapore temperando. Eſt igitur cur utrique ueſtrum pares agam gratias:

niſi ſi

nisi si paullo fortasse maiores tibi debentur, cuius occasione liberalitatis alia uidetur exorta liberalitas. quãquam Simonettae iam antea sane uel plurimum debebam, quod humanitati suae tantum tribuisset, ut ad me, uir nobilitate praestans, & senatorij muneris honore insignis, domum ueniret, horasq. mecum aliquot suauissimo sermone consumeret. quo quidem in genere, si mihi non dicam per studia, quae licet periucunda, uoluntatis tamen, arbitrijq. mei sunt, sed per ualetudinem, cui seruire necesse est, liceret; ita me officio uinci non paterer: quemadmodum animi certe uoluntate non uincor. Ego propter frigoris magnitudinem domo pedem efferre adhuc non audeo. itaque paucis utor. Capra hospes meus, & Ferrarius, ille quotidie, praesertim uespertinis horis, hic, quantum ei uel a philosophiae studio, uel ab amicorum negotijs uacat, tantum fere mecum est. horum uirtus, humanitasq. facit, ut & paucos, & pauca desiderem. & omnino, si studiorum similitudo, si officia, si mores beneuolentiam gignunt: multos amore complecti, non illo uulgari, sed eo, qui excellit, idest qui inter nos est; quam non facile sit, opinor uides. nam, quod in epistola tua, grauissime, atque ornatissime scripta, speras posse fieri, ut a Simonetta tantum diligar, quantum uel ille a te, uel tu ab illo diligeris, addo etiam, quantum ego me a te diligi pro tuis maximis officijs iampridem mihi persuadeo: id qua ratione possit euenire, cum aut in eum intueor, aut ipse me perpendo, non equidem intelligo. diuersa studia sunt: consuetudo non intercessit: uitae ratio dissimillima. illum publica negotia, sum

marumq. rerum cura distinet: ego humili litterarum otio delector. ille, ad amplitudinem natus, curat ea, quae speciem, & splendorem habeant: ego, si quies animi datur, si colere licet eas artes, quibus a primis temporibus aetatis meum omne studium, operamq. dedi, cetera prope contemno, quaerenda certe magno cum labore non arbitror. denique illi celebritas, mihi, ut fatear id quod est, solitudo uehementer placet. Faciam igitur, quod officij mei esse duco, & quod a me dignitas hominis, ac uirtus non modo postulat, uerum etiam exigit, ut eum omni tempore, quamquam absens longeq. disiunctus, animo diligenter obseruem, memoria colam, ijs etiam ornem laudibus, quibus ille suis maioribus ut respondeat, sic enititur, ut assequatur. quod eum scire tuis litteris, & persuasum habere, si cognouero: summo me, ac singulari affectum abs te esse munere iudicabo. Vale. Mediolani, Kal. Febr. M D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 5

QVID est, cur sperem assequi me posse tua merita officijs meis? par in utroq. uoluntas: id enim iuuat credere: sed condicio longe dispar. tibi enim ad me ornandum una cum uoluntate suppetunt reliqua, auctoritas, dignitas, uirtus: mihi ad gratiam referendam, praeter uoluntatem nihil prope relinquitur. itaque, tu me magis ut diligas, quam ego te, numquam concedam: idem, officij residere plus apud te, semper fatebor. dissimulem? nihil me ingratius. negem? facile refellar. testes erant antea meritorum tuorum, egregiaeq.

cuiusdam uoluntatis erga me ſanè quam plurimi: nunc acceſſit, qui pro ſexcentis unus eſt, uir ampliſſimus Scipio Simonetta: qui, quod me amet, quod aliquid eſſe putet, quod etiam in ſermonibus laudet, magnam in eo ſane benignitatem hominis agnoſco; ſed tibi quoque tribuo: cuius ille iudicium quanti faciat, quo primum die ſum eum allocutus, haud obſcure perſpexi. Quod ſcire uis de mea ualetudine, quam tibi ſummae curae eſſe uehementer gaudeo: tantum abeſt, ut optima fruar, ut ab optima abſim aliquanto etiam longius, quam a deterrima. ac ſi mihi medium quiddam contingat, praeclare mecum agi putem. ſed, id ut optare potius liceat, quam ſperare, aetas facit, & ualetudo. ſtudia mitto: a quibus diuelli non queo. nihil me magis, quam ſcire, delectat. ita ſcribo, ut ad alios induſtriae meae fructum peruenire cupiam: ſed, mihi crede, plerumque fit, ut, quo diligentius in hac cura uerſor, eo plura ipſe diſcam, quam alios doceam. De amicitia ſi tibi ſcrupulus moleſtus eſt, euellet eum aut Ariſtoteles, aut Cicero noſter: quos tu cum magiſtros habeas; miror ſane, cur ad me quidquam referas. nam ego me uel ſcire nihil puto, quod tu neſcias: uel, ſi quid ſcio, ab illis didiciſſe confiteor. hoc tantum dicam, idq. tua cauſſa mi Camille, quando te hoc de genere libenter uideo diſputare: ſi quis perfectam illam amicitiam, cum ex duobus animis tamquam unus fit, ut afficiantur pariter in utraque fortuna, ut nihil iucundum, nihil triſte ſeparatim, communia ſint omnia; hoc, inquam, genus amicitiae ſi quis cogitet, & ea, quae leguntur in libris, inter homines quaerat, eum fruſtra laborare. eſt

re. est enim amicitiae, ut reliquarum rerum omnium, idaea quaedam & species absoluta: cuius praestantiam mente comprehendere, & ingenio consequi fortasse licet, exempla certe sub oculos non cadunt. haec ego ita sentio: tu, siquid contra, doce me. Vale. Mediolani. ibibus Mart. M D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 6

Agri uestri, siquidem, ut scribis, imbribus irrigari coepti sunt, meliore, quam nostri, qui adhuc ualde sitiunt, caeli munere fruuntur. de uindemia tamen, quod ad bonitatem firmitatemq. uinorum attinet, bene speratur: de copia, fore certum est, ut non abundemus. Ego, non exspectatis imbribus, iam sarcinulas collegeram, ut in uiam me darem: nihil enim erat potius, quam ut domum redirem, eoq. itinere te uiderem, & uillulam tuam, utroque autem fruerer, quamdiu per anni tempus liceret: sed uicit consilium meum Cardinalium uoluntas: quorum opera est effectum, ut GREGORIVS XIII. Pont. Max. qui tamen sua sponte liberales disciplinas miro quodam studio amplectitur, fouet, alit, honorifico me stipendio retinendum putauerit. Hic igitur cogimur consistere, libenter, ut Romae, in summa celebritate, & amicorum copia; inuiti, ut a te disiuncti, cuius consuetudine non semel, aut iterum, sed perpetuo aestiuis mensibus, amoena regione, iucundo otio, cum communibus musis frui cogitabamus. hoc tamen quidquid est incommodi, non illud quidem penitus, sed aliqua saltem ex parte, quantum scilicet per utriusque occupa-

tiones

tiones licebit, litterarum commodo sarcietur. Vale. Romae. VII. id. Sept. MDLXXII.

HIERONYMO. CAPRAE Mediolanum. 7

QVOD ad me Camilli Palaeotti, uiri nobilissimi, meiq. amantissimi, litteras misisti, ualde gratum: quod uero cum ijs etiam tuas, easq. Latine scriptas, & ita quidem, ut Romanam illam ueterem elegantiam redoleant, multo etiam gratius. nam ut, Mediolani cum essem, interdum sermone tuo summa cum uoluptate fruebar: sic, adempta mihi nunc tui sermonis usura, totam spem huius mitigandae molestiae tuis in litteris repono. quamquã hoc in genere ita moderabor meae cupiditati, ne tibi plus oneris imponam, quam uel occupationes tuae, uel studia patiantur: cum praesertim eadem scribendi lege pariter utrumque nostrum teneri aequum sit: ut, cum tibi caueam, mihi quoque, multis curis implicato, cauere simul uidear. quid igitur faciam? nimirum id, quod unum relinquitur, ut ex amoris in me tui memoria solatium capiam, ea fruar, in ea te absentem intuear, alloquar, amplectar, & in exoptata re falli me sinam errore periucundo. atque haec quidem in perferendo tui desiderio satis commoda ratio est, illa per difficilis, remunerandi officia tua: quae cum libenter, & saepe cogitem, egregieq. partes in eo meas animo expleam; nisi tamen id tibi re ipsa aliquando persuadeam, non bene mecum actum existimabo. Extremum illud est, quod a te uehementer peto, ut, quantum mea caussa uis,

quem uelle arbitror quantum cupio, tantum studij ponas in tuenda mihi beneuolentia, cum qua thesauros non permutauerim, uirorum illustrium, sapientissimorum senatorum, Scipionis Simonettae, Ludouici Macentij, Hieronymi Montij: quorum erga me singularem humanitatem, semel atque iterum salutationis officio perspectam, nulla umquam apud me delebit obliuio. Aldus filius te salutat, amicitiamq. tuam, ut debet, plurimi facit. tu salutem uiro optimo, multisq. uirtutibus ornato, Hannibali Cruceio, dices meo nomine. Vale. Venetijs. I I X. Kalen. Maij. M D LXXII.

HANNIBALI . CRVCEIO Mediolanum. 8

INFIRMO adhuc corpore ob recentem morbum, nec mente, ut uere dicam, satis tranquilla, feci tamen, ut haec ad te exararem, amore impulsus, quo te sum complexus ante multos annos, cui tu, ne quid addi iam possit, humanitate tua, probitate, uirtute perfecisti. Ille igitur amor, qui me ad scribendum impulit, idem purgationem tuam, quod me non salutasses in discessu, ut indignam utroque nostrum, plane respuit. Ego de te, tuorumq. ualetudine quam saepe quaesierim, Ferrarius noster optimus testis est. atque ille de te ea, quae uolebam scilicet, de filia paullo duriora; quae comprobata euentu, teq. aetate iam ingrauescente tam graui percussum esse uulnere, ut debeo uehementer doleo. ac mihi quidem, partes esse meas ueniendi ad te, ut hominis amantissimi officio fungerer, saepe

rer, saepe tunc in mentē uenit: sed cum opem tibi a me afferri nullam posse, molestiam uero fortasse aliquam posse, intelligerem, essem praeterea, ut soleo, imbecillior, tenui me, inuitus equidem, sed tamen tenui. tu certe, cum iaceres, aut confirmato corpore nondum esses, ad me ut uenires, exspectare non debui. non enim is ego sum, qui plus amicis oneris imponam, quam quantum ipse suscipiam. Ego mihi largior, & hoc in prima amicitiae parte pono, ne quem colam ambitiosius, ne saepe domum eam, ne tempus inani sermone conteram, ne deducendi, aut reducendi laborem, & molestiam capiam. Quae si mihi concedi uolo; cur ea tibi, uel alijs eripiam? At etiam purgas te de superiori tempore, quod sex amplius mensibus, idest quamdiu Mediolani mihi esse contigit, ter, aut quater ad me ueneris. Id quidem satis ab Hannibale Cruceio fuit, homine publicis muneribus assidue distento, domesticis etiam tricis impedito, quae nobis, qui, liberos habere, & patres familias appellari, pulchrum putauimus, negligendae non sunt. Sed, ut haec omittam, atque huius generis alia, quae tibi cum multis communia esse possunt, & ut attingam ea, quae uel tua propria sunt, uel certe communia cum paucis: nullum ne munus, nullum ne priuilegium habet uirtus? ea uero habet, & quidem maximum, ne uulgi legibus teneatur, ut sui iuris arbitrijq. sit, ut se ipsa fruatur, ut otio interdum, & solitudine gaudeat. sint igitur uisitationes uoluntariae, sint gratae semper, & iucundae, ideo tamen rarae, quia perquam raro necessariae. facessant haec a nobis uulgaria, mi Crucei, in

quibus

quibus non modo officium, uerum etiam laudem quidam locant: ego inepta, uilia, putida censeo, minime digna ijs artibus, studijsq. quae colimus. uiget, & uigebit ipsa per se, externam opem contemnens, suis fulta uiribus, necessitudo nostra. absentes, praesentes ijdem erimus: & multa etiam, quibus praesentes saepe carent, animorum coniunctione, studiorumq. similitudine consequemur. cur enim, quod ipse tibi de me polliceor, & quod libenter praestabo, id a te, uiro optimo, omniumq. humanissimo, non exspectem? Vale, & Ferrario meo salutem. Venetijs, idibus Maij. M D LXXII.

IOANNI . CRATONI Viennam. 9

QVA primum hora in patriam redij, unde menses aliquot abfueram & ualetudinis, & otij caussa, quaesiui statim de filio, Ecquid Crato noster? Valet, inquit, & nos amat: deinde, quid tu ad illum de me, quam saepe, quam amanter, quid ille ad te scripsisset, pluribus uerbis exposuit. uix credas, & cum salua hic omnia compererim, & eam nurum, quam uolebam, aetate, moribus, forma, quantus tamen ex litterarum tuarum humanitate laetitiae cumulus accesserit. quamquam, cum mihi iam antea & natura, & consuetudo tua nota sit, peccare mihi uidear, & graui admodum scelere obstringi, si, quod ab utraque abhorreat, & quod utraque indignum sit, suspicari me umquam patiar. Nec uero, me quidem id, quod mihi boni contigit, agnoscere, languere autem in gratia referenda, ue-

lim existimes. refero enim, mi Crato, referamq. dum uiuam: at quibus rebus? ijs, quibus te cõtentũ fore scio, memoria, amore, obseruantia. nam reliqua neque tua dignitas, neque fortuna exspectat: neque is ego sum, qui possim paria paribus, aut qui officium potius in cõpensanda re, quam in emetiẽda uoluntate positum putem. in quo illam capio uoluptatem, quod filius meus, quem studijs mihi & institutis persimilem esse, fortuna uelim paullo meliore, te in oculis fert, laudare non desinit, sicut alterum parentem obseruat, et colit. is excusat silentium suum: habet enim, non modo quod assidue agat, uerum etiam quod libenter agat, in nouis nuptijs: quae si quid parient, uel dicam etiam ominis caussa quod parient, id tibi, aut qui tuo nomine agat, sacro lauacro suscipiendum defertur: ut amicitia nostra, tuis institута non uulgaribus officijs, nostris ad hanc diem studijs egregie culta, religionem quandam assequatur, quae labem ab ea culpamq. prorsus omnem perpetuo remoueat. Mediolani abditus in litteras uixi. si quaeris, quo studiorum genere: explanandis Ciceronis orationibus: quod mihi propositum fuit ante multos annos. nunc dandi sunt dies tum amicis, tum etiam negotijs. Commentarios in epistolas, quae familiares uocantur, conuicio iam prope efflagitatos, debere studiosis diutius uix possum. id nunc cogito, ad quem mittantur. an ad eum, qui me ornauit ea dignitate, cum qua nullas opes confero? tu statue: ad te enim refero, cui uel prudentia, uel amore erga nos quem anteponam, habeo neminem. Vale. Venetijs. XI. Kal. Maij. MDLXXII.

HEN-

HENRICO . ET . CAMILLO CAETANIS Perusiam. 10

ACCIDIT *incommode, ut, quo ego tempore ad urbem ueni, negotij quidem caussa, sed maxime studio nostrae consuetudinis ex interuallo regustandae, uos eodem fere Perusiam ex urbe discesseritis. quamquam cur ita loquor? recte uos, & sapienter fecistis, istam salubritatem secuti, urbe relicta anni tempore difficillimo. quod pro mea in uos singulari beneuolentia sane uehementer laetor. mecum autem actum est incommodius, qui uestro adspectu, uestro sermone caream, ex quo summam uoluptatem spe, & cogitatione praeceperam. at potest hoc sarciri litteris. qui potest? habent enim litterae suauitatem, sed, ut ego sentio, minime cum ea, qua praesentes fruimur, conferendam: uel quod in familiari sermone arripere licet argumentum ex quacumque re, quae gratissima libertas est: uel quod in uoce, oculis, uultu est quiddam, quod amemus magis, non modo quam in litterarum notis, sed saepe etiam, quam in rebus ipsis, quae litteris explicantur. quo molestius careo sermonibus uestris, qui praesertim fore suspicer, ut circiter idus Sept. fractis iam his caloribus, quibus maiores non meminimus, cum filia, quam ante biennium aegra ualetudine discedens in coenobio sacrarum uirginum reliqueram, in patriam reuertar. hoc si euenerit, spe mea frustratus, fortunam accusabo; uos quidem animo complectens, dum de uestro erga me amore, dum de moribus, dum de uirtute cogitabo: quod*

mihi

mihi nec ipsa fortuna, nec ulla dies umquam eripiet; facile, ut spero, consequar, ut, quasi officium meum ex aliqua parte persoluerim, ita dolor, & desiderium ex aliqua saltem parte leniatur. Valete. Romae. VI. Kal. Sext. MDLXXII.

CAMILLO. CAETANO
Perusiam. II

DILIGENTIAM litterarum uerus amor non desiderat. itaque, quod per biennium nec ego ad te, nec tu ad me quidquam scripseris, utrumque nostrum libenter omni culpa libero. te quidem etiam uehementer laudo, quod a iure ciuili, in quo perdiscendo totus es, ab ijs artibus, unde manat decus, officij minime necessarij caussa deflectendum non putasti. nam, quod ad me attinet, uixi cum ueteribus musis, fortasse parum utiliter, sed tamen uixi. quamquam quid utilius, quam recte ualere? id ego peregrinatione, & libero quodam uitae genere, si minus quam optabam, at certe plusquam sperabam, sum assecutus. uideras hic me diu languentem: uidi ego saepe dolorem tuum: quo quidem amoris argumento ita sum laetatus, ut medicinam praestantiorem nullam senserim. nunc beneficium illud tuũ, fratrisq. tui Henrici, omni laude, quae cadere in adolescentem possit, ornati, tueor, ut aequum est, & tuebor memoria sempiterna: officijs etiam gratum fore me dicerem, si modo uestra uel fortuna, uel uirtus officium a mea tenuitate ullum exspectaret. De Antonio Persio scripsi ad filium diligenter. non dubito, quin, ubi opus esse intelliget, eo curam, operam, industriam suam o-

mnem conferat, neque id magis, ut mihi obsequatur, quam ut a uobis gratiam ineat, atque adeo, ut hominem excellenti uirtute praeditum eo sibi conciliet officio, unde in homines quamplurimos, & in multas aetates haud minima diffundetur et propagabitur utilitas. Vale, et salutem fratri plurimam. Romae. v. Id. Quinct. MDLXXII.

HORATIO . CARDANETO
Perusiam. 12

CVM ante aliquot annos excellere te cognouerim ijs artibus, quas qui non diligit, hominem uix puto; & cum ad hāc laudem ornamenta morum, probitatis, humanitatis, id quod paucis admodum contigit, addideris: quid est, quod malim, quam sic amari abs te, ut me tibi parem animum reddere, teq. mihi carissimū esse tibi persuadeas? amoris autem signa cum a te multa sint, hoc eiusmodi est, ut eo maxime delecter, quod me Perusiam inuitas, & quasi de uetere nomine appellas. ais enim promisisse me, nec promissum soluisse. nae tu bona memoria es, quam tamen amor in me tuus aluit, & confirmauit. at mihi id exciderat, uel quia tunc ratione temporis consilium mutare sum coactus: uel quia leues culpas uerus amor facile dissimulat. nunc in summa tibi obsequendi uoluntate uide quid obsistat. ego, si cum uno altero ue puero iter haberem, expeditus nullo negotio excurrerem ad te. quid autem iucundius, quam Caetanis meis, tibiq. non modo id optanti, sed etiam exigenti dies aliquot dare? sed exiguo comitatu, cum filiam uirginem ducam, tot die-

rum

rum uiam conficere quam honestum sit, tute cogita. Accedit illa molestia, quod duas lecticas, diurna mercede conductas, quaternis scilicet scutatis in die, ultra praescriptum a lecticarijs tempus remorari non licebit. breuis enim mora ferri posset: sed in uestra consuetudine, uestrisq. sermonibus, addo etiam in lauta, nobiliq. ciuitate, biduum hora esset. Habes meam caussam: quam, non uideo, cur non probes. nam, quod ad animi uoluntatem attinet, tu ut cupidior mei uidendi sis, quam ego tui, numquam concesserim. Vale. Romae. Id. Sext. M D LXXII.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonam. 13

VASCVLO aereo, quod ad me Hercules frater tuus heri attulit, nihil amabilius, neque id usu magis ipso, quam operis elegantia. equidem, Sulmonenses homines ualere ingenio, satis antea cognoueram, hoc artificij genere ceteris hominibus antecellere, uix umquam putassem. nunc perspecta industria, illos laudo, te de isto munere uehementer amo. Nos hic, fracti caloribus maximis, languemus, ego in primis, tenui admodum & infirma ualetudine. itaque ingenium, artemq. si tamen ingenij, aut artis aliquid in me est, non, ut solebam, in litteras, & studia, sed anni tempore coactus in unam ualetudinis curam confero: &, si quid proficio, quae doctrina praestantior? uos istic, nisi me fallit poeta uester, gelidas undas, easq. uberrimas, habetis. nimirum istuc est uiuere, si cui caelum eiusmodi contingat, ut hieme tepeat, aestate refrigeretur. quod

si utrumque non licet, uel alterutrius optio detur: ordinem naturae non equidem contemno, uerumtamen aestiuam temperiem, nec ut arbitror, iniuria, longe praetulerim. nam frigoris acerbitas camino luculento, pellita ueste, cibi etiam ratione mitigatur: caloris leuandae molestiae, pauci sunt, qui sine periculo remedium inueniant. est igitur, cur tibi gratuler, cui contigerit id, non modo quod ego pluris facio, sed fortasse etiam quod re uera pluris est. ego si dignus amore tuo, dignus etiam dolore sum, cuius ad naturalem imbecillitatem uix ferenda robustioribus aestus incommoditas accesserit. Vale. Romae. v. Kal. Sext. MDLXXII.

HORATIO. MORONO 14

EPISTOLA tua, sermonum tuorum simillima, quam me affecerit, qua uoluptate perfuderit, quem ad meam superiorem erga te uoluntatem cumulum addiderit, nec mihi uerbis explicare, nec tibi mente consequi facile sit. o miram prudentiam, suauitatem, elegantiam: equidem antea te non uulgariter amabam, uel quod Ioanni Morono Cardinali, praestantissimo uiro, cuius in me exstant merita quamplurima, propinquus esses: uel quod ore, sermone, moribus modestiam singularem praeteferres. nunc uero, cum ex epistola tua, quam longe per eloquentiae rectissimam uiam ingenio, studio, industria processeris, intellexerim, neque solum, qui nunc es, uerum etiam, qui futurus aliquando sis, coniicere potuerim: ita sum amore incensus, nihil ut umquam senserim ardentius. & quamquã haec adolescẽtiae tuae tam praeclara principia gratu-

lationem

lationem potius, quam cohortationem, requirant: in eam tamen partem nescio quo modo libentius delabor, ut te horter, ac rogem, ne contentus communi laude sis, ne mediocribus acquiescas, ne praestantiam naturae tuae languere umquam sinas, sed eam ita exerceas, ut, quod adhuc fecisti, & quod facturum te esse non dubito, aetatem semper uirtute uincas. in eo si putabis omnia summa esse collocata: mihi crede, omnia summa ad te cōfluent. quaeritur enim cum labore uirtus: ea uero sine labore omnia consequitur: quod qui ignorant, aut qui aliter sentiunt, nihil habent in uita firmum, nihil stabile, dubia semper fortuna uacillant, nulla re perpetuo fruuntur. Vides autem, opinor, non eum te esse, cui liceat utrumuis. nam obscuro loco nati si dignum laude nihil praestant: uitio non datur: domesticis enim latebris desidia tegitur: a nobilibus autem quasi debita res exigitur uirtus: eam si habent, uere nobiles dicuntur: si secus, illa ipsa a maioribus accepta nobilitas dedecus & culpam auget. te familiae tuae claritas ad gloriam uocat: tibi rectum atque expeditum iter ostendit: deflectere te, aut offendere nusquam patitur. quae tamen proponenda tibi ne sint, effecisse iam uideris, totus addictus liberalibus disciplinis, totus incumbens ad ea, unde uerum decus, & uera nobilitas exoritur: ut, qui tua studia plane nouerit, is tecum gratulatione potius, quam ego omiseram, quam cohortatione, utendum esse iure putet. A me tamen quae dicta sunt, sic in bonam partem accipies, si prius, eum esse me, tibi persuaseris, qui tuae laudi, tuisq. studijs libentissime seruiat. hoc enim si cre

des, res ipsa te profecto numquam fallet. Vale. XIIX. Kal. Sept. MDLXXII.

ANTONIO . FVRNARIO Neapolim. 15

QVOD felix, faustumq. sit, iterum Romae sum, id mihi, non dicam inuito, (quis enim inuitus, honesta praesertim condicione, Romae sit?) sed certe nec opinanti contigisse, uelim credas. nam, cum, post obitum Pij. V. Pont. Max. quo sedente nescio quo meo fato secundis uti uentis haud satis mihi umquam licuit, eo consilio ad urbem uenissem, ut nubilem iam filiam, quam hic, biennio ante aeger discedens in coenobio celeberrimo, sacris commendatam uirginibus, reliqueram, in patriam ad nuptias reducerem, exceptus incredibili omnium laetitia, precibus amicorum, suasu Cardinalium, iussu GREGORII XIII. Pont. Max. cuius ex mente, propter sanctitatem, ac sapientiam, honesta omnia, utilia, salutaria proficiscuntur, sedem hic statuere, & redeundi consilium abijcere sum coactus. quod tibi, mei amantissimo, qui me olim discedente doluisti, significandum putaui. uidere enim mihi uideor tuum uultum, cum haec leges. utinam tu quoque uideres animum meum, dum haec scribo. tua laetitia mihi laetitiam affert: in amore pari, qui tuus est sensus, idem & est, & esse debet meus. mutuae uoluntatis fructus non apparet: quid tum? non ij sumus, qui amicitiam utilitate metiamur: iam pridem erudiui animum, & docui, uulgaria quaedam contemnere, in bonis, doctisq. uiris fortunam non quaerere,

sola uirtute, quae nulla re indiget, nullam extra se appetit, contentum esse. in quo tuos sensus meis cum sensibus congruere, neque dubito, & uehementer gaudeo. Vale. Romae. XII. Kal. Oct. MDLXXII.

MARTINO. BERZEVICAEO Patauium. 16

Ego uero & postremis Cratonis litteris respondi, contra quam tu existimas; & illius epistolam, tum quia testis esset amicitiae nostrae, tum quod ita scripta, ut ad elegantiam parum, ad prudentiam certe nihil posset accedere, una cum meis imprimendam curaui. quod tamen antea familiaribus meis, uehementer petentibus, excluseram. nunc id ei submolestum fuisse, indicant litterae tuae. in quo summā eius modestiam agnosco. meae quidem cogitationes, praeter illius laudem, nihil spectant. quod si aliter ei persuasum crederem, uitam mihi acerbam putarem. nemo est, cui me magis debere & confitear, & gaudeam. Volumen epistolarum mearum, cum ualetudinis caussa ab urbe discederem, dedi negotium filio, ut ad eum mitteret. nec mandatum neglexit. amat enim, obseruatq. Cratonem, pro suis erga nos officijs, aeque propemodum, ac me ipsum. Quod ais, Patauij cum essem, adire te ad me, nisi Pinello duce, ausum non esse; cum tamen Romae perhumaniter a me esses acceptus: id equidem ualde sum miratus. tibi tua uirtus aditum facile patefecit ad amicitiam meam. utinam is sim, qui praestare aliquid tua caussa possim. ambigere te non paterer de animo erga te meo. Filius te salutat. Vale. Venetijs, XII. Kal. Sext. MDLXXI.

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. I

AIN tu? litteras ego sine nomine, praesertim ad te, quem tanti facio, quanti fortasse neminem? equidem erratum meum uix agnosco. itaque peto a te, ut mihi litteras illas remittas: quo simul intelligam, de emblemate quid scripserim: si modo is ego sum; qui aliquid scripserim. ualde enim in hoc quoque perturbor. Quod ais me rursus in bellum: ominare, quaeso, melius. ego enim quietem, ego otium, ego studia mea & urbi, & urbanis rebus antepono. sed si & urbe, & simul studijs meis frui licet: quis erit tam iniquus rerum aestimator, qui mihi non concedat? otij quidem adhuc, quantum optaui semper, tantum conceditur. negotium sponte nullum suscipiam. imponetur: feram, quoad licebit, idest quoad instituti mei ratio permittet. nihil enim malo, quam posteris prodesse. in eo mihi diuitiae, in eo sunt omnia. quod si non assequor id, quod propositum est: me tamen ipsum, conari, & uelle, delectat. utinam consuetudine tua ne carerem: nam, ea si acccederet, in caelo essem. uoluntas utrique nostrum eadem fuit, facultas defuit. Vale. Romae, XIII. Kal. Oct. MDLXXII.

EIDEM,

EIDEM, Bononiam. 2

AGNOVI erratum amanuensis: in quo tamen subaccuso negligentiam meam. nam si, scribere, est officium: omnes officij partes complecti, eius est, qui cum uehementer amet, tũ etiam amare uehementer debeat. eum autem esse me si profitear, & praedicem; quod utrumque facio, faciamq. dum uiuam: non est, cur me quidquam dare auribus, aut gratiae caussa fingere, quisquam putet. tu enim is es, cuius in me ornando studium eiusmodi semper fuit, ut, non modo quantum possim, sed plus etiam quam possim, tua debere caussa mihi uidear. ideo fit, ut, si quid in minimis etiam rebus aut omittam, aut committam, sceleris prope loco ponam. tu autem cum dissimulas, mihiq. ignoscis, ingenium simul & humanitatem declaras: nec me tamen culpa, cura ue liberas. ego enim, cum tibi de ista facilitate agam gratias, ipse tamen mihi non ignosco, aut eatenus ignosco, ut aliquo dolore non caream. Villula tua, non est, cur a me quidquam expectet, cum in te ipso sit, quod aliunde quaeris. atque illa quidem, ut arbitror, tecum, si posset, ita loqueretur. Ego te fessum urbanis curis recreo: ego otium, ego tibi ualetudinem restituo. a me fruges, a me poma, a me etiam auiculas & palato gratas, & stomacho utiles, habes. denique aut, hic dum es, uiuis, aut numquam uiuis. nunc tu me orna, quod potes. noli pati me ad quemquam confugere, aut cuiquam debere, nisi tibi, cui libenter debeo. Has uoces, mi Camille, quas tacita uidetur emittere, noli contemnere: r

fer aliquam gratiam bene merenti: ut, quid tu illi, quid illa tibi debeat, omnes intelligant. quam enim tu unus optime nosti, quis, nisi tu unus, de ea optime loquetur? Vale. Romae, XIII. Kal. Dec. MDLXXII.

EIDEM, Bononiam. 3

De oleis quid exspectas? eadem, quae antea, adspectu pulchrae, sapore perquam gratae. pleniores etiam, quam anno superiore, caeli ne munere, an tuo delectu? uisae sunt. agerem gratias, si tua ferret humanitas, & nisi iam inter nos, pro uetere amicitia, ac familiaritate, putidum id esse uideretur. tuam quidem industriam, quod eas tua manu seueris, atque alueris, nec admirari satis, nec laudare possum. quod uero eius industriae fructum ad amicos etiam absentes peruenire uis, & quod in eo me numero locas: utrique nostrum aeque gratulor. nam de nomine, oleae ne poma sint, in quo tu mihi, suscepta grammatici persona, quasi litem intendis, ipso a te munere delenitus non contendam. quamquam, si nuces & amygdalae, quae ipsae quoque oleum efficiunt, poma sint; quod, opinor, non negabis: cur oleas inter poma referri non liceat, haud equidem intelligo. sin tu, de earum nobilitate laborans, ut fere suum opus amat omnis artifex, fruges appellari mauis: indulgebo non inuitus: ne te mihi, tamquam tuis muneribus detrahenti, subiratum liberalitatis tuae cum aliquo fortasse meo damno paeniteat. Vale. V. non. Ian. MDLXXIII.

EI-

EIDEM, Bononiam. 4

QVAE *mihi res maximae curae fuit, & in qua meas omnes cogitationes, omniaq. studia fixeram, & locaram, ea cum ex animi sententia, diuino fauente numine, successerint litteris tibi, mei amantissimo, significandum putaui. Vnicam filiam, inter sacras uirgines educatam, non hebetē ingenio, nec paucis, nisi me fallit amor, uirtutibus instructam, iuueni optimo satis honesti loci, haud postremi ordinis in cure ciuili, addo etiam, quod hodie potissimum requiritur, a fortunae bonis non imparato, meis reclamantibus, de sententia tamen fideliū amicorum despondi. hoc tu meum consilium, pro uetere nostra necessitudine, tuaq. aequitate, non dubito quin & probes, & ominibus optimis prosequare. equidem onus Aetna grauius deposuisse mihi uideor: speroq. fore, ut, quod reliquum est uitae, uacuo curis animo tranquille degam. Quaeris, ubi. Romae, si per ualetudinem licebit. nam hieme fere tota mecum actum est non optime, communi tamen pituitae morbo, quo robustiores etiam laborarunt, alij sine periculo, alij sic, ut decesserint: in quibus fuit is, cuius obitu dolendum est maxime, poetica laude insignis Amaltheus. mihi eadem, quae antea, uictus ratio medicina fuit: necdū audeo institutum mutare propter anni tēpus inaequale. in publicum, nisi necessaria re coactus, nūquam prodeo: domesticis me finibus teneo: & cum libellis, idest cū amoribus, & delicijs meis, iucundissime uiuo. Orationē pro Archia cū meo cōmentariolo scire cupio an acceperis. absolui iam in reliquas omnes, duabus exceptis, pro Li-*

gario, & Deiotaro: quam bene, alij iudicabunt, magno certe cum labore, opera numquam, nisi per morbum, intermissa. Quiddam etiam explanare sum aggressus: &, ut se principia dederunt, uideor aliquid paestare posse. assentor mihi fortasse: nam sua quisque amat: uerumtamen hic omnes, praesertim qui litteris excellere, putantur, initium, quod ad te mitto, ualde probant. Cardinalem, fratrem tuum, ueteris exemplum innocentiae, columen sanctae sedis Apostolicae, salutari a te meis uerbis, magis opere cupio. Vale. Romae, XII. Kal. Martij. MDLXXIII.

EIDEM, Bononiam. 5

SIC tu par pari. ego de filia mea paullo ante collocata, nunc tu de tua significas. cuius rei quae tua laetitia sit, meus me sensus admonet. equidem cum ea uoluptate, quam cepi superioribus diebus, quam spero diuturnam fore, prorsus nihil confero. &, quia te pariter affectum existimo, mirabiliter gaudeo. postulat enim noster amor, ego secundis ut rebus tuis aeque laeter, ac meis, tu meis uicissim aeque laeteris, ac tuis. Gozadina familia uel doctrina, & sapientia, uel honoribus, & rebus gestis praeclari nominis est. generi tui pater is & fuit in omni uita, & nunc quidem is maxime est, cui praeferri nemo integritate, ingenio, dignitate, conferri possint admodum pauci. filius adolescens, ex omni a te, tali uiro, iuuentute probatus, atque electus, non dubito, quin & parentis, & maiorum suorum laudibus egregie respondeat. Quo circa tibi, ut debeo, de ista

con-

coniunctione uehementer gratulor: eamq. Deum opt. max. ita fortunare uolo, ut maiorem quotidie tui consilij fructum, uoluptatemq. capias. Quod autem, abiecta rerum urbanarum cura, otium, & solitudinem cogitas: ignosce, non assentior. tu ne, cum auctoritate ualeas, uirtute excellas; cum ita factus a natura sis, ita liberalibus disciplinis institutus, ut prodesse patriae, laborantibus amicis opem ferre, familiam tuam, illam quidem satis claram, adhuc tamen illustrare possis; tu haec deseres omnia, ut uni tibi uiuas? obsecro, quis probabit? uel dicam etiam, te permittente, quis non improbabit? ego sane, qui te natum rebus maximis iampridem intellexerim, si feceris id, quod significas, ut salutem curiae, foro, negotijs dicas, probabo fortasse ominis caussa, qui tibi cupiam, quidquid agas, ex animi sententia succedere; sensibus tamen quin agar intimis, impetrare a me non potero. quid ceteri, quid sentient? quid loquentur? nam, etsi genus illud uitae, quod ordiris, totum cum uirtute coniunctum, reprehendi posse non uidetur: tibi tamen, ut opinor, multo minus, quam alijs, pro tua superiore uita, beneq. de omnibus merendi praeclara consuetudine, conceditur. At ego me litteris totum tradidi. id enim obijcies. Diuersa, mi Camille, ratio est. ego enim, quod praestare posse uideor, homo a rebus gerendis alienus, ualetudinis incommodae, non magni animi, id libenter unum ago, & quidem in urbe Roma, quod tu miraris, ut in deserta solitudine, interpellante nemine. quod beneficium optatum antea potius, quam speratum, nunc a Pontifice optimo, ac libe-

liberalissimo, ad excitanda doctrinarum ingenuarum studia mire propenso, GREGORIVS XIII. acceptum, meminero, & praedicabo, dum uiuam, fortasse etiam scripta mea, me mortuo, loquentur, & obscurum posteris esse non sinent. Ego igitur si cum libellis assidue sum, & hoc non modo ad naturam, uerum etiam ad ualetudinem meam apto uitae genere delector: peccare me non arbitror. Te tua nobilitas, animi non minor, quam ingenij, praestantia, perspecta saepe uirtus, ipsa patria uocat ad eas res, unde laudes oriuntur maximae: ut, quod tibi uitae reliquum erit, non priuatis humilibusq. curis in remota uillula, montanaq. crepidine, sed actionibus nobilissimis, in oculis, & in auribus clarissimae atque eruditissimae ciuitatis perpetuo traducas. quod si feceris, aut si non omnino neglexeris: medium enim quiddam est: magnopere cum tua, tum communi etiam multorum caussa laetabor. Vale, & fratri tuo, integerrimo, ac sapientissimo Cardinali, & Sigonio, nostrae aetatis ornamento, ad illustrandam antiquitatem nato, salutem a me plurimam. Romae, MDLXXIII.

EIDEM, Bononiam. 6

POST grauem trium fere mensium morbum, nũc deniq. incipit esse mihi paullo commodius. nec tamen adhuc uel eo, quo solebam, stomacho, uel ita firmo utor capite, ut cogitandi, aut etiam legendi laborem sustineam, gradum uero facere sine sensu doloris, aperto nuper educendis humoribus laeuo crure, neque dum possum, & conari, supra quam uires patiantur, non

audeo.

audeo. quae quoniam fieri quotidie mitiora sentio; alì quam in dolore uoluptatem capio: cum praesertim prope anniuersarius hostis ualetudinis meae iam abierit autumnus. Oleis tuis, quibus me, quocumque loco sim, carere non pateris, in quo tuam beneuolentiam agnosco, fruar cum filia, & genero. simul enim uiuimus, & plane uiuimus. ego autem parce, quia nondum firmus offensiones etiam minimas extimesco, illì comedent liberius, quia recte ualent, nec in cibis plus minus ue dijudicant. De me ipso dixi: de rebus meis quod te scriberem, noui nihil erat. Omnia fere sunt eadem, quae antea, hilara satis, & prospera. ampla, non dixerim, ne mentiar. quamquam hoc uulgi more loquor. nam, si ampla sunt ea, quibus maiora non expetimus: amplissimis opibus fruor. nihil enim deest, quod natura desideret: quod autem natura non desiderat, abesse facile patior. Vale. Romae, Idibus Dec. MDLXXIII.

ANTONIO. FVRNARIO Neapolim. 7

VALDE sum laetatus laetitia tua, humanissimis, & ornatissimis litteris expressa. amoris enim index est. amari autem a te, quo nihil amabilius, siue probitas, siue doctrina cogitetur, quis tanti non aestimet, quanti ea, quae summa sunt? nec uero, quamquam uoluntatis erga te meae nullus adhuc quidem fructus exstat, a me tibi gratiam non referri, debes existimare. nam, etsi disiuncti satis longe sumus, & congrediendi, colloquendiq. facultatem interualla lo-

corum

corum impediunt, meus tamen in te animus est, de te saepe cogitat, de te etiam, nec mediocri uoluptate, secum ipse nonnumquam ipse loquitur. & si tu, amare, & colere, officium esse putas; officia tibi mea numquam deesse, testis ipse mihi sum. Citrea, quae mittis, eo mihi gratiora sunt, quod, ut mitteres, non te magis instituti tui memoria, quam amor admonuit. quod autem addis, eis stomachum imbecillum confirmari: cupio uerum esse, idq. mihi persuaderi facile patior: quandoquidem & hoc medicinae genere nihil suauius: &, stomacho si ualerem, hac fere ualetudine, praesertim iam senior, contentus esse possem. nam, ut robustioribus me conferam, optare non debeo: cum id mihi natura semper, nunc etiam aetas deneget. Vale Romae, IV. non. Oct. MDLXXIII.

EIDEM, Neapolim. 8

VIX credas, & memoria nostri tua quam delecter: & eas, quas mittis, epistolas, quibus ipsa memoria declaratur, quam libenter legam. Ego enim hoc mihi primum ab ipsa natura uideor accepisse, ut amari uellem a tui similibus: qui quidem hodie (ne assentari me putes: a quo uitio longe absum) quam pauci sint, qui recte iudicant, mecum omnes intelligunt. accessit ratio, quae uoluntatem auxit, atque in hanc partem quasi propendentem impulit. hoc mihi bonum, idest amicitiam tuam, cum tua mihi ultro detulerit humanitas: quam a me putas felicitatem praeferri? atque adeo cur non in hoc ipso felicitatem esse maximam existimem? Est igitur, cur & ipse mihi gratuler, & tibi

& tibi gratias agam. quorum alterum perpetuo a me fit; alterum ut fiat, a tua singulari benignitate non conceditur. Munusculo tuo, cum haec inter nos minime necessaria sint: quippe omnibus muneribus mutua praestat beneuolentia: nihil tamen gratius. Vale, Romae, XVII. Kal. Febr. M D LXXIII.

EIDEM, Neapolim. 9

AMABO te, mi Furnari, quid tibi in mentem uetit? an tu me uis muneribus obruere? ego enim illa scripseram, non ut peterẽ, sed ut admonerem, spectans uidelicet illud tempus, quod adhuc quidem longe distat. amoris haec nimirum interpretatio fuit. amor autem errare non potest: aut, si errat, gratificandi uoluntatem secutus, & bene merendi studio ductus, quis tam insipiens, aut rerum tam iniquus aestimator est, qui non cum laude potius, quam reprehensione dignum ducat? Cotonea sane ipsa, tam celeriter abs te missa, mihi accidisse per quam grata, nec possum negare, nec debeo. utar ijs, ut consueui, post cibum, libenter, ut egregie conditis, utiliter, ut remedio pituita laborantibus aptissimo. O te amicum optimum: tantum ne? immo etiam medicum suauem, qui curat simul & delectat. qualem qui reperit, si eum in oculis non fert, cum humanitatem ignorat prorsus, tum sua ipse diligere commoda non uidetur. Vale. Romae, III. Kal. Febr. M D LXXIII.

MEDICOS omnes de conditis cotoneis audio sentire melius, quam de citreis. itaque posthac, quando tu, ut uideo, tuum institutum retinere uis, nec ego

con-

contra disputo, illa malim propter ualetudinem, sic tamen, ut pura sint, non cum aromatibus, & sicciora densa, quam tremulo coacta gelu.

IO. CRATONI

Viennam. 10

EPISTOLAM *tuam, a te datam* XVII. *Kal. Nou. accepi* VII. *Kal. Dec. eo sane gratiorem, quo minus hoc tempore exspectatam. noui enim, quam uacuus numquam sis, non tam a tuo munere, quam ab amicorum negotijs, quae ita suscipis, ut sustineas, donec ad exitum perferātur. scripsisti igitur amore impulsus, & omnia uicit humanitas tua. quo tibi nomine debere me multum dicerē, nisi tantum iam deberem, quantum persoluere uix possim. Romam qua caussa adductus uenerim, scripsit, opinor, ad te filius: quae retinuerit, a me cognosce. atque hoc primum, quod tibi pro tua in me singulari beneuolentia maxime uoluptati fore non dubito: incredibili sum exceptus hominum laetitia. Pontifex ipse, praeclare in optimas artes animatus, cognito aduentu meo, laeti animi signa ostendit, negotiumq. Cardinalibus dedit, ut ita mecum de mansione agerent, ne discedere paterentur. noli quaerere, quam sim laetatus: non quo libenter abessem a meis, quibus mihi dulcius in uita nihil est: aut quo penderē ab aulicis honoribus, qui ne iuuenem quidem mouerant umquam, ne nunc senem: sed ut homines, obliti superiorum temporum, eundem in urbe Roma, qui semper fuit, uirtuti locum esse perspicerent. parui rogantibus, cognita praesertim Pontificis uoluntate.*

sti-

stipendium satis per se tenue, in quo meam facilitatem nonnulli reprehendunt, cum libertate & otio maximum uidetur. nihil oneris imponitur. litteris, ut in solitudine, frui licet, &, ut spero licebit. unum, aut alterum Cardinalem bis in mense, terue summum, uel quia me diligunt, uel quia uirtute excellunt, salutare consueui. Caelum idem experior, quod antea, humidum, graue, inaequale: nec tamen ualeo deterius, quam in patria; uel quia, quod te uirum doctissimum non fugit, hilaritas animi corpori medicinam facit; uel quia me domesticae tricae sollicitum non habent; uel fortasse etiam propter uina, quae sunt hic ex omni genere optima. pituita carere iam non possum, sexagenarius laborem scribendi, aut legendi fere numquam intermittens. Vereor, si longior epistola sit, ne tibi molestiam afferam: nisi si haec ipsa tibi molestia maior est, quod excusatione tecum utar. A te igitur peto, ut, quemcumque Caesar oratorem in demortui locum Romam mittet, ei me de meliore nota commendes. dicerem significationem amoris in me tui commendationem fore omnium grauissimam; cum nemo sit, quin facile diligat, quem diligi a te sentiat: sed ego ne tibi praescribam, homini omnium, quos in uita nouerim, humanissimo, & prudentissimo? Vale. Romae, Kal. Dec. M D LXXII.

IO. SARIO ZAMOSCIO II

MVLTORVM mensium aduersa ualetudine uexatus, omni prorsus carebam legendi, scribendiq. facultate. quod eo mihi in primis nomine permolestum est,

est, quia, multis ad me scribentibus, respondere sine ualetudinis incommodo uix possum. nam, etsi depulsa uis est morbi: pristinas tamen uires desidero, & capitis infirmitas non modo litterarum, sed prope sermonis usum adimit quotidiani. Dabis igitur mi Zamosci ueniam homini tui amantissimo, qui te pro ingenij doctrinaeq. praestantia summis ornare laudibus numquam desinit, si ad tuam elegantissimam epistolam hoc unum rescribo, rescribere me tibi pluribus uerbis hoc quidem tempore non licere. nam, cum licebit, persuade tibi, non esse me commissurum, ut debitum humanitati, amicitiaeq. nostrae officium non persoluam. interim haec pauca, ut recenti morbo, uacillantibus litterulis. Vale. Ro. non. Dec. MDLXXIII.

VBERTO. FOLIETAE 12

E T S I *tu is es, cuius ingenium & uirtus neque meum, neq. cuiusquam omnino testimonium desideret: me tamen uel amor in te meus, uel ipsa ueritas adduxit, ut exstare uellem de tuis Elogijs iudicium meum, non tam apud te, qui te ipsum egregie nosti, quam apud omnes gentes, atque adeo apud ipsam posteritatem, quae de studijs ingenijsq. nostris, expers amoris & odij, pro cuiusque merito sententiam feret. Ego enim tua scripta & legeram ante multos annos, & ita probaram, ut ex ijs, qui tunc excellere putabantur, tibi neminem anteferrem: nunc, ut uere dicam, non ut gratiae caussa tuis auribus largiri quidquam uelim, haec de tuis Liguribus illustris, & diligens, & ornata commemoratio ita mihi placuit, ut, qui conferri tecum hoc*

in

ingenere possit, prorsus neminem esse iudicauerim. nam ex uniuersa Italia, aut ex multis prouincijs multarum uirtutum exempla colligere, id quod ex ueteribus multi, ex recentioribus nonnulli fecerunt, haud sane magni negotij uidetur esse: ex una uero ciuitate, & ex una satis angusta regione tamquam ex uberrimo fonte multos haurire, qui uitae sanctitate, qui militari gloria, qui reipublicae administrandae scientia, qui sollertia & inuestigandi nouarum rerum, nouarumq. gentium studio, qui etiam litteris & eloquentia floruerint, hodieq. floreant, admirandum quiddam est, & immortali laude dignissimum. in qua cogitatione dum uersor, non tam equidem patriae tuae gratulor, quod eos ciues tulerit, qui tantas res gererent, aut qui insigni aliqua laude inter ceteros eminerent, quam quod tu, incredibili quodam erga tuos amore incensus, ad eorum memoriam ab interitu uindicandam ingenium artemq. contuleris. uiuunt enim nomina, consumptis corporibus, excellenti scriptorum industria: &, si praeconem uirtus inuenit, elucet; eo si caret, obscuratur, & exstinguitur. Quo circa uel ijs ipsis, qui ornati a te sunt, quorum hodie nonnulli sua gloria uiui perfruuntur, uel eorum posteris tanti debet esse munus, officiumq. tuum, quanti semper a fortibus ac sapientibus uiris aestimatam nominis aeternitatem uidemus, qui eam non modo laboribus, ac periculis, uerum etiam uita, ac sanguine quaerendam putarunt. Et, ut aliquid de meo sensu, cum alumnum disciplinae meae, praestanti uirum ingenio, natum maximis rebus, ornate dicendi, scribendiq. fa-

cultate, siue latina Lingua, siue communis Italica spectetur, nemini prorsus aetate nostra concedentem, proprij Elogij laude decorasti, etsi debitum in eo uirtuti praemium persoluisti, me tamen pro mea in illum singulari beneuolentia qua uoluptate laetitiaq. affeceris, quo tibi beneficio deuinxeris, nec mihi uerbis exprimere, nec tibi cogitatione consequi facillimum sit. Ac tu quidem materiam cepisti nobilem, & praeclaram: sed, ut ea speciosior, & iucundior, &, ut ita dicam, se ipsa maior sit, eloquentiae tuae praestantia consequeris. omitto reliqua, ne sim nimius: nam sua quidq. laude dignum est: sed in principijs tam multis tantam uarietatem, tam splendidam, tam elegantem quis non admiretur, aut quis uidit umquam? in ceteris enim Elogiorum partibus tui numquam non similis, idest grauis, & sublimis, & ornatus, in hac uero tantus es, ut in illis certare cum alijs, in hac te ipsum uincere uoluisse uidearis. Macte uir ingenio, atq. uirtute, optime de patria merite, cui tot ciues, tot heroes, tot Principes, communi fatorum lege ereptos, uel temporis iniuriam timentes, restituis, atque conseruas. nunc illa te suae studiosum dignitatis, publici cupidum commodi, uereque suum alumnum agnoscit: nunc amplectitur absentem: nunc incolumem, florentem, beatum exoptat. quae tibi merces una pietatis in illam perpetuae praestantissima uidetur. Vale. Romae, ex aedibus, pridie Kalend. Dec. M D LXXII.

CAESARI. ORLANDO 13

NIHIL abest a natura mea longius, quam uel assentari, quod sui commodi spe plerique faciunt; uel inanibus uerbis tempus conterere; quod eius est, qui minime sua boni nouit, quiq. se cum sibi, & suis, tum etiam ciuibus uniuersis, & patriae natum obliuiscitur. Ego, mi Caesar, cum utrumque nostrum aequa lance perpendo, cur ipse tibi assenter, caussam uideo esse nullam. tu enim tua uirtute, ego mea fortuna contentus uiuo. si quis didicit esse blandus, ut alterum capiat: eius artificio locus apud te non est. ego autem, si assentatio mercedem spectat, aut emolumentum aliquod aucupatur, nihil habeo, quod a te exspectem, aut quod petam praestantius beneuolentia tua. at eam adeptus iam sum: adeptamq. tanti facio, ut nihil anteponam. amari enim ab homine excellentis ingenij, summae probitatis, cogitationes curasq. suas omnes ad unam uirtutem referente, iurisconsulto denique eruditissimo, non ex recenti barbarie, sed ad illam doctrinae ueteris elegantiam exculto; amari, inquam, abs te, tali uiro, & frui beneuolentia tua, ipsum per se optabile est. cum uero ab eadem beneuolentia multa mihi quotidie commoda nascantur: quid est, quod me tibi debere non confitear? mitto reliqua: illud omnium maximum nec meminisse, nec praedicare umquam desinam, quod mihi non solum bibliotheca tua, omni prope referta librorum genere, sed ea, qua excellis, doctrina ita patet, ut, si quem ex his commentarijs, quos in Ciceronis orationes diu

noctuq. texo, posteritas fructum colliget, eum tibi ex aliqua parte acceptum referre debeat. Sunt enim quaedam, amissis duodecim tabulis, omni paene formularum, responsorum, edictorum exstincta memoria, ita complicata, & inuoluta, ut, nisi singularis iurisconsulti scientia, usu confirmata, aucta ingenio, adhibeatur, explicari, & euolui uix, aut ne uix quidem interdum possint. Agerem tibi gratias de isto munere, si uel tua pateretur humanitas; uel ego is essem, qui bene de me merenti uerbis potius, quam re, satisfactum esse uellem. memoria tuebor officia tua, donec illucescat ille dies, ut referre gratiam liceat: quod si assequar: non dubito, quin tu, quem tibi hominem adiunxeris, cum intelligas, tua praestanti liberalitate, beneq. agendi consuetudine uehementer laetere. Haec interim, cum de officio meo cogitarem, facere non potui, quin ad te scriberem: quamquam & a studijs meis inuitus auellerer; &, ut uere dicam, non me tuus tantum, sed meus etiam pudor ab hoc argumenti genere, quod totum ad tuam laudem pertinet, haud mediocriter auocaret. Vale. ex aedibus. Pr. non. Dec. MDLXXII.

MAXIMO . ZABRERAE. 14

Si quis est, qui tuam humanitatem, tuosq. mores & probe norit, & laudare loco numquam desinat: eum esse me, uelim existimes. uerumtamen, cum ego diutius, quam studia fortasse tua patiebãtur, eo, quem superiore mihi aestate commodaueras, libro sim usus, nonnumquam mihi, ne tu durius id acceperis, uenit

in

in mentem suspicari. adire ad me solebas: nec in officio tuo mediocre beneficium erat: quippe tua suauitate exhilarabar: delectabar ingenio: doctrina etiam, in qua mentiar si tibi quemquam ex aequalibus tuis anteponam, nonnihil interdum & leuabatur labor meus, & adiuuabatur industria. haec nisi restituis: nimium a te grauis errato meo, si modo erratum esse uis, poena constituitur. Longe, inquis, habitas. Fateor: nec tamen ultra mille passus. at memini, cum ad templum diui Petri, ut es religioni deditus, maximeq. pius, itare quotidie soleres. praeclara consuetudo: quae si manet, incommodi nihil mea caussa suscipies. non enim deuiae sunt aedes meae: ab arce sancti Angeli recta euntibus ad basilicam beati Petri propemodum occurrunt: sin autem intermissa est, & te sanctae Mariae templum, quam Mineruae uocant, magis tenet: impetrare tamen debet amor in te meus, non dicam, ut quotidie una simus, sed certe, ut adspectu me, & sermone tuo, semel in mense frui sinas. Haec mi Maxime ita uelim accipias, ut, si te delectant, serio; si quid offendunt, ioco dicta credas. ego enim cum eo sum ingenio, ut incommodare uelim nemini: tum eo erga te animo, ut tibi multo minus, quam ceteris. amo scilicet, uti debeo, studia tua: occupationes noui: breuitatem dierum uideo, addita praesertim tempestate, uentis, frigoribus, imbribus infesta. Gabriel frater tuus, omni laude ornatus adolescens, de quo, ita uiuam, ut saepe cogito, ut ualeat, quid agat, quam spem reditus afferat, scire uehementer uelim: ad quem cum litteras mittes, ita cupio salutem adscribas meis

uerbis, ut amari se a me non mediocriter intelligat. Vale. ex aedibus. pridie Id. Ian. MDLXXIII.

M. ANTONIO. CIOFANO
Sulmonem. 15

LAETARI te, quod Romam uenerim, ualeamq. post itineris laborem satis commode, cum etiam atque etiam gaudeam, minime tamen miror. Facit hoc amor in me tuus, illo primum tempore, quo inita inter nos amicitia est, mihi non obscure perspectus, quotidie postea iis illustrior officiis, quae si patiar ex animo meo deleri, peccasse mihi ualde uidear. At gratiam non refero. Non arbitror te id spectare: quae tua humanitas est. nec ego quidem ex eo molestiam capio, qui mihi sim conscius uoluntatis in te maee, & , si qua tui dabitur ornandi facultas, eam praetermittere non cogitem. Herculem quidem, fratrem tuum, tibi & probitate & uirtute simillimum, dum hic ero, omni officiorum genere complectar. Laudibus iis, quas in me confers, non quod is sim, qui gloriola capiar, sed quod eae quoque ab amore proficiscuntur, magnopere delector. Vale. Romae. V. Kal. Quinct. MDLXXII.

AVGVSTINO. ANGELELLO
Fabrianum. 16

PERSVADE tibi, nihil mihi gratius, aut iucundius esse posse litteris tuis, & quia pure in primis, ornateq. loquuntur, & quod amorem in me tuum, perspectum illum quidem a me antea, clarioribus tamen argumentis quotidie magis ostendunt. Inscriptiones mi

si ad

si ad filium. is te tuo merito amat, & gaudet muneribus tuis. mihi sane, quas proxime misisti, ualde probantur. Onuphrius ad te scripserat meo nomine, ut mitteres ad nos ea, quae nos olim ad te misimus. tu nihildum respondes. quid putemus? humanitatem, & diligentiam tuam non requiram. est enim utraque mihi probe cognita. quid ergo est? occupationibus distineris: quae tamen adimere tibi nostri memoriam non debent, quemadmodum nec ipse in magnis curis & negotijs tui possum obliuisci, quamquam litteris tuis interdum non respondeam. quod si tu deteriorem in partem non accipis, facis quod amicitia nostra dignum est. Vale. VII. Kal. Iunij, MDLXXIII.

BRANCONDIO. OPHIDANO 17

EST omnibus a communi parente natura tributum, ut amari uelint a sui similibus, & in animorum societate, & coniunctione multum ponant. Ego autem, quorum eminet uirtus, & quibus in ipsis ea sunt, quae praecipuum quendam amorem concilient, eorum amicitia nihil optabilius, nihil esse praestantius, existimo. atque ego te, uel hominum sermone, uel tuis litteris, ornatissime scriptis, adductus, in horum numerum libenter aggrego, mihi autem uel maxime gratulor, quod ita te sentire uideo de studijs meis, ut mihi tantum largiare, quantum si agnoscam, aut ipse me parum nosse, aut, quos mea mihi fines modestia praescribit, eos praeterire longe uidear. nec tamen contra tuam benignitatem disputo: potius eam amplector, atque amo. quod si res tulerit, ut referre gratias pos-

sim, in his praesertim rebus, quae ad tuam laudem pertineant: dabo operam, ut eo te esse apud me loco, quem tua uirtus postulat, intelligas, & in magna tui amantissimorum hominum copia me tamen eorum nemini concedere. Vale. Romae, pridie non. Nou. M D L X X I I.

PAVLLI. MANVTII
PRAEFATIONES
QVIBVS. LIBRI
AD. ILLVSTRES. VIROS
AVT. AD. AMICOS
MISSI
COMMENDANTVR

ſe humanitate excellere. itaque do me libenter in eam partem, ut homines officijs colam, laudibus exornem, re, ſi opus eſt, pro mea tenuitate ſuſtentem. Sed mehercule ego de te, mi Matthaee, a uero animi mei ſenſu iudico: nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primum, cum aliquoties mei ſalutandi cauſſa domum meam ueniſſes, pellexiſti me in amorem tui, comitate morum, & lenitate ſermonis: deinde, quod iam non tibi modo, uerum & alijs petentibus negaueram, atque excluſeram, ut ego te domo reciperem, eloquentiaeq. ſtudijs erudirem, multis precibus uſus peruiciſti. Nec mihi tamen, quod tibi, meorum ſermonum cupiditate flagranti, meamq. domeſticam conſuetudinem petenti, ſatisfecerim, adhuc uenit in mentem paenitere: quin, quo plus ad noſtrum conuictum accedit temporis, eo maiorem e tuis moribus, tuisq. ſtudijs haurio ſuauitatem. non enim tam hoc in te laudo, quod certe in adoleſcente ſumma laude dignum eſt, quod a ſtudio doctrinae non te ſuis illecebris uoluptas, non commodum, ne ipſa quidem ualetudinis ratio deducit; quam illud & admiror, & praedicare ſatis pro dignitate non poſſum, quod in tuis cogitationibus haec tibi prima eſt, & antiquiſſima, ut Deum optimum maximum, a quo uno, quae uere bona ſunt, emanant omnia, humanis rebus, quae fluxae nimis, infirmaeq. ſunt, longe omnibus anteponas. Perge adoleſcens optime in hoc praeclaro diuinoq. ſenſu. haec eſt omnium rerum una nobiliſſima, una, mihi crede, quae omnium Philoſophorum ſcientias, una, quae omnium Regum opes facile uincat. quare tu quidem oblecta te, quod facis, elo-

quen-

quentiae studio: in qua, quo modo principia se dant, futurum auguror, ut breui superiorem neminem, aliquando ne parem quidem habeas. sed illud stet in primis, neque umquam excidat, omnium uirtutum Pietatem in Deum esse fundamentum. ac uide, quot inde tibi bona fluant. Primum, tuae saluti consulueris egregie. animi salutem appello, non corporis. decet enim nos aeternam potius illam uitam, omni felicitate circumfluentem, quam hanc, quae temporum spatijs definitur, miserijs numquam uacantem, cogitare. deinde, patrem tuum, qui, ut audio de multis, atque etiam de te ipso, humanam prudentiam prae diuina religione nihil esse putat, incredibili uoluptate laetitiaq. perfundes. cui quantum debeas, non ex eo solum intellige, quod pater est; sed quod is pater, qui te filium uult esse inter tuos ciues omni re florentem, atque honoratum; qui te consilijs a puero sapientissimis erudiuit; qui te suo exemplo, suis optimis institutis, ac factis ad laudem quotidie uocat. Tali patri, tam probo, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumenti, curare debes, ut id, quod reliquum est uitae, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, ut aliquando ceteris hominibus elegantia sermonis, & scientia rerum antecellas, earum artium infirmam esse gloriam, nisi perpetuo erga summum Deum amore studioq. fulciatur. mihi quidem, cui tu carissimus esse aut uis, aut certe ita uideris uelle, ut mihi persuadeas, magis ulla re placere non poteris, quam si te in eo, quod instituisti, uitae innocenter & cum uirtute degendae studio con-

stan-

stantem, tuiq. simillimum uidero. Et, ut iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos uera uirtus accendat; scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi numquam uisum, ignotam mihi tuam faciem, obscurum nomen. nunc, apud me quo loco sis, intelligere te puto. paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & saepissime sum, quod sub iisdem tectis necesse est, & admodum iucunde, quod ea, quae in tuis moribus elucet, probitate consequeris. Et, quoniam is ego sum, qui, quo me uoluntas ducat a ratione profecta, eo libenter sequar; gessi morem animo meo, tacite hortanti, ut hanc meam ad te amandum propensionem non modo tibi, sed, quatenus quidem per me liceat, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem. cumq. tulisset casus, ut hoc tempore Ciceronis epistolae familiares, eae, quas tu iam legendo & peruolutando triuisti, denuo typis, ut nunc loquimur, essent imprimendae: peropportuna ad id, quod uolebam, uisa res est. nam, hunc librum si cum tui nominis inscriptione publicarem, putaui me facere quiddam, quod utrique nostrum aeque conueniret: tibi, quia ex his primum Ciceronis epistolis ad Latinae orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiae quasi succus, qui qualis initio fuerit, permagni interest, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omnium fere uersetur inter manus, circumferet, id quod ego cupio, tuum nomen, & meum de te iudicium, meamq. spem quam plurimis ostendet. quorum alterum est eiusmodi, ut ego tibi nunc ex aequali-

bus

bus tuis neminem in ullo genere laudis anteponam: altera, cum aetate processeris, ea mihi de te pollicetur, quae si euenerint, (omnium autem rerum euentus in Deo positus est) uir eris inter uiros maximus, habebit a te familia tua memoriam nominis sempiternam, patria uero exemplum in ciuitate uirtutis excolendae praeclarissimum. Venetijs, MDLIV. mense Maio.

1554

AD. CAROLVM. PISAVRIVM LEONARDI. FILIVM IN. EPISTOLAS. CICERONIS AD. ATTICVM 2

Beneficiorvm, Carole Pisauri, non eadem omnium est ratio. multi, quid detur, spectare solent, sua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt praeterea: ego potius, quibus de caussis, & a quo homine detur, animaduerto; ac, si quid in aliquem, aut in me ipsum collatum est gratiae, tanti soleo aestimare, quanti uidetur is, qui contulit, aestimandus. hinc fit, ut, quae a patre tuo, uiro sapientissimo, & cum alijs laudibus ornato, tum uero omnium, quos ego in uita nouerim, humanissimo, quae item a patruo, qui nuper magno bonorum omnium maerore mortuus est, Ioanne Maria, Paphi Episcopo, excellenti non minus doctrina, quam bonitate, praedito, diuersis temporibus in me profecta sunt officia, ea quamquam summa non fuerint, (neque enim tulit occasio, neque rationes meae postularunt) pro summis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim, quas qui possident, beati existimantur. fons enim ille, unde manarunt,

runt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, si potero, tuebor officijs: studio certe, omniq. prorsus cura, atque industria bonum uirum, meritorumq. memorem praestabo. quod si liceret ingenium cum uoluntate coniungere: ut alterum alteri responderet, & cupiditati uires aequarentur: illustrarem beneficia uestra; ac fortasse efficerem, ut gratia mihi a uobis aliqua deberetur, gratiam persoluenti. uerum, ut, hoc quidem ab infirmitate mea sperari minime posse, non solum intelligo, uerum etiam ingenue confiteor: sic illud facile polliceor, uereq. affirmo, si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, ijs, in quibus assidue uersor, studiis partum, & uigilijs, uelle me id in omni mea uita, quantumcumque erit, seruire totum uestrae laudi, tuae praesertim; quae cum a meis praeceptis, & consilijs originem duxerit, exornabo eam, tamquam opus meum, quibus potero artibus, qua licebit industria; florentemq. pulcherrimis uirtutibus alumnum disciplinae meae cum inspiciam, gratulabor utrique nostrum pariter, fructumq. amoris & studij ueteris in te mei ex tua gloria uberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper uerus honor, & splendor uirtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustum, nihil obscurum, aut inane. excelsa petat animus tuus, ampla, illustria, plena dignitatis, & gloriae. quo te semper a tua prima pueritia mea uox incitauit; quo pater tuus, cuius ad te cogitationes curaeq. referuntur omnes, assidue cohortatur, quo denique te uocant maiorum tuorum

exem-

exempla; quorum nomina nulla dies exstinguet, nulla obscurabit obliuio. non enim, si praestiteris ea, quae a te exspectantur, quae maxima sunt, nouum in tuam familiam decus inferes: antiqua renouabis, praeclaramq. consuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendae, exercendarumq. artium optimarum: quibus instructos, utiles fuisse patriae ciues, sibi & familiae gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verum, quando te sacris addixisti, & illud uitae genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totum in praeclaris cogitationibus et factis constitutum; non te libera uoluntas, ut alios, ad honestum rectumq. ducit; sed, quo te primum die ad religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuae continentiae; exclusisti rerum inanium cupiditatem; uelle ad solidam laudem omnia referre, uelle summi Dei gloriam in omni uita, idest tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, exspectandi: ipse te excita, ipse acue, & impelle. multae sunt propositae adolescentibus uiae, fallaces, obliquae, insidiosae, oculis iucundae, specie quadam obiecta uoluptatis: in quibus errare quotidie uides, & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis aequalibus quamplurimos. tu uiam uirtutis ingredere, simplicem, rectam, apertam, principio fortasse difficilem, atque asperam, exitu certe salutarem, & gloriosam. hanc, inquam, uiam, signatam, & impressam uestigijs proborum sanctorumq. uirorum, si uis ipse tibi carus esse, si uis ipse tibi recte consulere, unam ingre-

dere: aut, ſi ingreſſus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quae te manent, praemia immortalitatis. Haec ego, pro meo in te amore ſingulari, uetereq. erga parentem tuum ſtudio, ſcriptis tecum ago, quae ſermonibus & libentius agerem, & ſaepius, ſi liceret. ſed, quando te Pataui tua ſtudia, a quibus abduci non debes, me Venetijs mearum rerum ratio, & ualetudinis detinet infirmitas: proficiſcetur ad te mea uox, his conſignata litteris: quae tecum erit perpetuo, ubicumque fueris, te proſequetur, quocumque iueris. nec uero dubitaui, quin ea tibi paullo gratior eſſet futura, coniuncta cum Ciceronis uoce, ideſt cum ijs epiſtolis, in quibus cum Attico, familiari ſuo, non minus grauiter, & ſapienter, quam eleganter, & ſplendide loquitur. fructum, ut ſpero, capies ex utraque non uulgarem. ego enim, ut uelis optima, te hortor; Cicero uolentem adiuuat; ornat enim eloquentia, conſilijs inſtruit ſapientiſſimis. nam diſputat ſaepe in his epiſtolarum libris, ſermone per quam eleganti, de ſtatu reip. de uitijs Principum, unde fluunt exitia ciuitatum, de uiciſſitudine fortunae. qui tibi erit, accurate legenti, ſapientiae fons uberrimus. A me uero munuſculum hoc habebis, meae in te uoluntatis & ſtudij argumentum. exiguum, inquies. fateor: ſed uelim ſpectes animum, non rem: quam tamen ne ipſam quidem debes contemnere: ſiquidem eiuſmodi eſt, ut tuas, tuorumq. laudes, a me non expreſſas, ſed tamquam tenui penicillo deſignatas, ſimul cum beneuolentia mea cunctis gentibus pateſaciat. Venetijs, M D LIIX.

AD.

AD. BENEDICTVM. ACCOLTVM RAVENNAE. CARDINALEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. PRIMAM

MAXIME *esset optandum, Accolte clarissime, ut, quae olim a doctissimis uiris magno labore, magnisq. uigilijs sunt elucubrata, ea nostram ad aetatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum adiumento ad uitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex ijs scriptis, quae ueteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quae in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut saepissime uix, aut ne uix quidem intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut, eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alij fecerunt, tantum aemulatione gloriae permoti: certe, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussae, quod, cum pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte praeuentus praestare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternae solum rei, sed uoluntatis etiam hereditas peruenire. haec me, ut debet, opinio multum mouet, sed auctoritas tua plurimum: quam ego tanti soleo facere, ut, quamcumque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honesta uideatur esse. tu igitur cum ad hoc posteritatis*

adiuuandae studium nos & uehementer, & saepe sis
cohortatus; effecisti, ut in eam rem tanto alacrius in-
cumbamus, quanto pluris apud me tua, quam reliquo-
rum omnium consilia sunt. quod si labore, studio, dili
gentia profici in hoc genere quidquam potest, ut certe
potest: magnopere spero fore, ut neque te officij tui in
me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando pae-
niteat. cuius rei quasi specimen erit haec prima Cicero-
nis orationum pars, quam, ex ueterum exemplarium
collatione diligenter emendatam, in manus hominum
sub tuo nomine emittimus. nam, cum usu, & consue-
tudine ita comparatum sit, ut, quibus rebus Principes
uiri delectentur, in ijs rebus multi suum studium pro-
bare uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos,
aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me fa-
cturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitte-
rem, quod omnibus te praeferre uoluptatibus intelle-
xissem. soles enim quotidie fere a grauissimarum ar-
tium tractatione, in haec studia, quae sibi ab humani
tate nomen adsciuerunt, quasi in hortum amoenissi-
mum, diuertere: ubi te modo oratorum & poetarum
flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice dele
ctant: ut, praeter id temporis, quod ualetudini dare so-
les, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non
in litteris, & cum uirtute traducas. quam tuae uitae
rationem qui ignorant, mirantur scilicet, unde illa tibi
in aduersis rebus fortitudo tanta, unde animi robur il-
lud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quae in rebus hu
manis Fortuna dominatur, ullo pacto poterit infringe-
re; contra cuius uim duplici te praesidio munieris, ar-

tium maximarum cognitione, & mentis optimae conscientia. haec est aliarum uirtutum, quae in te sunt multae, quasi princeps, & regina quaedam; ut in alijs neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quae tamen ita nota est, ut non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim haec dandi beneficij ratio eiusmodi sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quod in beneficijs collocandis plerique fortunam hominnm spectare solent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fenore recipiant: non est, quod in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissime contingat, cuiusquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quam plurimis, ob eximiam naturae tuae liberalitatem, atque amplitudinem, benigne facere & soleas, & possis. & cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propensus: tum uero ipsa te ratio atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honestandos, qui se ijs artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, tuum soleas studium libentissime conferre. quae quidem humanitas & beneficentia tua non sane uideo qui possit in ullo maior esse, quam in me tuendo fuit. quae est enim a te res, quae ad meum commodum attineret, praetermissa? quis diligentius est adhortatus, ut hanc restituendae antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, paene afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis Principibus, tui simillimis, ita me

commendaris, ut, iudicij tui testimonio permoti, non minimis ad se praemijs euocarint. Quae cum recordor, etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid uideor esse, quod a te sim ornatus. haec me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem certe. quamquam tu is es, qui te satis superq. remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio praestando, noli credere quemquam esse, qui me uincat. & huius quidem rei confido fore ut aliquando eiusmodi a me signa dentur, quae nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant: nuuc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque ijs officijs, quae in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuae magnitudo subleuabit.

AD. GVLIELMVM. BELLAIVM LANGEVM

APVD. SVBALPINAS. GENTES. PROREGEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. SECVNDAM

4

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere mumentum solet occasio quaedam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt.

uerunt. nam, quemadmodum pictorum tabulae certo loco positae delectant; eaedemq. minus bono lumine constitutae, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostrae, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quam in ipsa re, positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi, in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus. & post hominum memoriam maximus, tuae fidei diligentiaeq. mandauit, hoc ipsum, quod nunc a me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam, etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles; quam tu summa tua cum laude, & omnium paene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate, quae alij scripta reliquerunt, & scribas ipse, quae a posteris cum admiratione perpetuo legentur. ex quo illud consequeris, ut non modo Regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut a maioribus tuis, omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam, si tibi aliunde petenda sit laus; unde plura suppetant ornamenta, quam a fratribus tuis, maximeq. ab eo, qui a Paullo III. ita est in Cardinalium Collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit;

cumq. item tibi eae res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio. atque uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio praeditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex praesenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obiisti) sed ex imagine ingenii tui; quam uerissimis eloquentiae coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturae tuae bonitas, & uirtutis eximia praestantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerii, oratoris in hac urbe Regii, hominis praestantissimi, praedicatio. cuius multi, & egregii de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operae, studii q. posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alii iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur, sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD . ALEXANDRVM . CAESARINVM CARDINALEM IN . ORATIONVM . CICERONIS PARTEM . TERTIAM

BENE *mereri de litteris, etiamsi utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregium esse semper duxi: quamquam, utilitatem spectare si uolumus, ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & praedicatione positus est, quem nemo umquam sapiens non praestantissimum iudicauit. sed haec bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, ut scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quae duae res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commode faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agendae; qui utramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, ut unus consequeretur: propterea quod, qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriae suae relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui praestare utrumque possint; &, qui possunt,*

ijs fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id, quod adest, aliunde quaeramus; concede quaeso, Caesarine praestantissime, ut a te sumam; & sine me hoc impetrare a modestia tua, ut ea, quae sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen haec studia, quae humaniora appellantur, quae nos adhuc secuti sumus, contempsisti; in quibus etiam diligenter uersatus es, ut illa superiora, quae quibusdam ipsa per se nimis horrida uidentur, eloquentiae pigmentis, cum uelles, atque etiam quantum uelles, illustrare posses. est igitur in te ipso, unde posteritas adiuuetur. nec, ut arbitror, uoluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam, quia tua uirtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, unde opem ostentare bonis omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut consilium, uel etiã ut auxilium petant. itaque negotijs a litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse nihil scribas; alteram studiose amplecteris, cum ijs, quos industria uides excellere, nulla re desis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iampridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicij laude praestantissimus, cum alia, quae a te habet, praedicare solitus est, tum illud uel maxime, quod, domi tuae uiuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & otio frui-

fruitur tanto, quantum deserta in regione uix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi sunt, ij sane tuae liberalitati referuntur accepti. a te habemus, quae Ferrarius in ueterum scriptis uel correctione restituit, uel explicatione illustrat. a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me misit, quae iamiamq. edentur, a te inquam omnes sunt. itaque etiam eas ipsas orationes, ut a Ferrario, idest a te, restitutas, & quae praeterea in hoc tertio uolumine continentur, in quibus ipsi, quae male affecta erant, multa sanauimus, tibi inscriptas, atque dicatas emittimus; ut, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Caesarini nomen, apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortasse consequar, ut, quam praeclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, uel potius in clientelam tuam accepto, non pessime sensisse uidearis.

AD. IOANNEM. MONLVCIVM CHRISTIANISSIMI. REGIS CONSILIARIVM EIVSDEMQ. APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN. CICERONIS. ORATORIOS. LIBROS 6

QVOD *te non fugit, Monluci sapientissime, praestare omnes ceteris hominibus, sed alius alia re uult.*

uult. non enim uniusmodi sunt nostrae uoluntates; sed, quoniam ex animo, qui uarie afficitur, tamquam ex typo effinguntur, ipsae quoque uariae sint, & multiformes, necesse est. ergo non eadem omnibus prima sunt. Quoniam uero ex ijs, quae appetuntur, necesse est aliquid excellat, ut de multis optabilibus unum optabile maxime sit: quid sit id, quod ego ceteris praestare putem, si de me quaeratur; dicam, id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animiq. sunt. id autem sine dubio Eloquentia est: quae tantum possidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunae, quorum imperium prouinciae nutumq. sequuntur, me quidem iudice constituantur: cum ita accidat, ut ab hac quamcumque in partem uolentes ducamur, illis inuiti saepe pareamus. Sed, quoniam, quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus Natura circumsaepsit, ut perueniendi facultatem paucissimis relinqueret: non est, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectae fuerit species eloquentiae. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, otio, & libertate. itaque in urbe Roma, quae bonorum oratorum quasi fecunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante secundum Punicum bellum, neque post Caesaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale uicto, hostis Italiae terribilis nemo fuit. tum in urbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditiosorum hominum ingenia popularibus cōcionibus acuit

ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt: nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis adscendo. Eloquentiae quod summum fuit propositum praemium? consulatus: qui summus honor fuit. consulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionator optimus. ergo a concionibus exstitit orator. idemque, sublatis concionibus, nullus fuit. cũ enim ciuilibus armis oppressa Resp. iaceret; uetus consuetudo periisset; a populo, cuius potestas uniuersi translata ad unum esset, non iam magistratus, non praefecturae peterentur: eloquentiae, quae populi gratiam honorum spe quaesierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studiis, exercitationibusq. culta, cum a duobus Gracchis ad C. Caesaris aetatem, hoc est per annos centum fere ita uiguisset, ut nihil umquam fuerit illustrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro fere praecipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt: quorum aetatibus uestigium ueteris eloquentiae nullum agnosceres. quid post? multo minus. nam, imperii sede in Graeciam translata, crebrae uastationes Italiae consecutae; cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modo, sed ipsa paene litterarum memoria funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis post saeculis, restitutus. patrum denique, aut auorum nostrorum memoria, cum exte-

ros mores Italici caeli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paullulum oculos litterae sustulerunt. doctrina primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus; eloquentem sine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio an etiam maior, quam priscis illis temporibus, dignitas, & amplitudo est. mittuntur a Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidijs agant, non de iure fundi; quarum rerum controuersias qui perite, & copiose disceptarunt, scimus olim habitos esse eloquentes: sed ea tractent, quae prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperij conseruare, terminos proferre possunt. hoc qui praestat, eum ego ueteribus oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono. illi caussas agebant primum apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de sua iudicantibus persuadere orator siue hoc, siue illud haud magno negotio posset. nunc agitur in consilio lectissimorum uirorum: agitur ijs de rebus, unde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque contineatur. his probare quae uelis, eo maioris ingenij uidetur esse, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cum hoc multi uoluerint, magnum decus atque ornamentum est eorum, quibus contigit, ut possent; qui sane pauci sunt: maximum uero, si cui tantum aut natura dedit,

dit, aut exercitatio doctrinae, ut inter hos ipsos emineret. qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime, hunc ego recte iudicare mihi persuadeam. nam, si consideremus, primum a quo missus orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapientia uicerit, quoniam quidem omnium unus, quid contra Fortunam uirtus posset, maxime declarauit: ad eam Rempublicam, quae nisi sapientissimorum ciuium copia floreret, semperq. floruisset, profecto neque tanta nunc esset, cum olim minima fuerit; neque tam diu staret, cum ceterae Respublicae suorum ciuium temeritate conciderint: ijs autem de rebus esse missum, quarum quae magnitudo sit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quae tantae sunt, ut paucorum imperijs distributus terrarum orbis teneatur. Et, cum haec legatio tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum accessit; quod, cum a Principe Turcarum Solymano pacem defessa bellis Europa peroptaret, eaq. sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur; unus electus, qui tantum muneris obires, acceptis a Rege mandatis, aestate media, summis caloribus in Graeciam nauigasti. pacem ut componeres, optabatur: composuisti: hieme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliam recurristi. Exceptus alia cura, cũ de sedandis inter Regem tuũ, Regemq. Britannum magni momenti controuersiis ageretur, praefuisti. te consulente, agente, ultro citroq. cursante, abiectis armis pax inter eos firmissimo foedere constituta. Habes hoc omnino, Monluci, non dico

a For-

a Fortuna, quam casus, & temeritas regit, sed a te ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, ut in tuis actionibus felix usquequaque sis. nimirum Sors, quam in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omninum est aeque communis; sed ipsa sibi uirtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quam ea, quae dicuntur. Quod nisi Latinum sermonem in Italia peregrinitas immutasset; nae tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus, non tu quidem loqueris ut illi, sed ut illi tamen & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris a Cicerone uidemus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quae de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia uidebatur esse aptissimum, feci, & feci eo libentius, quod, cum tu mihi & multa iam summae humanitatis officia tribuisses, & is esses, qui tribuere etiam maiora posses; ego, nisi aliquid, praesertim ubi daretur occasio, retribuerem, uerebar, ne, ex duobus maxime insignibus uitiis, alterutrius infamiam non effugerem, ut uel ea uiderer, quae a te ac-

cepissem,

cepissem, minus meminisse, quod a consuetudine naturaq. mea alienissimum est; uel ea, quae sperari possent, negligere; quod quia superbi esset, abest non modo a fortuna mea, sed etiam a uoluntate plurimum. Venetijs. MDXLVI.

1546.

AD. BENEDICTVM. RHAMBERTVM IN. CICERONIS. LIBROS DE. OFFICIIS

NON ignoras, Benedicte Rhamberte, sensuum esse quandam in hominibus similitudinem; quae cum in consuetudine cognita est, efficitur, ut, inter quos id accidit, amor exoriatur. ab hoc quasi fonte multorum amicitiae manarunt. multos etiam beneficium cum obligasset; cumq. id, quod acceperant, memoria conseruatum grate animo redderent; idq. uterque fieri ob ingenij bonitatem, & uoluntatis erga se propensionem existimaret; statim est illam opinionem beneuolentia consecuta. itaque duae caussae sunt, quamobrem homines ament inter se: sed haec posterior, quae a rebus externis originem ducit, cum illa superiore, quae a natura proficiscitur, nullo pacto uidetur esse cõparanda. illa enim primum habet eam suauitatem, qua, ut opinor, & certe, nulla maior est, cum eos, quibus utimur, & ijsdem rebus, quibus nos, & aeque atque nos affici sentimus: deinde, etiam qui in dando & accipiendo beneficio fructus est, eo non eget. nam, si haec actio bene merendi interdum est, & esse potest in ijs, qui uoluntate non admodum coniuncti sunt,

Nn quanto

quanto facilius exsistet apud eos, quorum animi ita consentiunt, ut, quasi natura hortante, easdem res appetere, ab iisdem fugere uideantur? at uero, qui officiorum commoditatibus adducti in amicitiam coierunt; etiam si alter alterum initio summe diligat; tamen, si quando accidet, id quod accidere saepe solet, ut ea, qua diligere coeperunt, caussa tollatur; certe eorum animi pedetentim in amore languescent. quo in genere animaduertis, Rhamberte, quam multi quotidie labantur, de quibus, facile est intelligere, quid sentias, cum ab eorum instituto tua ratio tam uehementer abhorreat. probe enim te, quae nostra debeat esse in iungendis amicitiis cautio, quae in iisdem colendis religio, quod item in omni uita praestandum officium sit, horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso; quem, ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmum quidem, tamen octauum abhinc annum tanto studio es complexus, quantum, qui ab omni re paratissimus sit, remunerando compensare uix possit. cumq. rerum mearum status, ut sunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, numquam immutatum, eandem semper cum mihi, tum fratribus meis uoluntatem, ac beneuolentiam praestitisse. cum uero maior aliquanto inter nos consuetudo esse coepisset; quod quidem est factum, postea quam te in nostram uicinitatem contulisti: facile sentio, ad meam uitam recte conformandam quanto mihi obseruatio tuorum morum fuerit adiumento. collocutiones uero de litteris nostrae quid non dicam delectationis, sed utilitatis habuerunt? equidem, si

dem, si liceret, totos dies uellem tecum ponere. quarum enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quae tui sit iudicij subtilitas, intelligo. sed hanc Latine scribendi rationem, in qua multi nunc uolunt excellere, paucissimi possunt, eam uero sic tenes, ut tuis scriptis mihi quidem purius nihil esse uideatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non, ut alij, diuturno, atque assiduo librorum usu, sed temporum studio subsecivorum, hoc ut posses, consecutus es. nam, ut omittam, quod tibi, cuius fidei atque prudentiae Veneti senatus arcana creduntur, otium non saepe contingit: ecqui dies est, quo non ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re sit adiuuandus? qua in consuetudine retinenda nimium diligens esse dum uis, accidit saepe, ut tuum potius ipse commodum, quam officij colendi facultatem praetermittas. quo ego me potius facere sum arbitratus, si haec opuscula, in quibus maxime de officio praecepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem. genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me bene meriti sunt, remunerari soleo. perpende rem, nulla uidebitur: animum respice, gratissimum dices.

AD . DIEGVM . HVRTADVM DE . MENDOZA

CAROLI . CAESARIS . A . CONSILIO EIVSDEMQ. APVD . VENETAM . REMP . ORAT.

IN . PHILOSOPHIAE . CICERONIS PARTEM . PRIMAM

SVPERIORIBVS *diebus, cum domum tuam uenissem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuersabatur, honoris caussa uiserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quam quia Cardinalatu dignissimus, uehementer obseruo: casu accidit, cum ego adessem, ut inter nos sermo oriretur ijs de rebus, quae, ab antiquis ignoratae, nostra patrumq. memoria non solum inuentae sunt, sed ad summam etiam elegantiam perpolitae. cuius generis cum Accoltus ita multa commemorasset, ut mihi quidem, credo item alijs, qui aderant, facile probaret, ueterum sollertiae nostrorum hominum industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri, atque ornari; si modo, quam quisque linguam a parentibus, atque a nutricibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea uellet scribere: nunc usu euenire, ut, externo sermone addiscendo, totam aetatem consumamus: quod si nos a pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemus; non esse desperandum, quin & Platones, & Aristoteles aliquando possent exsistere: non enim*

& cae-

& caelum hoc, unde ſpiritum ducimus, idem eſt, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem eſſe poſſunt. praua conſuetudo naturam peruertit. quae, tamquam ager, ſi colitur, fructus edit uberrimos; ſi negligitur, exareſcit. annos triginta ponimus in uerbis percipiendis: quantulum ſpatij reſtat, ut res ipſas conſideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Graeci illi philoſophi, quorum nomen celeberrimum eſt, ea, quae ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quam patrio ſermone ſcripta reliquerunt; aut noſtri aliena lingua, non domeſtica, ſunt uſi, cum ea, quae uel de Graecis ſumpſerant, uel ipſi pepererant, in uſum poſteritatis explicarent? conſtat, apud omnes gentes, qui ſuas cogitationes litteris mandare uoluerunt, eos fere ijs eſſe uerbis uſos, quorum ſignificationem matris in gremio cognouiſſent. quod item noſtra aetate ſi fieret, facile contingeret, quod tu opinaris, Hurtade clariſſime, ut in philoſophia ueterum inuentis non nihil, uel etiam non parum addi poſſet. neque enim eos, qui fuerunt, uſque eo cogitatione, ingenioq. proceſſiſſe exiſtimandum eſt, ut ijs, qui futuri ſunt, quod praeterea cognoſcerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retruſa, atque abdita in immenſitate naturae: quae eliciet, & euocabit in lucem, ſi quis inueſtigandis rationibus, & perſcrutandis rerum cauſſis ab ineunte aetate ſuum ſtudium dederit. quod ab ijs fieri commode non poteſt, uel potius nullo modo poteſt, quibus non ea lingua, in qua alti educatiq. ſunt, ſed ea, qua ueteres utebantur, ſcribere conſilium eſt. quorum tu ſi probares inſtitutum, quotuſ-

quisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Graecam, Arabicam, alias praeterea. scribis tamen, ut in patria tua loquuntur. in quo uideo quid spectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hispania mereretur; id tu alia quadam ratione consequi uis. ille enim, cum annum ageret uix dum quinctum & decimum, qua aetate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Baeticae Regem, bis acie fusum, regno exsuit, & quaecumque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio potestatiq. subiecit. Aliam tu ornandae, atque amplificandae patriae tuae rationem iniuisti. profers enim, quantum in te est, Hispanicae linguae terminos; &, ut ea non solum uerbis, & nominibus, sed etiam rebus, & scientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaq. consequeris. quod nescio an omnibus patris tui uictorijs, atque triumphis sit anteponendum. nam, etsi, populos bellos superare, & imperium augere, praeclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior uidetur esse condicio litterarum, quam regnorum: haec enim in unius hominis fortuna posita sunt, & unius saepe culpa exstinguuntur; illae uiuunt, & uigent quodie magis, neque ulla temporis circumscriptione terminantur. itaq. magni & excellentes uiri, qui bellicae laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio praeditis celebrarentur; eos, qui id praestare possent, non uulgaribus praemijs affectos, in ho

nore

nore summo, atque etiam in amore semper habuerunt. Quo mihi illorum laus uidetur esse illustrior, qui & res praeclaras manu gerere, &, quae gesserint, litteris custodire ipsi possunt. quo in numero fuit soror illa tua praestantissima femina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam nostrae aetatis uiro animi magnitudine comparamus; cum autem ea, quae scripsit, legimus, uel antiquis scriptoribus ingenij praestantia simillimam iudicamus. Huiusmodi cum in tua familia mulieres exsistant, de uiris quae sunt speranda? quamquam fratres omnes tui, tuq. in primis, ea, quae sperabantur, iam praestitistis. itaque Carolus Imperator uestra potissimum uirtute, uestraq. fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionem de Mondesar, qui ceteros aetate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria Tunetana, equitibus leuis armaturae & classi maximae praepositum, magno suis rebus sensit esse adiumento: alterum autem, Episcopatu Iaenensi ornatum, summe propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium Indicis prouincijs Proregem: quartum Hispanicis triremibus praefecit: te primum sibi uoluit esse in consilio: deinde, cum difficultatem quandam temporum paene fatalem impendere, & ea, quae cogitabat, sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret, unum e maximo numero delegit, qui apud Venetam Remp. id muneris orator sustineres. quo quidem in munere clarior in dies significatio tuae uirtutis elucet. nam ad usum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinae cognitionem: quam a libris petitam, grauiore in caussa consilium capere si uis, expli

cas, ut, propoſito praeteritarum rerum exitu, cautior praeſentium ſit deliberatio. quod quoniam maxime praeſtant hiſtoria, & philoſophia: tu quidem uehementer utriuſque ſtudio teneris; ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat; credo, quod pluris apud te eſt, excogitare quae nemo uiderit, quam imitari quae alij fecerint. quo in genere cum omnino nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocumque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationem, ut iuuare te poſſem. nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum uetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi; ut tibi, ſi quando eos in manus ſumeres, quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet. ſaepe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, ut in eorum, qui legerent, animos permiſte falſa cum ueris influerent: cui malo ſi quis mederetur, eum te exiſtimare a ſtudioſis omnibus, ſed a te ipſo certe maximam eſſe gratiam initurum. quae me uox non cohortata eſt, ſed impulit, ut id facerem, quod feciſſe me uides. Ac fieri tamen poteſt, ut meo te ſtudio, & diligentia nihil iuuerim; & ea, quae ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipſe habeas omnia, domi tuae nata, & a te ipſo quaeſita: ſed ego ita ſum ratiocinatus: cum tua philoſophis didiceris, non in reges ſolum, & principes, qui ſummam iuuandi facultatem habeant, ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſſe cadere, quod bene mereri, etiam ſi non poſſunt, tamen & cupiant, & praeclarum exiſtiment; eadem ratione fore, ut, quod

ego

ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quasi maxime iuuerim.

AD. MARCELLVM. CERVINVM SANCTAE. CRVCIS. CARDINALEM IN. PHILOSOPHIAE. CICERONIS PARTEM. ALTERAM 9

EST *genus hominum, qui ita sentiunt: philosophari, aut totum nihil esse, aut non eorum esse, qui rerum agendarum in studio uersantur, quorum in altero mihi uidentur, cum homines sint, bestiarum consuetudinem imitari, quae tantum ea, quae pedibus teruntur, quaeq. adsunt, intuentur, nihil altum suspiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res a natura copulatas uelle seiungere. nam, qui ab actione rerum philosophiam excludit, is, quantum in se ipso est, corporis & animi societatem dirimit; cum & corpus regimine animi, & animus ministerio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philosophiae non obstitit, quo minus ea, quae uolebant, rectissime perficerent. quasi uero sit eadem rerum omnium natura, &, quod uni aliqua in caussa contigerit, id cuilibet omnibus in caussis posse contingere credibile sit. naufragium facit natationis ignarus; arripuit tabulam, &, amplexu tenens, ad litus incolumis a fluctibus appellitur: num iccirco natandi peritiam negemus esse utilem, quod, sine ea qui fuit, e periculo tempestatis euaserit? incidat aliquis in febrem; non curatur, & conualescit: tollemus igitur medicinam, quoniam sunt, qui sine*

eius ope ſanentur? nihil minus; niſi ſi ea, quae in caſu ſita ſunt, anteponimus ijs, quae ratio gubernat. quod idem de philoſophia dicendum eſt. nam, ut illud demus, ſine ea multos eſſe laudem conſecutos: non & hoc dabimus, fore, ut ſine eadem conſequi omnes poſſint. non eiuſdem ſemper generis agendae ſunt res. eſt, ubi prudentia uel mediocris abunde ſatisfaciat: eſt item, ubi mentis altior còntemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, ſequitur ut & illud primum: ſed, qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita ſit; utrum praeſtet habere, facilis eſt dijudicatio: in optione enim, & eligendi poteſtate, nemo fere eſt, quin totum partibus cenſeat eſſe praeferendum: propterea quod non totum in partibus, ſed partes includuntur in toto. Ergo, cum perſpicuum hoc ſit, accidere & poſſe, & ſolere, ut philoſophiae cognitio & utilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non eſt, quin ea uideatur eſſe cum rerum actione coniungenda. Sed ijdem coniungi poſſe negant: quo argumento? aiunt eas diſſimili in genere uerſari, alteram in otio, alteram in negotijs: itaque ſe non uidere, qui poſſit in utraque unus excellere. Hic ego, Ceruine praeſtantiſſime, meam memoriam non excutiam, ut ea, quae legerim, aut audiuerim, reminiſcar. non eſt conſilium, quae ad illos redarguendos faciant, ueterum e ſcriptis eruere. uolo, ut exemplo tuo refellantur. Romae uiuis, & uixiſti multos iam annos. numquam omnino tua uirtus tam illuſtri loco latuit: ſed poſtea quam te Paullus III. incredibili Pontifex non modo ſapientia, ſed bonitate etiam ornatus, in altiore digni-

tatis

tatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse uoluit; tum uero clarissime sese ostendit lumen animi, ingeniique tui; ut nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non uideretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicii laudem allaturus. itaque paullo post Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantaque laetitia, quantam in animis hominum recte sentientium summa dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore ualde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc districtus a negotiis, maximeq. ab iis, quae & ad sedandas Christianorum Principum discordias, & ad restituendam Religioni dignitatem pertinent: sed te tamen a philosophiae studio nulla res umquam potuit diuellere. sic & animo, et corpori suis utrique muneribus apte distributis, quotidie fere modo a cognitione ad res agendas, modo a rebus agendis ad cognitionem traductus, teq. ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluens, effecisti quod ab iis, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, ut & in tractandis negotiis, & in considerandis rerum humanarum diuinarumq. caussis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude uerseris. ex quo intelligitur, ab iis, qui rerum actioni se dedunt, & percipi philosophiam, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorum, qui aliter existimant, sententia omnis explodenda. Nos quidem, & nostra sponte commoti, & tuo exemplo impulsi, quotidie magis philosophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquiescere; ad eamque, magnis defatigati laboribus, & molestiis, tamquam ad iucundissimum diuersorium properamus.

peramus. quo ſi peruenero, uel potius cum peruenero: (cur enim meam ipſe cupiditatem ominibus optimis non proſequar?) tum ego quidem multo, quam nunc, facilius tua in me merita uel tuebor, uel etiam illuſtrabo. interea non ſumus otioſi: utinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atque difficilem, ueterum ſcriptorum libros emendare dum uolumus. omnino in hoc onere ſuſtinendo ualde ſudamus: ſed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebitque, dum id, quod inſtituimus, abſoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philoſophia, ſane multis a mendis, potiſſimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maxime obſeruat, iuuenis eloquentiſſimi, libro uindicatos. qui cum ita digeſti eſſent, ut in duas partes tributi legerentur; cumq. ego ex ijs partibus eam maxime uellem tibi inſcriptam emittere, quae tuae perſonae, dignitatiq. aptiſſima uideretur: feci, ut eã deligerem, in qua de natura deorum eleganter & acute diſputatur: ut, quoniã ualde tibi pro tua ueteri erga me uoluntate, proq. ſummis officijs deberi fructus induſtriae meae uidentur; ij dũ ad maturitatem peruenirẽt, his te interim quaſi floribus oblectares.

AD. RAINVTIVM. FARNESIVM CARDINALEM

IN. SVOS. COMMENTARIOS CICERONIS. EPISTOLARVM AD. ATTICVM 10

BENE *audire, qui eſt recte factorum fructus, omnes*

nes

nes fere uolumus, amplissime ac praestantissime Rainuti: ipsum quidem recte facere, unde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit. est enim tum perfectae naturae, tum doctrinae singularis, ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire; doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiam saepe sit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quae ad bene agendum esse instrumenta debuerant, ijs ad perniciem suarum ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato Graecae historiae loquuntur? quid nostrae de Caesare? doctum utrumque & eloquentem fuisse, ijs tamen utrumque sensibus, ut, exempla maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere praeclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est; quae nihil, nisi seipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinae; quae nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideoque, ut laudetur, finem sequitur se ipsa praestantiorem. quod si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit; ut & bonus sit, & idem doctrinis institutus; neque rectum ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectum natura propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum intelligat: hic est, quem in uita humana diuina bona consecutum putemus. praeclara res, sed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam caussam, quod unusquisque in uitam Principis, tamquam in speculum, intuens, ad illius similitudinem se ipse fingit, & format. ideoq. uiri sapientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges philosopharentur, aut regnarent

philo-

philosophantes: utrum esset, futurum ut ex uirtute penderemus. Quod si fuit ullum tempus, cum homines rationes, & cogitationes omnes suas in philosophia constituerent: tum profecto coepit esse, cum auus tuus ad Christianae Reipublicae, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede Pontificia Pontifex dignissimus, ea praeditus non solum auctoritate, sed etiam sapientia, ut hic nos in tantis tempestatibus seruare solus a naufragio possit. cumq. laudandus est maxime, quod optime ipse sentit, optimis semper in studijs, consilijsq. defixus: tum, quod optimos uiros adsciuit sibi & consiliarios, & suae uoluntatis administros. in quo ego tantum soleo ponere; ut, si mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis administris, quam bonum cum sui dissimilibus. sed bene, quod habemus utrumque; & Pontificem, qualem res poscebat, & Collegium tali Pontifice dignissimum. itaque nunc emergit uirtus: honestum reuocatur: desertae per multos annos litterae patronos habent, diuque, ut auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterq. tuus, duo clarissima Italiae lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, praeclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quae tantis uigilijs quaerebas, consecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis; tuumq. erit proprium studium non solum colendae uirtutis, sed etiam ornandae. refer animum ad eos, qui, multis ante saeculis exstincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies, his

gradibus

gradibus adſcendentes, ad immortalitatem perueniſſe. quorum tu quia facta imitaris, non dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomen inſeras, ut numquam exareſcat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam: quam nunc ita regis adoleſcens, ut ea praeſtes, quae ſaepe deſideramus in ſenibus. quae quamquam ad eos ſolum, quibus cum poteſtate praees, pertinere uideantur: tamen illa tuae ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem famae. illa nos per ora hominum ſublimes uehit: benefacta ſimul, & malefacta aeque circumfert: ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuicijs exploduntur. Itaque noli putare te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes haec uident, longinqui audiunt, & praedicant. te aiunt eſſe, ad quem aditus omnibus pateat, cui ſit iuſtitiae, ſit pietatis antiquiſſima cura; cuius & poteſtas timeatur, cum omnia poſſis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quam quantum leges praeſcribant. macte adoleſcens laudibus exime, imitator aui, maiorumq. tuorum. recte cogitaſti, In imperio laudem non eſſe, niſi cum is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue a natura, ſiue a diſciplina, ſiue, ut ego arbitror, ab utraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum; de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad haec praeclara inuigilaueris; & amamus, quia ſunt amabiles uirtute praediti. me quidem & multis abhinc annis, cum Romae te uidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiam uoluntas inclinauit, iam

tum

tum de tua indole exſpectantem ea, quae conſecuta ſunt; & poſtea Patauij, cum in ſtudijs optimarum artium totus eſſes, iudicium impulit. haec tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit: in qua theſauros philoſophiae, multorum amorum ſtudio congeſtos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque, cum ego multo ante, quam iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum illuſtrare ſum conatus, in tuo nomine emittere ſtatuiſſem: poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. Eos igitur nunc emitto, ſerius omnino, quam nonnulli exſpectauerant; ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus: in hac qui poſſum eſſe non tardus? primum multa difficilia, deinde non iiſdem cauſſis omnia, ſed alia propter breuitatem, alia propter hiſtorias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quae aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paullo floridius poſſem, quam noſtri grammatici ſolent. Neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his commentarijs ut hebetem, quia nonnulla minus acute uiderim, uel fortaſſe etiam ut caecum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi cur id faciant, cauſſas afferant probabiles; non committam, ut iidem me etiam ut pertinacem poſſint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quam in alio: itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſſime Rainuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maxime

xime

xime ob eam caussam cupio probari, ut, si qui uere iudicare propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos a consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetijs. MDXLIIX. 1548

AD. ALFONSVM. CARAFAM ANTONII. MARCHIONIS MONTISBELLI. F.

IN. SVOS. COMMENTARIOS CICERONIS. EPISTOLARVM AD. Q. FRATREM II

Si suo quaeque res merito penderetur, Alfonse Carafa; hominum esset in uirtute uigilantium praeclara condicio; contraque, quos auersa a ratione uoluntas ad malas artes, & flagitiosa consilia traducit, cum ijs pessime semper ageretur; eorumq. docti exemplo, sapientius deinde alij non modo suis, uerum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut e corruptis seminibus uitiosae fruges, sic a malis exemplis improba studia, a laudabilibus optima nascuntur. uerum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, qui reprehendi iure possunt, procliuiores, quam ad laudandum, quae laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis aequa lance turpe & honestum examinamus; quae debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam saepe facimus, ut eas res, easq. actiones, quarum caussas ignoramus, quaeq. recte ne an secus fiant, dijudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimaq. uituperatione, quae interdum es-

ferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temere detulisse, ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum caussam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque similiter peccamus. Audis ne tu uoces in Latinae linguae nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimae scientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq. faciant, atque etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quod operae tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum a consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunae, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omnium laudabilium praesidijs ad omnia munitus. me uero, humilis hominem loci, hac una tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quae feriunt aures meas, uehementer commouent: non quod ea, quibus utuntur, argumenta firma sint; quae ostendam esse inania; sed quod, ut eam, quisque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, sic ego, quasi lutosis maculis adspersam, ac foedatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adspicio, sensibus intimis afficior, sic, ut ferre non possim. Obijciunt illud primum: quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum; Latinam linguam obsoleuisse iam, & exstinctam paene totam esse: quam enim hodie nationem, ut omnes animo perlustrentur, Latina loqui? quod uero ex ea supersit

in libris,

in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrum corporis exanimis: quo circa neque sciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum sermonis usus euanuerit, a nobis posse. Secundo loco statuunt: ut absolute percipi, quod negant, Latina lingua possit; mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, ut haerere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac praestantia concedatur; tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Haec isti: quae specie aliquid uidentur; ego, re nihil esse, si quando me praesente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quo nostra studia cum peruenerint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? si opinione uulgi: licet prope modum otiose uiuere: mediocria, quae putantur excellere, quaeramus: id satis est: illa summa, ubi summum decus habitat, quae uulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse uolumus, quo peruentum cum est, progredi longius non licet: moderata studia non dantur. perfectam enim scientiae laudem adipisci, maximi operis est: itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, sapiens nemo umquam se putauit esse consecutum. exstant, litterarum clarissimis testata monumentis, exempla summorum philosophorum: qui cum aetatem in abditarum rerum perscru

tanda notitia contriuissent, multaq. partim legendo, partim cogitando praeclara & eximia reperissent; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ueritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quaerendum existimabant. Eadem nunc, aut certe similis admodum nostra ratio est. Quaerimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non assequemur: esto: uerumtamen, quo, plus, ut assequamur, contenderimus, eo scilicet propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris, & industriae terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo: sed hoc quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est, quam perfectum ipsum definire. hoc enim ad unum nostri labores intenduntur, hoc unum nostra spectat industria. perfectum autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certe definiri nolo. definiant ij, quibus utor magistris, Cicero, Caesar, Terentius, Plautus, quorum ex libris, quae Latinae linguae sit elegantia, quae ubertas, quae uis, facile possum intelligere. quae si, non dico quanta sunt, (immensa enim esse uideo) sed si ea mihi magna ex parte comparassem; modum fortasse facerem studio meo: sed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid esse uideamur, nihil tamen, si uere de nobis ipsis iudicare uolumus, prae illis, quorum exstant satis multa scripta diuinitus, nihil, inquam, plane sumus. Quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde quod imitemur. De pronũciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis, qui tum Romae uiuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in urbem, illecti

spe

spe summorum magistratuum, quod habuit illis temporibus praemium eloquentia, oratores ex uniuersa Italia. caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono uocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suam tamen quisque, pro eo, quantum quisque ualebat, ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen a forensi opera, & a iudicijs propterea quisquam est exclusus, quia minus Romane, hoc est quia minus apte, minus ue decenter, pronunciaret. Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua est ne omnium in disiunctis & longinquis urbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in ijsdem quidem. Venetijs enim (domestico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris linguis usu uidemus euenire, ut non modo diuersis, uerum etiam ijsdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei praecipuum apponatur: cuius etiam magnis ac praestantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum aequitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo, non tam equidem quid ipse respondeam, quam quid istos in hanc mentem impulerit, quaero. Ita ne? dignitatem Latinae litterae non habent? humiles, & obscurae sunt litterae illae, quae populi Romani nomen extollunt, atque illustrant? quae summorum Imperatorum fortiter & praeclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quae maiores opes, quam ulla umquam lingua, maio

ra suorum meritorum praemia in orbis terrarum domi na ciuitate sunt adeptae? Sed ineptus sim, si me patronum Latinae linguae profitear: quae tantum possidet eloquentiae, ut, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia uindicare possit. Nunc, quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est fortasse, quam ut contemnere, minus certe, quam ut pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, uiget usus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum est. si quid igitur in Latinam linguam studij confertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua utor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quaecumque necessaria non sint, propterea spernenda esse omnia, atque exploden da; deinde, si spectetur utilitas, ita Latinam utilem esse linguam, ut etiam necessaria uideatur. Quae sunt, quae uere, & proprie necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq. arcemus, uictus, uestimenta, aedes, aut ea, quibus haec parantur; praeterea, in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas, & uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile concedo. neque enim is ego sum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed praeter haec, quibus hominum uita sustinetur, ac regitur, quam multa sunt, minime necessaria, quae tamen habemus in delicijs, quae amamus, quae etiam honore prosequimur? gemmas, &

uasa pretiose caelata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas uestes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, haec certe, atque huius generis sexcenta, non ut necessitati pareret, sed ut sensibus satisfaceret, inuenit industria. quae quin habeant iucunditatis, & ornamenti plurimum, nemo negat. quod si, quae sensus iuuant, & laboriose quaesita sunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quae animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum; quid Liuij sublimius historia, quae populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius disputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate scriptorum: quod genus Romanae literae desiderant? poetas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quae si uera sunt: (sint, nec ne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si uoluptatem studiosis Latina lingua parit incredibilem; possum istis tribuere, quod uolunt; necessariam uulgo non esse; dum ipsi contra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse uehementer, atque expetendam. Sed haec ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguae aliarũ admistione linguarum, si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, ut recipientis naturam sua ui, suaq. magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster

Italicus multas Gallici ſermonis, multas Hiſpanici, quaſdam aliarum nationum habet partes. cauſſam ſi quaerimus: non alia, quam earum gentium interuentus, & conſuetudo, fuit. quod ſi Gallorum, aut Hiſpanorum immenſa multitudo, (exempli cauſſa dictum a me ſit: omen quidem inane eſſe uolo) ſed ſi earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanſerit: maior ſimul inducetur Gallici, aut Hiſpanici ſermonis uſus; & fortaſſe aduenticium illud uſque eo ualebit, ut hoc domeſticum uincat, ſuisq. ſedibus expellat. quod olim Romanae linguae contigit: quam, multarum aetatum ſpatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuerſis tamen populis Italiam occupantibus diuerſarum linguarum impetus oppreſſit. Cum igitur lingua linguam amplificet; noſtraq. haec Italica, non multis abhinc ſaeculis orta, nec admodum liberaliter praemiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut ſuis contenta uiribus eſſe poſſit: ſtatuo ſic, atque concludo: acceſſionem ei fieri maiorem non poſſe, quam ſi cum Latina coniungatur: nõ modo, quia nulla plenior, aut ornatior: uerum etiam, quia nulla ſimilior: ex quo ſequitur, ut ad coeundam cum ea ſocietatem nulla commodior. Eſt igitur litterarum Romanarum cum per ſe laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, ſiquidem hunc ipſum, quo nunc utimur, auctum exornatumq. ſermonem cupimus, magnopere neceſſaria. Atque haec tu quoque uides, Alfonſe ingenioſiſſime, tuumq. iudicium cum mea ſententia coniungis. itaque, cum a prima pueritia ad eloquen-

tiae Romanae cupiditatem incumbere coepisses; postea te non ambitio, quae saepe praeclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica uoluptas ab hoc studio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq. strepitu aures tuae quotidie personent. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, uterque ob uirtutem immortalitate dignissimus, maximeq. pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omniq. princeps laude cumulatus, urbem Romam, & iura Pontificia tuentur, partesq. in bello quisque suas consilio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam maiorum suorum consuetudinem referant; ipse te interea contines in tuis perennibus studijs; animumq. tum alijs magno Principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq. nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paullum Flauium; qui te nouo quodam, planeq. admirabili genere disciplinae, abductum a uulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud ueteris Romanae linguae decus facile ducit, quo uel cum summis laboribus ac uigilijs adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quamquam me nonnumquam, de statu Latinae linguae cogitantem, miseratio quaedam acerbo cum dolore tangit: quod ita futurum animo cernam, ut haec, per tot iam saecula, a tot ingenijs, tam diligenter culta, Latine scribendi ratio, quae parentem nostram Italiam nobilitauit, quae tot in nos merita contulit, aetate demum nostra, nisi remedium

medium aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quod si rebus inclinatis, iamiamq. cadentibus opem ferre quisquam potest; unus est Paullus IV. Pontifex omnium optimus, idemq. diuina potius, quam humana, sapientia praeditus. unus, inquam, aut nemo umquam, & Latinam linguam, & laudabilia quaeq. studia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq. illum una uirtus ad eum gradum extulert, unde humana omia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo sanctissime traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontificia, idest in ipsa religione tuenda firmitudinem animi, atque constantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq. scientiam; trium uero linguarum, Hebraicae, Graecae, Latinae cognitionem paene singularem. eloquentia uero prorsus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacumque de re non modo copiose, uerum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, ut ei non arte quaesita, sed a natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius uestigio pedem statue. ipse enim Deum secutus est; cum eam felicitatem, quam pleriq. mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, ut audio: & ob eam caussam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quae summae proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; laetabor primum tua, deinde com
munium

munium studiorum caussa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuosq. plane sensus intelligimus; an, ubi ad istam uoluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus, ut a te ipso dissentias? Praestabis Alfonse tu quidem alia praeclara, te ipso scilicet digna, tuaq. familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defixos: maxime uero gratiam referes optime de te meritae Latinae linguae, eamque, paullatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem, domiciliumq. reuocabis. Cuius gloriae caussa, si monendus es, monitorem ad te; sin rogandus, supplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiae, in quibus ego per tot annos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uersor, commendat simul, paullo tamen uerecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quaesiui omnino, idq. mihi primum fuit, posteritatis utilitatem, quod est proprium familiae nostrae: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darem, spectaui. tu si probas ea, quae litteris mandamus; si faues industriae, optimeq. te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quae summa sunt, omnia consecutum putabo.

AD

AD . ANTONIVM . AELIVM
POLAE . EPISCOPVM
IN . ORATIONIS . CICERONIS
PRO . P. SEXTIO
COMMENTARIVM 12

CVM *alia multa, quae uigebant olim, rerum lau dandarum ſtudia perijſſe, atque exſtincta prorſus eſſe, dolendum eſt, Aeli, uir optime, ac doctiſſime: tum hanc, in qua ſitam omnes uel maximam utilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amiſimus, ut ex eorum, quibus noſtra patrumq. memoria ſuam hoc in genere induſtriam locare ſtudium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles uideantur; qui uero excellant, quam pauciſſimos, aut fortaſſe neminem liceat inuenire. atque, huius quidem incommodi culpa unde manauerit, expo nam. Primum illud in controuerſiam non cadit; quo quidque praeſtantius, eo laborioſius, ac difficilius eſſe. alioqui nihil iam excelleret. quod enim conſequerentur multi, in eo dignitas non eſſet, & ex copia uilitas exſiſteret. eſt igitur in magnis rebus item magna, quae nos ab earum quaſi poſſeſſione arcet, conſtituta difficultas. haec porro ſimplex non eſt, ſed in duo genera diuiditur. quaedam enim, ſicuti exiſtimantur, ita difficilia ſunt: quaedam, cum non exiſtimen tur, tamen ſunt. ubi difficultas & eſt, & apparet; inde multitudo uoluntatem & ſtudium libenter abdu cit. rem quidem ipſam, quanti eſt, opinione aeſtima*

mus,

mus, & uehementer expetimus: magnis uero laboribus, & uigilijs ut ematur, non facile quisquam a se ipso impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietem, eaq. alitur, & crescit; nimias contentiones, quibus frangitur, ac minuitur, recusat. ubi uero facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet; cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt; facileq. ad eas res aggrediuntur, in quibus uel mediocrem operam si ponant, futurum, ut ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia, refellit euentus. huius generis haec est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi. quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commode explicare, ut desiderari ab eruditis, beneq. intelligentibus uiris nihil queat? atque hi, cum in C. Marij, aut in L. Sullae nomen inciderint; si Marij, aut Sullae uitam, a Plutarcho sumptam, in sua scripta totam transtulerint; tum se suas praeclare partes absoluisse existimant: cum interim, in quo doctrinae, quae paullo sit occultior, appareant notae, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiae uis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. exire uidemus quotidie, a postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnaq. pollicentibus, titulis insignes, minimi pretij commentarios: quos non modo qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, uerum etiam qui typis impressos edunt, ijs, qui hoc de genere iudicare possunt, inconsultis, quodam modo deformant

praeclara

praeclara studia litterarum, & de posteritate ipsa pessime merentur. sed cetera, quae ferenda non sunt, feramus tamen, ac dissimulemus, sane multa: commentarios uero illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? Latinorum omnium facile principem) grauem, inquam, illam immensi uoluminis molem quis est qui ferre ullo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quam plurima: sanari nullum uideas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiam difficilia: quis est, de tot interpretum numero, qui lumine explanationis illustret? denique communia tantum, quaeq. omnibus paene patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est, doctrinae fontibus nihil hauriunt. contraque, multa corrumpunt magis, dum emendare conantur; multa explanando peruertunt, & pulcherrimas saepe sententias turpissimis inscientiae maculis inquinant. Quae me ita commouit indignitas, itaq. meum animum, ut uere dicam, miseratio quaedam affecit, quasi ob illatam uiro optimo, egregieq. de litteris merito, Ciceroni, qui Romanae terminos eloquentiae longissime protulit, ignominiam; ut statuerim, si cum uita ualetudo, & cum ualetudine otium suppetat, triennium, aut quod omnino res exiget spatij, in hoc omnium pulcherrimo libro interpretando, studiosorum gratia, consumere: non quod ego is sim, qui mihi tantum arrogem, ut alijs detractam scientiae laudem ad me transferam: abest hoc a consuetudine mea, abest a natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cum ceteros probe no-

be nouerim, ipse me prorsus ignorem, & qui, cum alios accusem propterea, quia non praestant ea, quae ab eorum studio postulantur, ego me, si quid praestare posse mihi uideor, uelim contemnere. non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupidae cuiusdam sapientiae, alterum insanae ambitionis esse uitium semper duxi: neque uero, si quid mihi elegantioribus in litteris assumpsero, longe admodum ab ijs finibus, quos modestiae ratio praescribit, discedere mihi uidebor. scis tu, Aeli, pro nostra uetere amicitia, & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus haec, quae ab humanitate nomen acceperunt, studia coluerim. sciebat optime omnium, & mihi, cum uiueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille, in omni mihi uita deflendus Maffeus, Vrbis deliciae, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium uirtutum. is amabat haec studia mirifice, eaq. quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene autem de hac, quaecumque in nobis est, uel potius quantulacumque est, Latinae orationis facultate existimabat; meq. quotidie, quantum possem, ut Latine scriberem, urgebat. & scribebat ipse, ut scis, luculenter, & egregie. probabat omnino meum consilium, & efferebat, maxime, de commentarijs in Ciceronis orationes; sed exerceri malebat prius industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimum auctore institutis. interim, ut quasi ex unius partis forma de toto liceret aedificio conijcere, unam aliquam, quae speciem ingenij mei praeberet, orationem subseciuis horis ut

ris ut exponendam susciperem, hortatus est. ego sum psi pro Sextio: nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, commentarium absolui. &, quod, ille si uiueret, fecissem, ut hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius uirtute impulsus; idem nunc, ijsdem adductus caussis, tecum facio libentissime. nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum et uoluntates, & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes uirtutẽ, non eam, quae petitur a libris, quae uno scientiae nomine definitur, sed eã, quae oritur ex animi praestãtia, & multas in se laudes cõtinet, studium in suscipiendis Ecclesiae caussa laboribus, constantiam in perferendis; humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis; comitatem in consuetudine familiarium, grauitatẽ in congressu & sermone clarorum tuiq. similium uirorum; denique uoluntatis propensionem ad optima quaeque singularem. itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert; tibi arcana communicat; tuis in consilijs, si quid deliberandum est, multum; si quid perficiendum, in uigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es: rectissimamq. laudandarum actionum uiam, obseruatis Maffei uestigijs, ingressus, pergis eo fauentibus hominibus, approbante Deo, ubi debitum ijs, qui bene ac laudabiliter uixerint, praemium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me uehementer illa ratio: quod erat inter nos coniunctio animorum artissima,

conue-

conueniebant ſenſus, congruebat uoluntas: praeterea ſimplices animi, & puri, nulla ſimulationis arte obducti, nulla inuidiae aut maleuolentiae labe ſuffuſi. Quare, quoniam illa Maffei ſuauitas, illud ingenium, illa uirtus erepta morte, nimium iniquo fato, nobis eſt; (tametſi memoriam illius uiri neque mors, neque omnino dies ulla umquam eripiet) & quando, quae illius erant partes in ornandis liberalibus diſciplinis, eae translatae ad te uidentur, praeclariq. muneris quaſi uicarius relictus es: ego quoque, quod in illum ſtudij, quod habui uoluntatis, ac beneuolentiae, (id erat tantum, ut accedere nihil poſſet) totum illud in te unum, illi quamſimillimū, contuli: & qui te antea, multis erga me meritis, multis ingenij tui ſuauitatibus adductus, unice dilexiſſem, tamen id, quod in amore ſummum uidebatur, auctum, cum hoc acceſſit, etiam atque etiam, pleniſsimeq. cumulatum intelligo. Tibi igitur offero, fructum ingenij mei, in orationem pro Sextio commentarium, operis uniuerſi, quod maiores a me uigilias poſtulat, imaginem: quod ipſum, Maffeo promiſſum, idem tibi, qui eius in locum ſucceſsiſti, iam nunc animo dicamus. uerum hoc ſerius fortaſſe praeſtabitur. de re enim, quod ad me attinet, conſtitutum eſt, &, ut uides, aggreſſus iam ſum: de tempore, is, a quo noſtrorum conſiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator uiderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates. eas niſi pertexuero, nihil inſtituere in animo eſt. pertexere autem ut poſſim, duo ſunt optanda, ualetudo, & otium: quod utrumque, aſſiduis annorum ſuperiorum ſtudijs infirmatus, &

rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte desidero. accipe interim hoc, quod adest, argumentum obseruantiae in te meae; & illud, quod aliquando, ut speramus, futurum est, suo tempore exspecta.

AD. IOANNEM. MORVILLERIVM REGIS. GALLORVM APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN. IV. DEMOSTHENIS. PHILIPPICAS LATINITATE. DONATAS 13

QVAM *difficili in loco uersetur eorum industria, qui de Graeco uertunt, neque tu, ut arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, uir clarissime, cui uel exercitatio litterarum, uel ipsa natura, uel potius utraque simul hoc dedit, ut in iudicando excelleres; & ego experiens ita sensi, ut, qui alijs antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, re tentata, eo libentius ignouerim, quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt ijs, qui de Graecis Latina faciunt, duo inter se maxime contraria uitia: quorum utrumque cum euitandum aeque sit, ita periculosa tamen cautio est, ut fere, declinare ab altero dum uis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, ut Graeca uerba totidem paene Latinis reddant, quod fideles interpretes haberi uolunt, inepte faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant; quoniam quidem res ipsa primum fit* obscu-

obſcurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde Latinae orationis dignitate cultuq. deſtituta ſordeſcit: & qui horum in uerbis referendis religionem improbant, putidamq. appellant, libertatem ipſi quandam, & licentiam magis amant; his plerumque contingit, ut, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipſa ſententia longius aberrent. ſummum artificium, ſummamq. poſſidet prudentiam, ſi quis, inter has difficultates conſtitutus, quaſi medius inter duas Syrtes ita nauigat, ut naufragium non faciat. quod aetate noſtra cum ex tranſalpinis hominibus multi, ex noſtris etiam non pauci tentauerint; tamen, cum omnes excuſſi, uix unum aut alterum ex uniuerſa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego uidebam fore, ut in illam ipſam peccantium interpretum turbam conijcerer: & communem eſſe cauſſam confiteor: ſed mea tamen hoc probabilior eſt, quod alij ſe ad id, quod in hoc genere perfectum eſt, perueniſſe ſunt arbitrati; ego, quam a perfecto longe diſtem, ipſemet intelligo: ut mihi ſaltem incorrupta fuerit idaea, alijs non ſolum perficiendi ratio defuerit, uerum etiam iudicandi. ſed, quia fieri poteſt, ut, quemadmodum alij falluntur in eo, quia ſua ſcripta nimis indulgenter probant; ego contra fortaſſe fallar in eo, quia mea ſeuere nimis improbem: exſpecto, quid tu ſentias, Moruilleri ſapintiſſime: ut, ſiue inter me & alios interpretes aliquid intereſſe duxeris; ſiue me quoque in eodem, quod aiunt, haerere luto iudicaueris; ego, quidquid ſtatueris, ad tuam ſententiam meum de me ipſo iudicium in utramque partem accom-

modem. Equidem probari a te, atque etiam laudari mea scripta uelim: &, qui minime soleo esse ambitiosus, tamen igniculis quibusdam cupiditatis incendor, ut meum nomen in ore tuo uersetur. non enim, a quouis homine laudari, optabile est; turpe etiam, a quibusdam. me quidem non tam ipsa laus, quam laudantis auctoritas afficit. quare, cum tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime senserit; quorum alter legationem tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit; cumq. in ipsa legatione publicam personam omni re, loco, tempore ita sustineas, ac tuearis, ut summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quisquam desideret; magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu, uir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui uigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem, tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa praestantiora, quae maiorum uigiliarum sunt, quae scis a me iam esse instituta, fiam alacrior, quae ipsa posteri cum legent, (non enim dicam, si legent; quia, quod summe cupio, summe etiam sperare iucundum est) de tua, non una, aut altera uirtute, sed sapientia, quae omnes uirtutes continet, me narrante cognoscent; &, cum cognouerint, ipsi quoque praedicabunt. Venetijs, M D LI.

AD.

AD . HIPPOLYTVM . ESTENSEM
CARDINALEM
IN . LIBRVM
DE . ROMANIS . LEGIBVS

OMNES *artes, atque omnes res,* HIPPOLYTE *Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec easdem perpetuo esse, satis inter omnes constat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quo ue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quae omnium durissima sunt, quae uis hominum frangere uix potest, haec tamen conficit, & consumit uetustas. quidquid enim ex partibus aliquando coiјt, & concretum est; id easdem in partes aliquando dilabatur, ac dissipetur, necesse est. habet hoc materia illa, unde res omnes constant, ut formae mutationem quaerat: idque, quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas, quasi, quod appetijt, eo numquam esse contenta uideatur. neque uero haec naturales tantum ad res condicio pertinet, sed inuenta quoque hominum, operaq. attingit. mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam uocamus, leges ipsae, quas ne quid umquam ex hominum memoria deleat, in aes incidimus, omnia demum, quae ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab externis caussis, contra uoluntatem nostram, uerum etiam*

a nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimaq. studia, quae nusquam magis, quam in Italia, honor aluerat, atque auxerat, aetas nulla magis afflixit, quam cum Romani Imperatores, Imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime uero Leonis X egregia, propeque diuina liberalitas huic malo subuenisset: quem Laurentij Medices, patris sui, clarissimi uiri, exemplo commotum, etiam uerae laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propositis praemijs, excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia: dignitas omnis philosophiae, splendor omnis obsoleuisset eloquentiae. sed neque ille huius praeclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, ut, quae paullulum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quaedam obscurauerit prorsus, atque exstinxerit. fatalis enim bellorum tempestas non exercitationem modo litterarum sustulit, uerum etiam, quae sunt in excolenda uirtute positae laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes, longo sane interuallo, affulsisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, ueteresq. calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui summam iuuandi generis humani uo-

ni uoluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem uocat occasio. suscipe desertum paene ab omnibus litterarum patrocinium: collige tu, quae alij dissipant, omnium laudandarum doctrinarum studia, & restitue nobis illa, quae uel hominum improbitas, uel, ut alio culpa deriuetur, fortunae uis eripuit. haec est actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto uero & Cardinali, & Principe dignissima. Vidimus tuam praeteritam uitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil uulgare, ampla omnia, praeclara, inusitati exempli, noui generis exspectantur. quae tu, ne a te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte praestabis, atque adeo iam praestas, bonis uiris, & eruditis beneficentia subleuandis. quorum ex ingenijs non dubito quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio uideas. quod quia praeclarum est, exemplum alij sequentur. scribent omnes, quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe compulsi. nam, ut coniecturam de me ipso faciam; quem esse nihil in litteris fateor; sed, ut aliquid tamen essem, laboraui; ego olim (decennium, opinor, abijt, eoq. amplius) auctoribus duobus eximijs uiris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas, illas ueteres, obseruandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni studio colligendas: ut, cum illam Remp. qua nulla fuit, nec erit umquam illustrior, uniuersam animo, ac scientia comprehendissem, Latinis eam litteris explicarem, egregiumq. bene, ac laudabiliter institutae ciuitatis

exemplum meis, quatenus quidem ipſe poſſem, ſcriptis expreſſum, poſteris relinquerem. Res erat praeclara; meq. delectabat uehementer, & afficiebat ipſa tractatio. itaque meam omnem induſtriam, omnem curam, omnes denique in hoc ſtudio cogitationes fixeram, ac locaram. ſed accidit iniquo meo fato, ut horum utrumque, Bembum primo iam ſenem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum, non aetate minus, quam uirtute, florentem, in quo mei ſpes otij ſita omnis erat, a quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiſerim. deſtitutus eo praeſidio, quo meae fortunae nitebantur uno, fractus animo, ac debilitatus, inſtitutum Antiquitatum Romanarum opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. poſtea uero quam, honorificia in primis condicione delata, magno ſum a te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus; quod ego ſummae felicitatis loco duxi; erectus mente, atque animo rurſus, quod abieceram, ſuſcepi, onusq. tantum, quantum priuatis opibus perferri uix, aut ne uix quidem poteſt, te uno fretus egregie ſuſtineo. Et, ut ex parte totum indicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimum, quem ad te mitterem, delegi: non quod ita poſtularet ordo: (ſextum enim in Antiquitatum uolumine locum obtinet) ſed, quod, cum omnium librorum materies non modo coacta iam in unum a me eſſet uniuerſa, uerum etiam ſatis diligenter in partes diſtributa; caſu accidit, ut hic minus, quam ceteri, rudis, minus eſſet impolitus. praeterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber com-

ber complectitur. porro leges nihil aliud, quam rationem, nihil praeter ordinem, docent. ratio autem, & ordo, si usquam, in tuis moribus elucet. quippe nihil agis non moderatum, nihil non aequabile, nihil, quod non cum ea, quam sustines, persona, idest cum religione uere Christiana, ac Sedis Apostolicae dignitate consentiat. quare cum omnia mea tua sunt; quandoquidem ego me tibi, quidquid sum, & quantus quantus esse possum, totum addixi: tum uero hic de legibus Romanis liber uere tibi debetur, tibiq. est a me iure optimo scriptus. quo in libro bene positam a nobis operam si duxeris, de ceteris quin idem sentias, haud equidem uerebor. pergo enim studio pari, uoluntate etiam, ut mihi uideor, acriore. unum modo exoptandum est, ut, quando nos ab hoc studio nulla utilitas, nulla uoluptas, ne ualetudinis quidem satis imbecillae ratio potest auellere, nostris laboribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit. sic enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo umquam in scopulo nostra haereat industria: & in eum, quo spectat animus, portum secundo cursu, tuae benignitatis aura prosequente, facile peruehemur. Venetiis, M D LVII.

IN. EDITIONE

KALENDARII. ROMANI

FACTUM est a me sane libenter, ut, cum edendi essent Romani Fasti, e lapidibus Capitolinis descripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum, pro ea, quae Romae olim fuit, consuetudine, tota patet.

patet. atque in hanc me uoluntatem, uel cupiditatem potius primum ea, quam & mea sponte, & patris exemplo semper spectaui, publica litterarum utilitas, deinde etiam Caroli Sigonij, uiri optimi, & ab omni prorsus iniqui animi labe puri, singularis doctrina deduxit. putaui enim, id quod res est, futurum, ut ad Kalendarium ex Fastorum societate commendationis tantum accederet, quantum ad ipsos Fastos e Sigonij studio, ingenioq. esse adiunctum, qui diligenter additamenta ipsius, & in ea commentarium, qui propediem edetur, plenissimum legerit, facile cognoscet. non enim illa supplementa, quae in lapidibus illis, unde fastos habemus, desiderantur, ex Liuio, aut Dionysio, aut ex duobus tribus ue praeterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non est id, ut rudes antiquitatis homines existimant, ioculare quiddam. opera haec quidem esset, non industria. & operae quis laudem tribuit, cum in tempore dumtaxat posita sit? industria uero non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis abest: itaque iure laudatur. quod si satis esset historiam semel aut iterum legendo percurrere; nemo esset, cui Romanarum rerum notitiam assiduo biennij triennij ue studio comprehendere uniuersam non liceret: in qua tamen ego iam per decennium desudo: &, quo diligentius ea ipsa, quae legi saepissime, cogitatione retracto, eo certius, quantum in hoc genere sit difficultatis, intelligo. itaque opto, ut, quae alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi hanc laudem praeripere conentur. uideo enim fuisse nonnullos, qui, meis scriptis

ad huius scientiae studium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iamdiu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum uiam prolato, ambitione praecipites, dum anteire nobis uolunt, in maximos, màximeq. pudendos errores inciderunt. quorum alios alij peritiores, nulla facta mora, alios fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille uero, cum, inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum uetustate uel amissa prorsus inuenit, uel mutila perfecit; cum fastorum partem, alienum in locum translatam, in suam sedem retulit; cum censuras, cum triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit; nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorem a bonis bonarumq. litterarum studiosis hominibus inire gratiam posset: hoc enim libro, hoc, inquam, quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis fere singulis utantur necesse est. itaque, eum qui litteris a me poscebant superioribus mensibus, amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia, & Germania; hoc adscribebant omnes, Cum Caroli Sigonij supplementis. quorum a me uoluntati satisfactum esse, uehementer gaudeo, eoq. magis, quod adiunxi, quod fortasse non exspectabant, non poscebant certe, Kalendarium Romanum, utile illud quidem dierum caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed utilius ob id aliquanto, quod ad comi-

tia,

tia, iudicia, ſenatum, Romana denique omnia, qui coniectura, ingenioq. ualebunt, multam inde ſcientiam deriuabunt.

AD. HIERONYMVM FALETVM

HERCVLIS. FERRARIENSIVM. PRINC.

APVD. VENETAM. REMP. ORATOREM

IN. IPSIVS. POEMATA 16

MAGNA *laus eſt eorum, Hieronyme Falete, qui non ad uulgarem humilemq. artem, ſed ad nobilem aliquam liberalemq. doctrinam ſua ſtudia contulerunt: maxima uero, ſi quis eam philoſophiae partem, quae Poeſis appellatur, ita eſt complexus, itaq; haeret in ea cognoſcenda; ut auelli nulla prorſus ratione poſſit. itaque ueteres illos, quibus optimi ac ſummi Dei uocem audire, eiusq. ſermone frui ſaepe licuit, homines ſapientiſſimos, atque ſanctiſſimos, poeticae facultatis admodum ſtudioſos fuiſſe conſtat; ſuasq. cogitationes non eo, quo quilibet uteretur, ſermone; ſed uerſibus exponere uoluiſſe. quorum exſtant nonnulla, ſane praeclara: quae cum legimus, afficimur, &, quaſi diuina quadam ui abrepti, extollimur haud paullo altius, quam qui rerum humanarum in ſtudio uerſantur. Habet igitur ars poetica dignitatem; quando quidem in ea latent arcana philoſophiae, quae profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit: ea nos ab rerum humilium ſtudio deducit: ad egregios mores, ad ueram religionem, ad excellentem magnarum rerum cupitatem uocat. Habet eadem ſuauitatem: quia*

uoci-

uocibus apte constructa oratio miram infundit auribus animisq. iucunditatem. Et, ut uno uerbo comprehendam, poesis numerus est; numerus porro nihil aliud, quam ordo: ordinis autem principium a Deo fluxit. diuini sunt igitur homines poetae, nec ullo non honorum genere decorandi. poetas autem definio, non quicunque uersus faciunt; qui molesta & odiosa garrulitate saepe nobis obstrepunt; sed eos, quorum in uita non minus, quam in scriptis, elucet ordo; a quibus colitur humanitas, & beneficentia non modo laudatur, uerum etiam pro facultatibus exercetur. haec enim sunt sacra illa mysteria, quae poesis fabularum specie ita uelat, ut ea tamen uatum excellentium, hoc est bonorum uirorum, mentes intelligant. quae uero his uirtutibus aduersantur uitia, haec sunt illa monstra, inimica naturae, quae poeticis figmentis ostenduntur, sus Erymanthius, leo Nemeaeus, hydra Lernaea, gygantes, & harpyiae, quaeq. alia traduntur, perdendis hominibus, aut frugibus nata. Neque uero tu, Falete doctissime, tantam animi praestantiam possideres; non esses tam ad omnem uirtutem, ad omnem laudem propensus; non tam in moribus elegans, in consuetudine comis, atque etiam pro tuarum copiarum ratione beneficus, ac liberalis, nisi magistram ab ineunte aetate habuisses poeticam artem; quae te suis praeceptis erudijt, atque informauit; nihil ut ageres, quod ab honesto dissideret; nihil ut in omni uita, praeter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clarissimorum, instituta, cogitares. cuius tanti beneficij non est apud immemorem gratia collocata.

habes

nij tui fetus essent dicandi. tibi quidem tua deberi uidebantur: sed ab huiusmodi consilio tua mihi multis in rebus perspecta modestia deterrebat. rursus, cum intelligerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel ijs dicari solere, quorum auctoritas, aut quorum opes utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, parere posset, uel ijs, quos pro magnis eorum beneficijs aliquo munere remunerari aequum esset; uel ijs denique, cum quibus minime uulgaris intercederet amicitia: haec, Falete humanissime, cum omnia concurrerent, uictus sum, tuaq. ad te ipsum scripta mittere constitui. nam, etsi Princeps tu quidem fortuna non es, summis tamen Principibus tua te uirtus ita commendauit, carumq. reddidit, ut eorum opibus aeque, ac tuis, eos, quos diligis, beare possis. sed omitto reliquos. Hercules uero, Ferrariensium Princeps, immortalitate dignissimus, cui te totum uni addixisti, cuius esse uis quidquid in omni uita praestare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum, post multas legationes, ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetam Remp. munus honorificentissimum tibi commisit. quapropter, quod ad hanc partem attinet, parui refert, utrum Principis nomine liber aliquis inscribatur, an uero eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, ut prodesse quibus uelit non mediocriter possit. De tuis autem erga me officijs quid agam pluribus? quae cum & multa sint, & maxima; tum uero illud excellit, quod in hac mea satis diuturna oculorum ualetudine uenire domum meam quam saepissime, animumq. meum, tristibus

curis

curis affectum, tuo adspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia uero si spectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non casus, ut multos, non uulgare aliquod studium, non ambitio, non utilitas, sed ipsa, quae omnes res nobilitate uincit, uirtus, & artium liberalium societas; quarum uterque nostrum incredibili studio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non ut tibi, de me optime merito, quasi gratiam referam de tuo; sed ut habeat a me nostra aetas, atque adeo posteritas ipsa, primum, testimonium beneuolentiae, atque obseruantiae in te meae, deinde beneficium, quod, tua scripta cum leget, fatebitur esse maximum. Interea peto a te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de Fisco, cui nondum extremam manum imposuisti, exorari te sinas, idest ut absoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iurisconsulti: cum te difficiles admodum reconditae materiae nodos ingenio soluentem, & quaestiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquisitoq. quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi est occupatio minus nota; cum & negotia tractes Principis eximij; & ob tuam uirtutem nobiles uiri non modo quotidie, uerum omnibus paene horis officij honorisq. caussa ad te adeant: rursus eum te esse noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij praestantia consequaris. consule igitur gloriae tuae: consule studiosis omnibus antiquarum nouarumq. legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia polles, tantum in iure ciuili,

maximeq.

maximeq. in ea parte, quae obscuritatis habet plurimum, ualere te tua scripta significent. Meam uero hanc, quam profecto in hac epistola uides elucere, uoluntatem, animiq. singularem ad te amandum propensionem amplectere: atque ita statue, si tu mihi, quod, ut uideo, praeclare facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuisse. idq. quanti a me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD . ISABELLAM . VILLAMARINAM SALERNITANI . PRINCIPIS . CONIUGEM IN . SCIPIONIS . CAPICII POEMATA 17

Ex omnibus rebus cum nihil sit litteris doctrinaq. praestantius; sequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil esse uideatur. non enim, si quis humili fortuna scientijs animum excoluerit, quamuis omnium uirtutum intelligentia sit ornatus, aeque tamen eas uirtutes exercere poterit, ut summo loco natus. omnium est scire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis administratio iustitiae, non liberalitatis. esse opportet, quibus imperes, ut iustitiam colere possis; esse, quod des, ut liberalitatem. Et, quoniam ad haec primum a natura formamur, & fingimur, ut, quae laudabilia sunt, nostra sponte diligamus; deinde praeceptis instituimur, ut uoluntatem ratio confirmet:

utrumque ſi quis habet, uerißimis laudibus ornatur, eo magis ſi is eſt, cui tertium etiam illud contigerit, ut fortunae commodis abundet. nam, qui uirtutem non ut primum bonum, ſed ut alterius boni cauſſam quaerit, ut diuitiarum, ut bonorum: ei uirtus, quae perfecta non eſt, quia quaeritur ad aliud, perfectam laudem afferre non poteſt. perfecta uero uirtus eſt, quae ſe ipſa contenta nihil appetit, quod extra ſit. hanc ſi quis eſt qui ſequatur, qui unam diligat, qui ipſam propter ipſam, non propter aliud, expetendam ducat; hic eſt, quem Dij praeter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut praeter ceteros ſaperet. Tua haec eſt, Iſabella praeſtantißima, tua inquam haec maxime laus eſt. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere poſſet accedere: quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in ſtudijs plerique uigilarunt; ipſa, nihil huiuſmodi ſpectans, uirtutis amore capta, cuius pulchritudinem animo cerneres, effeciſti, ſtudio tu quidem, ſed ingenio magis, ut, cum eſſes omnium nobilißima, omniumq. pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeq. uiri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus teſtata uirtus, alterum benignißima tibi Natura dedit, eadem & ſis, & habearis omnium doctißima. hinc illa ad te colendam ſingularis omnium propenſio; hinc multorum poetarum, quibus grauißima Regum bella magni operis argumētum ſuppeditare poterant, ad te canendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatißimus praeco: qui te admiratur unam, qui obſeruat: qui

cum de

cum de te multa, & uera praedicauit, ita concludit, unam habere, quae optabilia sint, omnia. itaque me quidem eodem studio inflammauit, nihil umquam ut ardentius optarim, quam ex tuis unus esse. quod quo facilius impetrarem, feci, ipso permittente, atque etiam libente Capicio, ut eius libros, de Principijs rerum duos, de Vate maximo tres, meae in te summae obseruantiae testes emitterem. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multa arte distinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius: ut ne Lucretius quidem pluris apud me sit: quo cum antea propter sermonis elegantiam delectarer, utererq. multum, coepit mihi iam minus esse familiaris, postea quam Capicium legi. Hoc opus, & quia scriptum est a tui studiosissimo, & quia uersibus te dignis, idest luculentissimis, non dubito, quin a me missum auide accipias, sic inquam, ut de isto me munere ames plurimum.

AD. TORQVATVM. BEMBVM PETRI. FILIVM

IN. VIRGILIVM 18

QVOD ego de poetica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res praeclaras ingenio studioq. consecutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facile puto, non esse eam inter ea, quae minimi ducuntur; non uulgarem, non leuem; summum esse quiddam, ac plane diuinum; quiq. suas ad eam cogitationes conferant, etiam si, quod uolunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad ma-

xima contendant; qui uero in ea ita uersentur, ut excellant, colendos nobis esse uehementer, omniq. omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem fuisse, hodieq. esse nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac deorum nobis munere concessam, paruipendant, atque etiam, si dijs placet, in sermonibus uituperent. Quid, inquiunt, est poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridicule: qui ex ipsorum ingenijs ceterorum ingenia metiantur; quaeq. ipsis obscura sunt, ea reliquos uidere non putent. Ego contra ita soleo disputare; utinam, Torquate, te praesente, ac tui similibus: nihil enim tam optandum, quam habere iudicem in controuersiis, qui caussam, qua de agitur, quaeq. propter aliquam difficultatem in dubium uocatur, optime calleat. sed ego contra, cum in hos incidi, ita soleo disputare. Est ne aliquid hominum generi utilius, aut omnino philosophia praestantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & ueritas ipsa: quae cum pugnat, facile uincit. una enim est philosophia, quae uitia nostris ex animis euellat; una, quae inserat uirtutes: humana omnia, multis obstructa difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quae tantas res praestat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, uulgiq. tractatione, impurisq. mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, uelauit, & custodiuit antiquitas. fabulas porro ipsas non eo, quo uulgus utebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis

genere

genere prisci illi, summa homines sapientia praediti, prodiderunt. placebat hoc illis, primum ut rei dignitatem, si posset, quatenus posset, uerborum augeret elegantia: lectis enim, admodumq. puris e uocibus efficitur uersus: nihil hauritur de faece: deinde, quia, cum philosophiam tractaret, maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa uocum in uersibus compositio gignit, aures animoq. perfundi pulchrum putabant. quae cum ita sint: neque fabulas, quae philosophiam continent, neque uersus, quibus facile ipsae continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum inscitiam, alijsque praeterea utor argumentis. addo exempla, eaq. Italorum, & eorum hominum, qui nostra, patrumq. memoria floruerunt. Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt enim multi) non ne musarum in primis consuetudo delectauit? propius accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: uixit enim, quantus ei uitae cursus fuit, in uirtute totus: is cum alias coluit philosophiae partes, tum uero poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo; eiusq. studium a prima pueritia complexus, numquam ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem uersus in omni aetate multos, & scripsit omnium elegantissime, sic, ut ei Apollo dictasse uideatur. itaque recte fecit, optimoq. sane consilio pater meus, qui Latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inscriptum emiserit. recte item ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti

uiri filio, multis uirtutibus ornato, & facultatis poeticae ſtudioſiſſimo, ac peritiſſimo, eundem poetam, quaſi munus Bembae familiae debitum, dicauerim. nam, quemadmodum parentes noſtri alter alterum tum ſermonibus, tum ſcriptis ornabat; ut, quantum inter ſe amarent, aequi, & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an praeſtare poſſim, neſcio; ſed conabor certe) ut ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meamq. in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat. non enim, Cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum uoluntatem contuli, id ſolum ſpectaui, ut quaſi hereditatem adirem amicitiae paternae: tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit, ſane plurimum: ſed tua quaedam propria ſecutus ſum: tuos, inquam, mores, tua ſtudia, tuas uirtutes uidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; &, quo mea ſponte propendebam, ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem & Patauij, & Venetijs, ſanctiſſime uiuentem, & praeclara illa cum doctiſſimis uiris philoſophiae ſtudia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profeciſſes; Romam te, in eam urbem, contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit ſuarum uirtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque ſpectaris, & probaris: ibi plauſum fers a bene intelligentibus, beneq. ſentientibus uiris: ibi denique uera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi, quam corporis, effigies: &, ut principia ſe dant, futurum omnes exiſtimant, ut ſummi tibi in

bi in

bi in Ecclesia Petri honores, ac praefecturae deferātur: deberi quidem iam, nemo est, qui non intelligat. Quare laetor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te studio, quasi praesentibus honoribus tuis; & praecipio gaudia, quanta potest animus meus capere maxima, tuae futurae dignitatis. perge modo, ut coepisti, in tuis perennibus studijs, & animum tuum pulcherrimis, teq. dignis cogitationibus exerce. uides eam uiam, qua pater tuus iuit. exstant uestigia. istac euntibus rectissimus est ad gloriam cursus, offensio nulla, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, uereq. laudandi processus in uirtute tui. quod reliquum est: quia te summum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs propositum est, tamquam ad metam peruenire cupimus; &, quod cupimus, id in te ipso positum uidemus; fauemus animis, prosequimur studijs, uocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiusce animi mei non obscurum, ut opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum ad te mitto. uolo aeternum exstare monumentum, unde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. uolo, habeas ipse munus a me, unde, quid tua caussa uelim, conijcias; & maiora, cum ornandi tui maior aliqua facultas exsistet, officia, studiaq. exspectes. Venetijs. M D LV.

QVI *magiſtram uitae dixit eſſe Hiſtoriam; nae ille, Paulle Rhamnuſi, & dixiſſe uere, & praeclare ſenſiſſe mihi uideri ſolet. facile enim unus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipſe ſibi normam componit actionum ſuarum, uitaeq. totius inter omnes errores, omniaq. pericula ad ueritatem, ac ſalutem dirigendae. nec aliud eſt noſtra prudentia, quam euentorum obſeruatio, rerumq. praeſentium, ac futurarum ex praeteritis, tamquam ex fonte, ſcientia deriuata. quod ex uniuerſo litterarum genere, uel ſola, uel certe maxime praeſtat hiſtoria; praeſertim ſi quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animum referat ad cauſſas, in easq. attente inſpiciat, & rationem quaerat, cur hoc factum, illud omiſſum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum eſt de hiſtoriae fructu. ſequitur dignitas. Res geſtae narrantur inter ſummos Reges, potentiſſimas ciuitates, bellicoſiſſimas nationes. cauſſae porro bellorum ſunt, quae ſunt humanarum rerum maximae, Imperium, ſalus, gloria: quae ponuntur in armis omnia, & a conſilio ducum, a uirtute militum, ab ipſa fortuna pendent. Neque uero dignitatem quidem habet, ac fructum, uoluptatem autem hiſtoria deſiderat. nam, ſi uoluptas eſt, quam magnarum uariarumq. rerum adſpectus animis noſtris infundit: nulla pulchrior ſpecies, nulla gratior, nulla*

prorsus historia iucundior. uides, ut in tabula picta, aduersa ducum excellentium stratagemata, artes, insidias; spem potiundi, metum amittendi; caesos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere insultantem, uictum exsurgere; eodem paene momento laetitiam pelli maerore succedente, maeroremq. laetitia. haec dum legimus, haurit animus uoluptatem incredibilem; aliturq. pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui orientem subegit, Pyrrhus Epirota, castrametandi laude praeter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, praeterea de Graecis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt? exspectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu macerant. uerum haec maxime Romana patent in historia: quae uel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, uel uarietate fortunae uberrimam exemplorum in omni genere copiam suppeditat. Romana porro uiri praestantes multi cum litterarum monumentis tradiderint; quorum ingenijs, quae cuiq. merces gloriae pro cuiusque facultate debebatur, ea posteritatis iudicio persoluta; eminet inter omnes, mea sententia, (nec uero secus antiquitas sensit) primumq. sibi dignitatis gradum C. Caesar iure uindicat. nam & uixit qua plurimum aetate Romae floruit eloquentia: & coluit ipse eloquentiam praeter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam praefuit: quo factum, ut usum quoque, qui ualet in scribenda

historia multum, cum doctrina coniunxerit. exstant, bono quodam litterarum fato, praeclari illius de bellis, ipso Duce gestis, commentarij; qui se non solum omnibus omnium historijs aequare, uerum, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidentur. Breuitatem scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si uitetur obscuritas. facile enim, dum illam sequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cum esset alioqui scriptor egregius. At uero C. Caesar, cum breuitatem maxime omnium adamauerit, ita tamen pressus est, ut eodem nihil fieri possit illustrius. proprie loquitur, & significantur: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosius orationem, nimiaq. excultam elegantia prudentiam aures non modo in commentarijs, uerum in historia quoque respuunt. Hic tibi est, Rhamnusi optime, mihiq. multis nominibus carissime, in manibus habendus, tractandus assidue, obseruandus, ediscendus: ut eum penitus, si fieri potest, aut certe quantum potest, imitatione exprimas. nam, cum tibi Veneta Resp. bellum illud memorabile, omniumq. difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestum est, Latina oratione tradiderit explicandum; magnisq. etiam tuam industriam praemijs honestandam decreto publico censuerit: debes eniti uehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuisse umquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuae gloriae faueo, cum in ipsam rem intueor, grauem sane, admodumq. difficilem, paullulum commo-

ueor

ueor: rursus, cum ad ingenium tuum, ad industriam, ad illos animi tui praeclaros ad laudem impetus mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huius ce tibi commissi muneris eum, quem cupio, idest plane gloriosum exitum exspecto. Verum, ne sint in te ipso, quae sunt; & sit haec, quae tibi ineunda uia est, quantũuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes usquam offendere, ducem secutus patrem tuum, Ioannem Baptistam Rhamnusium, spectatae sapientiae uirum, consiliorum omnium summi Xuirum Collegij participem; cuius elucent in urbe nostra uirtutes eximiae, nomen autem, aeternis consignatum atque impressum ingenij monumentis, per orbem terrarum fama dissipauit. is te sua doctrina instruet, consilio monebit, prudentia reget. at quo studio? quo scilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec sane uideo, quem deceret magis, aut in quem haec aptius, quam in te, prouincia conueniret. nam, cum eas res, quae tibi sunt Latinis litteris tractandae, magna ex parte liber, ut audio, contineat Gallica scriptus uetere lingua, tum ipsa perobscura, tum multis praeterea diuersarum linguarum uocabulis permista, atque confusa; eum porro librum pater tuus & unicum habeat, & unus ipse (de nostris quidem hominibus) optime omnium intelligat: sapientissime, ut in omni re semper, ita proximis mensibus decretum a Xuiris est, ut haec tibi potissimum Venetae pars historiae mandaretur, cuius haurire scientiã non aliunde, quam ex tuis aedibus, licebat. Ego quidem, etsi intelligo, qui sis, quam te delectet uerus honor,

nor, quam tua ſponte incumbas ad decus; tamen hortor te, ſenſus huc omnes tuos, cogitationesq. conuertas; excites ipſe te; conſideres etiam atque etiam, quid ſuſceperis, a quibus commiſſum, qua tua aetate, qua omnium exſpectatione. Venetam ſcribis hiſtoriã, nec uniuerſam, ſed quod in ea maxime putatur excellere: ſcribis Principum Reip. decreto: ſcribis adoleſcens: qua aetate magnas res aggreſſos uel inſignis admodum manet gloria, uel temeritatis nota ſempiternae. Quibus ex rebus, & quod ante ſtudiorum tuorum praeſtantes fructus edidiſti; & quod patris tui uirtus tua uirtus putatur, nec tibi ſunt petenda extrinſecus quae domi tuae naſcuntur; orta eſt inter homines opinio, hiſtoriam te nobis daturum egregiam; in qua Venetae urbis ita narres praeclara facinora, ut aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurum, mihi perſuaſum eſt, ſi te ad legendos aſſidue Caeſaris commentarios contuleris, eorumq. ad imitationem, & quaſi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinae litterae: & eos, quo tibi eſſent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore noſtris ex aedibus haud paullo, quam antea, emendatiores exirent, uolui in tuo nomine apparere, multis in hanc mentem cauſſis, iiſq. minime uulgaribus adductus. nam, ut omittam, quod hiſtoriam ſcribenti nihil aptius, nihil omnino his commentariis utilius quiſquam dixerit: ualde me commouit multorum annorum, ac paene ſaeculorum in fouendis optimarũ artium ſtudiis praeclara tuae gentis conſuetudo. ac uo-

lo

lo mihi, quod attinet ad illa uetustiora, silentium im ponere: uenio ad ea, quae propius ad aetatem nostrã accedunt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris usquequaque excelluerit, tum uero iuris ciuilis cognitionem egregie consecutus est; eiusq. rei testes habuit amplissimas Veneti Imperij ciuitates, in quibus tum ciuilium, tum capitalium quaestionum iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinae laude, praefuit. Mitto Hieronymum, patruum, medicinae, ac philosophiae studijs praestantem: qui cum in Syriam eo consilio esset profectus, ut Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum profecit, ut plerosque Auicennae libros in Latinã linguam egregie conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus, hac laude praestantes, minime paucos inuenire: sed parente tuo contentus uno esse possum, quo semper in hac ciuitate non solum amico, uerum etiam patrono eruditi homines usi sunt; neque sibi ornamenti, aut praesidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quam commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quod idem pater tuus cum in Gallia, Reip. caussa, diu uixerit, eamq. prouinciam, Rege Lodouico XII. uniuersam fere peragrauerit; magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his commentarijs fieri uides, praesens ipse nouit, eaq. tibi in sermone, non secus ac in tabula picta, diligenter, uerissimeq. ostendere solitus est. itaque, cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum te habere excellentem in hoc rerum ac

locorum Gallicae prouinciae studio, parentem tuum: quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi uero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eam caussam gratissimum fuit, ut ex tenui munere beneuolentiam in te meam perspiceres: quae cum a parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studijs erga me tuis, maxime uero caussis ijs, unde facile manat amor, uirtute, ac probitate; quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet,

---

AD. ANTONIVM. TRIVLTIVM CARDINALEM

IN. HISTORIAM. SALLVSTII 20

Cvm omnes me litterae, omnisq. libero homine digna cognitio uehementer delectat, Antoni Triulti, Cardinalis amplissime: tum uero pascor incredibili uoluptate, & afficior maiorem quendam in modum sensibus intimis, dum historiam tracto. quid enim potest esse iucundius? Rerum interitus obliuio est. at eae reuiuiscunt historia, cum in nostram memoriam reuocantur: quaeq. multorum annorum spatio, multis abhinc saeculis gesta sunt, ea nos, exiguo uolumine comprehensa, & tamquam in conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermonibus delectamur: resonat in scriptis hominum uox eloquentissimorum, nihil temere, nihil incomposite narrantium, omnia grauiter, suo quidque ordine, & loco. si consuetudine clarorum uiro-

rorum: uersamur, uetera legentes, cum Regibus, cum Principibus uiris, magnis in bello ducibus, sapientissimis rerump. rectoribus: ora ipsa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis, quam animi, eorum, quos numquam uidimus, uidemur tamen quasi praesentes intueri. Quodsi recte instituendae uitae rationem ac doctrinam sequimur: usu maxime rerum quaeritur prudentia. usus est, uel cum experimur ipsi, uel cum, experientibus alijs, quid euenerit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si uelimus, facile non licet. labore opus est, ac tempore: & fortuna tentanda; nec tentatur interdum sine periculo. commodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides, Antoni doctissime, ac sapientissimae, proprium esse historiae bonum: in qua patent fortunae uicissitudines, regnorum mutationes, hominum siue uitia, siue uirtutes: ex quibus quae uitanda nobis sint, quae expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Graecos, de nostris maxime is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit. euenta enim ita narrat, ut caussas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, ut, malorum, & calamitatum origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio praescribit; omniaq. nostra consilia, omnes actiones ueterum exemplorum regula metiamur. Quae cum sit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis utilitas: alia quaedam tua condicio est. habes enim historiam in familia tua: neque tibi, si quid inue

nire

nire uis eregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longius euagari, & quasi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omnium uirtutum exempla. persequere maiores tuos cogitando. quae fuerit eorum in pace iustitia, in bello uirtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximijsq. uirtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes ex eorum uita discunt, & ad easdem res, eademq. studia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer animum ad tuos maiores. eminere uidebis, instructum egregijs artibus, Ioannem illum Iacobum Triultum, magni animi, summi consilij uirum, scientia rei militaris aetate sua facile principem; praeterea, iustum, liberalem, abstinentem, plane, praeter decus, & gloriam, nihil in uita cogitantem. Nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus uidear, nolo multus esse: tantum dicam; quam diu uixerit, Gallicam rem in bello floruisse; postea quam, hostium multitudine oppressus, fortiter pugnãs in acie perierit, concidisse. tantum in uno uiro momenti fuit, ac roboris. Age, sint haec, ut ita dicam, in campestri quadam luce posita: quid? in urbe Roma, idest in omnium gentium celeberrimo theatro, non spectata, probataq. uehementer est trium tuae gentis Cardinalium doctrina, religio, sapientia? ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas partes dissipato, non ipsa tantum Roma, sed omnis

plane

plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa personaret. Omitto alios: sunt enim multi: nec tu quemquam ignoras. non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi. quaerenda tibi facies tuorum non est. clari sunt ex recte factis: uirtute distinguuntur: cum alius in alia, in omnibus simul omnes enituerint. Quae tu quoniam a primis annis ad hanc aetatem non modo cogitasti, uerum etiam uita, ac moribus expressisti, propterea te, Episcopatu Tolonensi iam antea insignitum, legationibus honestatum, primum Perusina, & Auenionensi, in quibus miram iustitiae laudem tulisti, deinde ad Regem Galliae, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam, ubi grauitatẽ incredibilem praestitisti, proximis diebus Cardinalem creauit Paullus IV. Pontifex omnium optimus, omniumq. maximus, iudicio praeditus acerrimo in aestimandis hominum ingenijs, ac moribus, itaq. animatus, ut, quae cuiusque meritis praemia debentur, ea libentissime, ac liberalissime persoluat. in quo, nemo est, qui tuam animi singularem aequitatẽ, ac moderationem uehementer non admiretur ac laudet, qui summae nuncium dignitatis, cum est ad te multis praesentibus allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leuiter quidem affectum, ex uultu, aut oratione, aut ullo corporis gestu, potuerit intelligere. ita patuit, quod ab insipientibus ambigi, ac disputari quandoque solet, a bonis uiris uirtutem magis ipsam diligi, quam uirtutis insignia; honorem esse praemium recte agendi, finem non esse: magnos illos, ac praestantes esse homines, qui laudabiliter ita uiuant, quasi laudem

percupiant, ita laudem, aut dignitatem excipiãt, quasi nihil minus antea cogitauerint. quod in te & animaduersum est maxime, & obseruatur quotidie magis. colere enim te quidẽ studiosius, quã antea, omnes uidentur: ipse autẽ, qui antea fueras, idẽ omnibus es. nemo excluditur sermone tuo, nemo cõgressu: tui omnibus copiam facis: eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunam: comes est rerum secundarum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es. iure habes hanc, quo tui te pro Petri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comitatu stipatus honestissimo familiarium tuorum, multo tamen insignior, atq. ornatior cohorte tuarum uirtutum, quae tibi comites ubiq. sunt, Romam redibis exspectatus, expetitusq. columen futurus Christianae Reip. splendor sacri Collegij, ornamẽtũ familiae tuae. I, decus Italiae, amor, ac deliciae bonorum omnium, dijs bene iuuantibus, ad eam urbem, quae sola peregrinam uirtutem excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iustitiam, tuam benignitatem ostenderas, laeti tua dignitate, maesti discessu, te prosequimur abeuntem optimis ominibus; fauemus animis, precamur linguis; uota prorsus eadem, quae pro parentibus, ac liberis nostris, pro tua salute suscipimus. Atque ego, in hac omnium eximia laetitia pariter & molestia, praecipuo quodam dolore diuellor; quia fato nescio quo meo contigerit, ut, quam diu Venetijs fuisti, ego semper

afflictus

afflictus importuno morbo iacuerim: quo etiam nunc langueo: & ad morbum accedit aegritudo: quoniam quidem, alijs ad te adeuntibus, deq. ista dignitate gratulantibus, ipse excludor unus, nec possum meae summae erga te obseruantiae praesenti officio satisfacere. hac tamen spe sustentor, quod humanitas ac sapientia tua facile fortunam a crimine seiunget. consilio aliquid peccatur: accuses: iure feceris. culpam autem in ijs rebus, quae non a uoluntate nostra pendent, sapiens nemo umquam dixit esse. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipsum, quia, me non ualere, non tam corporis, quam offitij caussa doleo, laudi etiam fortasse tribues. equidem habeo non uoluntatis modo testem, uerum etiam studij ac beneuolentiae auctorem in te meae, hominem honoratum, & cum omni uirtute excellentem, tum uero omnium, quos ego in uita uiderim, humanissimum, qui te amat egregie, facitq. plurimi, tuasq. laudes utraque manu ad astra saepe tollit. uerum ego non id solum specto, mea ut uni tibi pateat obseruantia. illustrabo eam, si potero, meis aliquando scriptis, & patefaciam omnibus gentibus. interim, ut haec tibi nostra ex aliquo signo uoluntas illucescat, praeclaram edo tuo cum nomine Sallustij historiam: cui tu si locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abesse non solent; uigebit apud te nostri memoria: quoties eam uidebis, toties animo tibi occurram: adero tibi saepe absens; tacitus saepe tecum loquar; meq. esse de tuis familiaribus unum, de ijs maxime, qui operam tibi assiduam praebent, qui tuo potissimum honori seruiunt, existimabis: quod ut

ita sit, uehementer opto: & , si assequor, feram in caelum istam humanitatem, colam animo, tuebor officiis, & imitabor, quantum potero: studio certe, si minus re licebit, tibi ut satisfaciam, elaborabo. Venetiis. M D L V I I.

AD. ALOYSIVM. GARZONIVM IN. LIBROS. XXIII DE. LINGVA. LATINA QVI. CALEPINI. NOMINE CIRCVMFERVNTVR 21

CONSTARE *tibi puto, Aloysi Garzoni, cum ad res praeclaras natus homo sit, quippe qui solus ex omnibus animantibus munere rationis, ac mentis excellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuentam simul esse, & absolutam. omnes humili tenuiq. ab initio profectae, paullatim quasi per gradus adscendentes, ad id, quod summum uidetur esse, peruenerunt. hoc & in litteris accidit, maximeq. quibusdam in libris, qui eiusmodi sunt, ut, semel atque iterum aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde possint. quo ex genere bonum fatum Calepinus sortitus est, cui quotidie fere omnes homines de suo largiantur. certe enim illius Dictionarium, quod nunc emittimus, non tam ipsius industria, quam aliorum labore studioq. in tantam altitudinem excreuit. unum tamen desidero, quod ii, quibus illud propositum fuit, ut in hunc librum quamplurima congererent, id ipsum, quod fecerunt,*

runt, ut adderent, facere consideratius diligentiusq. potuerunt. quorsum enim in herbarum montiumq. nominibus colligendis diligentes sumus, uerba autem Latinae linguae illustria maxime, ac significantia, quae nescire nemo uult, in augendo Calepino negligimus? ergo ipsi hoc potissimum spectauimus: & , opinor, tantum praestitimus, quantum qui, hoc dictionario cum alijs dictionarijs conferendo, cognoscet, non dubito quin de hac opera nobis & faueat, & bene precetur. non enim libet hic commemorare, quae quibus in uerbis sint a nobis addita: nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis aliorum librorum indicibus, sed ex ijs Latinae linguae fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet. utrum autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo etiam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alij tantum, ut addant, quae utilia putant, elaborant; nos etiam, quae non utilia sunt, & discendi cupidis contraria, quae scilicet Calepinus ipse non recte percepit, haec, inquam, dedimus operam, ut de libro, tamquam de tritico lolium, eximeremus. addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. dictiones certe Graecas, ex multiplici lectione deprauatas, ut est fere, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia, tam multas correximus, ut, quod fabulosum est, nos dicere ἱστορικῶς possimus, Augeae stabulum a nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quod, cum alij in addendo supra modum curiosi fuerint, ut liber excresceret; nos con-

tra, ne quid praeter rem adderemus, superstitiosi fuimus, nec minus in exsecando diligentes. ut in dictionibus Graecis, Latinarum ordini insertis, uel potius intrusis, multas, quasi de alieno loco, migrare coegimus. exempli gratia inter Latinas dictiones quem locum habere potuit Catabathynus, aut Hodoedocus, aut Pseudonymus, & huiusmodi, quae a Latinis scriptoribus Latine pro exemplo adducta minime reperias: quae propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure quo Latina uocabula de Graeco dictionario tolleremus. Et, quoniam hoc uolumen, ob uariam infinitamq. doctrinam, multorum per manus circumfertur: facile futurum putaui, ut, si tibi a me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei. nam, ut omittam merita in me tua, quae nulla umquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam uirtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetae Reip. omnium amplissimae, a secretis, aut quia nunc una cum uiro clarissimo omnibusq. uirtutibus ornatissimo, Michiaele Suriano Legato, particeps & minister consiliorum omnium ad Philippum, Hispaniae Regem, sis profectus: sed, quia talem te praestas, ut & haec tibi, admodum ampla, atque honorifica, munera iure deferantur, & egregijs animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiae meae, testimonium iudicij, grati uero animi non omnino quale uelim, sed quale possum hoc tem

pore,

pore, monumentum. tu autem istam praeclaram in nos uoluntatem conserua: & , quo instituisti cursu, per directam, maximeq. expeditam, ac certam litterarum uiam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad laudem impetus optime teneo, ita opto, ut sperem; ita spero, ut futurum mihi persuadeam. idq. etiam reliquis praedicare non desino. Venetijs, M D LIIX.

AD . MICHAELEM . GHISLERIVM CARDINALEM

IN . LIBRVM . DE . LOCVTIONE . DEI ACADEMIAE . VENETAE . NOMINE 22

RERVM *humanarum exitus, quam uaria sint hominum consilia, declarant. quod si quis bene cogitat; sequitur, ut idem laudabiliter agat. recte autem agentem, nihil umquam frustrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos optima spe niti, admodumq. firma, quibus, in condenda, atque instituenda Academia nostra, nihil, praeter Dei gloriam, & communem hominum utilitatem, propositum fuit. Neque uero actiones nostrae, ut speramus, eiusmodi erunt, ut hanc ad optimas res animorum nostrorum incredibilem propensionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubium reuocare possit. apparantur quotidie summa cura, & edentur a nobis diuina doctrina referti, qui pietatem, ac religionem complectuntur, illustres libri. & interim, quasi specimen quoddam, aut pignus*

nostrae uoluntatis, egregia quaedam de locutione Dei, ab excellenti uiro conscripta, pijs mentibus, ac sacrarum litterarum, idest uerae gloriae, studiosis communicanda censuimus. quae duabus maxime de caussis, praestantissime uir, tuo nomine decuit esse inscripta: primum, quod, suscepto Academiae nostrae patrocinio, nihil praetermittis, quod ad eam ornandam, augendamq. pertineat; & nos, quae a te officia proficiscuntur, quibus animis, quam libentibus, quam gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq. perspicuum esse cupimus: deinde, quae de Deo loquuntur, ad quem potius mitti aequum fuit, quam ad eum, qui diuina studia in omni suae uitae cursu, cunctis & opibus, & honoribus anteposuit? qui cum uniuersam de Deo, diuinisq. rebus doctrinam accuratissime quaesiuit; tum uero cum ipsa doctrina uitae rationem coniunxit, &, ut omnes rectam, salutaremq. uiam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, studio, consilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obscure fama loquitur de tuis uirtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis, ac certissimis argumentis eximia tua in Christi Ecclesiam merita: colunt te omnes ob doctrinam: imitantur multi ob integritatem: amant ob humanitatem, maximeq. ob rectam, ac simplicem naturam, ab omni fuco, omniq. fastu longissime remotam. praeconem uero tuarum laudum omnibus horis audimus eum, qui summa ipse laude dignus est, Federicum Baduarium, auctorem, & conditorem, Deo duce, Academiae nostrae: cui qudem uiro

ro tum uitae probitas, tum ex assiduo studio doctrina, & ex diuturno rerum usu prudentia fidem, atque auctoritatem in omni sermone conciliat. ipso igitur non modo approbante, uerum etiam hortante, praeclarum de Deo libellum, grauem sententijs, illustrem uerbis, ad te mittit, tuoq. dicatum nomini cum omnibus gentibus Academia nostra communicat. quae cum se tibi, suo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulsa, penitus addixerit, eandem obseruantiam in omni uita praestabit, &, ut eam futurae quoque gentes intelligant, ipso, ad quem omnia referimus, summo Deo opem ferente, aliquo merito consequemur. Tu interim, quando iam hoc tribuisti humanitati tuae, ut nos susciperes; tribue idem constantiae, ut susceptos tuearis, ac foueas; ita tamen, si nos, tuo praesidio, ac studio dignos, idest nostra ingenia in optimis artibus exercentes, nostrasq. uoluntates ad unam uirtutem dirigentes, & audies, & re ipsa cognosces. Venetijs. M DLIIX.

AD. ANTONIVM. CARLONEM

ALLIFARVM. PRINCIPEM

IN. SANNAZARII. POEMATA

23

VT *est praeclarum, ornatissime Princeps, in arte poetica excellere: sic ea cognoscere, quibus ad illam laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficillimum est. fallitur enim, si quis absoluti poetae partes in eo positas arbitratur, ut, cum metiendi carmi-*

nis rationem optime perceperit, cum elegantissimarū uocum supellectilem quasi quandam sibi compararit, addo etiam cum materiem animo comprehensam ordine quodam atque artificio distinxerit, hisce rebus tam quam egregie munitus ad scribendum se conferat. grauiora sunt, quae requiruntur, & ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fontibus haurienda. nam, cum eius consilium, qui hoc in genere elaborat, uel in primis id spectare debeat, ut, uoluptati uersuum utilitate sententiarum admiscenda, nihilo minus lectorē moneat, quam oblectet; monita uero illa plerumque necessaria sint, ut in uitijs summam turpitudinem inesse, in uirtutibus summam gloriam, ostendatur: quo modo hoc sine philosophiae cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, si res exigat, ut aut de caeli stellarumq. ratione, aut de regionum terrestrium ac maritimarum situ dicendum sit: certe hos locos non potuerit, nisi qui Astrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque, si quis huius facultatis studium eo complexus animo est, ut aliquando, quae literis mandare studuerit, ea se speret, ueluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illustraturum; is omnium fere disciplinarum scientiam, quae ad bene beateq. uiuendum pertinent, ne prorsus ignoret, necesse est. Quod si ad assequendum poetae nomen ubertatem illam ingenij a naturam datam satis esse putat; atque hac una instructus, facile audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes uersus uel domi pangere, uel in triuijs ad populi aures effundere; statim ab intelligentibus explodetur, neque solum imprudens aut

aut parum uerecundus. ſed etiam plane ſiultus, ac temerarius habebitur. Quo minus eſt mirandum, ſi, ut hac arte praeſtarent, quam pauciſſimis conti git: cum in omni praeterea liberalium doctrinar um genere plurimi ſemper floruerint. Sed egregiorum poe tarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate, quam priſcis temporibus, paenuriam eſſe conſtat: ſiue quod ſaeculi felicitas illa fuit: ſiue, quod equidem magis exiſtimo, quia non iiſdem, quibus olim, praemiis ad uirtutem nunc homines excitantur. Eorum autem, quos in hoc genere praeſtantes cognouimus, ſine controuerſia primum locum obtinuit uir eximius, & omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius: cuius ingenii monumenta non uetuſtas, non obliuio delebit ulla: ut ex tot Regum triumphis haud paullo clarior, quam ex unius hominis doctrina, atque ingenio, Parthenope ſit futura. Hoc autem, Princeps egregie, tui muneris fere totum eſt: qui, cum ad ſummam generis nobilitatem etiam optimarum diſciplinarum ſcientiã adiunxeris; tamen haec per ſe, niſi accederet ſtudiũ de poſteris bene merendi, quaſi minima iudicans, quaecumque a doctis uiris mandata litteris, digna, quae inter manus uerſentur, exiſtimas, in apertum ut refe rantur, maximopere contendis. Quo nomine ipſi pro fecto Sannazarii manes tibi nõ uulgares gratias habẽt, cum eos libros, quos ille moriens tuae fidei commendaret, peruulgandos diligentiſſime curas. Qui uero ingenuarum artium ſtudiis dediti ſunt, ii ſe tibi tantum debere profitentur, quantum perſolui nullo modo poſſit. itaque a me, qui eodem in aere ſum, petere uidentur,

uniuersorum caussam ut suscipiam, tibique, propter hoc officium, quid omnes de te & sentiant, & loquantur, aliqua ratione significem. Ego, licet ipsa te recte factorum conscientia contentum esse, nihil praeterea requirere, exploratum habeam; tamen, ut eorum honestissimo desiderio ne desim, do me libenter in eam partem, in quam etiam mea sponte propendebã; & ad ostendendum non eorum modo animum, sed etiam obseruantiam & pietatem in te meam, haec ipsa Sannazarij poemata, quae nostris typis edenda curasti, nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic omnia, quaecumque ab eo Latine scripta nunc extant. primum autem erit diuinum illud, quod ipse de partu Virginis inscripsit, opusculum: deinde Christi lamentatio: mox eclogae quinque: quas tamen decem scripserat; sed, e Gallia reuersus, has tantum, quas emisimus, & fragmentum illud, quod post Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut furto surreptis, aut per incuriam suorum, quibus eas discedens crediderat, amissis. sequuntur elegiarum libri tres, epigrammatum totidem. quae omnia tuo inscripta nomini apparebunt; ut eius beneuolentiae, quam Sannazario & uiuo, & mortuo praestitisti, hunc saltem fructum percipias. Venetijs. M D XXXV.

AD.

AD . PIVM . IV . MEDICEM
PONT. MAX.

IN. LIB. REGINALDI. POLI. CARD. DE. CONCILIO 24

O PTIME *consuluit Ecclesiae suae Deus, atque humano generi uniuerso, cum in tanta rerum omnium perturbatione, & extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie* IV. *inter homines constituit, ut omnibus malis prudentia tua mederetur, nosq. a summis difficultatibus, uel impendenti potius exitio ereptos ad summam tranquillitatem, & optatam antea magis, quam speratam felicitatem traduceret. itaque nunc, tuis adducti praestantissimis & consilijs, & factis, maxime uero tua fieti iustitia, quae tibi prima, & antiquissima uirtus est, fuitq. in omni uita, boni uiri ex omnibus Italiae partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi, ad Vrbem confluunt; &, quia tuas omnes curas eo spectare uident, non ut angustis paucorum annorum terminis tuae fructus beneficentiae definiatur, sed ut ad posteros quoque perueniat; hic sibi certam omnium rerum, ac fortunarum suarum sedem domiciliumq. constituunt. me quidem Venetijs, domestico patris mei restituendae antiquitatis instituto, & honeste satis, & commode uiuentem, nihilq. minus, quam de migratione, cogitantem; quippe cum ab egregijs saepe ciuitatibus atque adeo a superioribus Pontificibus semel & ite-*

rum

rum optima inuitatus condicione, nihil tamen umquã noui consilij cepissem; tui Pontificatus fama Romam facile perduxit. nam, cum ab summo uiro, Hieronymo Seripando, cui tua sapientia, debitum iampridem eius integritati, atque doctrinae, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in quibus erat scriptum, cupere te, sacros omnes libros, uel hominum incuria, uel improbitate corruptos, quam emendatissimos peruulgari, uelleq. in eo opera uti, & industria mea; spatij ad deliberandum nihil sumpsi; statim rescripsi, cum tua uoluntas maximae legis uim pro summa tua non modo potestate, uerum etiam sapientia obtinere apud omnes debeat, ita me animatum, ita paratum esse, tibi ut in omnibus rebus libenter obsequerer, susciperem, quaecumque uelles, agerem, & praestarem, quidquid possẽ. Quo quidem tempore non mihi aut ulla nouorum commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos praestinxit: quamquam haec ipsa cumulate & exspectari a tua liberalitate posse, & omnibus praeclare agentibus deferri a te solere intelligebam; sed, cum audirem, eas artes, quarum fructus immortalitas est, longo interuallo te Pontifice coli coeptas esse, suam religioni, ac uerae pietati dignitatem restitui, cedere uirtutibus uitia, rationi amentiam, libidinem pudori, uim aequitati; haec ego sum secutus, haec omnibus & commodis, & honoribus anteposui. Erat praeterea mihi non modo laudabile, & honestum, sed illustre etiam, & gloriosum, uocari a Pio IV. Pontifice

tifice

tifice ad eam curam, ut sanctissimorum uirorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur, emendandis, edendisq. praeessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere, (quis enim bono uiro labor est pro tuenda Ecclesiae dignitate, idest pro communi salute, recusandus?) sed si uitam ipsam profundere opus esset, egregie mecum actum putarem. Atque ego illam sane incredibilem capio uoluptatem, quod, cum praeclarum esse nihil constet, quin idem operosum, & perdifficile sit, hac tamen in re, omnium pulcherrima, ac praestantissima, plane omnes difficultates tua cum excellēs liberalitas, tum singularis sapientia sustulit. quis enim umquam tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, ut exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia rectissimam ad fontem ueritatis uiam ostendit; alij sic emendati, ne qua supersit labes, quae imperitorum animos, obiecta falsae doctrinae specie, possit inficere? quo quidem antea malo nimium grauiter laborauimus: utinam ijs remedijs, quae parantur, omnino liceat conualescere. quod ita facile consequemur, si modo is, qui optimarum, & maximarum auctor, perfectorq. rerum est, affuerit Deus. nam nos quidem, ut opibus ualeamus, ut acumine mentis excellamus, quam tamen infirmi simus ad omnia, nisi praepotentis Dei ope fulciamur, quā plane caeci, nisi eiusdem luce regamur, multorum turpissimus & miserrimus exitus ostendit. quis porro affuturum esse Deum dubitet, si sanctissimam illius doctrinam, quam, praeceptis declaratam plurimis, suo

demum

demum ipse sanguine, suaeq. mortis exemplo comprobauit, non uerbo tantum profitebimur, sed uita etiã, & moribus exprimemus? Hoc tu scilicet, Pie Pontifex, illo primum uidisti die, quo te in excelsa ista Sede, fauente, & approbante diuino Spiritu, omniũ Cardinalium sententia collocauit: neque uero uidisti solum, quod tibi fortasse cum multis commune esse potuit, sed etiam, in quo propria tibi debetur laus, accurate praestitisti. tu enim ipse tua temperantia, iustitia, grauitate, constantia, quales esse alios oporteret, exemplum dedisti. inde manauit statim ad propinquos & affines tuos bene uiuendi disciplina: quorum omniũ incredibilis abstinentia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, & conformauit uniuersam. Nunc in illam curam totus incumbis, ut reliquae partes Ecclesiae, discordia laborantes, omni a te ratione sanentur. serpit enim quotidie longius transalpinum illud malum, a quibusdam primo ignoratum, ab alijs postea neglectum, postremo a nonnullis etiam uehementer auctum. sed, ut hoc placuit Deo, quo uolente, aut saltem permittente, geruntur ea, quae cur ita fiant, caussas indagare nostrum non est: sic eidem placebit, ut imminutam Christianae Reip. dignitatem tua uirtus, & sapientia in ueterem integritatem, splendoremq. restituat. Instat a te indictum, & institutum iam generale Concilium: cuius ea ratio, ea uis, & consuetudo semper fuit, ut, sanctissimi Spiritus interuentu, dissidentes animos non concordia solum, & pace, uerum etiam beneuolentia, studioq. coniungeret. Hoc tu nos, Pie IV. remedio seruabis; errantemq. gregem,

disiectum uaria culpa, tamquam Pastor optimus, ad oboedientiam reuocabis, cōtinebisq. in officio, & obseruantia erga diuinas leges tum perpetua sanctitate tua, unde hauriunt omnes exempla omnium uirtutum, tum uero ijs etiam edendis in hac urbe libris, quorum lectio malas & exitiosas euellit ex animis hominum opiniones, inserit eas, quae si coluntur pietate, & beneficentia, uberrimos, & praestantissimos, & plane salutares: fructus ferunt. Atque huius quidem tanti, ac tam praeclari muneris initium unde sumi aptius potuit, quam ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consilijs ac studijs optime congruit? quid enim tempora, quid status Ecclesiae poscit, quid tu optas, curas ue magis, quam Concilium, quod unicum, & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remedium uidetur? at in hoc libro, quem tuo iussu primum emittimus, proxima ostendtiur ad salutem uia, spes omnis in confessione culpae, in uitae ac morum emendatione, in summa demum Pontificis auctoritate collocatur. Quae cum per se maxima sunt, & curandis Christianae Reip. uulneribus utilissima; tum uero ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate. quis enim, quibus animi bonis, quibus industriae, ingenijque ornamentis abundauerit, qui denique uir, quantusq. fuerit Reginaldus Polus, aut ignorat, aut, si quam modo tantarum laudum partem habet cognitam, non earum memoria, & desiderio uehementer cōmouetur? potest ne quisquam tam inops a iudicio, tam

auerſus ab humanitate, tam plane ferus eſſe, ac ferreus, qui non intimis eum ſenſibus dilexerit, cuius non modo in ſtudijs, in moribus, in ſermonibus, ſed in ipſo plane adſpectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De religione uero, deq. Chriſtiani hominis officio quid ſenſerit, & iudicarit, non aut in uno, altero ue libro ita oſtendit, ut in alijs umquam diſſenſerit: aut ita ſcripſit, ut aliter uiueret: aut ita uixit, ut interdum ſibi non conſtaret: ſed omnia, litteris ab illo prodita, ſine ulla exceptione ſemper laudarunt, hodieq. laudant boni, & ſapientes uiri: quorum directa ad ueritatem ipſam, ideſt ad unam Dei gloriam ſententia nec obtrectandi ſtudio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentia, aut ambitione mutatur. Vitae uero totius inſtituta, & excellentem in omni actione, omnique fortuna pietatem, utinam, quam facile nouerunt, tam libenter imitarentur multi. Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam, & beneuolentiam qui aſſequuntur, proxime ad felicitatem putantur accedere. at ille haec omnia apud Henricum, Britanniae Regem, & iure propinquitatis, & multo etiam magis ſua uirtute cum poſſideret, ultro contempſit, ne turpiſſimas Regis actiones, & aduerſantem Chriſti Vicario ſententiam probare, aut etiam adiuuare cogeretur. Patauij diu uixit, quamquam erat habitu naturae prope diuino, liberalibus tamen diſciplinis uehementer deditus: &, cum eloquentiae, atq. philoſophiae pari ſtudio flagrauerit, in utra tamē magis enituerit, non facile eſt exiſtimare. illud certe conſtat, qui uel meliora, uel ornatiora ſcriberet, hac homi-

minum memoria exstitisse neminem. quamquam id ei propositum fuit, eo direxit cogitationes omnes, atque curas, ut philosophiae scientiam non tam scriptis, quam uita ostenderet. itaque maior, atque excelsior Pataui in tenui, & humili fortuna fuit, quam cum in Regno omnibus copijs, & ipsius maxime Regis gratia floreret. Hic, hic nimirum uerus est, ac praestantissimus optimorum studiorum fructus, si quis a se ipso pendeat, si temporum uicissitudines non extimescat, si aduersus hominum iniquitates, fortunaeque iniurias ratione, & uirtute pugnet. quam in Polo constantiam, & sapientiam fuisse, quis ignorat? metuendae erant a Rege potentissimo insidiae, metuenda uis; propterea quod, suscepta Ecclesiae caussa luculento illo de Pontificis auctoritate libro, susceptum simul a se grauissimum eius odium intelligebat. deserebatur etiam quotidie magis a re domestica, fortunis exclusus amplissimis. nemo tamen eum deiecto, aut demisso sensit esse animo, nemo uidit umquam tristiore uultu. in sermonibus, in consuetudine, in conuictu, in tota denique uitae ratione tranquillitatem mentis, quam habuerat antea, perpetuo retinuit. Nec defuere, quae numquam sperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita uirtutibus praemia. nam, cum ita uiueret, ut in uno Deo omnia poneret, cetera, quae mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret; cumque in illa Patauini gymnasii celebritate, domesticis otij sui finibus contentus, paucorum admodum consuetudine uteretur: breui tamen, ut sibi uiam facile uirtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia, tempe-

rantia, doctrina, ut ad aures Paulli. III. Pont. Max. peruenerit. qui cum esset ea mente praeditus, ut nemo umquam magis de ornanda egregijs Cardinalibus Ecclesia cogitauerit; eo iudicio, ut nemo in delectu errauerit minus; commotus multorum non dubio sermone, Reginaldum Polum, disciplinae Christianae renouandae caussa, cum praestantibus aliquot uiris ad Vrbem acciuit: eumq. paullo post non petentem, non optantem, prope etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cum alios antea, se ipsum uicit omni genere laudis. Omitto singularem illam, cui par oratio reperiri nulla potest, in caede matris acerbissima fortitudinem, atque constantiam. unicum illi contra omnes iniurias, omnesque calamitates conscientia praesidium fuit: & in aduersis rebus iam antea didicerat esse fortis. grauitatem eximiam, pari comitate conditam, mansuetudinem, prudentiam, benignitatem in subleuanda miserorum inopia non attingo. communia sint haec, in quibus tamen praecipua quadam laude Polus excelluit. uenio ad id, quod a Cardinalis persona proprie postulatur. Nam, ubi primum sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille mentem, ut multi, cum fortuna mutauit; non sericam uestem, non argenteam supellectilem, non denique illustrem aliquam, aut opimam prouinciae praefecturam appetiuit; sed, contempta prorsus rerum humanarum specie, diuina studia, quae antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus, de tuenda Pontificij iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustanda ueritate dies noctesq. cogitare coepit. quan-

tum

tum enim in ea philosophia, quae a sensibus ducitur, erroris insit, atque obscuritatis, cum antea non ignorasset, tum uero, totus ad eam philosophiam traductus, quae caelestium bonorum cognitionem parit, clarissime perspexit. iam, illam, quae colligitur ex rhetorum praeceptis, eloquentiam, in qua prater ceteros antea floruerat, neglexit penitus, inanemq. duxit, cum sacrorum librorum uoces, non aurium uoluptati seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrantes, exaudiuit attentius. Nec uero quidquam habuit antiquius, quam ut a sanctissimis Ecclesiae legibus discedentes, quoquo modo ad sanitatem redirent: cum ipse multos cohortatione sua, consilio, doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia converteret. Incidit tempus, cum de sufficiendo post obitum Paulli III. Pontifice habenda Cardinalibus deliberatio esset. affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis, & ambitionis expers, ut, maiore Collegij parte Pontificatum ad eum deferente, non statim assenserit, differendamque rem tantam in posterum diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot horas Cardinalium consensum: sin minus, omnino sibi, quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiam in eo Conclaui praeclara quaedam de officio Pontificis: quae cum alijs eius libris, quos Ioannes Moronus, Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuamq. uitae innocentiam clarissimus, accurate seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cum spirare adhuc mens illa diuini homi-

 nis,

nis, & uigere uideatur; afficimur non tam praeceptis, atque doctrina, quam recordatione tantarum uirtutum, quas in illo uidimus. Vitae clausula fuit, in qua ostendit lumen animi, ingenijq. sui, Britannica Legatio. nam, cum in illa insula per annos multos, duorum Regum imperio, Henrici primum, deinde Odoardi, eius filij, legitimus Dei cultus intermissis optimis ritibus, obsoleuisset; cumq. interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandae pietatis, & religionis attulisset; uisa est unius maxime Poli sapientia rectam errantibus uiam monstrare posse, adiuncta praesertim auctoritate tanta, quantam nec sine uirtute dignitas ulla pareret, nec sine dignitate uirtus. in ea legatione optimos Reginae sensus confirmauit; principibus uiris, & multitudini, persuasit, ut nouam haeresim, Henrici nefaria libidine inductam, abijcerent, ueterem sacrorum disciplinam, rationemq. susciperent; cum Ecclesia, si salui esse uellent, in gratiam redirent: unum esse Romae, potestate summa, Christi Vicarium, in quo creando commotae Spiritu sancto Cardinalium mentes, ex uetere multorum saeculorum instituto, tradita per manus consuetudine, consentirent; quaecumque ille sanciret in terris, ea firma & rata in caelo esse: cetera communi saluti uehementer aduersari, hominum seditiosorum, uel Satanae potius ipsius inuenta, ut genus humanum, si possit, uniuersum perdat, suaeq. socios habeat plurimos infelicitatis &, culpae. Mansit in officio, & fide, quam diu Polus, & Regina uixerunt, Britannica natio, utriusque innocentia, & sanctitate, alterius etiam ser

moni

monibus, praeceptisq. commota. Postea, cum utrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mens, ad caelestis uitae praemia uocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens, destituta consilijs, quibus antea nitebatur. iamq. ad finitimas nationes peruasit haec pestis, & dira contagio, nec uideretur posse consistere, nisi tua, Pie. IV. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti indicto Concilio, Romae omnibus rebus ad rationem, aequitatemq. reuocatis. Quod uero etiam eorum scripta, quos in beatorum numerum iure olim Ecclesia retulit, integra, deletis omnibus maculis, peruulgari iubes: quod excellentem nobis Reginaldi Poli, amissa eius uoce, doctrinam restituis: mirum est, quam uehementer adiuues communem caussam, quantum se tibi pro ista mente, istaq. cura omnes homines debere fateantur, quantam ab ipso Deo, qui tibi nostram salutem commisit, gratiam, & beneuolentiam ineas. Haec sunt illa merita, quibus hominum uita, breuissimis circumscripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur; haec illa, numquam satis laudata, ueterum Pontificum instituta, quibus hanc nobis Ecclesiam tam praeclare fundatam, exstructamq. reliquerunt. quae utinam, sicuti propria tua sunt, ita perpetua esse possent. nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam uitam, idem sit optare nobis perpetuam felicitatem. nec uero cuiquam bono uiro tanti est huiusce lucis usura, quin de sua detractum aliquid uita libenter, si possit, in tuam conferat. sed, quoniam hac lege huc omnes ingredimur, ut aliquando discedamus; nec licet nobis in te

uno singularem condicionem pro tua singulari beneficentia postulare: saltem, ut quamdiutissime te praesente perfruamur, & petimus a Deo supplices, & futurum pro summa eius erga nos clementia confidimus. magna enim sunt, quae iam inchoasti: maiora tamen, quae mente designas. nihil uulgare cogitas, nihil humile, nihil angustum: metiris omnia tua dignitate potius, quam communibus exemplis. praeclare. non enim Pontificiae laudes in mediocritate uersantur: nec decet, qui potestate, & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab ullo homine recte agendi cupiditate, studioq. superari. In te igitur, Pontifex Max. primum tuendae, atque amplificandae religionis, deinde eius otij conseruandi, cuius auctor, & custos antea fuisti, sita spes omnis est. a te honesta studia, a te liberales disciplinae, a te ipsa uirtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregie, perpetuo facies, ut omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foueas; urbem Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes; ciuitatem, tui studiosissimam, superiorum temporum calamitatibus afflictam, perpetua benignitate recrees; denique tollas aliquando ex imperitorum animis dubitationem illam, quae laudabilia multorum studia remoratur, utrum res maximas fortuna possit sine uirtute perficere, an uirtus, quo contendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentires ipse, ostendit iampridem tuae uitae ratio: nunc, ut omnes idem sentiant, facile unus praestare potes, restituta ijs artibus dignitate, quae te talem, tantumq. fecerunt, ut, quales ipsae, quan-

taeq.

taeq. essent, ope tua, studioq. omnes mortales intelligerent.

IN. LIBRVM
FRANCISCI. VARGAS
DE. IVRISDICTIONE. EPISCOPORVM
ET
SVMMI. PONTIFICIS
AVCTORITATE

IN *Tridentino Concilio, singulari, atque diuina* PII *Quarti Pont. Max. sapientia constituto, cum aliae res, uel antea parum exploratae, uel astutis hominum consilijs immutatae, atque corruptae, in consultationem controuersiamq. uenerunt: tum uero grauis illa, & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum, & summi Pontificis auctoritate exorta quaestio est. qua in deliberatione cum ita Patres illi, uitae innocentia, doctrinaq. insignes, dissiderent, uix ut aliquando res conuenire posse uideretur: Pastor optimus, ut est animo semper ac mente in grege seruando, tuendaq. communi salute defixus, incubuit in eam curam, ut, adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus, hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas, Catholici Regis Oratoris, in maximis rebus antea saepe spectata uirtus erat: expedire in primis Reip. uisum est, talem uirum, cum tanta res ageretur, interesse. Qui cum esset accersitus a Pontifice, rogatusq. ut ea diceret, quae ad Apostolicae Sedis dignitatem, idest*

ad Christi gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere uehementer duceret: sententiam dixit grauissimis ornatissimisq. uerbis, ea doctrina refertam, ut nihil aut e sacris litteris, aut ex antiquarum legum, Canonum ue fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria, scientiaque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus aetatem fere totam contriuit, experientia comprobasse uideretur. excepta est perattentis animis eius oratio: magnaq. est omnium Cardinalium, praecipue uero ipsius Pontificis, cuius ut potestas, ita iudicium, sapientiaq. eminet, assensio consecuta. Et, quoniam, quae tum quisque sensit, eadem ut mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex adiuuandae cupidus publicae caussae iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius placuit, ut eius Responsum (sic enim inscriptum est) impressum ederetur. Est hoc quoque PII Quarti diuinae liberalitatis, ac beneficentiae, ut, unde aliquid ad commune commodum emanare possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impertiri, quod angusti, ieiuniq. nimium animi est, sed peruulgari ad omnium gentium utilitatem uehementer curet. porro, si nihil est religione utilius, quae beatam, aeternamq. uitam una largitur: quantam ijs debemus gratiam, qui suam industriam eo totam conferunt, ut, nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicam, an improbitas peperit? confutatis, ueritatem ipsam suae doctrinae lumine ita patefaciant, atque illustrent, ut a nemine iam, nisi plane impio, uocari in controuersiam possit? quod in hac maximi ponderis quaestione, quae

per

per aliquot menses plurimorum hominum ingenia, mentesq. torsit, Francisci Vargas praestanti beneficio consecuti sumus. uir enim egregius laboranti publicae caussae multis nominibus opem tulit, doctrina primum, tot annorum studio collecta; deinde prudentia, quam a natura acceptam diuturnus rerum maximarum usus uehementer auxit; tum integritate uitae, sine qua inanis prudentia, perniciosa etiam doctrina omnis est; postremo auctoritate tanta, quantam capere uidetur ea persona posse, quae pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo Quincto, eiusq. dignissimo filio Philippo, Catholico Rege, grauissimis in muneribus, ac legationibus primarijs, temporibus difficillimis, diutissime tractata sit. haec igitur ubi coniunguntur omnia, quae per se singula in paucis excellere uidemus: praeclarum quiddam, atque excellens fieri necesse est. nec nos ueremur, cum haec simul uniuersa tali uiro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiusq. scripta, cum legentur, ita exspectationi non respondeant, ut ei falsam affinxisse laudem uel gatiae caussa, uel iudicij errore uideamur. perfecta uirtus laudem quasi fructum non quaerit; cognita, testimonio non indiget. id ipsum, lector optime, tum ex hoc Responso, quod nunc, a multis iam expetitum, exit; tum ex reliquis eiusdem libris, qui propediem, ut spero, consequentur, facile iudicabis. id modo unum exopta, ne propensam ad bene merendum uoluntatem casus aliquis impediat, aut ualetudinis moretur infirmitas. Romae. M D LXIII. *Kal. Oct.*

AD

AD. CAROLVM. BORROMAEIVM CARDINALEM

IN. D. CAECILII. CYPRIANI. OPERA 26

MAGNA *in molestia uersor, Carole Borromaeie, praestantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio* IV. *Pontifice, cuius & benignitas; & sapientia, ueterem dignitatem restituere bonis artibus facile poterat, uereri saepe cogor, ne publica incommoda, & aduersi communium temporum casus, cursum optimae uoluntatis impediant; maximique inter homines operis, atque pulcherrimi perfectionem desideremus. nec uero, ubi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est. optimis rebus difficultatem afferunt uitia nostra, ita Deo permittente, ut aliquando resipiscamus. nam, si homines intelligerent, quod tu optime intelligis, Borromaeie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit, ab uno Deo exspectare omnia, inania ducere, quae a nostris consilijs proficiscuntur: primum illud consequerentur, ut iucunde uiuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem principes uacant: deinde, quae metuere solemus aduersa, ea uel nulla umquam acciderent, uel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim a nostris ingenijs, opibusque secundas res petimus; dum & magnificas aedes, & ingentem agri modum, & auri, argentique uim, quae ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus; eaque consecuti, quasi nobis da-*

ti

ti sint obsides perpetuae felicitatis, ita nihil timemus incommodi; destituti saepe diuino praesidio, iure plectimur, e maxima laetitia in maximos luctus, miseriasque coniecti. uterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiam multa suppeterent. Vidimus, graui Christianae Reip. damno, ardentem diu ciuili bello Germaniam: cum exitiosa discordiarum semina, mentibus iniecta multitudinis imperitae, principes ignari quid exsistere malorum posset, auctoritate, opibus, armis denique fouissent. inde sibi plebs infima, ut est cupida semper nouarum rerum, licentiam arbitratu suo uiuendi, simulatione ac specie religionis, arripuit. ex eo nequitia primum, & incestus, deinde uis, rapinae, caedes, quaeque proposita impunitate nascuntur mala, passim consecuta sunt. pendent enim a diuinis humana iura. illa si contemnamus, haec non facile tuebimur: illa si labefactentur, haec statim corruent. sublato igitur, qui per tot saecula uiguerat, summi Dei cultu, perturbata sacrorum rituum uetere disciplina, locum suum retinere diutius nec honestas, nec pietas potuit: periјt fides, & omnis inopiae subleuandae consuetudo: illa uero, minimi pendentis humana omnia, uni Deo seruientis animi demissio, qua nulla magis hominem Christianum uirtus decet, quae, tamquam hesperus, aut lucifer inter sidera, sic ipsa inter uirtutes reliquas praecipue fulget, exstincta penitus est. tum & domestica bella, populis uarie dissidentibus, exorta; & externis hostibus, Christiano semper nomini crudeliter infestis, ad uniuersorum perniciem patefactus aditus

est

est: quosque antea tot ciuitatum, ac principum, integrae uires, atque coniunctae facile sustinere irruentes; ac repellere potuissent, nunc ut eorum impetum imminutae, atq. distractae, ferre possint, sperandum uix est. Quid reliquae prouinciae? satis ne ualent, & alieno malo doctae sibi cauent? immo, quasi sit in dolore uoluptas, in exitio salus, ita se libenter in eandem flammam pleraeque conijciunt. uincere iam coepit humanam medicinam morbus: proxima quaeq. corrumpuntur: nec iam ullae possunt aut artes hominum, aut uires tantam pestem a finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florentissima, semper hostium religionis expultrix, semper inuadentibus Ecclesiam monstris inimica, nunc, alienatis multorum animis, deformata domesticis cladibus, adspectu miserabili, paene procliuis ad perniciem labitur. nec periculo uacant finitimae gentes: quae si forte, quod auertat diuina clementia, insanire coeperint; uerendum est, ne malum erumpat, quod ferri non possit. nec uero nos, nisi praesidio nitamur innocentiae, quo uno seruari possumus, & uincere, uel excelsa asperrimarum alpium iuga, uel amnes rapidi, aut munitae arces, lectaeue militum copiae defendent. communibus remedijs communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute publica, exquisitam quandam, & plane singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iampridem uitae ratio Deum offendit; eadem placabit emendata. huc igitur studia conferenda: huc intendendae sunt curae. quod quamquam ad omnes pertinet, cum in communi prriculo com-

commune officium requiratur : praecipuae tamen eorum partes uidentur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tamquam in specula, constituti, oculis patent omnium mortalium, ut nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quaeramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in caelum aperuerint primi illi nostrae religionis antistites, quos ecclesiis moderandis praefecerat Deus : reperiemus eos, tamquam in hac uita peregrinarentur, ita semper, obuia quaeque contemnentes, ad caelestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se uocare numquam desinit, adspectum, amplexumq. properasse. quam multos e sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria uetustatis licet eruere, quorum omnes uitae partes ea, quae nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsulium, carcer, mors denique illustrauerit : cum saepe in maximis incommodis, atque adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi laetitia superante, quam hoc suaue est, dicerent, & immortali Deo pro tam insigni munere gratias agerent. Non longe abeamus. est ne quisquam, aut esse potest beato Caecilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut uitae sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quam ille se gessit in omni uita abstinenter, & pie? in Episcopi autem officio, ac munere quam non attigit, immo quam non absoluit magno dignam praeside uirtutem? exstant de eo prodita litteris, aeterrnaeq. consignata memoriae praeclara sanctorum hominum testimonia : sed
in

in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. uitae illius prope animatam imaginem in libris, quos reliquit, uerissimis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiae Catholicae dignitate? quam seuerus in retinenda uetere disciplina? quam acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quae sententiarum grauitas, uerborum uis, doctrinae praestantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupiditate summi boni, qui non excitetur, & quasi facibus admotis incendatur, cum eius epistolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quam uberes, quam salutares? docemur exoriri calamitates omisso ueri Dei cultu; haereses gigni Pontificis auctoritate contempta; qui uirginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita esse maxima in caelo praemia; qui Ecclesiae praesit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita tectum, ut insidijs minime pateat communis inimici. plane omnes ueterum philosophorum libri, praecептis referti comparandae uirtutis, si cum Cypriani sermonibus conferantur, inanes, & paene pueriles uidebuntur. Sumantur in manus, quae de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quae resident in mentibus nostris, auaritiae sordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem sentiemus. Grauis est, & late patet inuidiae morbus: at hic rationibus egregie curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & aerumnis, quibus proposita est hominum uita: praeclaram

audia-

audiamus Cypriani uocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malum praeter culpam umquam duxerunt, & cum illo immenso sempiternae uitae lucro libenter omnes huius exiguae uitae fructus commutauerunt. Exstat etiam ad Martyres, primum, ut cum dolore pugnent, acerbissimisq. cruciatibus forti animo resistant, prudens & pia cohortatio; deinde, quod morte uitam quaesierint, & ex hostibus Dei uictoriam reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque uero aliter sensit, aut sui dissimilem se praebuit in extremo uitae die: sed, cum ita semper uixisset, ut obscure, inglorieq. decedere non posset, ita decessit, ut hoc uno uel obscurissimā uitam illustrare posset. Multa praetereo; nec sane persequi conor omnia; ne suscepisse hoc uidear, ut Cyprianum debitis ornem laudibus: quod, ut ego sentio, uel pro eius dignitate nemo, uel solus ipse praestare posset. Verum haec me commemoratio cum ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficij tui magnitudinem, & praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nunc in ueterem illam integritatem, ac speciem, acersito etiam Verona mirae uetustatis exemplari, accurata doctorum uirorum industria restituerentur. quo sane nomine, incredibile dictu est, quantum se tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neque nunc primum, neque hoc uno tuos ad laudem impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te praestiteris in patria, qualem in Ticinensi

gymnasio, cum, nihil praeter uerum decus, ueramq. gloriam cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinae uiro, iuris prudentiam publice profitenti, operam dares. sint haec in tuis laudibus minima: non quia, si spectentur sola, maxima uideri non debeant: sed minora maioribus obscurantur: & angustior ille fuit priuatae uitae campus, quam ut in eo tua uirtus commode posset excurrere. itaque, Romam traductus ad publica negotia, parem facultati materiam nactus, dum te fingis quotidie ad exemplum sapientissimi Pontificis, auunculi tui, quotidie te ipsum uincis bene agendo, adiuuante naturam imitatione, quemadmodum sine praestanti natura parum proficeret imitatio. ab hac disciplina fluxerunt illa, quae quam paucis contingant omnia, ignorat nemo; in consilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, seuerissimis omnia continentiae legibus adstricta: ut ab eius personae, quam sustines, dignitate numquam oculos deflectere, sed illud perfectum, absolutumq. decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assidue spectare uidearis. Iure igitur quotidie tibi summae res a summo Pontifice committuntur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quendam in tantis horum temporum tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conferunt omnes boni. tuum est, egentem patrocinio communem caussam suscipere; & opinari, quod auunculus tuus, immortalitate dignus, iampridem sibi persuasit, egregieq. praestitit, duas maxime res a Principe uiro postulari, unam, ne quid reprehen-

prehensione dignum committat; in quo tu excellis omnium consensu; alteram, ne quid laude dignum praetermittat; quod aliquanto est optabilius, atque praestantius. nam, uacare culpa, est illud quidem, his praesertim moribus, egregium, eiusmodi tamen, ut in priuati hominis condicione subsistat, ad principis ornamenta non perueniat. uera uirtus actione gaudet; uim suam longe lateq. diffundi, & propagari sua bona cupit; eoq. ipso alitur, & augetur. ceterae enim res, cum communicantur, minuuntur: ex uirtute quantum ad alios manat, tantundem ad ipsam accedit. Quae tibi profecto saepe in mentem uenerunt; neque haec melius cuiusquam oratio, quam tu uita exprimis. me tamen cum incredibilis quaedam erga te obseruantia, ut Cypriani libros tibi inscriptos emitterem, adduxisset, eadem impulit obseruantia, & perpetuus in ipsam uirtutem amor, ut haec scriberem. tibi enim, quamquam neque cohortationi tua bonitas, neque admonitioni prudentia locum relinquit, uerumtamen, ut studio meo satisfacerem, liberales disciplinas commendare cupiebam: reliquis autem, qui haec legent, quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset, significandum arbitrabar.

IN . EDITIONE
CONCILII . TRIDENTINI 27

QVI de Catholica fide recte sentiunt, fatentur omnes utilissimum fuisse humano generi, atque adeo salutare Concilium Tridentinum, quod eximia sum-

mi Dei erga nos clementia, Pij IV. Pont. Max. sapientia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui praefuere, uigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum absolutumq. uidemus, ut exitiosam illam animorum pestem, quae quotidie serpebat latius, nunc quidem aliqua iam ex parte compressam esse, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confidant. quo merito gratiae sunt habendae primum immortali Deo maximae, unde bona manant omnia, deinde Pio IV. qui hoc spectauit unum, & in hoc potissimum ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, ut cõmunibus malis generali Concilio mederetur: quo saepe remedio Christiana Resp. erumpentibus uitijs occurrit, & impendentes ex dissensione, atque discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distribui per orbem terrarum, ad propagandam ueritatem, & diuulgandam Ecclesiae Catholicae sententiam, necesse est. itaque nunc eduntur puri Canones, & ipsa Decreta, cum appendice nulla; tantum ut ea cognoscantur, quae primum Sacrosancta Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, deinde Pontifex ipse confirmando seruari pariter ab omnibus in perpetuum iussit. nam reliqua Concilij acta, diligentissime per scribas publicos in ipso Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, ut, quaecumq. res in controuersiam uene-
rit,

rit, quaecumque uel sententia dicta, uel oratio habita sit, omnia denique agitata, quaesita, deliberata, suo quidque loco, distincte, & abundanter exponantur. Interim accipe summam rei, lector optime, quae ad salutem uehementer pertinet: uniuersam uero Tridentini Concilij, trium Pontificum distinctam temporibus, historiam, eodem, cuius ad gloriam haec omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem exspecta. nullam enim tanti negotij partem ignorare, non modo iucundum est, uerum ad multa etiam utile, & accommodatum: quod aliorum Conciliorum lectio declarat. Romae, M D LXIV.

CLEMENTI . MONILIANO CARDINALI

CVM tibi, Clemens Moniliane, Cardinalis amplissime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuae benignitatis argumentum illustrius, quam quod ingenij, doctrinaeq. tuae thesauros, cum quibus nihil comparo, saepe mecum uel scriptis, uel sermone communicas. quis enim est ita deditus rerum humanarum studijs, itaq. falsae uoluptatis delenitus illecebris, quem tua uox ad caelestium bonorum contemplationem, admirationemq. non facile conuertat? quem tua pietas, non adumbrata leuiter, sed expressa moribus, dictis, scriptisq. tuis, ad uerae uirtutis amorem non traducat. Quae cum ipse mecum cogito, quo nihil ad meam utilitatem facio libentius; ita mihi gratulor, ut ad multos, atque etiam, si fieri possit,

ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis nostrae primũ est, prodesse quam plurimis. ad hanc nos uoluntatem, & consuetudinem informauit, hac nos erudijt disciplina magister omnium sapientissimus, aeternae salutis auctor & largitor, Christus. itaque, cum uolumen illud tuum Theologicarum Disputationum saluberrimis, sanctissimisq. refertum documentis, anno superiore multis efflagitantibus impressum, tuaq. mox industria ita locupletatum, ut aliud prope uideri posset, accurate legissem; admiratus rerum praestantiam, copiam, uarietatem, ordinem; praesertim uero duos illos, nuper additos tractatus admodum egregios, unum de Caelibatu, alterum de peccatis, quibus ne optare quidem melius quidquam licet; contendere a te coepi, ut eundem librum iterum ederes, & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundissimo; pestiferis autem haereticorum opinionibus, latius quotidie serpentibus, pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximam tribuit, obsisteres. In quam sententiam cum tu iam antea tua sponte propenderes; (nihil enim tibi uel est, uel fuit umquam Sedis Apostolicae dignitate carius, nihil animarum comuni salute antiquius; eo spectant studia tua; eo dirigis omnes curas:) factum est, non tam meis, quam coniunctis multorum precibus, ut exirent denuo lucubrationes tuae, & frueretur non modo aetas nostra, sed etiam posteritas ipsa, minimo suo labore, maximis laboribus tuis. Cum enim tibi proposítum fuerit, ea, quae ad uitam pie sancteq. traducendam Christiano homini necessaria plane sunt, quae innumera-

numerabilibus prope libris dispersa, nec interdum satis dilucide traduntur, in unum ita colligere, ut confusis ordinem, obscuris lumen, dubijs certam notitiam redderes; id ita consecutus es, ut hoc tuo libro, quod ad res attinet, nihil uberius, quod ad uerba, nihil breuius; addo etiam, quod in breuitate difficillimum est, nihil planius, apertius, cōmunius esse possit. Quo quidem nomine & tibi, & Christianae Reip. uniuersae tantum gratulor, quantum res ipsa postulat: postulat autem, quantum cogitatione uix quisquam comprehendere, uerbis quidem assequi nemo potest. Romae, M D LXV. mense Sept.

AD. ILL. ATQVE. EXCELL. IACOBVM. BONCOMPAGNVM

IN. ORATIONIS. CICERONIS PRO. ARCHIA. POETA COMMENTARIVM

Cvm mihi tuae primum uirtutis, ac dignitatis, deinde eius, qua me es complexus, beneuolentiae in mentem uenit: (uenit autem saepissime) tibi quidem animo ac mente pro meo erga te singulari studio uehementer gratulor: ego autem, ut eius felicitatis, quae in hominem cadere possit, haud minimam partem assecutus, laetitia fruor tanta, quantam animus meus capere maximam potest, rursus cum recordor, omnibus ad te quotidie honoris caussa confluentibus, quorum ego in te colendo atque obseruando nemini concedo, me unum tribus fere mensibus ad te non uenisse;

quamquam intermissi caussas officij, ut opinor, habeo satis iustas, uel calores perpetuos, quibus maiores non meminimus, uel aetatem, imbecillitatemq. meam; quarum altera quietem postulat; altera non modo postulat, uerum etiam flagitat; peccasse tamen mihi uideor; & quasi excusationem accusatio uincat, ita sensibus angor intimis, & in grauissimo dolore uersor. Atque haec quidem aliquanto etiam acerbior cogitatio esset, nisi perspecta mihi & cognita naturae tuae facilitas, & singularis humanitas certam plane spem afferret, nihil mihi obesse apud te, nihil detrahere prorsus aut de amore tuo, aut de iudicio absentiam meam. quod quidem abs te, artium optimarum a pueritia studiosissimo, eo facilius debeo impetrare, quia non ego, ut alij, feriatus aestu maximo sum, non me languori, non inertiae, aut desidiae tradidi, nec rursus quibusdam uoluptatibus, quae cum ab aetate mea, tum etiam a uoluntate abhorrent, operam dedi, sed ad explanandas Ciceronis orationes ex instituto meo totus incubui. quid autem his tribus mensibus, quibus uacationem sibi quandam a negotijs plerique sumunt, ego in hoc negotij genere, omnium, ut arbitror, nobilissimo, praestiterim, cum cuperem te intelligere, ut quasi rationem otij mei redderem, feci ut ad te mitterem non quas a quo die ad te ueni orationes explicaui; ne molesta fortasse in magnis occupationibus, aut parum iucunda tibi copia esset; (decem enim illae omnino sunt) sed unam tantum, eamq. satis breuem, pro Archia poeta, sane luculentam, & ornatam: in qua studia illa, quae ab humanitate nomen acceperunt,

quibus

quibus uterque nostrum mirifice delectatur, in caelum laudibus extolluntur. Equidem spero fore, ut, quemadmodum ego, cum interpretabar, uoluptate me perfundi maxima sentiebam; sic tu, cum & ipsam orationem, & meam simul interpretationem leges, (simul enim utramque mitto) non minorem animo uoluptatem capias. quod si ita erit, uberrimum tulisse me fructum industriae meae putabo: &, quod operis superest, ad id eo fiam alacrior, quo tibi magis, multas uirtutes cum litterarum gloria coniungenti, quam ceteris, haec studia colentibus, placere & probari mea scripta uelim. Opto ut ualeas, meq. ut facis, perpetuo diligas. Ex aedibus, pridie Kal. Oct. MDLXXII. 1572

AD. EVNDEM. ILL. ATQ. EXC.
IACOBVM. BONCOMPAGNVM
IN. HIPPOLYTI. CAPILVPI
VERSVS

SAEPE mihi, clarissime, ac praestantissime IACOBE, uenit in mentem gratulari, quod Romae sim: non quod urbis ornamenta, & illa, quibus multorum oculi pascuntur, antiquitatis miranda uestigia me capiant, quae tamen numquam contempsi: sed quod in ea ciuitate uitam agere, quae otio, libertate, copia rerum omnium, omni denique uirtute, uirtutumq. principe iustitia floreat, & in qua haec ipsa uel eadem perpetuo, uel etiam praestantiora, GREGORIO XIII. Pont. Max. fore uideantur, ita iucundum est, ut ad summam felicitatem prope nihil deesse uideatur.

tur. Haec ego mecum ſaepe libenter cogito, multo etiam libentius, cum illud addo, frui me beneuolentia tua, eſſe in clientela tam illuſtri praeſtantis ingenio, honore, auctoritate iuuenis, ea nobilitate ornati, quae uera demum nobilitas eſt, cum ab una uirtute, ſummisq. erga remp. ſtudijs, ac meritis originem ducat. Nec uero, quae meae ſunt partes, ne me tanto bono prorſus indignum praebeam, eas ut quisquam iure deſideret, committo. quamquam enim, diſpari fortuna, paria eſſe officia non poſſunt; gratiae tamen referendae facultates multae ſunt. quarum illa fortaſſe non poſtrema: equidem ea uehementer delector; tueri memoria beneficium; commemorare, ubi locus eſt: cui debemus, eius cauſſa uelle omnia, praeſtare quae poſſumus: denique non amore, non ſtudio, non obſeruantia deeſſe. Quid illud? non ad officium pertinet, atque adeo inſigne quoddam officij genus eſt, eo de homine, a quo beneficium accepimus, quid alij ſentiant, aut loquantur, in primis animaduertere, & eos, qui a certo ſenſu, ueroq. iudicant, beneuolentia complecti; qui obtrectant, & quibus recte iudicandi facultatem adimit inuidia, ab ijs animum abducere, refellere falſa, uera praedicare. Sed haec opinionum, & uoluntatum diſſimilitudo, quam pauci effugiunt, in tuo ſtatu ne accidat omnium florentiſſimo, tu quidem cum alijs uirtutibus, tum uero probitate, modeſtia, lenitate conſequeris. una omnium uox, unus de tua laude ſenſus eſt. quo tamen quisque ſapientior, aut eruditior, eo te magis & diligit, & laudat. qui cum ſint multi, ex eo tamen numero uidi in

primis

primis excellere magna ſapientia, ſumma religione, moribus integerrimis Epiſcopum, poetica uero laude antiquis illis uatibus quamſimillimum, Hippolytum Capilupum: cuius ego conſuetudine, doctiſſimisq. ſermonibus, ſi mihi, quantum per eius humanitatem licet, tantum per mea ſtudia liceret, fruerer horis omnibus incredibili uoluptate. interdum tamen una ſumus: & quia certamus amore erga te; ideo fit, ut eo magis inter nos amemus. atq. ille, totus ad tuam amplitudinem, & gloriam incumbens, aſsidua tuorum ſtudiorum, tuarumq. laudum praedicatione non contentus, cum tuae uitae rationem luculentis quoq. uerſibus explicaßet, eosq. mihi oſtendiſſet; in quo humanieatem, ac beneuolentiam eius agnoſco, iudicium, quo praeſtat, fortaſſe poſſum requirere: admiratus doctrinae uarietatem, ſingulari ſermonis elegantia coniunctam, artemq. miram cum praeſtanti natura ita contendentem, ut neutra alteram uincat, utraque pariter excellat, putaui me commode facturum, ſi, dum animi cauſſa propinqua loca ita peruagaris, ut a tuo comitatu Muſas, elegantioresque litteras non diſiungas, eos ipſos uerſus, nondum editos, & adhuc quaſi parentis in ſinu commorantes, euolare ad te ſinerem mittente me. poſtulat enim hoc anni tempus, ut otium iucunda aliqua re fallatur. quod ſi ad iucunditatem fructus additur: quid magis expetendum? at in hoc opuſculo utrumque cognoſces, optimeque perſpicies: meum autem hoc officium, ut ſpero, uehementer probabis. Ego interim commentarios meos in Ciceronis Orationes, biennio ante inchoatos,

tos, hieme proxima ſuperiore ad exitum adductos, perpolire conor, & ita corrigere, ut addam multa, nonnulla detraham, pauca quaedam mutem. res eſt magni ſane laboris, mihi praeſertim, numquam intermiſſa tot menſium opera iam defatigato, ac paene confecto: ſed addit uires Maximi Pontificis egregia benignitas, meq. etiam, in praeclaro munere pergentem antiquitatis illuſtrandae, & eam, quam ſucepi, Spartam pro uiribus ornantem, poſteri temporis haud exigua ſpe ſuſtentat. Vale.

FINIS.

INDEX . EORVM AD . QVOS . MISSAE . SVNT EPISTOLAE

Fran-

Mar-

INDEX. EORVM
AD. QVOS. MISSAE. SVNT
PRAEFATIONES

FINIS.

